

19105.

T.C.
YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1980 YILI ÖNCESİNE GÖRE
TÜRK BANKACILIĞINDA DÜZEN DEĞİŞİKLİĞİ

Munise BOĞOÇLU

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Değerlendirme Merkezi

İşletme Yönetimi
Yüksek Lisans Tezi

Tez Yöneticisi
Prof. Dr. Naci KEPKEP

İstanbul - 1990

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1

BÖLÜM 2

TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

5

2.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE BANKACILIK (Cumhuriyet Öncesi Dönem)

5

2.1.1. Osmanlı Dönemindeki Bankacılığın Yönleri

6

2.1.1.1. Yabancı Sermayeli Bankaların Kurulup Gelişmesi

7

2.1.1.2. Merkezleri Dışarda Olan Bankaların Türkiye'de Şube Açma Faaliyetleri

7

2.1.1.3. Ulusal Bankacılığın Doğuşu

8

2.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE BANKACILIK

11

2.2.1. 1923-1932 Dönemi

12

2.2.1.1. 1923-1932 Yılları Arasında Türk Bankacılığının Kurumsal Gelişimi

13

2.2.1.2. 1923-1932 Döneminde Kurululan Bankalar

13

2.2.1.2.1. Türkiye İş Bankası

13

2.2.1.2.2. Türkiye Sanayi ve Maden Bankası

14

2.2.1.2.3. Türkiye Sanayi Kredi Bankası

15

2.2.1.2.4. Emlak ve Eytam Bankası

16

2.2.1.2.5. Ziraat Bankasının Yeniden Düzenlenmesi

16

2.2.1.2.6. T.C. Merkez Bankasının Kuruluşu

16

	Sayfa No
2.2.2. 1933-1950 Dönemi	18
2.2.2.1. 1933-1950 Döneminde Kurulan Bankalar	18
2.2.2.1.1. Sümerbank	18
2.2.2.1.2. Etibank	19
2.2.2.1.3. Denizbank	20
2.2.2.1.4. Belediyeler Bankası (İller Bankası)	20
2.2.2.1.5. Türkiye Halk Bankası	21
2.2.3. 1950-1960 Dönemi	21
2.2.3.1. 1950-1960 Döneminde Kurulan Bankalar	22
2.2.3.1.1. Denizcilik Bankası	22
2.2.3.1.2. Türkiye Vakıflar Bankası	23
2.2.3.1.3. Türkiye Öğretmenler Bankası	23
2.3. PLANLI DÖNEMDE BANKACILIK	24
2.3.1. 1960 Yılı Başında Bankacılığın Durumu	24
2.3.2. Plânlı Döneme Geçiş	25
2.3.3. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı	26
2.3.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nın Yıllık Programlarında Bankacılığın Sorunları ve Çözümleri	28
2.3.4. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı	30
2.3.4.1. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nın Yıllık Programlarında Bankacılığın Sorunları ve Çözümleri	31
2.3.5. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı	34
2.3.5.1. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nın Yıllık Programlarında Bankacılığın Sorunları ve Çözümleri	36
2.3.6. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı	37

B Ö L Ü M 3

1980 YILI BAŞINDA TÜRKİYE'DE BANKACILIK DÜZENİ ve SEKSENLİ YILLARDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER	41
3.1. BANKALARIN KURULMASI ve FAALİYETE GEÇMESİ	41
3.1.1. Banka Kurulması	41
3.1.1.1. Anonim Ortaklık Şeklinde Kurulma	41
3.1.1.1.1. Ortak Sayısının En Az Yüz Kişi Olması	42
3.1.1.1.1.1. En Az Ortak Sayısı	42
3.1.1.1.1.2. Ortak Olma Ehliyeti	43
3.1.1.1.1.3. Ortakların Sahip Olması Gerekli Nitelikler	45
3.1.1.1.1.4. Ortakların Tabiyeti	46
3.1.1.1.2. Belirli Bir Özkaynağı Bulunması	47
3.1.1.1.3. Sermaye Dağılımı	47
3.1.1.1.4. Pay Senetlerinin Özellikleri	50
3.1.1.1.4.1. Pay Senetlerinin Ada Yazılı Olması	50
3.1.1.1.4.2. Pay Senetlerinin Nakit Karşılığı Çıkarılması	51
3.1.1.1.4.3. Pay Senetlerinin İtibari Değerinin Üst Sınırı	52
3.1.1.1.4.4. Pay Senetlerinin Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsasına Kote Edilmesi	54
3.1.1.1.5. Banka Kurucularının Nitelikleri	54
3.1.1.1.6. Ana Sözleşmelerin Bankalar Kanunu Hükümlerine Uygun Olması	55
3.1.1.2. Bakanlar Kurulu İzni	56
3.1.1.2.1. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına Başvuru	56
3.1.1.2.2. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın Uygun Görüşünün Alınması	58
3.1.1.2.3. Bakanlar Kuruluna Öneri	58
3.1.1.2.4. Bakanlar Kurulu İzni	59
3.1.1.3. Mahkemenin Tasdiki	59
3.1.1.4. Ticaret Siciline Tescil ve İân	60

3.1.2. Yabancı Bir Bankanın Türkiye'de Şube Açması	60
3.1.2.1. Aranılan Koşullar	64
3.1.2.1.1. Yabancı Bankanın Anonim Ortaklık veya Eşiti Bir Statüye Sahip Olması	64
3.1.2.1.2. Türkiye'ye Ayrılan Ödenmiş Sermayenin En Az 5 Milyar TL Olması	65
3.1.2.1.3. Yabancı Bankanın Ana Sözleşmesinin Bankalar Kanunu'nu Aykırı Hükümler Taşımaması	65
3.1.2.1.4. Kuruldukları veya Faaliyette Buldukları Ülkelerde Mevzuata Aykırı Hareketlerinden Dolayı Mevduat Kabul veya Bankacılık İşlemleri İle Uğraşmaktan Men Edilmemiş Olmaları	67
3.1.2.1.5. Yönetim Merkezi Müdürü ile Şube Müdürlerinin veya Bunların Yardımcılarının Türkiye'de Oturan veya T.C. Vatandaşı Olması	67
3.1.2.1.6. Bakanlar Kurulunca Gerekli Görülecek Diğer Koşulları Taşımaları	68
3.1.2.2. Bakanlar Kurulu İzni	68
3.1.2.3. Tescil ve İlân	71
3.1.3. Yabancı Bankaların Temsilcilikleri	71
3.1.4. Kuruluş İzninin İptali	73
3.1.5. Faaliyete Geçme	74
3.1.5.1. Faaliyete Geçme İzninin Alınabilmesi İçin Gerekli Aşamalar	74
3.1.5.1.1. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na Başvuru	75
3.1.5.1.1.1. Türk Kanunlarına Göre Kurulan Bankaların Beyannameleri ve Ekleri	75
3.1.5.1.1.2. Yabancı Ülkelerde Kurulmuş Olupta Türkiye'de Şube Açan Bankaların Beyannameleri ve Ekleri	76
3.1.5.1.2. İnceleme	77
3.1.5.1.3. İzin	78

3.1.5.2. Bankacılık İşlemleri Yapma veya Mevduat Kabulü İzninin Kaldırılması	78
3.2. BANKALARIN ÖRGÜT YAPISI	80
3.2.1. Genel Kurul	81
3.2.1.1. Genel Kurulun Toplanması	81
3.2.1.2. Genel Kurulun Toplantı Nisabı	82
3.2.1.2.1. Genel Olarak	82
3.2.1.2.2. Ağırlaştırılmış Nisap	82
3.2.1.3. Ana Sözleşme Değişikliklerinde Bakanlığın Uygun Görüşü	84
3.2.1.4. Oy Hakkı	84
3.2.1.5. Genel Kurul Kararlarının Geçerlilik Koşulları	85
3.2.2. Yönetim Kurulu ve Müdürler Kurulu	86
3.2.2.1. Yönetim Kurulu Üyesi Olabilme Koşulları	87
3.2.2.1.1. Gerçek Kişi Olma	87
3.2.2.1.2. Eğitim Koşulu	88
3.2.2.1.3. Pay Sahibi Olma ve Tevdi Yükümü	89
3.2.2.1.4. Kanunda Belirtilen Suçlarla Cezalandırmamış Olmak	90
3.2.2.1.5. Müflis Olmamak	90
3.2.2.1.6. Hacir Altında Olmamak	90
3.2.2.1.7. Kanunda Belirtilen Menkul Kıymetlere İlişkin İşlerle Uğraşmamak	90
3.2.2.1.8. Diğer Koşullar	90
3.2.2.2. Yönetim Kurulu Üyelığının Sona Ermesi	90
3.2.2.3. Yönetim Kurulunun Yetkileri	90
3.2.2.4. Yabancı Bankaların Müdürler Kurulu	91
3.2.2.5. Bakanlık Tarafından Atanan Yönetim Kurulu Üyesi	92
3.2.3. Kredi Komitesi	94
3.2.3.1. Kredi Komitesinin Oluşması	94
3.2.3.2. Kredi Komitesinin Görevleri ve Çalışma Usulü	95
3.2.3.3. Kredi Komitesinin Denetlenmesi	95

	Sayfa No
3.2.4. Denetçiler	96
3.2.4.1. Sayısı	96
3.2.4.2. Denetçilerde Aranılan Koşullar, Seçim ve Azilleri	96
3.2.4.3. Görevleri	98
3.2.4.4. Yabancı Bankalarda Denetçi	99
3.2.4.5. Bakanlık Denetçisi	99
3.2.5. Genel Müdür ve Yardımcıları	100
3.2.5.1. Genel Olarak	100
3.2.5.2. Taşımaları Gereken Özellikler	101
3.2.5.3. Yetkileri	101
3.2.6. Bölge Müdürlükleri	102
3.2.7. Müfettişler	102
3.2.8. Şubeler	103
3.2.8.1. Şube Açılması ve Nakli	103
3.2.8.1.1. Genel Olarak	103
3.2.8.1.2. Şube Açılması İçin Başvuru	107
3.2.8.1.3. Başvurunun İncelenme Kısıtları	108
3.2.8.1.4. Geçici ve Sürekli İrtibat Büroları İle Şarj Büroları	110
3.2.8.1.5. Şubelerin Nakli	110
3.2.8.1.6. Serbest Bölgelerde Şube Açılması	111
3.2.8.2. Şubelerin Yetkileri ve Temsili	112
3.2.8.3. Şubelerin Birleştirilmesi veya Kapatılması	113
3.2.8.4. Şubeler İçin Gerekli En Az Özkaynak	115
3.2.9. Yabancı Ülkelerdeki Şube ve Temsilcilikleri	116
3.2.10. Bankalarda Çalışması Yasak Olanlar	116
3.2.11. Banka Mensuplarının Yemin Etme Yükümü	117
3.2.12. Mal Beyanı Verme Yükümü	118
3.2.12.1. Mal Beyanının Şekli	118
3.2.12.2. Bildirim Süresi	118

	Sayfa No
3.3. BANKALARIN KAYNAKLARI	120
3.3.1. Özkaynaklar	121
3.3.1.1. Sermaye	122
3.3.1.1.1. Sermayenin Getiriliş Şekli	123
3.3.1.2. Yedek Akçeler	124
3.3.1.2.1. Kanuni Yedek Akçeler	125
3.3.1.2.1.1. Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ayrılan Yedek Akçeler	125
3.3.1.2.1.2. Bankalar Kanunu'na Göre Ayrılan Yedek Akçeler	126
3.3.1.2.1.2.1. Muhtemel Zararlar Karşılığı	126
3.3.1.2.1.2.2. Karşılıklar	127
3.3.1.2.2. İhtiyari Yedek Akçeler	129
3.3.1.2.3. Olağanüstü Yedek Akçeler	129
3.3.1.2.4. Gizli Yedek Akçeler	130
3.3.1.2.5. Yedek Akçelerin Kullanılması	130
3.3.1.3. Yeniden Değerleme Fonu	131
3.3.1.4. Yurt Dışındaki Şubelere Tahsis Olunan Sermaye	133
3.3.1.5. En Az Özkaynak Tutarı	134
3.3.2. Bankaların Yabancı Kaynakları	135
3.3.2.1. Merkez Bankası Kredileri	135
3.3.2.1.1. Kısa Vadeli Reeskont ve Avans Kredileri	136
3.3.2.1.2. Orta ve Uzun Vadeli Reeskont ve Avanslar	137
3.3.2.2. Mevduat	137
3.3.2.2.1. Mevduat Nedir?	137
3.3.2.2.2. Mevduat Türleri	138
3.3.2.2.2.1. Vadelerine Göre Mevduat Türleri	138
3.3.2.2.2.2. Doğuş Şekline Göre Mevduat Türleri	140
3.3.2.2.2.3. Mevduat Sahiplerine (mudi) Göre Mevduat Türleri	140

3.3.2.2.3. Mevduatın Korunması	142
3.3.2.2.3.1. Mevduat Kabulü Yetkisi	143
3.3.2.2.3.2. Bankaların Anonim Ortaklık Şeklinde Kurulması	144
3.3.2.2.3.3. Pay Senetlerinin Ada Yazılı Olması	145
3.3.2.2.3.4. Mevduatın Çekilmesi	145
3.3.2.2.3.5. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu	145
3.3.2.3. Diğer Yabancı Kaynaklar	146
3.3.2.4. Döviz Tevdiat Hesapları	147
3.4. BANKA KAYNAKLARININ KULLANIMI	149
3.4.1. Genel Kaynak Kullanım Sınırları	150
3.4.1.1. Genel Bir Bakış	150
3.4.1.2. Sınırlamaya Tabi Kaynaklar	152
3.4.1.2.1. Nakdi Krediler	152
3.4.1.2.2. Gayri Nakdi Krediler	153
3.4.1.2.3. Diğer Kaynak Kullanımları	156
3.4.1.3. Sınırlamada Hesaplama Biçimi ve İzlenmesi	156
3.4.1.4. Kaynakları Yabancı Ülkelerde Kullanma Yasası	157
3.4.1.5. Standart Oranlar	158
3.4.2. Likidite Yükümlülükleri	159
3.4.2.1. Likidite İle İlgili Düzenlemeler	160
3.4.2.1.1. Umumi Disponibilite Oranı	160
3.4.2.1.2. Döviz Varlıkları Yönetimi	161
3.4.2.1.3. Mevduat Munzam Karşılıkları	162
3.4.3. Bankaların İştiraklerine ve Taşınmaz Mal Yatırımlarına Ait Sınırlamalar	162
3.4.3.1. Banka İştiraklerine Ait Sınırlamalar	162
3.4.3.2. Taşınmaz Mal Yatırımlarına Ait Sınırlama	163
3.4.4. Krediler	164
3.4.4.1. Kredi Açma Yetkileri	165

3.4.4.1.1. Kredi Açmaya Yetkili Organlar ve Yetkileri	165
3.4.4.1.2. Kredilerin Adına Açılan Kişilerce Kullanılması	167
3.4.4.1.2.1. Yabancı Banka ve Benzeri Kredi Kurumlarının Mukabil Kefaleti İle Verilen Teminat Mektupları	168
3.4.4.1.2.2. Bakanlıkça Belirlenecek Esas ve Koşullar Dahilinde Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri İçin Yurt Dışında Verilen Teminat Mektupları	168
3.4.4.1.3. Kredi Açmaya Yetkili Organların Birbirleri Karşısındaki Durumu	168
3.4.4.1.4. Kredi Türleri Arasında Aktarma (Münakale)	169
3.4.4.1.5. Yetkiyi Aşan Kredi Kullanılması ve Sonuçları	170
3.4.4.2. Bir Kişiye Açılacak Kredi Sınırı	172
3.4.4.2.1. Genel Olarak Kredi Sınırı	172
3.4.4.2.2. Özendirilmek İstenen Alanlarda Kullanılmak Üzere Açılan Kredi Sınırı	172
3.4.4.3. Büyük Kredi	173
3.4.4.4. Dolaylı Kredi	173
3.4.5. Sınırlamaya Tabi Olmayan Krediler	174
3.5. BANKALARIN HESAP ve KAYIT DÜZENİ	177
3.5.1. Türk Bankacılığında Tek Düzen Hesap Plânı Uygulaması	177
3.5.1.1. Banka Muhasebesinin Genel Tanımlaması	178
3.5.1.2. Tek Düzen Muhasebe Sistemi Nedir?	180
3.5.1.3. Tek Düzen Muhasebe Sisteminin Kapsamı ve Amaçları	180
3.5.1.4. Tek Düzen Muhasebe Sisteminin Şekilleri	181
3.5.1.5. Tek Düzen Muhasebe Sistemi ve Tip Mali Tabloları	182
3.5.1.6. Tek Düzen Muhasebe Sistemi ve Türk Bankacılığı Uygulaması	184
3.5.1.7. Tek Düzen Muhasebe Sisteminin Aksaklıkları	186
3.5.2. Üç Aylık Hesap Özeti	187
3.5.2.1. Üç Aylık Hesap Özeti Uygulaması	187

	Sayfa No
3.5.2.2. Üç Aylık Hesap Özeti'nin Şekli	188
3.5.2.3. Üç Aylık Hesap Özeti'nin Hazırlanması	188
3.5.2.4. Üç Aylık Hesap Özeti'nin Gönderilmesi	189
3.5.3. Yabancı Bankalara Ait Hesaplar	190
3.5.4. Mali Tabloların Kamuya Açıklanması	191
3.5.4.1. Türkiye'de Bankalar Mali Tablolarını Kamuya Hangi Yollarla Açıklar	193
3.5.4.1.1. Yasal Bir Zorunluluk Olarak Kamuya Açıklanan Mali Tablolar	194
3.5.4.1.2. Yıllık Faaliyet Raporu ile Mali Tabloların Kamuya Açıklanması	196
3.5.4.1.2.1. Yıllık Faaliyet Raporu Nedir?	196
3.5.4.1.2.2. Yıllık Faaliyet Raporu İle İlgili Yasal Düzenlemeler	197
3.5.4.1.3. Türkiye Bankalar Birliği Tarafından Kamuya Açıklanan Mali Tablolar	198
3.5.4.1.4. Reklam Amacıyla Kamuya Açıklanan Mali Tablolar	200
3.5.5. Merkez Bankası'na Gönderilen Bilgiler	201
3.5.5.1. Aylık Bilanço İzleme Formu ve Ekleri	201
3.5.5.2. Bankalar Gözetim Sistemi Tek Düzen Raporlama Paketi	201
3.5.6. Diğer Cetveller	202
3.5.7. Diğer Konular	202
3.5.7.1. Muhasebe ve Kayıt Düzenine Ait Düzenlemeler	202
3.5.7.2. Bankalar Tarafından Tutulacak Defterler	205
Tek Düzen Hesap Planı Özeti Örneği	207
3.6. BANKACILIĞIN KORUNMASI	221
3.6.1. Bankaların Denetlenmesi	222
3.6.2. Bankaları Denetleyen Birimler	223

3.6.2.1. Bankalar Yeminli Murakıpları	223
3.6.2.1.1. Bankalar Yeminli Murakıplarının Görevleri	224
3.6.2.1.2. Bankalar Yeminli Murakıplarının Yetkileri	225
3.6.2.1.3. Mesleki Esaslar	226
3.6.2.2. Türkiye Bankalar Birliği	226
3.6.2.2.1. Kuruluş ve Üye Olma Zorunluluğu	226
3.6.2.2.2. Türkiye Bankalar Birliği'nin Görev ve Yetkileri	227
3.6.2.2.3. Türkiye Bankalar Birliği'nin Organları	229
3.6.2.2.3.1. Genel Kurul	229
3.6.2.2.3.2. Yönetim Kurulu	229
3.6.2.2.3.2.1. Yönetim Kurulunun Görev ve Yetkileri	229
3.6.2.2.3.3. Genel Sekreterlik	230
3.6.2.2.3.4. Denetçiler	230
3.6.2.2.4. Türkiye Bankalar Birliği'nin Giderlerinin Karşılanması ve Gelirleri	230
3.6.2.2.5. Türkiye Bankalar Birliği'nin Tutulması Zorunlu Defterleri	231
3.6.2.3. T.C. Merkez Bankası	231
3.6.2.4. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Bağlı Olduğu Bakanlık	235
3.6.2.4.1. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı	236
3.6.2.4.2. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Bağlı Olduğu Bakanlık	238
3.6.2.5. İlgili Bakanlık	242
3.6.2.6. Bakanlar Kurulu	243
3.6.2.7. Dış Denetim	246
3.6.2.8. İç Denetim	247
3.6.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu	247
3.6.3.1. Tasarruf Mevduatı Sahiplerinin Korunması İle İlgili Tarihsel Gelişim	248

3.6.3.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Kuruluş ve Yönetimi	250
3.6.3.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Görevleri ve İşleyişi	251
3.6.3.4. Fonun Kullanımı	252
3.6.3.5. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Kaynakları	254
3.6.3.6. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Tabi Olduğu İdari ve Mali Prosedür	257
3.6.4. Bankacılık Sırrı	258
3.6.5. İdari Önlemler	259
3.6.6. Mali Bünneyi Güçlendirmeye Yönelik İdari Önlem ve Denetim	260
3.6.7. Kredi İşlemlerinden Doğan Alacakların Tahsilinin Hızlandırılması	263
3.6.7.1. Bankalar Kanunu'nun 90. Maddesi İle Getirilen Düzenleme	264
3.6.7.2. Bankalar Kanunu'nun 91. Maddesi İle Getirilen Düzenleme	267
3.6.8. Asılsız Yayın ve Haber Yayma	268
3.6.9. Banka Reklamlarının Düzenlenmesi ve Denetimi	269
3.7. BANKALARIN GELİR ve GİDERLERİ	270
3.7.1. Banka Gelirleri	271
3.7.1.1. Kredi Faizleri	271
3.7.1.2. Komisyon, Ücret ve Masraf Karşılıkları	271
3.7.1.2.1. Tespit Yetkisi	271
3.7.1.2.2. Alınabilecek Komisyon, Ücret ve Masraflar	272
3.7.1.2.2.1. Genel Hükümler	273
3.7.1.2.2.2. Komisyon, Ücret ve Masraf Tarifesi	274
3.7.1.2.2.2.1. Kredi İşlemleri	274
3.7.1.2.2.2.2. Banka Hizmetleri	277

3.7.1.3. Bankaların Yurtdışı Muhabirlerinden Tahsil Edecekleri Komisyon ve Benzeri Menfaatler	280
3.7.2. Banka Giderleri	283
3.7.2.1. Mevduata Ödenen Faizler	283
3.7.2.1.1. Faizlerin Serbest Bırakıldığı Dönem	286
3.7.2.1.2. Mevduat Faizlerinde Tespit Yetkisi	287
3.7.2.1.3. Faiz Oranları	288
3.7.2.1.4. Diğer Esaslar	289
3.7.2.1.5. Döviz Tevdiat Hesaplarına Ödenen Faizler	290
3.7.2.2. Merkez Bankası Reeskont Faizleri	290
3.7.2.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	291
3.7.2.3.1. Verginin Matrahı	292
3.7.2.3.2. Banka Muameleleri Vergisinin İstisnaları	292
3.7.2.3.3. Banka Muameleleri Vergisi Uygulaması	294
3.7.2.3.3.1. Nakden veya Hesaben Banka Gelirlerine İntikal Eden (Geçen) Paralar	294
3.7.2.3.3.2. Yabancı Paraya Dayanan İşlemler	294
3.7.2.3.3.3. Vergiye Tabi Bazı Paralar ve Nitelikler	295
3.7.2.3.3.4. T.C. Merkez Bankası ile Olan İşlemler	301
3.7.2.3.4. Kambiyo Muameleleri Vergisi	301
3.7.2.3.5. Banka Muameleleri Vergisinin Beyan Mükellefiyeti ve Yatırılması	302
3.7.2.4. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	302
3.7.2.4.1. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'nun Kaynağı	303
3.7.2.4.2. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'na Kesinti Yapılmayacak Krediler	306
3.7.2.4.3. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'ndan Yapılan Ödemeler	308
3.7.2.4.4. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Yönetimi	310

	Sayfa No
3.8. BANKALARIN DEVİR, BİRLEŞME ve TASFİYELERİ	311
3.8.1. Bankaların Devir ve Birleşmeleri	311
3.8.1.1. Birleşme ve Devir İşlemlerinde Taraf Olabilecek Bankalar	313
3.8.1.2. Devir ve Birleşme Türleri	314
3.8.1.2.1. İsteğe Bağlı Devir ve Birleşme	314
3.8.1.2.2. Zorunlu Devir ve Birleşme	315
3.8.1.2.2.1. Zorunlu Devir ve Birleşmenin Hükümleri	317
3.8.1.2.2.2. Zorunlu Devir veya Birleşmenin Anayasa'ya Uygunluğu	318
3.8.2. Bankaların Tasfiyesi	321
3.8.2.1. Genel Olarak Tasfiye	321
3.8.2.2. Tasfiye Nedenleri ve Tasfiye Durumu	322
3.8.2.3. Tasfiye Memurları	324
3.8.2.4. Tasfiye Memurlarının Görevleri	324
3.8.2.5. Tasfiyenin Sonuçlandırılması	327
3.8.2.6. Tedrici Tasfiye	328
3.8.2.6.1. Bankalar Tasfiye Fonu	328
3.8.2.6.2. Tedrici Tasfiye ve Prosedür	329
3.8.2.6.3. 3182 Sayılı Kanun Döneminde Tedrici Tasfiye	330
3.8.3. İflas Yoluyla Sona Erme	331
3.8.3.1. Özel İflas Yoluyla Sona Erme	331

B Ö L Ü M 4

SONUÇ	333
-------	-----

KAYNAKLAR

B Ö L Ü M 1

G İ R İ Ő

Ülkemizde diğer finans kurumları yeterli ölçüde gelişmemiş olduğu için bankalar, finans sistemimizin temel taşlarını oluşturur.

Birikimleri toplama ve kredilendirmede kullanma, kaynaklara akıcılık sağlama, para politikasının etkinliğini arttırma, kaynak dağılımını iyileştirme, kısa süreli fonları uzun süreli fonlar haline dönüştürme gibi çok çeşitli işlevleri olan bankacılık sisteminin ekonomide büyük önem taşıdığı açıktır. Ekonomide alınan kararlar, değiştirilen ekonomi politikaları bankacılık sektöründe de değişikliklere neden olmaktadır.

Bankacılık sektöründeki en belirgin değişiklikler, Türkiye'nin makro ekonomisi ile ilgili önemli kararların alındığı 24 Ocak 1980 tarihinde gerçekleşmiştir.

Bu araştırmada Türkiye'deki bankacılık sektörünün önemi ve tarihsel gelişimi tanıtılarak, 1980 yılı öncesi ve sonrasında sektördeki hukuksal yapı ve bu yapıdaki değişimler karşılaştırmalı olarak 4 ana bölümde incelenmiştir.

1. Bölümde, bankacılık sektörünün ekonomideki yeri ve önemi ile hukuksal yapısındaki değişimlerin neden incelenmesi gerektiği anlatılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda bankacılığın kuruluş yıllarından itibaren Cumhuriyet Dönemi'ni de kapsayacak şekilde 24 Ocak 1980 tarihine kadar olan zaman aralığında bankacılık kurumunun tarihsel gelişimi 2. Bölümde anlatılmıştır.

3. Bölümde, 1980 yılı başında Türkiye'de bankacılık düzeni ve seksenli yıllarda yapılan değişiklikler alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Bu alt başlıklardan ilkinde, Türkiye'de yeni kurulacak bir bankanın izleyeceği prosedür ile merkezi yurt dışında olup da Türkiye'de şube açmak isteyen yabancı bir bankanın sahip olması gereken koşullar yasalar çerçevesinde incelenmiştir.

İkinci alt başlıkta, bankaların örgüt yapısı anlatılmıştır. Genel kurul, yönetim kurulu ve müdürler kurulu, kredi komitesi, denetçiler, genel müdür, bölge müdürlükleri ile müfettişlerin, görev ve yetkileri incelenmiştir. Yine bu bölümde bankaların şubeleri ile ilgili tanıtımlar yapılmıştır.

Alt başlıklardan üçüncüsünde, bankaların kaynakları tanıtılarak, kaynak türleri ve kaynak yaratma koşulları yine yasalarla anlatılmıştır.

Dördüncü alt başlıkta, bankaların kaynaklarının kullanım şekli açıklanmıştır. Bu kullanıma getirilen sınırlamalar, bankaların yükümlülüklerine karşı ellerinde bulducakları likidite ile ilgili olarak, umumi dispoñibilite oranı, mevduat munzam karşılıkları ve döviz varlıkları yönetimi incelenmiştir.

Bankacılığın önemli işlevlerinden olan krediler de yine bu bölümde incelenmiştir. Kredi açma yetkileri, açılacak krediye getirilen sınırlamaların neler olduğu ve kredi türlerine de burada yer verilmiştir.

Beşinci alt başlıkta, bankaların hesap ve kayıt düzeni anlatılarak, 1986 yılında uygulanmasına başlanan tek düzen hesap planının açıklaması yapılmıştır.

Altıncı alt başlıkta, bankacılığın neden korunmaya gereksinim duyduğu ve nasıl korunduğu incelenmiştir. Bankaların denetlenmesi, hangi birimlerin bankaları denetlediği ve bankaya tasarruflarını yatıran küçük tasarrufçuyu korumak için 1983 yılında oluşturan "Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na" da burada yer verilmiştir.

Yedinci alt başlıkta, bankaların gelirleri ve giderlerinin nelerden oluştuğu açıklanmıştır. Banka gelirlerinden olan kredi faizleri ile komisyon, ücret ve masrafların oranının nasıl ve kim tarafından saptandığı incelenmiştir.

Banka giderlerini oluşturan mevduat faizlerinin oranının nasıl belirlendiği yine burada açıklanmıştır. Ayrıca banka ve sigorta muameleleri vergisi ve "Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu"ndan da söz edilmiştir.

Sekizinci alt başlıkta, bankaların devir, birleşme ve tasfiyeleri anlatılmıştır.

Bu başlıklardan hepsi yasalar çerçevesinde ve yapılan değişiklikler irdelenerek oluşturulmuştur.

Sonucun yer aldığı 4. Bölümde; yapılan yasa değişikliklerinin seksen sonrasında, bankacılığın hangi tür piyasa ekonomisi koşullarına uygun değişimler geçirdiği incelenmiştir.

Bilindiği gibi, ekonomik düzende üç ayrı tip vardır. Bunlar; piyasa ekonomisi, güdümlü piyasa ekonomisi ve merkezden yönetilen ekonomidir.

Serbest piyasa ekonomisinde, ekonomik birimlerin karar verme özgürlüğü ilkesi, diğer bir deyişle, devletin ekonominin akışına karışmaması ilkesi geçerlidir. Bu piyasa türünde devlet, ekonominin hukuksal yapısını sağlayarak, karar verme özgürlüklerini güvence altına alır.

Güdümlü piyasa ekonomisinde, işlemeyen piyasaları koordine ve ekonomik politikası amaçlarının tatmin edici bir biçimde gerçekleştirilmesi, ekonomik birimlerin karar alma özgürlüklerini ortadan kaldırmayan fakat bunların davranışlarını yine de etkin bir biçimde yönlendiren, ekonomi politikasının yönlendirme araçlarının kullanılmasyla olası görülmektedir. Diğer bir deyişle, güdümlü ekonomik birimlerin planlarının içeriğini zorla değiştirmemekte, yalnızca plan verilerini değiştirmektedir. Değiştirilen plan verileri ekonomik birimlerin kararlarında değişikliğe yol açabilir.

Merkezden yönetilen ekonomi düzeninde ise, işletme yöneticilerinin ve tüketici birimlerinin karar alma özgürlükleri ilke olarak ortadan kaldırılmıştır. "Merkez" in ve onun arkasındaki politik gücün taşıyıcısının tercihleri önemlidir ve ekonomik bireylere neyin daha yararlı olduğunu ondan daha iyi merkez bilmektedir.

Türkiye'de makro alanda uygulanmak istenen model serbest piyasa ekonomisidir. Alınan kararlar ve yapılan değişikliklerin hep bu yönde olması istenmiştir. Bankacılık için de hedeflenen liberalist bir sistemdir.

B Ö L Ü M 2

TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE BANKACILIK (Cumhuriyet Öncesi Dönem)

Batı ülkelerininin 18. ve 19. yüzyıllarda sanayi devrimini gerçekleştirdikleri sırada, Osmanlı İmparatorluğu bu gelişimin gerisinde kalmıştır. İmparatorluğun son dönemlerinde sanayi ve ticari hayatındaki duraklaması da ekonominin dışa açık, dışa borçlu ve bağımlı hale gelmesine neden olmuştur.

Genellikle bir ülkede ekonomik gelişmişlik ile bankacılık faaliyetleri arasında yakın bir ilişki olduğundan, ekonomisi gerileyen Osmanlı İmparatorluğu'nun da bu dönemde bankacılık alanında, gelişmesi söz konusu olmazdı.

Bankacılığın doğup gelişmesi için gerekli ekonomik koşulların uygun olmamasının yanısıra, toplumun değer yargıları da Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimata kadar olan döneminde, bugünkü anlamda bankacılık, hele ulusal olarak nitelendirilecek bir bankacılık faaliyetine olanak vermemiştir (1).

19. yüzyılın ikinci yarısından önce Osmanlı İmparatorluğu'nda sarraf veya Galata Bankerleri olarak adlandırılan bankacılık faaliyetine benzer işler yapan kişiler var olmuştur. Bunlar genellikle;

(1) Akgüç Öztin, Türkiye'de Bankacılık, Gerçek Yayınevi, 1987, s. 8.

- i) Hazineye ve saraya borç para vermek,
- ii) Kambiyo işlemleri yapmak, (Osmanlı paraları ile yabancı paraların birbirine çeyrilebilirliğini sağlamak)
- iii) Senet ve benzeri değerli evrak iskontosu, (alım-satımı)
- iv) Üçüncü kişilerin birikimlerini değerlendirmek,
- v) Devlet adına vergilerin toplanmasını sağlamak, ve
- vi) Devlet adamlarına ait malların gelir bakımından denetimini yapmak gibi işlerle uğraşmışlardır (2).

Ancak sarraf veya Galata Bankerlerinin faaliyetleri çağdaş anlamda bankacılık sayılmamaktadır.

Değişik paraları çok kârlı bir biçimde değiştirme işlemlerini sürdüren Galata Bankerlerinin, Osmanlı hükümetine sık sık ve çok ağır koşullarda borç verdikleri bir dönemde J. Alleon ve T.Baltazzi isimli bankerler, yapılan bir anlaşmayla 1847 yılında İstanbul'da Bank-ı Dersaadet - İstanbul Bankasını (Bangué de Constantinople) kurmuşlardır. Bu banka devlet desteği ile kurulmuş ve sermayesiz olarak çalışmıştır (3). Türkiye'de ilk kurulan banka olan İstanbul Bankası, uzun ömürlü olamamış ve para değerindeki sürekli düşüşü önleyemediğinden, 1852 yılında iflas etmiştir.

2.1.1. Osmanlı Dönemindeki Bankacılığın Yönleri

Osmanlı Devleti döneminde doğup gelişmeye başlayan bankacılık faaliyetinin üç önemli yönü bulunmaktadır :

(2) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 8.

(3) Yüzcün Arslan, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt I, s. 155.

- i) Yabancı sermayeli bankaların kurulması ve gelişimi,
- ii) Merkezleri çeşitli Avrupa ülkelerinde olan yabancı bankaların, ülkemizde şube açma faaliyetleri ve
- iii) Yabancı bankalara tepki olarak, ulusal bankacılık alanındaki kıpırdanmalardır.

2.1.1.1. Yabancı Sermayeli Bankaların Kurulup Gelişmesi

1856-1875 yılları arasında Osmanlı Devleti'ne borç para vermek, faiz geliri elde etmek amacıyla yabancı sermayeli 11 banka kurulmuştur.

Bu bankalardan bir bölümü 1863 yılında Bank-ı Osmani-i Şahane adı ile kurulan ve Cumhuriyetin başlangıç yıllarına kadar emisyon yapma ayrıcalığını da elinde tutmuş olan Osmanlı Bankasına katılmışlardır. Bir bölüm banka da özellikle 1876 Osmanlı-Rus savaşından sonra faaliyetine son vermiştir. O dönemde kurulup da günümüze kadar gelen tek banka Osmanlı Bankası'dır.

2.1.1.2. Merkezleri Dışarda Olan Bankaların Türkiye'de Şube Açma Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin dış borçları 1878 yılında 245 milyon sterline yükselince, ünlü 1881 Muharrem Kararnamesi ile gelir kaynaklarının denetimi ile borç yönetimi, bir miktar borcun indirilmesi karşılığında Düyun-u Umumiye olarak adlandırılan uluslararası bir kuruluşa bırakılmıştır (4).

(4) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 10.

Osmanlı Devleti'nin gelir kaynakları ile ekonomi politikasının uluslararası bir kuruluş denetimine geçmesi Avrupalı sermayedarlara yeterli bir güvence sağladığından; Osmanlı Devleti'ne yabancı sermaye girişi Muharrem Kararnamesi'nden sonra hızlanmıştır.

Bu dönemde yabancı sermayeli veya yabancı sermaye iştiraki ile kurulan bankaların veya şube açan büyük yabancı bankaların, hazineye borç para verme işlevini sürdürmekle beraber, kendi ülkelerinin çıkarlarına da hizmet ettikleri gözlenmiştir (5).

2.1.1.3. Ulusal Bankacılığın Doğuşu

İmparatorluk döneminde bir yanda yabancı banka kurulup, dış merkezli banka şubeleri çoğalırken, diğer yanda ulusal banka kurma girişimleri de başlamış ve giderek hızlanmıştır.

Ülkemizde kurulan ilk önemli ulusal bankamız "Ziraat Bankası" dır. Ziraat Bankasının temelini "memleket sandıkları" oluşturmuştur. 1863 yılında Niş'e vali olarak atanan Mithat Paşa, tarım kredi ihtiyacının bir örgüt eliyle karşılanması amacıyla Memleket Sandığı denilen bir tarım kredi sandığı kurmuştur. Mithat Paşa tarımın o günkü durumunu iyileştirmenin, ancak çiftçilerin kendi aralarında kuracağı örgütle olacağı inancındaydı.

Mithat Paşa'nın bu girişimi dünyadaki benzerlerinin en tanınmış olan "Raiffeisen" in Almanya'da kurduğu tasarruf ve kredi sandıkları ile aynı yıllara rastlamaktadır (6). Bir tür tarım kredi kooperatifi olan memleket

(5) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 10.

(6) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 11.

sandıklarının kuruluşlarının ilk yıllarında, başlıca kaynağını çiftçilerin imece usulü ile yaptıkları üretimin satımından elde edilen gelir oluşturmaktadır.

Memleket Sandıklarının yönetimi, ilgili yöre halkı tarafından seçilen ve fahri olarak çalışan Sandık Emin'lerine bırakılmış ve kârlarıda sermayeye eklenmek yerine, il ve ilçeye bağlı bucak ve köylere köprü, yol, okul gibi kamu ihtiyaçlarında kullanılmıştır.

Memleket Sandıkları başlangıçta hızlı bir gelişme göstermiş ve 15-20 yıl kuruluş amaçlarına uyan, faydalı hizmetler yapmıştır. Daha sonra ise şu nedenlerden zayıflamıştır :

- i) Sermaye yetersizliği,
- ii) Merkezi sisteme bağlı olmamaları,
- iii) Emaneten yatırılan ürün bedellerinin hazine ihtiyacı için kullanılıp, sonradan sandıklara iade edilmemesi,
- iv) Sandıkların açtığı kredinin geri dönememesi ya da geç dönmesi,
- v) Sandıkların işleyişinin denetlenememesi,
- vi) Sandık Emin'lerinin görevlerini kötüye kullanmalarıdır.

Zayıflayan örgütün sermayesini güçlendirmek için, tarım kesiminden alınan aşar vergisine % 10 zam yapılmıştır. "Menafi Hissesi" denen bu oran da örgütte istenen sonucu vermemiştir.

Uygulamadaki eksiklikleri gidermek için Ağustos 1888 de Sandıkların yerine merkezi İstanbul'da bulunan ve başlangıç sermayesi 10 milyon Osmanlı Lirası olan "Ziraat Bankası" kurulmuştur.

Bu banka yaptığı görevler dikkate alındığında kurulan ilk çağdaş bankamız olarak nitelenebilir.

Başlıca görevleri ise;

i) Taşınmaz mal rehni karşılığında veya şahsi kefaletle çiftçilere borç para vermek,

ii) Faiz karşılığı mevduat kabul etmek,

iii) Tarımla ilgili sarraflık işleri görüp aracılık yapmak idi.

Banka bu ilk statüsünü 1914 yılına kadar ufak-tefek değişikliklerle sürdürmüştür. Bankanın yapısında ve çalışma şeklinde 1914'de değişiklik yapılmış ve bu değişiklik 1916 yılında yasalaşmıştır. Yeni düzenlemeye göre, tarım kredi kesiminde alınacak güvenceler genişletilmiş, alacakların hızlı tahsiledilebilmesi için gerekli koşullar sağlanmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'ne geçen en köklü ulusal banka olan Ziraat Bankası'nın 1923'te 316 şubesi ve 15.175.000 TL. özkaynağı bulunmaktaydı.

Mithat Paşa yalnızca Ziraat Bankası'nın temelini oluşturan Memleket Sandıklarını kurmakla kalmamıştır. Halkın birikimlerini toplayıp, devlet güvencesi ile biraraya getirdiği bu paraları ihtiyacı olanlara sunan ve halka tasarruf alışkanlığı kazandıran "Emniyet Sandığı"nı da 1868 yılında İstanbul'da kurmuştur.

Bu banka Cumhuriyet Dönemine geçmiş ve 1984 yılında T.C. Ziraat Bankası'na katılmıştır.

2. Meşrutiyetin ilanından sonra (1908) özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında bankacılık faaliyetleri ve ulusal banka kurma girişimleri hızlanmıştır. 1863 ile 1923 yılları arasında 11'i İstanbul'da, 13'ü Anadolu'nun çeşitli kentlerinde olan 24 banka kurulmuştur.

Bu bankaların 14'ü Cumhuriyet Dönemine geçmiş olup yalnız ikisi günümüze kadar gelebilmiştir (Adapazarı İslâm Ticaret Bankası - Türk Ticaret Bankası ile Milli Aydın Bankası).

Cumhuriyetten önce ülkemizde 13 tane yabancı sermayeli banka kurulmuş, şubeler açmıştır. Ulusal banka sayısı ise 22'dir (7).

Siyasal iktidarın izlediği ulusal ekonomi politikası, ulusal bankaların kuruluşuna elverişli bir ortam yaratmasına karşın, bu dönemde kurulan bankaların büyük bir bölümü uzun ömürlü olamamıştır. Kredi piyasasına hakim olan yabancı bankalarda rekabet edemeyerek faaliyetlerine son vermek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle o dönemin bankacılık faaliyetleri daha çok yabancı bankaların etkilerini duyurdukları bir ortamda gerçekleşmiştir.

2.2. CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE BANKACILIK

Cumhuriyetin başlangıç yılında saptanabilen banka sayısının 22'si ulusal, 13'ü yabancı, toplam 35'ti. 2. Meşrutiyetten sonra bankaların ulusal olması gerektiği düşüncesi benimsenmiş ve ulusal sermayeli banka sayısı artmıştır. Ancak ulusal bankacılık istendiği gibi gelişemediğinden kredi piyasası genellikle yabancıların hakimiyetinde kalmıştır.

(7) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 15.

1924 yılında 4 milyon TL dolayında olan tasarruf mevduatının % 60'ı ulusal bankalarda, % 40'ı ise yabancı bankalarda toplanmıştı. Yabancı mevduatın tüm mevduat içindeki payının da % 50 dolaylarında olduğu hesaplanmıştır (8).

Bu dönemde ülkenin bir ulusal Merkez Bankası yoktu. Merkez Bankasının bazı işlevlerini Bank-ı Osman-i Sahane yapıyordu.

2.2.1. 1923-1932 Dönemi

Cumhuriyetin ilk yıllarında kredi yetersizliği ve kredi piyasasının yabancı bankaların elinde olması, çözülmesi gereken temel ekonomik sorunlardan birini oluşturmaktaydı. Ekonominin canlanabilmesi için izlenmesi gereken ekonomi politikası, özel girişimin desteklenmesi ve ulusal bankacılığın geliştirilmesi şeklinde idi.

Cumhuriyet döneminin en belirgin olaylarından biri, 1923 yılında İzmir'de sanayi, ticaret, tarım ve işçi kesimi grup temsilcilerinin katılması ile toplanan "İzmir İktisat Kongresi" dir.

Bu kongreye katılan grup temsilcilerinin görüş ve önerileri Türk bankacılığının gelişmesi yolunda idi.

Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının, ancak bankacılığın gelişmesi ile başlayıp, hızlanacağı görüşü benimsenmiştir.

Özel kesimin henüz güçlü bankalar kurmak için yeterli olanağı olmadığından, bankaların kurulmasına devlet katkıda bulunmalıdır görüşü de yine bu kongrede ileri sürülen görüşlerdendi.

(8) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 15.

İzmir İktisat Kongresi, Türk bankacılığının gelişmesine yön veren bir kongre olmuştur.

1923-1932 döneminde, ulusal bankacılık gelişmiş, ulusal bir Merkez Bankasına gerek duyulduğu için, böyle bir banka kurulmuş ve bankacılığın gelişmesi için devlet desteği gerekli görülmüştür.

2.2.1.1. 1923-1932 Yılları Arasında Türk Bankacılığının Kurumsal Gelişimi

Bu dönemde Türkiye'nin ekonomik hayatına önemli katkıda bulunan bankalar kurulmuştur. Türkiye İş Bankası, Türkiye Sanayi ve Maaddin Bankası, Türkiye Sanayi Kredi Bankası ve Emlak ve Eytam Bankası (T. Emlak Kredi Bankası) bu dönemde faaliyete geçmiştir. Ziraat Bankası yeniden düzenlenerek, anonim ortaklık haline getirilmiştir. En önemli gelişimde Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. Ayrıca bu dönemde çok sayıda yerel tek şubeli bankalar kurulmuştur.

2.2.1.2. 1923-1932 Döneminde Kurulan Bankalar

2.2.1.2.1. Türkiye İş Bankası

Cumhuriyetten sonra özel sermayeyle kurulan ilk büyük banka "Türkiye İş Bankası" olmuştur. Bu banka İzmir İktisat Kongresi'nde kurulması ilke olarak kabul edilen ana ticaret bankası işlevlerini yerine getirmek için 26.8.1924 tarihinde kurulmuştur.

Bu bankanın başlangıç öz sermayesi 1 milyon TL. olup bunun dörtte biri (250.000 TL) ödenmiş sermayedir. Bu ödenmiş sermaye Atatürk tarafından konmuştur (9).

(9) Akgüç, Öztin, a.g.e., s. 21.

Bir anonim şirket olarak kurulan İş Bankası'nın ana sözleşmesinde bu bankaların; her türlü bankacılık işlemleri yapmak; tarım, sanayi, madencilik, sigortacılık, enerji üretim ve dağıtımı, taşımacılık, imar, turizm alanlarında her türlü işletme kurma veya bu gibi kurulan işletmelere katılmak (iştirak); malların üretimi ve tedariki için ortaklık kurmak, bu amaçlı ortaklıklara katılmak; Sınai ve Ticari işlemleri gerek kendi nam ve hesabına gerekse yerli ve yabancı işletmelerle birlikte veya bu işletmeler adına yerine getirerek yapmak üzere kurulduğu belirtilmektedir (10).

Türkiye İş Bankası, hem sanayi ve ticaret sektörüne kredi sağlamış, hem de sanayi ve ticari girişimlerde bulunarak ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. Devlet tarafından geniş ölçüde desteklenen bankanın sermayesi 1930 yılında 5 milyon TL.'ya çıkmıştır (11).

2.2.1.2.2. Türkiye Sanayi ve Maaddin Bankası

İzmir İktisat Kongresi'nde sanayi grubu, bir sanayi bankası kurulmasının gerekli olduğu görüşünde birleşiyordu. Bu görüşlere koşut olarak, ülke sanayisini ve madenlerini geliştirmek, ulusal sanayiye desteklemek amacıyla 19 Nisan 1925 tarih ve 633 sayılı yasayla "Türkiye Sanayi ve Maaddin Bankası kuruldu.

Bankanın kuruluş amacı; kendisine devredilen sanayi kuruluşlarını kurulacak yeni işletmelere devredilinceye kadar yönetmek, sermayelerine katılmalar suretiyle sanayi işletmeleri kurup işletmek, bizzat maden işletmeciliği

(10) Zarakolu Avni, Cumhuriyetin 50. yılında Memleketimizde Bankacılık, Ankara, 1973, s. 21.

(11) Zarakolu Avni, a.g.e., s. 21.

yapmak ya da sermayelerine katılmak; Türk sanayici ve madencilerini desteklemek ve her türlü banka işlemleri yapmak olarak belirlenmişti (12).

Banka, gerek deneyim yetersizliği, gerek mali olanakların sınırlı oluşu nedeniyle, kendisinden beklenen işlevleri gerçekleştirememiştir. Sınırlı özkaynakları yanında yabancı kaynaklarının da artmaması sonucunda banka kuruluşu sırasında devraldığı işletmeler ve sermayesine katıldığı iştirakler dışında, özel sanayi ve madencilik işletmelerine yeterince kredi sağlamak yoluyla, gerçek anlamda bir kalkınma bankacılığı yapamamıştır (13).

Faaliyetlerinde başarılı olamayan ve kaynaklarını güçlendiremeyen bankaların işletmecilik işlevi 1932 yılında kurulan Devlet Sanayi Ofisi'ne, bankacılık faaliyetleri de yeni kurulan Sanayi Kalkınma Bankası'na devredilmiştir (14).

2.2.1.2.3. Türkiye Sanayi Kredi Bankası

Türkiye Sınai ve Maaddin Bankası'nın yerini alan Türkiye Sanayi Kredi Bankası yapısında bazı farklılıklarla faaliyetine başlamıştır. Sınai ve Maaddin Bankası'nın görevleri; fabrika kurma, işletme, iştirakte bulunma gibi çeşitli idi. Sanayi Kredi Bankası ise, tesis kurma ve işletmenin bankacılıkla bağdaşamayacağını belirterek işletmecilik ve sanayi sektörüne kredi verme işlemlerini birbirinden ayırmış ve yalnız sanayi kredisi verme işlevini yüklenmiştir.

Ancak bu banka da uzun ömürlü olamamış ve 1933 yılında Sümerbank'a devredilmiştir.

(12) Çivi Halil, Türkiye'de Bankacılık, Fon Matbaası, 1985, Ankara, s.98.

(13) Zarakolu Avni, a.g.e., s. 23-24.

(14) Çivi Halil, a.g.e., s. 98.

2.2.1.2.4. Emlak ve Eytam Bankası

1927 yılında 844 sayılı yasayla itibari sermayesi 20 milyon TL. olan "Emlak ve Eytam Bankası" kuruldu.

Amacı, ülkenin hızlı imarı, inşaat sektörüne kredi sağlanması ve taşınmaz mallardan oluşan servete bir akıcılık sağlamaktı. Bir başka amaçta, çok eski tarihlerden itibaren Şer'îye Mahkemelerinin yönetiminde bulunan Eytam Sandıklarına (memur yetimlerine maaş veren sandık) biriken tasarrufların Banka'ya devredilmesi yoluyla bu birikimlerden, ülke imarı için faydalanmaktı (15). Batı ülkelerindeki Emlak bankaları tipinde bir banka olması arzulanan Emlak ve Eytam Bankası, 1946 yılında 4947 sayılı yasayla kurulan "Türkiye Emlak Kredi Bankası'na" devredilmiştir.

2.2.1.2.5. Ziraat Bankası'nın Yeniden Düzenlenmesi

İmparatorluk döneminden devralınan Ziraat Bankası'nın mali kaynakları zayıftı, bankacılık faaliyetleri sınırlı bir alanı kapsıyordu.

Örgütlenme şebekesi oldukça yaygın olduğu halde, tarımsal krediler dışında bankacılık işlemleri yapma yetkisi yoktu. Bu nedenle 19 Mart 1924 yılında alınan bir kararla, banka anonim şirket statüsüne kavuşturuldu, tarımsal kredi faaliyetleri yanında her türlü bankacılık hizmetleri yapmaya yetkili kılındı ve sermayesi artırıldı (16).

2.2.1.2.6. T.C. Merkez Bankası'nın Kuruluşu

T.C. Merkez Bankası, 30 Haziran 1930 tarih ve 1715 Sayılı Yasayla kurulmuştur.

(15) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 24.

(16) Çivi Halil, a.g.e., s. 97.

Merkez Bankası'nın kuruluş çalışmaları özellikle 1929 yılında yaşanan Dünya ekonomik krizinden sonra hızlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde ekonomik açıdan bunalımlı dönemlerde, özellikle 1. Dünya Savaşı yıllarında emisyon ayrıcalığının yabancı bir bankaya (Osmanlı Bankası'na) ait olması önemli sakıncalar yaratmıştı.

Ayrıca ülkemiz ekonomisinin biçimleniş aşamasında para ve kredi aşamalarını düzenlemek için zorunlu olan Merkez Bankası'nın kurulması ve ulusallığı ilkesi de benimsenmiştir (17).

Merkez Bankası'nın kurulmasındaki en önemli nokta, Türk bankacılık tarihinde yabancı bankaların ellerinde tuttukları ayrıcalığı ortadan kaldırarak, ulusal bir emisyon kurumunun meydana gelmesiydi.

1715 Sayılı Yasa Merkez Bankası'na şu görüşleri vermişti :

- i) İskonto fiyatını tesbit etmek,
- ii) Para piyasasını ve paranın dolanım hızını düzenlemek,
- iii) Hazine işlemleri yapmak,
- iv) Hükümetle birlikte Türk Parası istikrarı ile ilgili bütün önlemleri almak (18).

Yasanın ilk biçiminde Merkez Bankası'na hazine bonoları iskonto yapma yetkisi verilmişken , 1931 yılında yasa da yapılan bir değişiklikle sermayesinin % 40'ı ile sınırlı olmak üzere bu bonoları iskonto etme veya karşılığında ihtiyatlarının tutarı kadar avans verme; 1938 yılındaki yeni yasa değişikliği ile de KİT'lerin hazine kefaletine sahip bonolarını iskonto etmek ve karşılığında avans verme yetkileri tanınmıştır.

(17) Çivi Halil, a.g.e., s. 99.

(18) Çivi Halil, a.g.e., s. 99.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız 1923-1932 dönemi Türk bankacılığı için bir atılım ve arayış yılları olarak gözlenmektedir.

Bu dönemde ulusal bankacılık gelişmiştir.

2.2.2. 1933-1950 Dönemi

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra Türkiye, ekonomi politikasını özel sektörün özendirilmesi olarak saptanmıştı. Ancak bu politikayla gerçekleştirilmesi düşünülen ekonomik kalkınma istenilen boyutta olmadı. Yeterli sermaye birikimi olmayan özel kesim yatırım yapamadı.

1929'da başlayan Dünya ekonomik bunalımı da Türkiye'nin dışsatımında olumsuz etki yaparak, dış ticaret dengesini bozdu. Bu etkenler Türkiye'de farklı bir ekonomi politikasının uygulanması gerektiğini ortaya koymuştu. İşte, bu dönemde benimsenen ekonomi politikası "Devletçilik" oldu.

Bu değişimden bankacılık kesimi de etkilendi. Bu dönemde kamu işletmeleri yanında, büyük devlet bankaları kuruldu. Birinci Sanayi Planı'nda yine bu dönemde uygulandı.

2.2.2.1. 1933-1950 Döneminde Kurulan Bankalar

2.2.2.1.1. Sümerbank

1933-1950 döneminin ilk kamu bankası Sümerbank olmuştur. Bu banka 3 Haziran 1950 Tarih ve 2262 Sayılı Yasayla kurulmuştur. Başlıca görevleri ise şunlardır :

i) Devlet Sanayi Ofisi'nden devralacağı fabrikaları işletmek,

ii) Özel kuruluşlardaki katılma paylarını yönetmek,

iii) Devlet sermayesi ile kurulacak sanayi işletmelerinin etüd ve projelerini hazırlamak, bu işletmeleri kurmak ve yönetmek,

iv) Sermayesinin elverdiği ölçüde sanayi kuruluşlarına yardım etmek (kredi sağlamak)

v) Her türlü bankacılık işlemleri yapmak,

vi) Sanayi kesimi için vasıflı işgücü yetiştirmek ve,

vii) Ulusal sanayinin gelişimi için önlem almaktır (19).

Sümerbank kendine düşen görevleri başarıyla yapmıştır. Birinci Sanayi Planında (1933-1938) kurulması istenen 20 fabrikadan 13 tanesini kendisi kurmuş, diğerlerinde sermayesine katılmıştır (20).

2.2.2.1.2. Etibank

1933-1950 döneminin önemli bir kamu kuruluşu olan Etibank 20 Haziran 1935 Tarihli ve 2905 Sayılı Yasayla kurulmuştur. Kuruluş yasası ile Etibank'a :

i) Türkiye'nin toprakaltı zenginliklerini rasyonel bir şekilde değerlendirmek,

ii) Devletin madencilik ve elektrikleştirme alanındaki işletmelerini kurmak,

iii) Kurduğu işletmeleri işletmek ve finansılamak,

iv) Maden ve enerji üretiminin gerektirdiği malzemenin alım-satımına aracı olmak ve,

v) Her türlü bankacılık hizmetleri yapmak, gibi görevler verilmiştir (21).

(19) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 30.

(20) Zarakolu Avni, a.g.e., s. 39-40.

(21) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 31.

Başlangıçta Etibank'ın özel kesime kredi vermesi öngörülmemiştir yalnızca kendi kurduğu ve sermayesine katıldığı teşebbüslere kredi verebiliyordu. Ancak kuruluşundan 20 yıl sonra yasada yapılan bir değişiklikle bankanın, özel kesime de kredi vermesine olanak sağlandı (22). (20.5.1955 Tarih ve 6590 Sayılı Yasa).

2.2.2.1.3. Denizbank

Devletin, sanayi, madencilik, elektrik alanlarındaki işletmelerini kurmak, işletmek ve finanse etmek amacıyla kurulan Sümerbank ve Etibank'tan sonra denizyolları işletmeciliğini yönetmek, yenilerini kurmak ve finanse etmek amacıyla 30 Kasım 1937 Tarih ve 3295 Sayılı Yasayla Denizbank kurulmuştur (23).

50 milyon TL kuruluş sermayesi olan ve her türlü bankacılık işlemi yapma yetkisi olan Banka, 1938 yılında faaliyete geçmiş ise de uzun ömürlü olamamış 1940 yılında faaliyetine son vermiştir.

1952 yılında Denizcilik Bankası'nın kurulması ile Denizbank'ın yüklendiği görevler bu yeni kuruluşa devredilmiştir.

2.2.2.1.4. Belediyeler Bankası (İller Bankası)

Sümerbank'ın kuruluşundan hemen sonra 23 Haziran 1933 tarih ve 2301 sayılı yasayla şehir ve kasabaların kalkındırılmasına hizmet etmek, şehirlerin imar planlarını hazırlamak, şehir ve kasabaların kamu hizmetleriyle (su, elektrik, havagazı, kanalizasyon vb.) ilgili tesisler, yapılar ve diğer işlerin yapımını kolaylaştırmak için, belediyelere gerekli orta ve uzun vadeli kredilerle, teknik yardım sağlayacak "Belediyeler Bankası" kurulmuştur (24).

(22) A.g.e., s. 31.

(23) Çivi Halil, a.g.e., s. 101.

(24) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 32.

Bu banka 1945 yılında yasada yapılan bir değişiklikle çalışmalarını, belediyelerle birlikte, il özel idareleri köylerin imarı, kalkınması ve kamu hizmetleri yapımının desteklenmesini de kapsıyacak şekilde genişleterek "İller Bankası" adını almıştır (25).

Ayrıca Banka'ya 14.2.1969 Tarih ve 6/11402 Bakanlar Kurulu Kararıyla ticaret bankacılığına özgü (senet iskontosu, teminat ve kefalet mektubu vermek, cari hesap açmak v.b.) bazı işlemler yapma yetkisi de verilmiştir (26).

2.2.2.1.5. Türkiye Halk Bankası

Cumhuriyet hükümetleri, ekonomik ve mali gücü zayıf küçük esnaf ve sanatkârların karşılaştıkları mali sorunların çözümü için 18 Haziran 1933 Tarih ve 2284 Sayılı Yasayla "Türkiye Halk Bankası'nın" kurulmasını sağlamışlardır.

Banka ancak 1938 yılında faaliyete geçebilmiştir. Bu Bankaya bağlı olarak faaliyette bulunan bir de Halk Sandıkları vardı. Ancak bu Sandıklar uzun ömürlü olamamış ve 1963 yılında Halk Bankası'na devredilmiştir (27).

1933-1950 dönemini, devlet bankalarının kurulduğu ve devletçilik ilkesinin benimsendiği dönem olarak görebiliriz.

2.2.3. 1950-1960 Dönemi

Bu döneme rastlayan 2. Dünya Savaşı bitimi ile, ekonomik hayatta canlanma başlamıştır. Önceki dönemde uygulanan devletçilik politikası nedeniyle zayıf durumda bulunan özel girişimcilik, bu dönemde özendirilip, desteklenmiştir.

(25) Çivi Halil, a.g.e., s. 101.

(26) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 32.

(27) A.g.e., s. 34.

Bu dönemde, tek partiden çok partili sisteme geçilmiş, özel kesimde hızlı bir sermaye birikimi olmuş (savaşın yarattığı kıtlıklar ve yüksek enflasyon özellikle ticaret ve tarım kesiminde varlıklı bir sınıf oluşmasına neden olmuş) ve savaş sonrasında Batı ülkeleri ile yakın ilişkiye girilmiş, bu ülkelere kredi alma olanağı artmıştır.

İşte, sıraladığımız bu nedenler uygulanmakta olan ekonomi politikasının değiştirilmesine yol açmıştır.

Özel girişimciliği desteklemek ve hızlandırılan alt yapı hizmetlerinin artan likiditesini karşılamak için, bu yıllarda genişletici para ve kredi politikası uygulanmıştır.

Böyle bir ekonomik gelişme ve genişleme ortamı, para ve kredi ticareti başlıca görevlerinden olan bankaları olumlu etkilemiş ve bu dönem başında 36 olan bankaya ek olarak 24 yeni banka kurulmuştur. Ayrıca banka şubeleri sayısında da önemli artış meydana gelmiştir. Tasfiye edilen banka sayısı ise dokuzdur. Bu bankalardan yedisi ulusal, ikisi de yabancıdır (28).

2.2.3.1. 1950-1960 Döneminde Kurulan Bankalar

2.2.3.1.1. Denizcilik Bankası

1952 yılında Denizbank'ın devralınmasıyla birlikte 5842 Sayılı Yasa ile kurulan Denizcilik Bankası, deniz ulaştırmasıyla doğrudan doğruya veya dolayısıyla ilgili konularda her türlü banka işlemleri yapmaya ve özellikle de gemi yapımı, alımı, onarımı, satınalma ve işletmeciliği konularında faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişilere kredi

(28) Çivi Halil, a.g.e., s. 103.

vermeye yetkilidir. Denizcilik Bankası denizcilik kredileri dışında da kredi vermekte ve her türlü bankacılık işlemi yapmaktadır (29).

2.2.3.1.2. Türkiye Vakıflar Bankası

Türkiye Vakıflar Bankası, klasik bankacılık hizmetleri ve emlak bankacılığı yanında, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Mülhak Vakıflar İdaresi'nin bu Banka'ya vermede yarar gördüğü taşınmazları ve işletmeleri rasyonel bir şekilde yönetmek ve işletmek üzere 11.1.1954 Tarih ve 6219 Sayılı Yasa ile 50 milyon ₺ itibari sermaye ile kurulmuştur (30).

Banka sermayesinin % 55'i Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, % 20'si Mülhak Vakıflar İdaresi'ne, % 25'i ise gerçek ve tüzel kişilere ayrılmıştır.

2.2.3.1.3. Türkiye Öğretmenler Bankası

1959 yılında 7118 Sayılı Yasayla kurulan Türkiye Öğretmenler Bankası'nın başlıca görevleri; mevcudu bu bankaya devredilen İlkokul Öğretmenleri Yapı Sandığı'nda paraları bulunan öğretmen ve memurlara konut yapımı için gayrimenkul ipoteği karşılığında krediler açmak, Milli Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra örgütlerinde görevli memurları piyasaya oranla, daha uygun koşullarla konut sahibi yapmak ve bu amacına uygun girişimleri desteklemektir. Banka her türlü bankacılık işlemleri yapmaya da yetkilidir.

1950-1960 döneminde önemli özel bankalar kurulmuştur. Bu dönemde kurulan Demirbank (1953), Şekerbank (1954), Pamukbank (1956) ve Çaybank (1958) halen günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir.

(29) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 41-42.

(30) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 42.

Bu açıklamalar ışığında, 1950-1960 dönemini özel bankacılığın geliştiği dönem olarak yorumlayabiliriz.

2.3. PLANLI DÖNEMDE BANKACILIK

2.3.1. 1960 Yılı Başında Bankacılığın Durumu

1960 yılı Türk Ekonomisi için oldukça durgun ve bunalımlı başladı. Bunun iki önemli nedeni vardır. Birincisi 1958 istikrar politikasıyla, aşırı genişletici bir para ve kredi politikası döneminin sona ermesi, ikincisi ise, 27 Mayıs 1960 Devrimi'nin ekonomide yarattığı kararsızlıktı.

Bu yıllar bankacılık kesimi için önemli bir sarsıntı dönemi olmuş, bankalardan fazla miktarda mevduat çekilmiş ve çok sayıda banka tasfiye edilmiştir (31).

1950-1960 döneminde uygulanan liberal bir ekonomi politikası 1960'da yerini planlı bir ekonomik kalkınma modeline bırakmıştır.

Ekonomideki bu değişim bankacılık kesimini de etkilemiş ve çok sayıda banka faaliyetini durdurmuş veya tasfiyeye girmiştir. Bu girişime koşut, 6.12.1960 gün ve 153 Sayılı Yasa ile tasarruf sahiplerinin haklarını güvence altına almak için T.C. Merkez Bankası nezdinde, bir Bankalar Tasfiye Fonu oluşturulmuştur (32).

Bankalara, yıl sonunda bilançolarındaki tasarruf ve ticari mevduat toplamının binde yarımı nisbetinde bir meblağı, bu fona yatırmak zorunluluğu getirilmiştir.

(31) Çivi Halil, a.g.e., s. 105.

(32) Akgüç Öztin, a.g.e., s. 48.

Bu fonun amacı, Maliye Bakanlığı'nca haklarında tedrici tasfiye kararı verilen bankaların kati ve nihai açıklarını karşılamaktır. Fon varlığının amacı temine yetmediği durumlarda, Maliye Bakanlığı'nın önerisi üzerine, T.C. Merkez Bankası'nın fona ödünç vermesi öngörülmüştür (33).

Bankalar Tasfiye Fonu'nun oluşturulması, mevduatın bir tür sigorta edilmesi anlamındadır (34).

2.3.2. Plânlı Döneme Geçiş

Türkiye, 1960 yılından itibaren planlı bir ekonomik kalkınma politikasını benimsedi. 30 Eylül 1960 tarihinde 91 Sayılı Yasa ile Devlet Planlama Teşkilatı kuruldu. 91 Sayılı Yasaya göre, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ekonomik ve sosyal hedeflerin belirlenmesinde hükümetlere yardım eden uzun ve kısa dönemli planlar ve programları hazırlayan, bu plan ve programların başarıya ulaşması için gerekli önlemleri saptayan ve hükümetlere öneren bir Anayasa kuruluşu olarak doğdu (35).

Devlet Planlama Teşkilatı, planlı bir ekonomik kalkınma politikası için gereken araştırmaları tamamlayıp 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı hazırladı. Bu plan 1963 yılında uygulanmaya kondu. 1963 yılından 1980 yılına kadar, üç tane beş yıllık plan ana dilimleri uygulandı. 4. Beş Yıllık Plan'ın da üç tane yıllık dilimleri uygulamaya konuldu.

(34) AÇIKLAMA : 1983 yılında bir banka bunalımı daha yaşanacaktır. Bu bunalım sonucu 70 Sayılı KHK ile, yine T.C. Merkez Bankası tarafından idare ve temsil edilen Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulacak ve 153 Sayılı Yasaya göre kurulan Bankalar Tasfiye Fonu sigorta fonuna da devredilecektir.

(35) Çivi Halil, a.g.e., s. 108.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan beşer yıllık kalkınma planları ve yıllık programları, kamu kesimi için emredici, özel kesim için ise yol göstericidir.

Bankacılık kesiminin faaliyetleri, genel ekonomi politikasının başarısını ortaya koyduğundan, sözü edilen kalkınma planlarında bu kesime özel bir yer verilmiştir.

Bankacılık kesimi için çeşitli hedefler ve ilkeler ortaya konulmuştur. Bu ilke ve hedeflerin ayrıntısını aşağıda göreceğiz.

2.3.3. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

1. Beş Yıllık Kalkınma planı 1963-1967 yıllarını kapsamaktadır. Bu plan'da ana ilke, enflasyona yol açmayacak bir para ve kredi politikasının uygulanması ve kredilerin ekonomi içinde optimum dağılımının sağlanması şeklinde saptanmıştır (36).

Bu yıllarda Devlet Planlama Teşkilatı araştırma yapmış ve Türkiye'deki bankacılık kesiminin, amaçlanan bu ilkeleri yerine getiremeyecek durumda olduğunu görmüştür. Geçmiş dönemlerde orta ve uzun vadeli kredi veren kurumların az olmasından veya hiç olmamasından dolayı, ticaret bankalarının büyük bir kısmı kaynaklarını bu tür (orta ve uzun vadeli) kredilere ayırmışlardır. Bu nedenle ticari kredilerinin büyük bir bölümü (% 18.5) bankalar için "donmuş alacak" durumuna gelmiş ve asıl işlevleri kısa dönemli kredi verme olan ticaret bankaları bu görevlerini yerine getiremez olmuşlardır (37).

(36) DPT, 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963, Ankara, s. 501.

(37) a.g.e., s. 502.

Yine Devlet Planlama Teşkilatı'nın araştırmalarına göre, Türkiye'de uzun vadeli kredi yapısı da yetersiz ve düzensizdir. Gelişmiş ülkelerde özel kesimin gereksinim duyduğu uzun vadeli kredi, sermaye piyasası tarafından karşılanmaktadır. Bizde, sermaye piyasası yeterince gelişmediği için uzun vadeli krediye duyulan gereksinim de karşılanamamaktadır. Uzun vadeli kredi veren Türkiye Sınai Bankası yalnız özel kesime sanayi kredi vermektedir. Diğer kesimlerin uzun vadeli kredi gereksinimlerini karşılayacak bankaların yokluğu ve tarım kesiminin vadeli yatırım kredisi olanaklarından faydalanamaması da önemli eksikliktir (38).

Devlet Planlama Teşkilatı'nın araştırmaları sonucu görülen bankacılık sisteminin eksikliklerini gidermek için 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bu konuyla ilgili olarak bir takım ilkeler ve çözüm yolları saptanmıştır.

Bunları şöyle sıralayabiliriz :

i) Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KİT) şiddetle eksikliğini duydukları, orta ve uzun vadeli kredi ihtiyaçlarının karşılanması için, bu teşebbüslerde yaratılan tüm fonları toplayacak ve tek elden yönetecek olan Devlet Yatırım Bankası kurulması,

ii) Özel kesimin orta vadeli işletme sermayesi ihtiyaçlarını karşılamak üzere bankaların katılımıyla bir finansman kurumu kurumu oluşturulması,

iii) Sanayi kesimi dışında kalan diğer kesimlerin de yatırım kredisi gereksinimlerini karşılayacak yatırım bankalarının kurulması ve bu amaçla madencilik kesimi için Maden Bankası'nın devreye sokulması ve Turizm Bankası'nın turizm sektörüne yeterli yatırım sermayesi sağlayacak bir şekil verilmesi,

iv) Tarım kesiminde yatırım kredilerinin genişletilmesine olanak verecek yeni bir düzenlemeye gidilmesi gerekir (39).

2.3.3.1. 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Yıllık Programlarında Bankacılığın Sorunları ve Çözümleri

1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın üçüncü dilimi olan 1965 yılı programında bankacılık kesiminin sorunları geniş bir şekilde yer almış, mevcut sistemin geliştirilmesi, bankacılık hizmetlerinin bu hizmetlerden yoksun bölgelere doğru yönlendirilmesi üzerinde durulmuştur (40).

Bu programda bankacılık sisteminin geliştirilmesi için alınması istenen önlemleri şöyle sıralayabiliriz :

i) Maliye, Ticaret Bakanlıkları, Merkez Bankası ve Bankalar Birliği tarafından bankacılığın bugünkü yapısı, sorunları ve yapılması düşünülen yasal değişiklikler üzerinde bir araştırma yapılması,

ii) Bu araştırmada özellikle; bankacılığın artmış olan masraf ve maliyetlerinin, bilhassa faiz ve komisyonları düşürme olanaklarının araştırılması, mevduat sigortası uygulamasının başlatılabilmesi, 153 Sayılı Yasanın, mevduat sigortası uygulamasına başlanmasıyla kaldırılması,

iii) Bankaların gereksiz rekabet ve reklâm masraflarının önlenmesi,

iv) Banka şubelerinin belirli bölgelerde yığılmalarına engel olacak, yurt ölçüsünde gerçek gereksinmelere paralel olarak dağılımını sağlayacak önlemlerin araştırılması,

(39) DPT, 1. BYKP, Ankara, 1963, s. 502-504.

(40) DPT, 1. BYKP, 1965 Yıllı Programı, Ankara, 1964, s. 354.

v) Küçük bankaların birleşmesinin ne derece verimli olacağı konusunun incelenmesi,

vi) KİT'ler arasında bankacılık hizmetleri de yapan işletmelerin bu faaliyetlerindeki etkinlik derecelerinin saptanması,

vii) Uygulamada yetersizliği ortaya çıkmış bankalarımızın denetlenme sisteminin yeniden düzenlenmesi,

viii) Çekle ödeme sisteminin geliştirilmesi ve,

xi) Bankalardaki mevduatın ekonomik analizleri kolaylaştıracak şekilde yeniden sınıflandırılması olanaklarının araştırılması lazımdır (41).

1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın son dilimi olan 1967 yılı programında ise, bankacılık sisteminin aksayan yönlerinin şöyle giderileceği açıklanmıştır; Maliye Bakanlığı, DPT ve Bankalar Birliği tarafından yapılan çalışmaların sonucuna göre Bankalar Yasası'nda yapılması gerekli değişikliklerle ilgili tasarının yıl içinde yasalaşmasının sağlanması, bankacılığının denetiminin uyarıcı ve koruyucu bir şekilde düzenlenmesi yolundaki çalışmaların aynı yıl içinde tamamlanması ve çek kullanılmasında güvenilirlik ve kolaylık sağlayacak önlemleri içeren yasa tasarısının en kısa zamanda yürürlüğe girmesi lazımdır (42).

1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulandığı dönemde, bu plan'ın amaç ve hedeflerine uyan iki banka kurulmuştur. Bunlardan ilki, 1963 yılında 6 banka tarafından (Türkiye İş, Akbank, Osmanlı, Garanti, Vakıflar ve Türkiye Kredi Bankaları) kurulan ve özel kesime orta vadeli kredi vermesi amaçlanan "Sınai Yatırım ve Kredi Bankası" dır. Diğeri de "Devlet Yatırım Bankası" dır.

(41) a.g.e., s. 355.

(42) DPT, 1. BYKP, 1967 Yılı Programı, Ankara, 1967, s. 409.

2.3.4. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972 döneminde uygulanmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın o yıllardaki tesbiti, bankacılık kesiminde küçük ve çok sayıda banka yerine az sayıda büyük bankaların egemen olacağı yolunda idi. Yeni arayışlar içinde olan bankacılık kesiminin gözlediği şey; mevduata dayalı olarak kurulan bankalarımızın kaynağını halktan toplanan paralar oluşturmaktadır. Mevduattan başka fonu olmayan bankanın, kredi vermesi sınırlı kalacağından kredi sisteminde bir gelişme sağlanamamaktadır(43). Küçük bankalarda toplanan mevduat ile sınırlı kredi miktarının yanında sabit maliyetler ve personel masrafları gibi etkenlerde kârlılığın ve gelişmeyi etkilediğinden, büyük ve az sayıda bankanın daha olumlu olacağı görüşü ortaya çıktı. Ancak bu küçük ve çok sayıda banka yerine, büyük ve az sayıda bankanın, tekelleşmeyi de beraberinde getireceğinden, tekelleşmeyi önleyici tedbirlerin alınması zorunludur (44).

Yine bu plan'da da 1. BYKP'da irdelenen konulardan ekonomideki kredi yetersizliği ve kredi dağılımındaki dengesizlikten söz edilmiştir. Özel kesim orta ve uzun vadeli kredi gereksinimini karşılayacak bir bankacılık yapısının olmadığı ve Merkez Bankası'nın bankacılık sistemiyle olan ilişkilerinin de arzulanan boyutta olmadığı bu planda yer alan konulardandı (45).

Açıklamaya çalıştığımız bu sorunların karşısında alınması düşünülen önlemler 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda şöyle gösterilmiştir :

(43) DPT, 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972, Ankara, 1968, s.603.

(44) a.g.e., s. 603.

(45) a.g.e., s. 603.

i) Banka sayılarındaki artışın özendirilmemesi, küçük bankaların birleşmesi suretiyle daha güçlü kuruluşların doğmasına yol açacak olanakların araştırılması,

ii) Bankalar Yasası'nda ekonomik gelişmenin gereklerine ve geçmiş uygulamaların ortaya çıkardığı gereksinmelere uygun değişikliklerin yapılması,

iii) Merkez Bankası'nın kamu ve özel kesime verdiği avans ve krediler arasında, hacim ve esneklik bakımından ekonomik gereksinmelere uygun bir denge sağlanması,

iv) Özel kesimin kalkınma planlarıyla öngörülen hedeflere ulaşabilmesi için yeterli kaynaklara sahip Özel Sektör Yatırım Bankası kurulması,

v) Merkez Bankası'nın bankacılık kesimini etkin bir şekilde denetleme olanaklarının sağlanması,

vi) Banka Kredileri Tanzim Komitesi'nin bankacılık ve para-kredi konusunda temel politikayı izleyebilecek güçte, yüksek düzeyde bir uzmanlık kuruluşu halinde yeniden düzenlenmesi sağlanmalıdır (46).

2.3.4.1. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Yıllık Programlarında Bankacılığın Sorunları ve Çözümleri

2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın birinci yıllık dilimini içeren 1968 programında bankacılık kesiminin faaliyetlerinden şöyle söz edilmektedir : "1968 yılında selektif kredi uygulaması geliştirilecek, planda özendirilmesi istenen ana ve alt ekonomik kesimlerin ve iş kollarının gereksinmelerinin karşılanması başlanacaktır. Banka kredilerinin ekonomik kesimler arasındaki dağılımında sanayi kesiminin yatırım ve işletme kredisi gereksinmesinin karşılaşmasına öncelik verilecektir. Bankaların plan hedeflerine uygun

(46) a.g.e., s. 606.

kredi politikası izlemelerini sağlamak amacıyla Merkez Bankası'nın bankalar üzerindeki denetimini ve genel politikaları üzerindeki etkinliğini arttıracak ve devamlı işbirliği sağlayacak önlemler alınacaktır. Merkez Bankası, orta vadeli kredi ve selektif kredi uygulamaları için banka sistemine gerekli olanakları sağlayacaktır" (47).

Merkez Bankası ve Bankalar Yasaları'nda istenen değişikliklerin sağlanması ve birleşmek isteyen küçük bankalara gerekli kolaylıkların gösterilmesi yine bu programda yer alan konulardandır (48).

2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın üçüncü dilimi 1970 yılı programını içerir. Bu programda da enflasyona yol vermeyecek bir para ve kredi politikası uygulamasının zorunluluğu yinelenmiş ve Merkez Bankası Yasası'nın Meclislerden geçmek üzere olduğu söylenmiştir. Özel kesime mensup yedi bankanın (Türkiye İş, Türkiye Sınai Kalkınma, Garanti, Yapı Kredi, Osmanlı, Akbank, Türk Ticaret Bankaları) katılımıyla kurulmuş olan Maden Bankası'nın faaliyete başlamak üzere olması, memnurlukla karşılanmıştır (49). (Maden Bankası 1974 yılında faaliyete başlamadan tasfiye edilmiştir.)

Yine bu programda özel kesim yatırımlarının finansmanı ve dışsattımın desteklenmesi için bir Dışsattım ve Kalkınma Bankası kurulması ve Sermaye Piyasasını düzenleyecek yasanın bir an önce çıkarılması istenmiştir (50).

2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın son dilimi olan 1972 yılı programında bankacılık kesiminin sorunlarına daha

(47) DPT, 2. BYKP, 1968 Yılı Programı, Ankara, 1967, s. 103.

(48) a.g.e., s. 103.

(49) DPT, 2. BYKP, 1970 Yılı Programı, Ankara, 1970, s. 96-97.

(50) a.g.e., s. 97.

geniş ve özellikli yer verilmiştir. Bu programda bankacılık kesimi ile ilgili olarak şunlara yer verilmiştir :

Türk bankacılığı modern bir şekilde örgütlenmemiştir. İşletmeleri genellikle küçüktür. Şube sayıları, elemanları, dolayısıyla da masrafları fazladır. Böyle bir sistem içinde klasik bankacılık hizmetleri bile yavaş ve masraflı olarak yürütülmektedir. İş hacimleri küçük olmasına rağmen, bankaların gereksiz makina ve teçhizat lüks binalara yatırım yaptıkları, gerektiğinden fazla reklâm ve propaganda harcamaları yaptıkları görülmektedir. Hizmet maliyetlerindeki artış sonucu kredileri ucuzlatma olanağı güçleşmiştir. Bankaların hizmet maliyetini düşürücü önlemler alınması, banka işlemlerinin ve formüllerinin standartlaştırılması, banka hizmetlerinin konu ve alanlarının geliştirilmesi için Bankalar Birliği tarafından bir araştırma yapılması gerekir. Banka reklamlarının maliyeti yükseltici etkisini arttırmak için, Bankalar Birliği'nin de görüşü alınmak suretiyle Merkez Bankası tarafından gerekli önlemlerin alınması kaçınılmazdır. Bankaların tasarrufu özendirme ikramiyelerinden tüzel kişilere ait olan tasarrufların yararlanmasına ilişkin uygulamaya son vermek lazımdır (51).

Sonuç olarak, 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulandığı dönemde, var olan bankacılık sisteminin ekonominin gereksinmesini karşılayacak yapıda olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde bankacılık kesimi ile ilgili iki önemli değişiklik olmuştur; birincisi Merkez Bankası'nın yeni yasasının yürürlüğe girmesi, ikincisi ise ticaret bankalarının plasmanlarının en az % 10 kadarının orta ve uzun vadeli kredilere ayrılmasını zorunlu kılan yasal değişikliktir.

(51) DPT, 2. BYKP, 1971 Yılı Programı, Ankara, 1972, s. 109-110.

2.3.5. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

1973-1977 yılları 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulandığı dönemdir. Bu planın para politikası ve kredi kurumlarıyla ilgili genel amaçları şöyle ifade edilmiştir: "Para-Kredi politikasının genel hedefleri bir yandan fiyat istikrarını bozmayacak, ödemeler dengesi üzerinde baskı yaratmayacak, verimsiz faaliyetleri özendirmeyecek bir uygulamayla ekonominin gereksinmesi olan finansmanı sağlamak, diğer taraftan para-kredi sisteminin denetimi ve etkin bir şekilde işlemesi için gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmektir (52)".

Ancak amaçlanan para-kredi politikası için, para-kredi sisteminde yetersizlik bulunduğu yine bu Plan'da vurgulanmıştır. Biriken fonları sanayi yatırımına dönüştüren bir sermaye piyasasının kurulamaması ve dolayısıyla kredi sisteminin yeterli gelişmediği gözlenmiştir.

Merkez Bankası Yasası'nda istenen değişikliklerin yapılmış olması, banka plasmanlarının % 10'unun orta vadeli krediye ayrılması, ayrıca orta vadeli sanayici senetleri için reeskont olanağının sağlanması bankacılık açısından olumlu bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Yine bu plan'da orta ve uzun vadeli krediler konusunda şunlar söylenmiştir: "Sanayi kesiminin orta ve uzun vadeli kredi gereksinmesinin karşılanmasında ticaret bankalarının kısa vadeli kredileri yetersiz kalmakta, sermayedar-müteşebbis, birey ve aile gruplarının özkaynaklarına dayalı sanayi girişimlerinin başarı şansı azalmaktadır.. Özellikle ikinci plan döneminin ortasına kadar girişimcilerin orta ve uzun vadeli kredi bulması kredi fiyatından daha büyük önem taşımıştır" (53).

(52) DPT, 3. BYKP, 1973-1977, Ankara, 1973, s. 876.

(53) a.g.e., s. 877.

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda getirilen ilkeler ve alınması düşünülen önlemleri şöyle sıralayabiliriz :

i) Kredi politikasının; ferdi ve kurumsal tasarrufların örgütlenmiş aracı mali kurumlarda toplanmasını ve bu kurumlar eliyle ekonominin gerçek kredi gereksinmesini karşılayacak nicelik ve nitelikte kullandırılmasını özendirerek yönde uygulanması,

ii) Banka kredilerinin kalkınma planı ve yıllık programlara uygun olarak öncelikli kesim ve yörelere yöneltilmesi olanağının arttırılması amacıyla Merkez Bankası'nın ticaret bankalarıyla olan reeskont ilişkilerinin geliştirilmesi,

iii) Kredilerin örgütlenmiş aracı mali kurumlarca yapılmasını amaç edinen bir faiz politikasının uygulanması ve teminat sisteminin yeniden düzenlenmesi, kredi fiyatının ucuzlatılması, gerektiği hallerde faiz farkı iadesine dayanan açık sübvansiyon (mali yardım) uygulamasına gidilmesi, ancak bu uygulamanın yaygınlaştırılmaması, belirli kesimlerin ve yörelerin geliştirilmesi için bir özendirme ve yönlendirme aracı olarak kullanılması,

iv) Mevduat toplama yetkisi olmayan uzman bankaların, özellikle orta ve uzun vadeli sanayi kredisi veren kurumların kredi faiz oranlarını borçlu ile anlaşarak saptayabilme olanağının araştırılması istenmiştir (54).

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın mali örgütlenme ile ilgili benimsendiği hedefleri de şöyle sıralayabiliriz:

i) Bankaların sabit hizmet giderlerini düşürücü yönde birleşmelerinin desteklenmesi,

(54) a.g.e., s. 877.

ii) Denizcilik Bankası, Etibank ve Sümerbank'ın bankacılık bölümlerinin geliştirilmesi, ek tasarruf potansiyelinden yararlanma olanağı bulunmayan ve sadece kamu fonlarına dayanan yeni uzman bankalar kurulmaması,

iii) Özel kesimin yatırım ve kalkınma bankaları kurma girişimlerinin özendirilmesi,

iv) Özel kesimin yatırımlarının kredilendirilmesi, yurt dışındaki işçi tasarruflarının değerlendirilmesi ve yatırımlara yönlendirilmesi,

v) Dışsattımın ve yatırımın özendirilmesi amacıyla kamu desteği ile bir kalkınma bankasının kurulması ve,

vi) Kooperatif işletmeciliğini geliştirmek, desteklemek ve bu konudaki devlet yatırımlarında eşgüdüm sağlamak amacıyla bir Kooperatifler Merkez Bankası'nın kurulması lazımdır (55).

2.3.5.1. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Yıllık Programlarında Bankacılığın Sorunları ve Çözümleri

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan sorunlar yıllık programlarda da tekrarlanmış ve bu sorunlar için gereken önlemlerin etkin bir biçimde alınmasından söz edilmiştir. 1975 yılı programında Bankalar Yasası'nın değiştirilmesi istenmiş ve Merkez Bankası Yasası'nda yeni düzenlemeler yapılmasının zorunlu olduğu vurgulanmıştır (56).

3. BYKP'nın son dilimi olan 1977 programında da, "Ticaret bankalarının kısa vadeli kredi vermesinin üretken olmayan alanlarda şişkinlik yaratacağı ve üretken kesimlerde hedeflenen gelişmeleri gerçekleştirmek için gerekli

(55) a.g.e.,s. 907-910.

(56) DPT, 3. BYKP, 1975 Yılı Programı, Ankara, 1975, s. 336.

orta ve uzun vadeli finansman kaynaklarının sınırlı kalacağından söz edilmiştir (57).

3. BYKP'nın uygulanmaya başladığı yıllardan itibaren, Merkez Bankası kaynaklarının giderek daha fazla ve enflasyonist baskı yaratacak şekilde kullanılması sorunu üzerinde durulmuştur. Özellikle tarımsal destekleme ve fiyat politikasından kaynaklanan bu baskının önlenmesi için önerilen önlemlerden biri, Ziraat Bankası yanında ticaret bankalarında bu kesime kaynak aktarmalarını sağlamak, böylece, Merkez Bankası kaynağı üzerindeki baskıyı azaltmaktır (58). Bu istek 1977 yılı programında da yinelenmiştir.

3. BYKP döneminde bankacılık kesimine iki yeni banka katılmıştır. Bunlar Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası ile Arap-Türk Bankası'dır.

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı sona erdiğinde onbeş yıllık planlı kalkınma politikası döneminde geride kalmıştır. Sonuçta bankacılık kesimi ekonominin gereksinimlerine uyum sağlayamamış, orta ve uzun vadeli kredilerle ticari krediler arasında denge kurulamamıştır. Ticari kredi çokluğu ekonomiyi olumsuz etkilemiş, orta ve uzun vadeli kredi bulmak güç olduğundan yatırım ve kalkınmanın istendiği ölçüde yapılamamıştır.

2.3.6. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

1978-1982 dönemini kapsayan 4. Beş Yıllık Kalkınma planı'nda yer alan sorunlar ve saptanan ilkeleri şöyle açıklayabiliriz : 4. BYKP'nında ticaret bankalarından ve mevduat kabul eden kamu bankalarından söz edilmiştir.

(57) DPT, 3. BYKP, 1975 Yılı Programı, Ankara, 1975, s. 373.

(58) DPT, 3. BYKP, 1974 Yılı Programı, Ankara, 1974, s. 337.

Ticaret bankalarının mevduat sorunu şöyle dile getirilmiştir : "3. Plan döneminde emisyonun, buna bağlı olarak bilfiil tedavül eden paranın hızlı yükselişine karşın, özellikle fiyatlardaki artışların sürekli olduğu kanısının giderek yaygınlaşması bankalara mevduat yatırma eğilimini azaltmıştır. 3. Plan döneminde ticari mevduatın artış hızı diğer mevduat türlerine göre önemli artış göstermiş ve bu tür mevduatın oransal payı yükselmiştir. Bu durum bankaların kârlılıklarını arttırmak amacıyla mevduat blokajı yapılarının ve bu mevduatı yapay olarak şişirmelerinin bir sonucudur (59)". Mevduat kabul eden kamu bankalarının 4. BYKP'da şöyle yer verilmiştir : "Kamunun mevduat toplayan T.C. Ziraat Bankası, T. Halk Bankası ve T. Emlak Kredi Bankası'nı kapsayan ihtisas bankaları genellikle özel kesim bankalarıyla yarışacak esnekliğe sahip bulunmadıklarından, kaynaklarını görevlerinin gerektirdiği ölçülerde arttırmışlardır. Kaynakları diğer bankalara eşit maliyetlerle edinmelerine karşın, düşük fiyatlarla ödünç vermek durumunda kalmaları, bundan doğan görev zararlarının hazine tarafından yeterince ve zamanında ödenememesi, kendilerine uzmanlık alanları dışında da görev yüklenmesi bu bankaları kaynak kayıplarına uğratarak uzmanlık alanları içindeki kredileme güçlerini azaltmıştır (60)".

4. BYKP'nında Bankalar Yasası'nın değiştirilmesi istenmiş ve gerekçesi de şöyle açıklanmıştır : "7129 Sayılı Bankalar Yasası'nda sınırlı sayıdaki kişi ya da sermaye gruplarının banka kaynaklarına egemenliğinden doğan sorunları giderecek, banka kaynaklarının plan, amaç ve hedeflerine yöneltilmesini sağlayacak, kalkınma ve yatırım bankaları da dahil tüm bankalar üzerinde banka işlemleri ve kaynaklarının yönlendirilmesi açılarından kamu denetiminin etkinleştirilmesine olanak verecek değişiklikler yapılacaktır (61).

(59) DPT, 4. BYKP, 1978-1982, Ankara, 1979, s. 108.

(60) a.g.e., s. 110.

(61) a.g.e., s. 260.

4. BYKP'nda alınması gereken diğer önlemler de şunlardır :

i) Merkez Bankası reeskont kaynağının uzman bankalar ve kalkınma bankalarınınca kullanılabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması,

ii) Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'na ticaret bankalarından ve uluslararası para piyasalarından borçalma olanağı verecek yasal düzenlemelere gidilmesi, bu banka üzerinde işletmecilik ve kaynak kullanımını açısından kamu denetiminin arttırılması,

iii) Sermayesi hazine ve diğer bazı bankalarca karşılanmak üzere dışsatımı desteklemek için Kamu İktisadi Teşebbüsleri niteliğinde bir dışsatım bankasının kurulması lazımdır (62).

4. BYKP'nda önemli olan konulardan birisi de "Mevduat sertifikası" yönteminin vadeli tasarrufları arttırmak amacıyla kullanma olanaklarının araştırılması ve uygulanması önerisidir (63). Bu önerinin devamında 1980 yılında sırdaş hesap (mevduat sertifikası) uygulamasına başlanmış ve önemli ölçüde mevduat toplanmıştır.

Önerilen Bankalar Yasası değişikliği de yine 1979 yılında yapılmış ve 87 maddelik 7129 Sayılı Bakanlar Yasası'nın 25 önemli maddesi 28 Sayılı KHK ile 31.8.1979'da değiştirilmiştir.

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı iktidar değişikliklerinin yanısıra 24 Ocak 1980 kararları ile temel ekonomik tercihlerde ve politikalarda yön değiştirmenin doğal sonucu

(62) a.g.e., s. 26-262.

(63) DPT, 4. BYKP, 1979 Yılı Programı, T.C. Resmi Gazete, 30 Kasım 1978 Sayı: 16475 (mükerrer)m, s. 135.

olarak, uygulamaya konulamamıştır. Plan tümüyle uygulanamadığından, mali örgütlemeye, bankacılığa, para kredi politikasına ait ilkeleri de 1979-1983 döneminde gerçekleştirememiştir.

Planlı dönem sonunda bankacılık kesiminin temel sorunları için istenen çözümün;

i) Para ve kredi düzeniyle bankacılık sisteminin sağlıklı yapısından kaynaklanan enflasyonist baskının azaltılması,

ii) Sermaye piyasası yasasının çıkartılması,

iii) Kısa vadeli ticari kredilerle orta ve uzun kredilerin dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi ve,

iv) Bankalar Yasası'nın günün koşullarına göre yeniden düzenlenmesiyle gerçekleştirilebileceğini söylemek mümkündür.

Ancak bu çözüm için gereken koşullar planlı dönemde de gerçekleşmemiştir. Bu yapısal bozukluktan dolayı enflasyon % 100'ün üstüne çıktığı ve ekonomik dengenin alt üst olduğu dönem sonunda 24 Ocak 1980 tarihinde istikrar paketi uygulamaya konulmuştur. 24 Ocak Kararları da denen, bu istikrar paketi ile sıkı para ve kredi politikası uygulamasına başlanmıştır. Bu politikada ana amaç, paraya "para" olma niteliğini yeniden kazandırmak, böylece ekonomik kararların (üretim, yatırım, tüketim vs.) alınmasında kendisinden beklenen fonksiyonları sağlıklı bir biçimde yerine getirmek olduğundan, 8/909 Sayılı Karar ile 1 Temmuz 1980 tarihinden itibaren faiz oranlarının saptanması serbest bırakılmıştır (64).

(64) Çivi Halil, a.g.e., s. 120.

B Ö L Ü M 3

1980 YILI BAŞINDA TÜRKİYE'DE BANKACILIK DÜZENİ ve SEKSENLİ YILLARDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

3.1. BANKALARIN KURULMASI ve FAALİYETE GEÇMESİ

3.1.1. Banka Kurulması

3.1.1.1. Anonim Ortaklık Şeklinde Kurulma

Bankaların kuruluş koşullarından ilki, anonim ortaklık şeklinde kurulma zorunluluğudur.

Bu zorunluluk ilk kez 7129 (1) Sayılı Bakanlar Kanunu ile konmuştur. Oysa eski 2999 (2) Sayılı Bankalar Kanununda bankaların anonim ortaklık şeklinde kurulmaları koşul değildir. Anonim ortaklık yanında bankalar, "Hisseli Komandit" ve "Limited Ortaklık" şeklinde de kurulabiliyorlardı.

2999 Sayılı Bankalar Kanunu, 1958 yılında 7129 Sayılı Kanun ile değiştirildiğinde, o zamana kadar var olan bankalar, bu zorunluluk koşulunun dışında tutulmuşlardır.

1985 yılında yürürlüğe giren 3182 (3) Sayılı Bankalar Kanunu da bu koşulu değiştirmemiş ve Türkiye'de kurulan bankaların anonim ortaklık şeklinde kurulmalarını zorunlu kılmıştır (4).

- (1) 2.7.1958 Tarih ve 9944 Sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe girmiştir.
- (2) 1936 yılının Haziran ayında yürürlüğe girmiştir.
- (3) 2.5.1985 Tarih ve 18742 Sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe girmiştir.
- (4) 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, m. 5/1/a.

3.1.1.1.1. Ortak Sayısının En Az Yüz Kişi Olması

3.1.1.1.1.1. En Az Ortak Sayısı

Bankaların ortak sayısının belirli bir en az sayıdan aşağıya düşmemesi koşulu, 28 (5) Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile getirilmiştir. Buna göre, bankaların ortak sayısı en az yüz kişi olmalıdır. Bu koşul yalnız kuruluştan aranan bir koşul değildir. Banka faaliyette bulunduğu süre içinde de bu koşulu yerine getirmekle yükümlüdür.

Ortak sayısının yüz'den aşağıya düşmesine neden olan işlemler, pay defterine kaydedilemez, kaydedilse bile bu işlemler geçerli sayılmazlar (6).

Bankaların en az ortak sayısının yüz'den aşağı düşmemesi koşulundan amaç; Bankacılıkta tekelin oluşmasını önlemek, özel bankaların büyük bir çoğunluğunun mülkiyet ve yönetimin belli kişilerde toplanmasını önlemek, bunun sonucu olarak gerek yönetim gerekse kaynak kullanımının, bankacılık prensiplerinden uzaklaşmalarını, mülkiyet ve yönetimi ellerinde tutanların amaçları doğrultusunda faaliyette bulunmamalarını sağlamaktır.

"İktisadi Devlet Teşekkülleri" veya "Kamu İktisadi Kuruluşları"nın bağlı ortaklığı şeklindeki bankalar (7) ile kalkınma ve yatırım bankaları (8) için ortak sayısının en az yüz kişi olma koşulu aranmamaktadır.

Kanunda ortak sayısının düşmesini engelleyecek bazı mekanizmalar vardır. Ortak sayısının kanuni sınırın altına düşmesinin yaptırımını, Türk Ticaret Kanunu'nda olduğu gibi

(5) 31 Ağustos 1979 Tarih ve 16740 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanmıştır.

(6) 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, m. 5/4.

(7) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 5/2.

(8) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 95/1.

pay sahiplerine, alacaklılara veya Ticaret Bakanlığına bankanın feshini takip hakları vermez (9). Ancak müsteşarlık Bnk. Kn. m. 5/3'teki yetkisini kullanarak etkin olmamakla birlikte pay senedi devirlerine izin vermeyip ortak sayısının yüz'den aşağıya düşmesini engelleyebilir.

Ortak sayısı yüz'den aşağı düştüğü zaman bakanlık ilgili bankaya durumu düzeltmesi için 6 ay süre verir. Bu sürede kanuna aykırılık giderilmez ve önlem alınmazsa idari önlemler alınır. Bu idari önlemler Bankalar Kanunu'nda şöyle açıklanmıştır (10) : Maliye Bakanlığı, bankanın avans ve reeskont kredilerinin durdurulmasını, açılan kredilerin geri alınmasını T.C. Merkez Bankası'ndan istemeye ve yararlandığı teşvikleri durdurmaya yetkilidir. Ayrıca Maliye Bakanlığı'nın teklifi üzerine T.C. Merkez Bankasının görüşü alınmak suretiyle Bakanlar Kurulu bu durumda bulunan bir bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme iznini geçici veya sürekli olarak, kısmen veya tamamen ve tüm teşkilatını veya gerekli görülecek şubelerini kapsıyacak şekilde kaldırılabilir. Bundan başka Maliye Bakanlığı tarafından verilen süre içinde durumun düzeltilmesi için gerekli tedbirleri almayan yöneticiler 500.000 ₺'den 200.000 ₺'ye kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

3.1.1.1.1.2. Ortak Olma Ehliyeti

Banka Kanunlarının hiçbirisi bankaya ortak olmak için özel bir koşul aramamıştır. Bu yüzden bankaya ortak olmak için genel hükümler, özellikle de Medeni Kanun hükümleri uygulanmaktadır.

(9) Türk Ticaret Kanunu, m. 435.

(10) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 62.

Bir bankaya ortak olmak isteyen, özellikle kurucu olacak kişinin akid (sözleşme) yapma ehliyeti bulunması gereklidir. Medeni Kanun, "sözleşme yapma ehliyetine sahip olan gerçek kişilerin, bizzat kendi fiilleri ile gerekli olan yetkiyi kazandıklarını" (11) kabul etmektedir.

Medeni Kanun, medeni hakları kullanma ehliyetine (Hak Ehliyeti) sahip olan gerçek kişilerin, gerekli yetkiyi kazandıklarını ancak bunun için bazı koşulların bulunmasının gerekliliğinden söz eder. Bu koşullar, gerçek kişilerin temyiz kudretine sahip olmaları, reşit olmaları ve hacir altında bulunmamalarıdır (12).

Burada temyiz kudretine sahip olmak; iyiyi kötüden ayırebilme, sezginlik anlamına gelmektedir.

Hacir altına almamakta; bir kimsenin medeni haklarını kullanma yetkisinin mahkeme tarafından kaldırılmamasıdır (Hacir nedenleri, akıl hastalığı, kötü yaşam, kötü idare, savurganlık ve bir yıldan fazla hapis cezası almış olmaktadır).

Sonuçta bir gerçek kişinin fiil ehliyetine sahip olması onun bankaya ortak olabilmesi için yeterlidir. Mahdut (sınırlı) ehliyetler ile mahdut ehliyetsiz gerçek kişiler de banka ortağı sıfatını elde edebilir.

Hacir altına alınmış kişiler ve mümeyyiz küçükler kanuni temsilcilerinin açık izniyle bankaya ortak olabilirler (13).

(11) Medeni Kanun, m. 9.

(12) Medeni Kanun, m. 10.

(13) Medeni Kanun, m. 16.

Vesayet altındaki bir kişinin bankaya ortak olabilmesi Sulh mahkemesi ile birlikte Asliye mahkemesinin iznine bağlıdır (14).

Kadının bankaya ortak olabilmesi için kocasının iznine gerek yoktur. Çünkü ortaklık bir iş olarak görülmemektedir (15).

Medeni kanun tüzel kişilerin, medeni haklardan yararlanma ehliyetinin sınır ve kapsamını çizmiştir. Tüzel kişiler bu sınırlar içinde statülerinde yazılı konularda hak kazanıp borçlanabilirler.

3.1.1.1.1.3. Ortakların Sahip Olması Gerekli Nitelikler

Bankalar Kanunu, banka ortaklarında belli nitelikler aramamaktadır. Banka ortağı olmak için belirli özel niteliklere sahip olmak gerekmez.

Bankalar Kanunu sermayenin % 10'undan fazlasını elinde bulunduran ortakta, kurucularda aranan nitelikler aranmaktadır (16). Kurucularda aranan nitelikler; Müflis olmamak (iflas etmiş), yüz kızartıcı suçlardan mahkumiyeti bulunmamaktır.

Banka ortağının yüz kızartıcı suçlardan mahkumiyeti bulunmadığı savcılıktan alınacak bir belge ile belgelendirilir. Kanunun aradığı bu niteliği kaybeden ortaklar temettü (kazanç payı) dışındaki ortaklık haklarından faydalanamaz (17). Belirli nitelikleri yitiren pay sahibi ortak olma sıfatını kaybetmez, fakat ortaklık haklarını kullanamaz.

(14) MK. 406.

(15) MK. 159.

(16) 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, m. 5/3.

(17) 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, m. 5/3.

Mevduat sahipleri yararına bu haklar, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (T.M.S.F) tarafından kullanılır. Paylarına düşen temettüyü alma hakkı buna istisnadır. Ortak olmak için gerekli nitelikleri kaybetseler bile ortaklar temettü alma hakkından yararlanırlar.

Demek oluyor ki, bu gibi ortaklarda bulunması gerekli niteliklerin kaybının yaptırımını, sadece ortaklık haklarını kullanma yetkisinin kısıtlanmasıdır.

Burada ortağın banka ortağı olma sıfatı devam ettiği (temettü alma hakkı istisna) ve kanuni bir vekalet söz konusu olduğu için Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun ortaklık haklarını, ortak adına ve onun menfaatlerini gözönünde bulundurarak kullanması gerekir.

Ortak olmak için gereken niteliklerin kaybı ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na kendiliğinden ortaklık hakları değil yalnız onları kullanma yetkisi intikal eder. O halde TMSF bu hakları kendi adına değil kanuni vekil olduğu ortak adına kullanması gerekir.

3.1.1.1.1.4. Ortakların Tabiyeti

3182 sayılı kanunda ortakların tabiyeti açısından bir ayırım yapılmamıştır, bu nedenle ortak olmak için Türk tabiyetinde olmak gibi bir zorunluluk yoktur.

Ortağın yabancı olması ilke olarak; sermayesinin çoğunluğu Türklere ait olmayan bir bankanın "Milli Banka" sıfatını kazanmasına engel olabilir. Milli Banka, Türk kanunlarına göre kurulan, sermayesi Türk parası olarak konulan, sermayenin çoğunluğu ile yönetim ve denetimi Türklere ait bankadır (18).

(18) 3182 Bnk. Kn. m. 3/3.

İkincisi de ortakların banka sermayesine katılımı ile ilgili sınırlamadır. Bakanlar Kurulunca uygun görülen sınırlama yabancı ortaklara uygulanmaz.

3.1.1.1.2. Belirli Bir Özkaynağı Bulunması

Bankalar Kanunu bankaların bir en az özkaynağa sahip olması koşulunu getirmektedir.

3182 Sayılı Bankalar Kanunu, bankaların merkez şube için sahip olması gereken özkaynak tutarı hariç, özkaynakların (19) 5 milyar TL'dan az olmamasını öngörmektedir.

Bankalar Kanunu özkaynağı şöyle tarif eder: "Ödenmiş veya Türkiye'ye ayrılmış sermayeleri ile yedek akçelerin toplamı özkaynağı oluşturur (20).

Ödenmiş sermaye : Bankaların, üç aylık hesap özetlerindeki fiilen ödenmiş veya Türkiye'ye ayrılmış ve ödenmiş sermayelerinde, bilançoda görülen zararın yedek akçelerle karşılanmayan kısmı ile yabancı ülkelerdeki şubelerine ayırdığı sermaye düşüldükten sonra kalan bakiyedir (21).

3.1.1.1.3. Sermaye Dağılımı

7129 Sayılı Bankalar Kanunu, banka sermayesinin ortaklar arasında dağılımına ait bir kısıtlama getirmemiştir. En az ortak sayısı da bu Kanunda 20 kişi olarak belirlenmişti. Bunlar gösteriyor ki, 7129 sayılı Bankalar Kanunu, banka sermayesinin belirli bir grup ya da kişinin elinde bulundurulması konusu ile ilgilenmemektedir.

(19) 4.3.1988 tarih ve 19744 Sayılı R.G. ile yayınlanan 88/12576 Sayılı Kararname ile yükseltelen miktar Bnk. Kn. m. 5/1/e.

(20) 3182 Bnk. Kn. m. 3/8.

(21) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 3/6.

28 Sayılı KHK ile bu konudaki yaklaşım değişmiş, bankaların halka açılması ve bir kişi veya grubun elinden çıkarılması eğilimi ön plana geçmiştir.

Kararname en az ortak sayısını 100 olarak belirlemenin yanısıra sermaye dağılımına ait düzenlemeler de getirmiştir. Her bir ortağın sermaye payı % 30 olarak sınırlandırılmıştır. Sahip olunacak en yüksek pay miktarının saptanmasında gerçek kişilerle tüzel kişiler arasında bir fark gözetilmemekte, yalnızca çalışanların çoğunluğunun yararlandığı yardım ve sosyal güvenlik vakıfları, dernekleri veya sandıkları ile sendikalara ait paylar için bu sınır % 40 olarak belirlenmektedir.

Ancak bu kararname yürürlüğe girdikten sonra yapılan değişiklikler, bankalarda istenilen sonucu vermedi. Kararnamede yapılması istenen şey; banka yönetim ve mülkiyetinin belirli kişilerin elinde oluşmasını önlemek ve halka açılmaktı. Ancak bu böyle olmadı, enflasyon nedeniyle banka pay senetlerinin sağladığı kazanç parasal yönden düşük kaldı. Küçük tasarruf sahipleri parasını daha gelir getirici tahvil, vadeli tasarruf hesapları, mevduat sertifikaları vs.'ye yatırdı.

Beklenenin aksine ekonomik nedenler pay senetleri eski sahiplerinin elinde kalmaya devam etti.

İstenen sonuca ulaşamayan bu Kararnameye Bakanlar kurulu 70 sayılı (22) KHK ile yeni düzenlemeler getirdi. Bu düzenleme, banka sermayesinde gerçek kişilerin sahip olabilecekleri paya ait sınırlamaları kaldırması, daha çok onların kimler olduğunun bilinmesini (23) ve izlenebilmelerini (24) amaçlayan hükümler getirmiştir.

(22) 22.7.1983 Tarih ve 18112.2 Mükerrer Resmi Gazete ile yayınlanmıştı.

(23) 70 Sayılı KHK'ye ait 1 nolu tebliğ 5/1/d.

(24) 70 Sayılı KHK'ye ait 1 nolu tebliğ 5/4.

70 Sayılı KHK daha önce konmuş olan banka ortaklığındaki sınırları, bazı istisnalar dışında kaldırmıştır.

Bu Kararnamede, ilke olarak ortakların kimler olduğunun bilinmesi konmuştur. Bu nedenle iki koşul getirilmiştir. Bunlardan biri pay senetlerinin ada yazılı olması koşulu, bir diğeri ise, banka sermayesinin en az % 75'i, ile ilgili olan kısmına getirilen koşuldur. Burada banka sermayesinin en az % 75'i şunlara ait olabileceği gösterilmiştir.

- i) Gerçek kişilere,
- ii) Şahıs şirketlerine ve
- iii) Sermaye şirketlerine.

Ancak adı geçen sermaye şirketlerinin bir takım özellikler taşıması gereklidir. Önce, sermayesinin % 51'i gerçek ortaklardan oluşmalı, ikinci olarak çıkardıkları pay senetlerinin tamamı ada yazılı olmalı ve son olarak da her bir sermaye şirketinin banka sermayesindeki payı % 10'u aşmamalıdır (Banka sermayesinin % 75'inin % 10'u).

Bu sınırlama aşağıda sayılanlarda uygulanmayacaktır:

- Genel ve katma bütçeli idarelerde,
- İktisadi Devlet Teşekkülleri, Kamu İktisadi Kuruluşları ile bunların müessese ve bağlı ortaklıklarında,
- Tarım Satış Kredi ve Üretim kooperatiflerinde,
- Sermayesinin % 20'sini aşmamak kaydıyla mevduat kabul eden milli bankalarda,
- Sermayenin % 40'ını aşmamak kaydıyla banka mensuplarının kurduğu sendikalar, Sosyal Güvenlik ve yardım sandıkları, vakıf ve sendikalarında,
- Bakanlar kurulunca uygun görülen yabancı ortaklara ait sermaye paylarında.

3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 70 sayılı KHK'den bütünüyle farklı bir ilkeyi esas almış ve sermaye dağılımına ait kısıtlamaları kaldırmıştır. Tek istisna kalmıştır. O da "Sermayenin % 10 ve daha fazlasını temsil eden veya bir kişiye ait sermaye payının, bu oranı aşması sonucunu veren pay senedi devirlerinin müsteşarlığın iznine tabi olmasıdır" (25).

3.1.1.1.4. Pay Senetlerinin Özellikleri

Bankalar Kanunu, hisse senetlerinin tamamının ada yazılı olması, nakit karşılığı çıkarılması, itibari üst sınırının 100 bin lirayı geçmemesi ve menkul kıymetler ile kambiyo borsasına kote edilmesini ön koşul olarak kabul eder (26).

3.1.1.1.4.1. Pay Senetlerinin Ada Yazılı Olması

Pay senetlerinin tamamının ada yazılı olması 28 Sayılı KHK ile getirilmiş bir koşul olup, ne 70 Sayılı KHK ne de 3182 Sayılı Bankalar Kanunu bu koşulu değiştirmiştir.

Bankaların pay senetlerinin tamamının ada yazılı olmasından amaç, banka ortaklarının kimler olduğunu bilmek ve senetler tedavülde iken şahısların kimliğini yakından takip etmektir.

Bu koşul Ticaret Kanunu'nun anonim şirketlerde pay senetlerinin ada veya hamiline yazılabileceği maddesine bir istisnadır (27).

(25) 2182 Sayılı Bnk. Kn. m. 5/3.

(26) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 5/1/d.

(27) T.T.K. m. 409/1.

Bankalarda pay senetlerinin yerini tutması için çıkardıkları ilmuhaber (belge)'lerinde ada yazılı olması gereklidir.

Pay senetlerinin ada yazılı olması koşulu "İktisadi Devlet Teşekkül"leri ile "Kamu İktisadi Kuruluş'larının" bağlı ortaklığı şeklindeki bankalar için de uygulanacak kuraldır.

3182 Sayılı Bnk. Kn. geçici 2. maddesine göre 27.7.1985 tarihine kadar ada yazılı hale dönüştürülmeyen hamiline yazılı pay senetleri temettü hariç hiç bir ortaklık hakkından faydalanamayacaktır. Bu paylara ait ortaklık hakları yasal duruma getirilene kadar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından kullanılır.

3.1.1.1.4.2. Pay Senetlerinin Nakit Karşılığı Çıkarılması

Bankalarda pay senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması zorunludur (28). Bu zorunluluk 1980 yılı öncesindeki kanunlarda da yer almıştı.

Bu koşuldan amaç, aynı sermayenin olduğundan daha yüksek değerde gösterilerek banka alacaklıları, mevduat sahipleri ve diğer pay sahiplerinin uğrayacakları zararı önlemek ve bankalar için büyük önem taşıyan likiditeyi sağlayıp muhafaza etmektir.

Bu koşul Türk Ticaret Kanunu'nun, ticaret şirketlerine nakitten başka da sermaye konulabileceğini öngören maddesine bir istisnadır (29). Nakitten başka konulabilecek sermayeler şunlardır :

(28) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 5/1/d.

(29) T.T.K. m. 139.

- 1- Para, alacak, kıymetli evrak ve menkul şeyler,
- 2- İmtiyaz ve ihtira beratları ve alemeti farika ruhsatnameleri gibi sınai haklar,
- 3- Her nevi gayrimenkuller,
- 4- Menkul ve gayrimenkullerin faydalanma ve kullanma hakları,
- 5- Şahsi emek,
- 6- Ticari itibar,
- 7- Telif hakları, maden ruhsatnameleri gibi iktisadi değeri olan sair haklar konabilir.

Pay senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması koşulu, bankalar için kurulduktan sonra bazı istisnalar getirmiştir.

Bunlardan birincisi, yeniden değerlendirme fonunun sermayeye ilavesi ile verilecek olan bedelsiz pay senetleri, ikincisi ise iştirak ve gayrimenkul satış kârlarının sermayeye ilavesi ile verilecek bedelsiz pay senetleridir.

3.1.1.1.4.3. Pay Senetlerinin İtibari Değerinin Üst Sınırı

Pay senetlerinin itibari değerinin üst sınırı, 1980 yılı öncesinde 10.000 ₺ iken, daha sonra 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 3182 Sayılı Bankalar Kanunu ile bu miktar 100.000 ₺'ya çıkartılmıştır (30).

Adı geçen kanunlarda pay senetlerinin itibari değerinin yalnız üst sınırı belirlenmiş olduğundan, Ticaret Kanununda anonim şirketler için konan 500 ₺'lik alt sınır bankalar içinde geçerlidir (31).

(30) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 5/1/d.

(31) T.T.K. m. 399/1.

Ancak Ticaret Kanununun söz konusu bu hükmü yürürlüğe girmesinden önce çıkartılan ve itibari değeri 500 TL'den az pay senetleri Türk Ticaret Kanununun Mer'iyeti (yürürlük) ve tatbikat şekli hakkındaki kanun uyarınca geçerliliğini sürdürecektir. Bu düzenlemeye göre 500 TL'den az itibari değere sahip pay senetlerinin geçerliliği sahipleri için bir kazanılmış haktır.

Türk Ticaret Kanunu, pay senetlerinin en az değerinin 500 TL olarak belirlemiş, ve bu senetlerin itibari değerinin ancak 100 TL yükseltebileceğini öngörmüştür. Bu hüküm bankalar için de geçerlidir.

8 Haziran 1983 tarih ve 18071 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan Ticaret Bakanlığı sirkülerinde, şirketlerin (ve bankaların) değişik nominal değerde pay senedi çıkarmalarının mümkün olduğu, bunun için ana sözleşmede hüküm bulunması gerektiği önkoşulu getirilmiştir.

Oldukça tartışmalı olan anonim şirketlerin farklı itibari değerde pay senedi çıkarıp çıkaramayacağı konusu Ticaret Bakanlığınca bu kere çıkarılabileceği görüşü ile çözülmüştür.

Farklı itibari değerde pay senedi çıkaran bu anonim şirketlerde, itibari değeri ne olursa olsun, her pay senedinin bir oy hakkı sağlayacağı değil yüksek itibari değerli pay senetlerinin (ana sözleşme değişikliği için yapılacak genel kurul toplantılarıyla bile) temsil ettikleri sermaye oranında oy hakkına sahip olacakları kabul edilmiştir.

Pay senetlerine ait bu kısıtlama İktisadi Devlet Teşekkülleri ile kamu kuruluşlarının bağlı ortaklığı şeklindeki bankalar için aranmayacaktır (32).

(32) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 5/5.

3.1.1.1.4.4. Pay Senetlerinin Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsasına Kote Edilmesi

1980 yılı öncesinde olduğu gibi, pay senetlerinin menkul kıymetler ve kambiyo borsasına kote (borsa listesine kayıt) edilmesi zorunludur (33).

Bu zorunluluğun nedeni, banka pay senetlerinin tedavülünde açıklık ve aleniyetin sağlanması ile banka pay senetlerinin fiyat oluşumunda borsa sistemi ile denetim sağlayarak muvazalı (gizli anlaşma) işlemlerini önlemektir.

3.1.1.1.5. Banka Kurucularının Nitelikleri

1980 yılı öncesinde, banka kurucularında aranacak nitelikler bir ölçüde idari takdire bırakılmıştı.

1980 sonrasında, 70 sayılı KHK banka kurucularında aranacak nitelikleri idari takdir sınırları dışına çıkarmış ve bu konuda kesin ve açık bir hüküm getirmiştir.

Banka kurucularının müflis olmaması veya yüz kızartıcı suçlardan mahkumiyeti bulunmaması gerekmektedir (34). İflas eden bir kimseye müflis denir. O halde banka kurucusunun iflas etmemiş olması gerekir.

Ağır hapis cezası, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtekârlık, yalan yere şahitlik, iftira, cürüm tasnii (ortada suç yokken suç uydurma) rüşvet alma, zimmet suçunun hile kullanarak ortaya çıkmamasına çalışma gibi suçlardan 6 ay veya daha fazla hapis cezası ile mahkum olanlar ile Türk vatandaşlığını terkeden veya vatandaşlıktan çıkartılanlar yüz kızartıcı suç işlemiş sayılırlar.

(33) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 5/1/d.

(34) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 5/1/c.

Bu suçlar gerçek kişilerce işlenebilir. Bir de tüzel kişilerin işledikleri suçlar var; vergi, kaçakçılık gibi. Bu tür suçları işleyen tüzel kişiler de banka kurucusu olmaz.

Kurucularda aranan bu nitelikler, daha önce de bahsettiğimiz gibi, banka sermayesinde % 10'dan fazla pay sahibi olan ortaklar için de aranmaktadır.

Kurucuların bu nitelikleri yalnız kuruluş işlemleri tamamlanıp, bankacılık işlemleri ve mevduat kabulü için izin alınana kadar geçecek süre içinde taşımaları gerekir. Verilen izinden sonra bu niteliklerin yitirilmesinin hukuki bir sonucu yoktur (35).

Seksen öncesinde Maliye ve Ticaret Bakanlığı şimdi Müsteşarlık bu kanunda yazılı koşulların yerine getirilip getirilmediğini inceleyip yerine getirilmemişse izin vermekten kaçabilir.

3.1.1.1.6. Ana Sözleşmelerinin Bankalar Kanunu Hükümlerine Uygun Olması

Türk Ticaret Kanunu ana sözleşmenin yazılı şekilde yapılmasını ve bütün kurucuların imzalarının noterce tasdik edilmesi koşulunu aradıktan sonra esas sözleşmeye yazılacak konuları göstermiştir (36).

70 Sayılı KHK ile getirilen banka ana sözleşmelerinin Bankalar Kanunu Hükümlerine uygun olması koşulu 3182 Sayılı Kanunda da yer almıştır (37).

(35) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 11.

(36) Ayrıntılı bilgi için bkz. T.T.K. m. 279.

(37) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 5/1/f.

Bu hükmün gereksiz olduğunu savunan görüşlere katılmamak mümkün değildir. Gerçekten de banka kurucularının, Kanunun emredici hükümlerine aykırı olan kayıtları ana sözleşmeye yazmaları olası değildir.

Öte yandan Bankalar Kanunu bir maddesinde, gerek müsteşarlıkça, gerekse Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca yapılacak incelemelerde, Kanunun (TTK. ve Bnk. Kn) emredici hükümlerine aykırı kayıtlar ana sözleşmeden çıkarılmadıkça, banka kurulmasına ilişkin izin işleminin uygun görülmeyleceğinden söz etmiştir (38).

3.1.1.2. Bakanlar Kurulu İzni

Türkiye'de bir bankanın kurulabilmesi için Bakanlar Kurulunda izin alınması zorunludur. Bu zorunluluk 1980 yılı öncesindeki Bakanlar Kanununda da yer almıştı. Ancak Bakanlar Kurulu'nun 7129 Sayılı Kanun dönemindeki adı "İcra Vekilleri Heyeti" idi (39).

Bakanlar Kurulu izni alınabilmesi için bir takım işlemlerin yapılması ve belirli bir prosedüre uyulması gerekir. Bu prosedür aşağıda sıralanmıştır.

3.1.1.2.1. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na Başvuru

Banka kurmak isteyen kişiler, Bakanlar Kurulundan izin alabilmek için Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na başvurmak zorundadırlar (40).

(38) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 8.

(39) Tesal Reşat, Banka Hukuku Ders Notları, İstanbul İktisadi Ticari İlimler Akademisi Galatasaray İşletme Yüksek Okulu, İstanbul, 1976.

(40) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 7.

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1980 yılı sonrasında oluşturulduğundan, daha önceleri, banka kuruluşunda aranan Bakanlar Kurulu iznini, Maliye ve Ticaret Bakanlık'larının aracılığı ile alınırdı. 7129 Sayılı Bankalar Kanunu; "Banka işlemleri yapmak üzere, oluşturulacak şirketlerin kurucuları, Maliye ve Ticaret Vekaletlerinin müşterek teklifleri ile İcra Vekilleri Heyetinden izin almaya mecburdurlar" (41) diyerek banka kuruluşunda aranan Bakanlar Kurulu iznini, Maliye ve Ticaret Bakanlığı'nın ortak teklifleri ile alınacağını belirtmiştir.

İşte önceleri Maliye ve Ticaret Bakanlığı'na 1980 yılı sonrasında Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na başvuran banka kurucularından, Bankalar Kanunu başvuru dilekçesi ile birlikte bazı bilgi ve belgeler de istemektedir.

Seksen sonrasında da değişmeyen bu bilgi ve belgeler şunlardır :

i) Kurucuların Müsteşarlık ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca hazırlanmış örneğe uygun şekilde ve noter huzurunda düzenleyip imza edecekleri birer beyanname (42). Bu beyanname seksen öncesinde Maliye ve Ticaret Bakanlığı'nca hazırlanırdı.

ii) Ortaklık Anasözleşmesi

Kanunun emredici hükümleri dikkate alınarak düzenlenmiş anasözleşmenin de dilekçeye eklenmesi gerekir.(43).

iii) Bankanın kurulma nedenlerini ayrıntılı olarak gösteren bir raporun dilekçeye eklenmesi zorunludur (44).

iv) Müsteşarlık tarafından gerekli görülecek diğer bilgi ve belgeler.

(41) 7129 Sayılı Bnk. Kn. m. 7.

(42) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 7/1/a.

(43) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 7/1/b.

(44) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 7/1/c.

3.1.1.2.2. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın Uygun Görüşünün Alınması

Müsteşarlık, banka kurmak için yapılan başvuruyu inceler, izin istemini uygun görürse, başvuru dilekçesini ekleri ile birlikte Sanayi ve Ticaret Bakanlığına gönderir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kanunun kendisine verdiği yetkiye dayanarak anasözleşme hükümlerini inceler. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nda uygun görürse, olumlu görüşünü Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na gönderir (45).

1980 yılı öncesinde ise, Maliye Bakanlığı başvuruyu inceleyip, uygun görürse ekleri ile birlikte Ticaret Bakanlığı'na gönderiyordu. Ticaret Bakanlığı'nda Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre yapacağı araştırma sonunda bankanın kuruluşuna engel olacak bir neden görmez ise, Maliye Bakanlığı ile birlikte olumlu görüşlerini Başvekalete yapacakları teklif üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin iznine sunarlardı (46).

3.1.1.2.3. Bakanlar Kuruluna Öneri

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın da olumlu görüşü üzerine Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu bakanlık tarafından, bankaya kuruluş izni verilmesi için Bakanlar Kurulu'na öneride bulunulur (47).

3182 Sayılı Bankalar Kanunu; "Yabancı bankaların Türkiye'de şube açmalarında izin verilmesi için Bakanlar Kurulu'na yapılacak önerilere, 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile ilgili mevzuata göre yetkili mercinin uygun görüşü eklenir" (48) koşulunu getirmiştir.

(45) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 8/1.

(46) Ulutan Burhan, Bankalar Kanunu Şerh ve İzahı, Ankara, 1958.

(47) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 8/1.

(48) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 8/2.

3.1.1.2.4. Bakanlar Kurulu İzni

İlgili Bakanlıktan gelen öneri üzerine Bakanlar Kurulu bankanın kurulmasına izin verir. İzin verilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı Resmi Gazete'de yayınlanır (49).

3.1.1.3. Mahkemenin Tasdiki

Bakanlar Kurulundan kuruluş izni alan bankanın kuruluşu Ticaret Siciline tescil edilmeden önce, Ticaret Mahkemesince tasdik edilir (50). Ticaret Mahkemesince yapılacak tasdikte Türk Ticaret Kanunu maddesi uygulanır (51).

TTK m. 299 kurucuların, TTK m. 290 ve 295'te yazılı işlemlerin ifasından (yerine getirilmesinden) onbeş gün sonra, anonim şirketin kurulması için gereken koşulların yerine getirildiğine dair bir beyanname ile anasözleşmeyi, payların, kanunen ödenmesi gereken bedellerin bankaya yatırıldığını bildiren banka vesikasını (belge) şirket merkezinin bulunduğu yerdeki mahkemeye vermelerini öngörmüştür. Bankalarda bu onbeş günlük sürenin ne zaman başlayacağı açık değildir.

Ticaret Mahkemesi Türk Ticaret Kanunu'na göre inceleme yapar ve şirketin kuruluşunu tasdik eder (52). Mahkeme TTK'a özellikle Bnk. Kn.'nun hükümlerini gözönüne alarak incelemesini yapar, kanuna aykırılık ve eksiklik görmemesi halinde bankanın kuruluşunu tasdik eder.

(49) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 8/3.

(50) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 10/1.

(51) T.T.K. m. 299.

(52) T.T.K. m. 299/2,3,4.

3.1.1.4. Ticaret Siciline Tescil ve İlan

Kuruluşu mahkeme tarafından tasdik olunan bir bankanın merkezinin bulunduğu yerin ticaret siciline tescil ve ilan edilmesi gerekir (53). Banka ancak bu tescil ve ilan ile tüzel kişilik kazanır (54).

Ticaret siciline tescil ve ilan edilecek konular Türk Ticaret Kanunu'nda gösterilmiştir. Bu konuda bankalar ile diğer anonim şirketler arasında bir fark bulunmamaktadır (55).

3.1.2. Yabancı Bir Bankanın Türkiye'de Şube Açması

1980 öncesi dönemde kurulan bankaların büyük çoğunluğu ulusal nitelikte olmasına rağmen, sınırlı sayıda da olsa yabancı sermayeyi değişik oranda içeren bankalar kurulmuştur.

24 Ocak 1980 Kararları ile hem iktisadi hem de hukuki açıdan dışarıya açılma fikri benimsenmiştir. Türkiye'nin bu dönemden sonra gösterdiği gelişme, yabancı bankalar için Türkiye'nin kârlı bir faaliyet alanı olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yabancı bankalar bu dönem sonrasında Türkiye'de daha fazla şube açmıştır. Şube açma istemleri de daha fazlalaşmıştır.

Bu dönemde, bankacılık sektörü Türkiye'nin dış dünya ile entegrasyonunda (bütünleşme) en önemli sektör haline gelmiştir.

(53) T.T.K. m. 300/1.

(54) T.T.K. m. 301/1.

(55) Ayrıntılı bilgi için bkz. T.T.K. m. 300/2.

1980 yılında 40 olan ulusal banka sayısına karşılık yabancı banka sayısı 5'ti. Bu sayı 1984 yılının sonunda ulusal banka 35, yabancı banka 13 olarak değişmiştir (56).

Bunların yanısıra birçok banka da Türkiye'de şube açmak için müracaat etmiştir.

İşte, 1980 sonrasındaki bu gelişmeler, "yabancı bankalar neden Türkiye'de şube açmak istiyor?" sorusunu gündeme getiriyor.

Bu gelişlerin hukuki, iktisadi ve diğer nedenleri olabilir.

Hukuki nedenler;

1980 öncesinde Türkiye'de banka kurmak ulusal nitelikli olanlar için bile neredeyse olanaksızdır. Bu dönemde en önemli sorunlardan olan yetki dağınıklığı ve bürokrasi 1980 sonrasında minimuma indirilmiştir.

Yabancı sermaye uygulamalarındaki Maliye, Ticaret Sanayi ve Teknoloji Bakanlıkları ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin görev ve yetkileri, DPT'ye bağlı olarak kurulan "Yabancı Sermaye Başkanlığı"na devredilmiş ve bu konudaki tek muhatap böylece oluşturulmuştur.

Yabancı Sermaye Başkanlığı, Bakanlar Kurulunun Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesiyle, belirlediği esaslar dahilinde yapacağı uygulamalarda serbest bırakılmıştır. Ancak, sadece büyük projelerle, bankacılık konularında Bakanlar Kurulu Kararı gereklidir.

(56) Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 1980-84, Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat, Krediler Hakkında Bilgiler ve Aylık Göstergeler, Ankara, 1981-85, s. 5-14.

Ekonomik nedenler;

Yabancı bankaların Türkiye'de şube açmasının ekonomik nedenleri nelerdir? Önce Türkiye yabancı bankaları neden istiyor, onların gelişleriyle ekonomik beklentileri nelerdir? Sonra, ilgili yabancı bankalar neden gelmek istiyor, ekonomik açıdan avantajları nelerdir?

İlk olarak, Türkiye yabancı bankaları neden istiyor, bu konuda beklentileri nelerdir sorusunun yanıtını arayalım.

Devlet planlama teşkilatına bağlı bulunan yabancı Sermaye Başkanlığı, yabancı bankaların Türkiye'ye yapacakları yatırımlarını (buna Türkiye'de şube açma şeklinde olanları da dahil) inceler. Bu konudaki yetkili kurum olarak, müracaat formunda bazı konuların bulunup bulunmadığına dikkat eder. Dikkat ettikleri bu konular arasında; ilgili bankanın Dünya ölçeğindeki teşkilat ağı dışsatım ve dışalım işlemlerinin finansal yönüne ilişkin uygulamaları, reel ve parasal yabancı sermaye girişine ilişkin sağlayacağı kolaylıklar ve teminat mektupları konusunda getireceği avantajlar gelmektedir.

Dünya ölçeğinde teşkilat ağı veya şube ağının varlığı dışsatımın değişik piyasalara pazarlanmasını kolaylaştırabilir. Etkin bir uluslararası bankacılık bu avantajı sağlar. Dünya ölçeğinde yaygın şubeleri dolayısıyla yabancı bankalar, birbirleriyle buluşamayan dışsatım ve dışalım arasında bağlantıyı sağlayabilir.

Uluslararası faaliyette bulunan bankalar, dış ticarette dışalım ve dışsatım finansman kolaylığı sağlayan birçok tekniğe sahiptir.

Türkiye'nin büyümesini ve gelişmesini dışsatıma bağladığı bu dönemlerde, dışsatımın arttırılması, dış finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi, dışsatımın kolaylaştırılması ve dış ticarete uzmanlaşmanın teşvik edilmesi zorunludur. Hükümetin de programlarında açıkça belirtilen bu konulardan dolayı yabancı bankaların Türkiye'de şube açma işlemleri ve izni kolaylaştırılmıştır.

Yabancı bankalar, uluslararası para ve sermaye piyasalarında faaliyet göstermektedir. Bu piyasalardaki bağlantıları dolayısıyla, yabancı bankalar büyük ölçekte fon aktarabilirler. Ayrıca sindikasyon yoluyla uluslararası para piyasalarından kaynak transfer edebilirler.

Yabancı bir bankanın Türk ekonomisinde faaliyete başlaması, sunduğu danışmanlık ve yönetim hizmetlerinden dolayı, bağlantısı olan ve/veya olmayan banka dışı firmaların Türk ekonomisinde doğrudan ve/veya portföy yatırımına yönelmesini teşvik edebilir. Çünkü uluslararası iş yapan kişi yada firmalar kararlarını, büyük ölçüde Dünya'nın her yanında birlikte faaliyette buldukları bankaların öneri veya bilgileri ışığında almaktadır.

İşte, yabancı bankalar bu fonksiyonlardan dolayı, Türk ekonomisinin yatırım ihtiyacını karşılayabilme olanağı ve gücüne sahiptir.

Türkiye Ortadoğu ile ekonomik ilişkiler içindedir. Ortadoğu'ya yaptığı işlerden kâr transferi, döviz havaleleri, dışsatım olanakları ile proje ve mühendislik hizmetlerinin geliştirilmesi gibi konularda yabancı bankalar Türk ekonomisine önemli katkılarda bulunurlar. İnşaat sektörünün dışa açılmasından dolayı da bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Türk banka sisteminde teminat kullanmada karşılaşılan güçlükler, özellikle teminat mektubu temininde ortaya

çıkan bürokratik gecikmeler vardır. Bu gecikmelerden dolayıdır ki Türk bankalarına ait teminat mektupları zaman zaman ihale mercilerince veya kontragarantilere (bankanın teminat mektubu verdiği kişiden almış olduğu taahhütname, karşı teminat) istinaden teminat mektubu düzenleyen muhabir bankalarca kabul edilmezler. Ayrıca teminat mektubunun maliyetlerinin yüksek oluşu da bir sorundur.

Türk ekonomisinin yabancı bankalardan elde etmeyi düşündükleri faydalara değindikten sonra, acaba yabancı bankalar Türkiye'ye neden gelmek istiyor, nedir onları Türkiye'ye çeken, şimdi bu soruya yanıt arayalım.

Yabancı bankaları Türk piyasasına çeken en önemli faktör kârlılıktır.

1980 sonrasındaki Türkiye'de, ekonomik ilişkiler ve banka sisteminde yapılan değişiklikler nedeniyle yabancı bankalar için kârlı bir ortam doğmuş oldu.

3.1.2.1. Aranan Koşullar

Bankalar Kanunu, aynen Türkiye'de kurulacak bankalarda olduğu gibi Türkiye'de şube açacak yabancı bankalarda da bazı önkoşullar aramıştır. Bu koşullar seksen öncesinde olduğu gibidir. Herhangi bir değişim olmamıştır.

3.1.2.1.1. Yabancı Bankanın Anonim Ortaklık veya Eşit Bir Statüye Sahip Olması

Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyet gösteren yabancı bankaların uyruğuna taşıdığı ülke kanunlarına göre anonim ortaklık veya eşiti bir statüye sahip olmaları gerekmektedir (57). Sermayesinin tamamı yabancı bir Devlete ait bankalar için bu koşul aranmamıştır.

(57) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 6/1/a.

Bu koşul nedeniyle bir yabancı banka eğer kendi ülkesindeki kanun, anonim ortaklık veya eşiti statü dışında da banka kurummasına izin veriyor, ise, bu statüye sahip bankalar Türkiye'de şube açamazlar.

3.1.2.1.2. Türkiye'ye Ayrılan Ödenmiş Sermayenin En Az 5 Milyar ₺. Olması

Yabancı bankaların Türkiye'de şube açabilmeleri için en az 5 milyar ₺. tutarında sermaye tahsis etmeleri koşulu konmuştur (58). Sermayenin miktarı yıllara göre değişmektedir.

Ancak sermayenin ne zaman getirileceği konusu tartışmalıdır. Çünkü Bankalar Kanunu'na göre "... Yabancı ülkelerde kurulan bankaların Türkiye'deki şubeleri ticaret siciline tescil ve ilan edildikten ve Türkiye'ye ayrılan özkaynakları döviz olarak geliştirip T.C. Merkez Bankası'na satılarak karşılığı ilgili hesaplara geçildikten sonra, Müsteşarlık ve Sanayi Ticaret Bakanlığına (seksen öncesinde, Maliye Bakanlığına) (59) birer beyanname vermeleri" bankacılık işlemlerine başlama ve mevduat kabulü için izin almaları koşulunu getirmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Bankalar Kanunu yabancı bankaların Türkiye'ye ayrılan sermayelerini tescil ve ilandan sonra getirebileceklerini kabul etmiştir. Kuruluş aşamasında niçin bu koşulun konduğu açık değildir.

3.1.2.1.3. Yabancı Bankanın Ana Sözleşmesinin Bankalar Kanununa Aykırı Hükümler Taşımaması

1980 yılı öncesinde olduğu gibi, "yabancı bankaların anasözleşmesinin Bankalar Kanunu'na aykırı hükümler

(58) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 6/1/b.

(59) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 10/1.

taşıması (60)" bir koşuldur. Ancak bu koşulun konması bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Şöyle ki;

Milletlerarası Özel Hukukta geçerli olan kamu düzeni ilkesinin bir sonucu olarak, Türkiye'de faaliyette bulunacak bir yabancı bankanın şubesi, bizde geçerli olan hukuk kuralları döngüsünde bankacılık işlemlerinde bulunabilecektir. Bu koşul Bankalar Kanunu'nda "... Yabancı ülkelerde kurulmuş olupta Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyete geçecek olan bankaların kanun hükümlerine tabi olacağı" (61) şeklinde yer almaktadır.

Ulusal bir bankanın ana sözleşmesi nasıl bizde Türk Ticaret Kanunu ile düzenlenmişse, yabancı bir bankanın ana sözleşmesi de kendi hukuk kurallarına göre düzenlenmiş olup, bu çerçevede geçerlidir. Ulusal mevzuatta farklılık nedeniyle, bu ana sözleşmelerde Bankalar Kanunu tarafından izin verilmeyen konular da yer almış olabilir. Bu yüzden, ana sözleşmede Bankalar Kanunu'na aykırı hükümler bulunmamasını aramak doğru bir yaklaşım gibi görünmemektedir.

Bu hükmün yerine, yabancı bankaların Türkiye'deki faaliyetlerini düzenleyen yönetmelik, tüzük gibi objektif düzenlemeleri içeren bağlayıcı bir metin araması amaca daha uygun düşebilir (62).

(60) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 6/1/c.

(61) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 2.

(62) KARACAN, A. İhsan, Bankacılık Hukuku, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Bölümü, Bankacılık Araştırmaları Dizisi, No: 6, Cilt: I, Nisan 1987, s. 82.

3.1.2.1.4. Kuruldukları veya Faaliyette Buldukları Ülkelerde Mevzuata Aykırı Hareketlerinden Dolayı Mevduat Kabul veya Bankacılık İşlemleri İle Uğraşmaktan Men Edilmemiş Olmaları (63)

Seksen öncesi ve sonrası Bankalar Kanunlarında da yer alan bu hüküm, Türkiye'de şube açacak yabancı bankaların güvenilir bankalar olmasını sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Ancak bu kuralın nasıl yerine getirileceği belirsizdir. Bankalar Kanunu, yabancı bankalara, şube açma izninden sonra verilecek beyannamelerine, merkezin bulunduğu ülkede ve varsa diğer ülkelerdeki şubelerinin bulunduğu yerleri gösteren bir liste ekleme zorunluluğu getirmiştir. Bu listede yer alan ülkelerin sorumlu bankacılık otoritelerinden alınacak bir yazı veya beyan ile bu kuralın yerine getirilip getirilmediği öğrenilebilir.

3.1.2.1.5. Yönetim Merkezi Müdürü İle Şube Müdürlerinin veya Bunların Yardımcılarının Türkiye'de Oturan veya T.C. Vatandaşı Olması (64)

Yabancı bankanın tek şubesi varsa, bunun müdür ve müdür yardımcısının Türkiye'de oturuyor olması veya Türk vatandaşı olması gerekir. Birden fazla şube var ise diğer şubelerin müdür ve yardımcılarının da Türkiye'de oturuyor olmaları veya Türk vatandaşı olmaları gerekir (65). Yani bu kişiler Türk vatandaşı olmalı, yabancı uyruklu ise Türkiye'de oturan (burada oturmaktan kasıt, ilgili mevzuat çerçevesinde oturma ve çalışma izni almaktır) kişiler olmalıdır.

(63) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 6/1/d.

(64) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 10/3/h.

(65) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 6/1/e.

3.1.2.1.6. Bakanlar Kurulunca Gerekli Görülecek Diğer Koşulları Taşımaları

Yukarıda sayılan koşullar dışında, Bakanlar Kurulu Türkiye'de şube açacak yabancı bir bankada başka koşullarda arayabilir ve şube açma iznini ancak bu koşulların yerine getirilmesinden sonra verir (66).

3.1.2.2. Bakanlar Kurulu İzni

Yabancı bir bankanın Türkiye'de şube açması için, Bakanlar Kurulundan izin alması gerekir (67).

Bankalar Kanununun istediği koşulları yerine getiren yabancı banka, Türkiye'de şube açabilmek için Bankalar Kurulundan izin alma aşamasına gelmiştir. Bunun için de Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına başvuruda bulunmak zorundadır (68). Seksen öncesinde bu başvuru, yerli bankaların kuruluşunda olduğu gibi Maliye Bakanlığı'na yapılıyordu.

Bu başvuruya ilgili ülkenin resmi makamlarının onayladığı bazı belgelerin de eklenmesi gerekir.

Eklenecek bu belgeleri şöyle sıralayabiliriz :

i) Banka ana sözleşmesi :

Başvuruya eklenecek bu ana sözleşmenin, ilgili yabancı-resmi makamca onaylı, orjinal yabancı dildeki metin olması gerekmektedir (69).

(66) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 6/1/f.

(67) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 4.

(68) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 7.

(69) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 7/2/a.

ii) Türkiye'de şube açılması nedenlerini ayrıntılı olarak açıklayan bir rapor (70).

İstlenen bu raporun içeriği nasıl olmalı, Türkçe mi hazırlanmalı gibi sorulara kañun da açıklık getirilmemiştir.

iii) Bankanın son beş yıla art bilanço ve kâr-zarar cetvelleri (71).

İlgili yabancı ülkede bulunan düzenlemeler tarafından bankalar için istenen forma uygun olarak hazırlanan, bankanın son beş yıla ait bilanço ve kâr-zarar cetvelleri istenmektedir.

iv) Müsteşarlıktan istenecek diğere bilgi ve belgeler (72).

a) Müsteşarlık dilekçe eklerini uygun görüş almak amacıyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığına gönderir (73). Bu uygun görüşten sonra yabancı banka şubesinin açılması için ilgili Bakanlık Bankalar Kurulundan izin isteminde bulunur. Bakanlar Kurulu'nun izni, seksen öncesinde ise, Maliye ve Ticaret Bakanlığının teklifi ile alınır.

b) Bakanlar Kuruluna yapılacak önerilere 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile ilgili mevzuata göre yetkili mercinin uygun görüşü eklenir (74).

c) Bakanlar Kurulu Türkiye'de şube açmak isteyen bankanın istemini, ekonomik gerekler açısından inceler ve buna göre şube açma iznini verir ya da vermez. Burada geniş bir takdir yetkisi vardır ve bu da Bakanlar Kuruluna aittir.

(70) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 7/2/b.

(71) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 7/2/c.

(72) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 7/2/c.

(73) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 8/1.

(74) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 8/2.

"Türkiye'de şube açan veya açacak olan yabancı bankalarsa kuruldukları ülkelerde, milli bankaların şube açarak faaliyet göstermek istemeleri halinde o ülkenin mevzuatına göre tabi olacakları koşullar bu kanunun yabancı bankalar için koyduğu koşullardan daha ağır olduğu veya sonradan ağırlaştığı takdirde, Bakanlar Kurulu karşılık olarak ilgili yabancı bankalardan aynı koşullar yerine getirmelerini isteyebilir ve bu isteme uymayanların izinlerini iptal edebilir" (75).

Bu kanun maddesinde "karşı işlem" niteliğinde bir yetki bulunmaktadır. Burada Bankalar Kanunu ikili bir yaklaşım benimsemektedir. Bunlardan birincisi, Devletler Özel Hukuku açısından mütekabiliyet (karşılık) ilkesinin benimsenmesidir.

Mütekabiliyet, belirli bir konuda ulusal hukukların karşılıklı olarak benzer hukuki statüleri uygulamalarını ifade etmektedir. Bu ilke yaygın olarak ülkelerin bankacılık düzenlemelerinde yer almaktadır. Bizim bankacılık hukumuza ise açık bir kanun hükmü olarak 1983 yılında 70 sayılı K.H.K. ile girmiş 3182 Sayılı Bankalar Kanununda da korunmuştur.

Böylece, yabancı bankaların şube açmasına bizim mevzuatımıza göre daha ağır koşullar arayan bir ülkede kurulu bir bankanın, Türkiye'de şube açmak istemesi halinde yalnızca Bankalar Kanununda belirtilen koşullar değil, kendi ülkesinin ağırlaştırılmış koşullarını arama olanağını Bakanlar Kuruluna vermiş bulunmaktadır.

Karşı işlem yetkisinde Bankalar Kanununun benimsediği yaklaşımlardan ikincisi ise, mütekabiliyeti de aşan bir karşı işlemin varlığıdır. Burada Bakanlar Kurulu yabancı

(75) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 6/2.

ülkede yapılacak bir işleme karşı daha sonradan da bir işlem yapabilmekte, açılmış bir şubenin faaliyet koşullarını araştırabilmekte ve hatta kuruluş iznini iptal edebilmektedir.

d) Yabancı bankaların Türkiye'de şube açmaları için özel koşullar konulabilir. Bu özel koşullar Bakanlar Kurulu Kararında gösterilir (76). Bu özel koşullardaki konular; en az sermaye tutarı, açılarak şube sayısı ve bankacılık işlemlerinin kısıtlanması olabilir.

e) Yabancı Bankanın şube açmasına izin veren Bakanlar Kurulu Kararı Resmi Gazetede yayınlanır (77).

3.1.2.3. Tescil ve İlân

Yabancı bankaların şube açmalarında, banka kuruluşunda olduğu gibi mahkemenin tasdik aşaması yoktur. Şubelerin ticaret siciline tescil edilmesi gerekir. Tescil edilen konuların ilanı gerekmektedir.

3.1.3. Yabancı Bankaların Temsilcilikleri

Temsilcilikler, bir bankanın yabancı bir ülkede kendisini temsil etme amacına yönelik bir ya da daha fazla kişiden oluşan bankacılık kurumudur. Burada görev alacakların ilgili ülkelerin bankacılık işlemleri konusunda bilgili, hükümet, finansal çevreler ve iş adamlarıyla bağlantıları olan kişiler olması tercih edilmektedir. Temsilciler aynı zamanda birden fazla bankayı da temsil edebilmektedir.

Bazı bankalar bir ülkede şube açmadan önce, ara bir adım olarak temsilcilik oluşturmaktadırlar. Bunun yanı sıra, temsilcilikler şubelerin yasaklandığı veya sınırlandırıldığı

(76) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 8/3.

(77) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 8/3.

ülkelere giriş için de kullanılabilir. Kısaca temsilcilikler yabancı ülkelere yönelecek bir çok banka için ilk adım demektir.

Temsilcilikler bir hizmet istasyonu gibidirler. Kendi hesabına fon kabul edemeyen ve veremeyen, yerel bankalarla rekabet edemeyen bu büroların verdiği hizmetler şunlardır; muhabir bankalarla bağlantı sağlama (muhabir banka; Bir banka işlemlerinin veya faaliyetlerinin nisbeten az olduğu ülkede, belirlenen bazı işlemleri yapmada kendi ajanı olarak faaliyette bulunması için seçtiği yerel bankayla bağlantı kurar. Böyle durumda yerel banka yabancı bankanın "muhabir bankası" olur.), döviz ve yerel koşullarla ilgili bilgileri ana bankaya aktarma, ana bankanın müşterilerine yardım ve bilgi sağlama ve ülkenin politik-ekonomik yapısıyla ilgili bilgi vermedir.

Temsilciliklerin sağladığı avantajlar ve dezavantajlar vardır. Avantajlar, herhangi bir bankacılık faaliyeti üstlenmediklerinden muhabirlik ilişkilerine zarar vermezler, birçok ülkede bankacılık kurumu olarak ele alınmadığından, ana bankaya vergi konusunda avantaj sağlarlar, ana banka, ilgili ülkede şube veya diğer bankacılık birimi oluşturmaya karar verdiğinde, gerekli gözlem ve işlemleri yapabilirler.

Ancak, bankacılık işlemleri yapamazlar, personel ve araç gereç açısından küçük ölçekli olduklarından sağladıkları piyasa araştırmaları yetersiz kalabilir ve yerel bankacılık kurumlarıyla ilişkileri sınırlı düzeyde kalır. Tüm bunlarda temsilciliklerin dezavantajlarıdır.

Bankalar avantaj-dezavantaj dengesini kendi amaçlarına uygun şekilde oluşturabildikleri zaman, bu tip bankacılık birimi tercih edilir.

Türkiye'de yabancı bankaların temsilcilikleri açması bir takım koşullarla mümkündür. Bu koşullar, temsilciliklerin mevduat kabul etmemeleri ve bankacılık işlemleri yapmamalarıdır. Ancak temsilciliğin açılabilmesi için Bakanlıktan izin alınması gerekmektedir (78).

3.1.4. Kuruluş İzninin İptali

Bankalar Kanunu belirli hallerde kuruluşuna veya Türkiye'de şube açmasına izin verilen bankaların bu izinlerinin ilgili Bakanlığın önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca iptal olunacağını öngörmüştür. Bu iptal, seksen öncesinde de Maliye Bakanlığının teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince yapılırdı.

Bankaların kuruluş izinlerinin iptal edilmesine neden olan durumlar şunlardır (79) :

- i) İzin verilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararının yayımından itibaren 1 yıl içinde faaliyete geçmemek,
- ii) Herhangi bir şekilde faaliyetlerine sürekli olarak en az 1 yıl süre ile ara vermek,
- iii) Kuruluş kararnamesindeki koşulları yerine getirmemek,
- iv) Bankalar Kanunu m. 11/2'ye göre faaliyete geçilmesine izin verilmemesi.

Yabancı bankaların Türkiye'de şube açabilmelerinin dayanağını Bakanlar Kurulu Kararı oluşturduğundan Kanunun verdiği yetki ile Bakanlar Kurulu verdiği izni iptal eder. İptal tarihinden yürürlü olmak üzere yabancı banka şubesinin faaliyetlerinin tasfiyesine karar verebilir.

(78) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 76.

(79) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 9.

Bu nedenle; kuruluş izninin iptali ve mahkemenen fesih kararı alınması ve yabancı banka şubelerinin izninin iptali ile banka veya şubenin faaliyetine son vermesi ve tasfiyeye girmesi gerekmektedir.

3.1.5. Faaliyete Geçme

Faaliyete geçme; bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etmektir. Bir bankanın faaliyete geçmiş sayılabilmesi için mutlaka mevduat kabul etme ve bankacılık işlemlerini birlikte yapmaları gerekmez. Bunlardan birisinin yapılması yeterlidir.

Faaliyete geçmek için de bankalar izin almak zorundadır. Böylece Bankalar Kanunu hem kuruluş, hem de faaliyete geçme aşamasında istediği izin ile çifte işlem yaptırmaktadır.

3.1.5.1. Faaliyete Geçme İzninin Alınabilmesi İçin Gerekli Aşamalar

Kuruluş işlemlerini tamamlayıp, kuruluş iznini alan bir banka, faaliyete geçebilmek için, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığına başvurur. Bubaşvuru beyannamesine, Türk kanunlarına göre kurulan bankalar ile Türkiye'de şube açacak yabancı bankalardan birbirinden farklı belgeler eklenmesi istenir. Tüm bu belgeler tamamlandıktan sonra bu belgeler müsteşarlıkça incelemeye alınır ve uygun görülen başvurular için bankanın faaliyete geçmesine izin verilir.

Burada seksen sonrası durum anlatılmıştır. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve adı geçen bakanlıkların şimdiki adları daha önce vurgulandığından burada tekrar edilmeyecektir.

İstenen bilgi ve belgelerde seksen sonrasında değişiklik yapılmamıştır.

3.1.5.1.1. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı İle Sanayi ve Ticaret Bakanlığına Başvuru

Kurulmuş olan bir banka veya yabancı bankanın açılmış olan şubesi faaliyete geçebilmek için Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığına beyanname vermekle yükümlüdür. Bu beyannameyi kuruluş iznini alan bankalar verirler.

Bankalar Kanunu beyannamenin içeriği ve eklenecek belgeler konusunda Türkiye'de kurulan bankalar ile yabancı banka şubeleri arasında ayırım yapmıştır.

3.1.5.1.1.1. Türk Kanunlarına Göre Kurulan Bankaların Beyannameleri ve Ekleri

Bankalar Kanununun 10. maddesi 2. fıkrası, adı geçen bu beyannameye gösterilecek bilgileri ve eklenecek belgeleri şöyle sıralamaktadır :

i) Bankanın ünvanı ve kuruluş tarihi;

Burada gösterilmesi istenen, bankanın ünvanı, yani ana sözleşmedeki ünvanıdır. Kuruluş tarihi ise TTK. 301/1'e göre bankanın ticaret siciline tescil tarihidir.

ii) Bankanın merkezi ve şubelerinin bulunduğu yerlerin adresi;

iii) Sermaye miktarı ile bunun ne kadarlık kısmının ödenip, ne kadarının henüz ödenmemiş olduğu;

Bu bilginin istenme amacı, bankanın kuruluş izni ile beyanname verilme tarihi arasında ödenmiş sermaye miktarında ortaya çıkan değişmeleri öğrenmektir.

iv) Varsa yedek akçelerin türleri ve miktarları;

Faaliyete geçmemiş bir bankada yedek akçe bulunma olasılığı zayıf görünmektedir. Ancak TTK 466/2/1 emisyon primleri ile 466/2/2 iptal edilen pay senetlerinin bedellerine mahsuben yapılan ödemelerden ortaya çıkan yedek akçeler kâr ile ilgili olmadığından bu aşamada olabilecek yedek akçelerdir.

v) Bankanın yapacağı işlem türleri;

Burada bankanın yapacağı işlem türlerinin, banka ana sözleşmesinde yer alması gerekmektedir.

vi) Bankanın kuruluşuna ait belgelerin noterce onaylı suretleri;

İstenen kuruluşa ait belgelerin açıkça neler olduğu belirtilmemiştir.

Ana sözleşme, kuruluş yönetim kurulu üyeleri, imza sirküleri, Ticaret Siciline Tescil Belgesi, sermayenin ödenmesi ile ilgili belgeler, mahkeme tasdiki daha önceki bilgiler ışığında akla gelebilecek belgelerdir.

vii) Kuruluş bilançosu.

3.1.5.1.1.2. Yabancı Ülkelerde Kurulmuş Olup ta Türkiye'de Şube Açan Bankaların Beyan-nameleri ve Ekleri

i) Bankanın ünvanı ile hangi ülke kanunlarına göre kurulmuş olduğu ve merkezinin bulunduğu yer.

Bu bilginin kuruluş aşamasında istenmesi daha doğru olurdu.

ii) Türkiye'deki şubelerine ayırdıkları ve ödedikleri sermaye miktarı.

Ödenen bu sermayenin, döviz satış bordrosu ile belgelendirilmesi gerekir.

iii) Uğraştıkları işlem türleri; akreditif açma, döviz alım-satımı gibi normal bankacılık işlemleri.

iv) Bankanın sermaye miktarı ile ne kadarının ödenmiş ve ne kadarının henüz ödenmemiş bulunduğu.

İstenen bu bilgilerin yabancı bankanın merkezine ait bilgiler olması gerekir (80).

v) Varsa yedek akçelerinin türleri ve miktarları,

Bu bilginin merkeze mi yoksa Türkiye'deki şubeye mi ait olduğu belirsizdir.

vi) Merkezinin bulunduğu ülkede ve varsa diğer ülkelerdeki şubelerinin bulunduğu yerler.

vii) Şubelerin açılmasına ilişkin belgelerin noterden onaylı örnekleri.

viii) Noterden onaylı son bilançoları.

Burada kastedilen bilanço, ana merkez bilançosudur.

3.1.5.1.2. İnceleme

Türkiye'de kurulan veya şube açan yabancı bankaların yukarıda saydığımız beyanname ve belgeleri müsteşarlığa vermeleri üzerine, müsteşarlık bu istemleri inceler. Müsteşarlık istemleri iki açıdan inceler.

i) Kanunda yazılı koşulların yerine getirilip getirilmediği :

Türkiye'de kurulan bankaları, kuruluş aşamasında, kuruluşu tasdik eden mahkeme kanuni açıdan inceler. Zaten kanundaki koşulları yerine getirmeyen bankaya daha kuruluş aşamasında şube açma veya kurulma izni verilmez.

Onun için tüm bu aşamalardan geçen bankanın böyle bir incelemeye tabi tutulması gereksiz gibi görünmektedir.

Kuruluş veya şube açmadan sonra ortaya çıkacak gelişmeleri, ayrıntılı olarak belge ve beyannamelerden anlamak olanaksızdır.

ii) Bankacılık işlemlerine veya mevduat kabulüne başlamak üzere kanunun gerekli gördüğü nitelikleri taşıyıp taşımadıkları :

Müsteşarlık yalnız kanunda aranan bazı koşulların yerine getirilip getirilmediğini araştıracaktır. Kanunda yazılı nitelikleri taşıyan bir banka veya şubeye mevduat kabul etme ve bankacılık işlemleri yapma yetkisi verilir. İdarenin takdir yetkisi burada sınırlıdır.

3.1.5.1.3. İzin

Müsteşarlıkça yapılacak incelemeden sonra Sanayi ve Ticaret Bakanlığının uygun görüşü alınır ve uygun bulunanlara, beyannamenin verildiği tarihten itibaren en geç iki ay içinde faaliyete geçme izni verilir (81).

3.1.5.2. Bankacılık İşlemleri Yapma veya Mevduat Kabulü İzninin Kaldırılması

Bir bankanın, bankacılık işlemleri yapma veya mevduat kabul etmesinden sonra, sakıncalı bir hal görülürse Merkez Bankasının görüşü alınmak suretiyle ilgili Bakanlığın önerisi üzerine Bakanlar Kurulu bankanın bankacılık işlemleri yapma veya mevduat kabul etme iznini geçici veya sürekli olarak, kısmen veya tamamen, tüm teşkilatını veya gerekli görülecek şubelerini kapsayacak şekilde kaldırabilir (82).

(81) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 11/1.

(82) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 12/1.

Bankacılık işlemleri ve mevduat kabul yetkisinin kaldırılması, faaliyette olan bir bankada çok ciddi sonuçlar doğurur. Bu yüzden izin alma aşamasında olduğundan daha sıkı bir prosedür izlenerek bankaların faaliyetleri için gerekli olan izin kaldırılmaktadır.

Daha sonra izinin kaldırılmasına konu olan sakınca ortadan kaldırılınca mevduat kabulü ve bankacılık işlemleri yapma yetkisi Bakanlar Kurulu tarafından bankaya yeniden verilir (83).

3.2. BANKALARIN ÖRGÜT YAPISI

Bankaların örgüt yapısıyla ilgili düzenlemeler Bankalar Kanununda yer almaktadır. 1980 yılı öncesinde olduğu gibi, bu kanunda yer almayan veya açıklık olmayan hallerde genel hükümler uygulanır (1).

Özel kanunla kurulan bankalarda öncelikle kendi özel kuruluş kanunları ve ana statüleri uygulanacak, burada açıklık olmayan durumlarda ve düzenlenmeyen konularda Bankalar Kanunu hükümleri, daha sonra genel hükümler uygulanacaktır.

Bankalar kanunu bankaların zorunlu organlarını şöyle sıralamıştır :

- i) Genel Kurul
- ii) Yönetim Kurulu veya Müdürler Kurulu
- iii) Kredi Komitesi
- iv) Genel Müdür ve Yardımcıları
- v) Bölge Müdürlükleri
- vi) Denetçiler
- vii) Bakanlık Denetçisi
- viii) Müfettişler
- ix) Şubeler
- x) Yurt Dışı Şubeler ve Temsilcilikler

(1) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 2/3.

3.2.1. Genel Kurul

Bankaların genel kurulunun toplanması, toplantı yeri ve nisabı (yeter sayısı), karar ve kararların geçerliliği ve iptali konularında Bankalar Kanunu m. 18-20 TTK m. 364-398 ile ilgili bankanın ana sözleşmesi hükümleri uygulanmaktadır. Yabancı banka şubelerinde ise genel kurul bulunmamaktadır.

3.2.1.1. Genel Kurulun Toplanması

Bankaların genel kurulu olağan ve olağanüstü olmak üzere iki şekilde toplanır. Olağan toplantı her hesap devresi sonundan itibaren üç ay içinde yapılır (2).

Bankanın yönetim kurulu, genel kurulu olağan toplantıya davet etmekle yetkilidir.

Olağanüstü toplantıya daveti yapmaya ise hem yönetim kurulu, hem de denetçiler yetkilidir (3).

Banka sermayesinin en az yüzde onuna sahip pay sahipleri de genel kurulun toplanmasını isteyebilirler.

Ancak bunun için gerekli nedenlerin olması ve bu istemlerini yönetim kuruluna yazılı olarak bildirmeleri gerekir. Toplantı istemleri olağan toplantı zamanına denk geliyorsa görüşülmesini istedikleri konuyu bu toplantının gündemine aldırabilirler (4).

(2) Türk Ticaret Kanunu, m. 364/1.

(3) T.T.K. m. 365.

(4) T.T.K. m. 366.

Bankanın bütün pay sahipleri ve temsilcilerinin hazır olması ve aralarından birinin itirazda bulunmaması halinde davete ilişkin merasime uyulmaksızın da genel kurulun toplanabileceği öngörülmüştür (5).

Ana sözleşmede aksine hüküm yoksa bankaların genel kurulu banka merkezinin bulunduğu yerde toplantıya davet edilir (6).

3.2.1.2. Genel Kurulun Toplantı Nisabı (Yeter Sayısı)

3.2.1.2.1. Genel Olarak

Genel Kurul, ana sözleşmede aksine hüküm bulunan durumlar hariç, banka sermayesinin en az dörtte birini temsil eden pay sahiplerinin hazır bulunmasıyla toplanır. İlk toplantıda bu nisap sağlanamaz ise ikinci toplantıda en az nisap aranmaksızın toplantı yapılır ve karar alınır (7).

Kararlar hazır bulunan oyların çoğunluğu ile alınır (8).

3.2.1.2.2. Ağırlaştırılmış Nisap

Türk Ticaret Kanunu, bankanın ana sözleşmesinde yapılan değişikliklerin bazıları için ağırlaştırılmış nisap öngörmektedir.

Bankanın tabiyetini değiştirmek veya pay sahiplerinin taahhütlerini arttırmak için yapılan ana sözleşme değişiklikleri, bütün pay sahiplerinin kabulünü gerektirir.

(5) T.T.K. m. 370.

(6) T.T.K. m. 371.

(7) T.T.K. m. 372.

(8) T.T.K. m. 378.

Bankanın mevzuunun (konunun) veya nev'inin değiştirilmesinde (9) ise sermayenin en az dörtte uune sahip pay sahipleri veya temsilcilerinin, hazır bulunması koşuludur.. Ancak uygulamada bu tür bir değişiklik yapmak gctr. n-
k, bankalar anonim ortaklık statüsünde olduklarından bunu değiştiremezler ve nev'i değişikliğine gidemezler.

Öte yandan konu değiştirilmesi de bankacılık faali-
yetlerini durdurmak demektir.

Bu konular dışında kalan anasözleşme değişiklikle-
rinden birisi de sermaye arttırımı ile ilgilidir. Sermaye
arttırımı iki Şekilde yapılır : Biri ortakların kendi iste-
đi ile sermaye arttırımı yapmaları, öteki de Bakanlığın
zorunlu olarak banka sermayesinin arttırımını istemesi Çek-
lindedir.

Sermaye arttırmalarında ilk olarak dörtte ulk bir
nisabın sağlanması gerekir. Bu nisap sağlanamaz ise, ikinci
toplantıda sermayenin en az yarısına sahip veya temsilcile-
rinin hazır bulunması gerekir. Bu iki toplantıda da görüşme
sağlanamaz ise unc toplantı yapılabilir. Bu toplantı
için sermayenin en az ute birine sahip olan pay sahip ve
temsilcilerinin bulunması yeterlidir.

Denetlemeler sonucunda bir bankanın mali bünyesinin
ciddi bir biçimde zayıflamakta olduğu saptanın ise, Ba-
kanlık uygun bir süre vererek bankanın sermayesinin arttı-
rılmasını veya ödenmeyen kısmının tahsilini isteyebilir
(10).

"Bu madde uyarınca, banka sermayesinin arttırılma-
sında Bakanlıkça zorunluk olduğu bildirilen durumlarda,

(9) Anonim Ortaklığın Limited Ortaklığa evrilmesi Yoluyla çeşit-
değiştirilmesi.

(10) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 64/1/a.

genel kurulların sermaye arttırımı konusundaki kararları sermayeyi temsil eden oyların % 51'i ile alınabilir" (11).

3.2.1.3. Ana Sözleşme Değişikliklerinde Bakanlığın Uygun Görüşü

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, bankaların ana sözleşme değişikliklerine izin vermeden önce Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Bakanlığın uygun görüşünü almak durumundadır (12).

Seksen öncesinde ise, ana sözleşme değişikliği için başvurulmuş Ticaret Bakanlığı izin vermeden önce Maliye Bakanlığının olumlu görüşünü alıyordu.

3.2.1.4. Oy Hakkı

Türk Ticaret Kanunu, her pay senedinin en az bir oy hakkı bulunduğunu, ancak bu kurala aykırı olmak koşuluyla pay senetlerinin sahiplerine vereceği oy hakkının ana sözleşme ile belirleneceğini öngörmüştür (13).

Öte yandan ana sözleşme değiştirilmesi için yapılan toplantıda, ana sözleşme aksine hüküm olsa bile her pay senedi sahibine ancak bir oy hakkı verir (14).

Bankalar Kanunu ise, pay sahiplerinin oy hakkı ile genel kurulda vekil veya temsilci olarak oy kullanacak kişiler konusunda bazı kısıtlamalar getirmiştir. Buna göre genel kurul toplantısında ortakların sahip oldukları pay sayısı kadar oy hakları vardır (15). Bu hak ana sözleşme ile değiştirilemez.

(11) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 20.

(12) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 20/2.

(13) T.T.K. m. 373.

(14) T.T.K. m. 387.

(15) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 18/1.

28 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile mevzuata giren sınırlamalar banka genel kurullarında sermayenin % 1 ve daha fazlasına sahip olan ortaklar ile yönetim kurulu başkan ve üyeleri, denetçiler ve birinci derecede imza yetkisine sahip olanların vekil olarak oy kullanamayacağıdır. Bu sınırlamada amaç, sermayesi çok sayıda ortaklara bölünmüş bir bankada, pay sahibi olmayan profesyonel yöneticilerin vekaleten oy kullanma yoluyla banka genel kurullarına hakim olmasını önlemektir.

Yönetim kurulu başkan ve üyeleri, denetçiler ve birinci derecede imza yetkisine sahip olanlar ile sermayenin % 1'inden fazlasına sahip olan ortaklar dışında kalan kişiler genel kurulda vekil olarak oy kullanmaları yasaklanmamakla birlikte kısıtlanmıştır. Bu tür kişilerin vekil olarak kullanabilecekleri en fazla oy sayısı toplam oyların % 1'i ile sınırlandırmıştır.

3.2.1.5. Genel Kurul Kararlarının Geçerlilik Koşulları

Daha önce de değinildiği gibi, genel kurul kararlarının geçerli sayılabilmesi için, kararın hazır bulunan oyların çoğunluğu ile verilmesi zorunluluğu ilk koşuldur (16).

Bunun dışındaki genel kurul toplantılarında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın bir komser bulundurması ve komserin zabıtların kanuna uygun bir şekilde tutulmasını gözetlemesi ve zabıtları pay sahipleri (yetki vermesi halinde genel kurul başkanlık divanı) ile birlikte imzalaması gerekir. Komserin imzası genel kurulun geçerlik koşuludur.

(16) T.T.K. m. 378/1.

3.2.2. Yönetim Kurulu ve Müdürler Kurulu

Türkiye'de kurulmuş bankaların yönetimleri ve temsilcileri yönetim kuruluna aittir. Tüzel kişiliği olmayan yabancı banka şubelerinde ise aynı işlevi müdürler kurulu görmektedir.

Yönetim kurulunun oluşumu, görevleri, sorumlulukları ve diğer aranan koşulları Bankalar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu ve ilgili bankanın ana sözleşmesi hükümlerince incelenir.

Türk Ticaret Kanunu, anonim şirketlerde yönetim kurulunun en az üç kişiden oluşması gerektiğini öngörür (17).

Bankalar Kanunu ise, banka yönetim kurullarının beş kişiden az olamayacağını hükme bağlamıştır (18). Bu koşula aykırı olmamak koşulu ile yönetim kurulu üye sayısı ana sözleşme ile serbestçe belirlenebilir.

Yönetim Kurulunun doğal üyesi olup banka genel müdürünün bu en az beş sayısına dahil olup olmadığı tartışma konusudur. Bir görüş, önce yönetim kurulunun en az beş kişi olarak oluşturulacağını ve bunlarında genel müdürü seçeceğini bu nedenle de yönetim kurulunun en az altı olması gerektiğini savunmaktadır.

Ancak, kanun en az sayıyı belirler iken seçilmiş üye doğal üye ayırımı yapmamıştır. Kaldı ki yönetim kurulunun genel müdürü dışarıdan seçmeside zorunlu değildir. Uygulamada sıkça görüldüğü gibi kendi içinden bir üyeyi de genel müdür seçebilir. Hatta Bakanlık tarafından atanan yönetim kurulu üyesi bile genel müdür seçilebilir (19). Bu nedenlerden yukarıdaki görüşe katılmak zordur.

(17) T.T.K. m. 312/1.

(18) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 21/1.

(19) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 63.

3.2.2.1. Yönetim Kurulu Üyesi Olabilme Koşulları

Yönetim Kurulu üyesi olabilme koşulları, Türk Ticaret Kanunu ve Bankalar Kanunu açısından aşağıdaki gibidir:

3.2.2.1.1. Gerçek Kişi Olma

Yönetim kuruluna seçileceklerin gerçek kişi olması zorunludur. Pay sahibi olan tüzel kişiler yönetim kurulu üyesi olamazlar, ancak temsilcileri seçilebilir (20).

Bir tüzel kişinin, bir bankanın yönetim kuruluna göndereceği temsilci sayısı ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, pay sahibi tüzel kişilerin payları ne kadar olursa olsun, yönetim kuruluna ancak bir temsilci gönderebileceği yolundadır.

Bir başka görüş ise, pay çoğunluğuna sahip olan bir tüzel kişinin birden fazla temsilciyi yönetim kuruluna gönderebileceğini savunur.

Bu konuda, Ticaret Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı da tek temsilci görüşündedir. Bu görüş Danıştay tarafından da kabul görmüştür (3. Daire, E. 76/790, K. 76/809, T. 29.12. 1976).

Danıştay bu sonuca, tüzel kişilerin birden fazla temsilciyi yönetim kuruluna göndermelerinin, tüzel kişi ile gerçek kişi arasında ayırım yapacağını, bunun sonucunda da anonim ortaklığın tüzel kişilerin egemenliği altına gireceği gerekçesi ile ulaşmıştır.

Tüzel kişinin yönetim kuruluna gönderdiği temsilcisini istediği zaman azletmek yetkisine sahip olup olmadığı,

(20) T.T.K. m. 312/2.

sorusu da bir başka tartışma konusudur. Türk Ticaret Kanununa göre genel kurul kararı ile birlikte, tüzel kişi temsilcisi yönetim kurulu üyesi sıfatını bizzat kendisi elde etmektedir. Genel kurul kararı tüzel kişi ile temsilci arasındaki ilişkiyi kesen bir karar niteliğinde olup, seçtiği bir yönetim kurulu üyesini azletmekte genel kurul yetkisindedir.

Ancak, bankanın ana sözleşmesinde, pay sahibi olan tüzel kişi yönetim kurulundaki temsilcisini azledebileceği şeklinde bir hüküm bulundurulabilir. Yani tüzel kişi temsilcisinin tüzel kişilikteki görevi sona ererse yönetim kurulu üyeliğide kendiliğinden düşer şeklinde bir hüküm ana sözleşmede olabilir. O zaman tüzel kişi, temsilcisini istediği zaman azledebilir. Böyle bir hüküm ana sözleşmede yok ise azil mümkün değildir.

Yönetim kurulu üyelerinin tabiyeti de, kanunda açık olmayan konulardan birisidir. Yabancıların yönetim kurulu üyesi olmasını yasaklayan bir hüküm Bankalar Kanunu'nda yer almamıştır. Daha önce milli bankayı "... yönetimi ve denetimi Türk'lere ait olan bankalar" diye tanımlamıştık. Bu konuda kanunun açık olmayan hali, bu tanımlı etkileyebilir.

3.2.2.1.2. Eğitim Koşulu

Yönetim kurulu üyelerinin yarısından bir fazlasının hukuk, ekonomi, işletmecilik, maliye, bankacılık ve mühendislik - işletmecilik dallarında yüksek öğrenim görmüş olmaları koşuldur (21).

(21) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 24.

Yönetim kuruluna seçilen üyelerin öğrenim durumlarını gösteren belgelerin, seçimi izleyen 15 gün içinde müsteşarlığa gönderilmesi zorunludur. ,

3.2.2.1.3. Pay Sahibi Olma ve Tevdi Yükümü

Banka yönetim kurulu başkan ve üyelerinden herbirinin banka sermayesinin en az % 1'ini temsil eden pay senedine sahip olmaları gerekir. Banka sermayesinin % 1'i, 25 milyon TL.yı aşarsa daha fazlası aranmamaktadır. Yönetim kurulu üyeleri bu pay senetlerini, yönetim kurulunu seçilmelerini takiben T.C. Merkez Bankasına veya bulunmadığı yerlerde T.C. Ziraat Bankasına makbuz karşılığında yatırmakla yükümlüdürler (22).

Devlet daire ve kuruluşları ile bankalar ve diğer kurum ortaklıkları temsilen seçilen banka yönetim kurulu üyelerinin pay senedi tevdi yükümlülüğü temsil ettikleri daire, kuruluş, banka, kurum ve ortaklıklar tarafından yerine getirilir.

Tevdi edilen pay senetleri, yönetim kurulu üyesinin genel kurul tarafından ibrasına (sorumluluktan kurtarma) kadar görevinden doğan sorumluluğa karşı rehin hükmündedir (23). Bu pay senetleri bir borca karşılık gösterilemez, terhin (renih verme) ve adına tevdi olundukları kişilerin, banka yönetim kurulu üyeliği görevinden doğan mali sorumlulukları dışında haczedilmez (24).

Pay senetleri şirketten geri alınamaz ve ilgili bankadan yazılı talimat gelmedikçe, Merkez Bankası veya Ziraat Bankasının da tevdi edilen senetleri geri iade etmemesi gerekir.

(22) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 22/1.

(23) T.T.K. m. 313.

(24) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 22/4.

3.2.2.1.4. Kanunda Belirtilen Suçlarla Cezalandırılmamış olmak

3.2.2.1.5. Müflis Olmamak (25)

3.2.2.1.6. Hacir Altında Olmamak

3.2.2.1.7. Kanunda Belirtilen Menkul Kıymetlere İlişkin İşlerle Uğraşmamak (26)

3.2.2.1.8. Diğer Koşullar

Bir bankada yönetim kurulu üyeliği ile denetçilik aynı kişide birleşemez (27). Banka müfettişliği ile de yönetim kurulu üyeliği birleşemez (28).

Denetçilik ve müfettişlik dışında kalan banka görevleri ile yönetim kurulu üyeliğinin bağdaşmasını engelleyici bir neden bulunmamaktadır.

3.2.2.2. Yönetim Kurulu Üyeliğinin Sona Ermesi

Yönetim kurulu üyeliği yeniden seçilmemek, istifa ve ölüm ile son bulur. Ya da yukarıda saydığımız koşullardan birinin kaybedilmesi ile yönetim kurulu üyeliği sona erer.

3.2.2.3. Yönetim Kurulunun Yetkileri

Kanun ve ana sözleşme hükümleri çerçevesinde bir bankanın temsili ve yönetimi, yönetim kuruluna aittir. Bu konuda Türk Ticaret Kanunu hükümleri uygulanacaktır. Ancak Bankalar Kanunu bazı yetkileri yalnızca yönetim kuruluna vermiştir.

(25) T.T.K. m. 315/2 ve 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 31/1.

(26) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 31/1/b.

(27) T.T.K. m. 347.

(28) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 27'nin yorumundan dolayı.

500 milyon TL'yi aşan teminatlı krediler (29) ile 50 milyon TL'yi aşan açık kredileri (30) aşmak yönetim kurulunun yetkisine verilmiştir.

3.2.2.4. Yabancı Bankaların Müdürler Kurulu

Türkiye'de şube açarak faaliyette bulunan yabancı bankaların Türkiye'deki şubelerinin tüzel kişiliği olmadığından bir tüzel kişi organı olan yönetim kurulu bu yabancı banka şubelerinde yoktur. Bir yabancı bankanın Türkiye'deki faaliyetlerini tek bir kişiye bırakmak istemeyen kanun koyucu yönetim kurulunun yetki ve sorumluluğunu müdürler kurulunun taşımasını uygun görmüştür.

Yabancı bir bankanın, Türkiye'de birden fazla şube açması halinde, Türkiye'deki şubelerinden birisi yönetim merkezi olarak seçilir ve diğer şubelerin yetki ve sorumluluğu bu merkez şubeye verilir (31). Bu bir zorunluluktur.

İşte müdürler kurulu, merkez müdürünün de içinde bulunduğu üç kişilik bir kuruldur.

Yabancı bankaların müdürler kurulu başkan ve üyeleri Türkiye'ye ayrılan ve fiilen ödenen sermaye miktarı üzerinden hesaplanan meblağı nakten veya devlet tahvili olarak yatırmak zorundadır (32). Hesaplanacak meblağ, Türkiye'de kurulan bankaların yönetim kurulu başkan ve üyelerinin de sahip olması zorunlu, banka sermayesindeki en az % 1'lik pay senedi karşılığıdır. Bilindiği gibi banka sermayesinin % 1'i 25 milyon TL'yi aşıyorsa fazlası aranmamaktaydı.

(29) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 44/1/c.

(30) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 45/1/c.

(31) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 10/4.

(32) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 22/2.

Bankalar Kanunu, müdürler kurulunun yönetim kurulu yetki ve sorumluluklarına sahip olduğunu ifade ederken, müdürler kurulu üyelerinin, pay sahibi olma zorunlulukları, dışında niteliklerinin neler olması gerektiğine açıklık getirmemiştir.

Müdürler kurulu üyelerinin Türkiye'de kurulan bankalardaki yönetim kurulu üyeleri için aranan koşullara sahip olmaları gerekir.

Kanunda açıkça gösterilmeyen bir konu da, merkez müdürünün müdürler kurulu başkanı sayılıp sayılmayacağıdır. Merkez müdürünün, müdürler kurulu başkanı ve genel müdür sayılması ve bunların yetkilerine sahip olması akla en yatkındır.

3.2.2.5. Bakanlık Tarafından Atanan Yönetim Kurulu Üyesi

Bakanlık, mevduat toplayan bütün bankalara bir yönetim kurulu üyesi atayabilir (33). Bu şekilde atanan yönetim kurulu üyesi için Bankalar Kanunu m. 22/1'deki koşul aranmaz (*).

Bakanlık tarafından atanan, yönetim kurulu üyesinin seçiminin, banka genel kurulunun onayına sunulması zorunlu değildir. Bakanlık bu kişiyi, istediği zaman azledebilme ve yerine yenisini atayabilme yetkisine sahiptir.

(33) 3291 Sayılı Kanun, 3.6.1986 Tarih ve 19126 Sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe giren, Bankalar Kanunu, m. 63.

(*) Bnk. Kn. m. 22/1 : Yönetim kurulu başkan ve üyelerinden her birinin banka sermayesinin en az % 1'ini temsil eden pay senedi-ne sahip olmalarını ve yönetim kuruluna seçilmelerinden sonra bu pay senetlerinin T.C. Merkez Bankasına veya bulunmadığı yerlerde T.C. Ziraat Bankasına makbuz karşılığı yatırımları zorunludur. Ancak, banka sermayesinin % 1'i 25 milyon TL'yi aşarsa fazlası aranmaz.

Yönetim kurulundaki kamu tüzel kişilerinin temsilcileri, genel kurul tarafından seçilen üyelerin hak ve görevlerine sahiptir (34). Bankalar Kanunu da, konuyu özlük hakları açısından düzenlemiş ve özlük haklarına ilişkin ödemeleri, ilgili bankanın dahil olduğu mevzuat çerçevesinde belirleyip hükme bağlamıştır (35).

Bu hükümler çerçevesinde çıkardığımız sonuç; yönetim kuruluna atanan kişi ile genel kurulca seçilenler arasında herhangi bir hak ve görev farkının bulunmamasıdır.

Ancak, gerek Türk Ticaret kanunu, gerekse Bankalar Kanunu Bakanlıkça atanan yönetim kurulu üyelerinin yönetim kurulu üyesi sıfatıyla pay sahibi olma ve pay senedi tevdi etme yükümüne dahil edilmediklerini hükme bağlamıştır.

Bu koşul dışında, Bakanlık tarafından atanan yönetim kurulu üyesi; gerçek kişi olmalı, kanunda belirtilen suçlarla cezalandırılmış olmamalı, müflis olmamalı vs.gibi bir yönetim kurulu üyesinin taşıması gerekli koşullara sahip olmalıdır.

Atanan bu üyenin eğitim durumunun ne olacağı açık değildir.

Bir bankanın yönetim kurulu üye sayısının beş kişiden az olamayacağı hükme bağlanmıştı. Bakanlığın atadığı yönetim kurulu üyesi bu beş kişiye dahil değildir.

Bakanlık tarafından atanan yönetim kurulu üyesi, Bankalar Kanunundaki cezai yaptırımlar açısından sorumluluğa sahiptir. Bu üye, bankaya, pay sahiplerine alacaklılara karşı hukuki sorumluluğa sahiptir.

(34) T.T.K. m. 275/3.

(35) 3291 Sayılı Bnk. Kn. m. 63/2.

Bakanlık tarafından, yönetim kurulu üyesi ataması gerçekte bir denetim önlemidir. Kanun, mevduat kabul eden tüm bankalara bir yönetim kurulu üyesinin atanabileceğini, söylediğinden, Türkiye'de kurulan bankaların yönetim kurulları ile, yabancı bankaların müdürler kuruluna bir temsilci atanabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

3.2.3. Kredi Komitesi

Bankalar Kanunu, yönetim kurullarının belirli zaman süreleri içinde toplanmasındaki zorluğu dikkate alarak, bankanın günlük kredi işlemlerinde çabuk karar vermeyi sağlamak amacıyla Türk Ticaret Kanununda öngörülmemiş zorunlu bir organa yer vermiş bulunmaktadır.

3.2.3.1. Kredi Komitesinin Oluşması

Kanunda yazılı görevleri yapmak amacıyla, yönetim kurulu üyeleri arasından seçilecek iki üye ile banka genel müdür veya vekilinden oluşturulan üç kişilik komite, kredi komitesidir (36).

Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan yabancı bankalarda müdürler kurulu, aynı zamanda kredi komitesi görevini de görür (37).

Herhangi bir toplantıya katılamayacak olan kredi komitesi üyesi yerine, görev yapacak iki yedek üye seçilir (38).

Kredi komitesine bir başkan seçilip seçilmeyeceği konusunda kanunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır.

(36) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 23/1.

(37) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 23/2.

(38) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 23/3.

3.2.3.2. Kredi Komitesinin Görevleri ve Çalışma Usulü

Kredi komitesinin temel görevi, Bankalar Kanunu ile kendisine verilen görevleri yapmaktır. Kredi komitesi, 500 milyon ₺'ya kadar teminatlı kredi (39) ile 50 milyon ₺'ya kadar olan açık kredi (40) açma yetkisine sahiptir.

Kanunda bu kredi komitesine verilen başka yetkiden bahsedilmemiştir.

Kredi komitesinin oybirliği ile verdiği kararlar doğrudan doğruya uygulanır. Çoğunlukla verilen kararlar ise yönetim kurulunun onayından sonra uygulanır (41).

Kredi komitesinin kararlarının, karar defterine yazılıp üyelerce imzalanması gerekir (42).

3.2.3.3. Kredi Komitesinin Denetlenmesi

Yönetim kurulu, kredi komitesinin faaliyetlerini denetlemekle yükümlüdür (43).

Yukarıda, kendi komitesinin yetkilerinin kanun ile belirtildiğini dolayısıyla yönetim kurulundan çıktığını belirtmiştik. Denetleme yükümü ile birleştirildiğinde, yönetim kurulu ile kredi komitesi arasında bir alt-üst ilişkisi mi var, kredi komitesi bağımsız bir organ değil midir? sorusu akla gelebilir.

(39) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 44/b.

(40) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 45/b.

(41) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 23/4.

(42) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 30.

(43) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 23/5.

Kredi komitesi, yönetim kurulu tarafından denetlenebilir. Bu kredi komitesinin bağımsız bir organ olma niteliğini değiştirmez. Öte yandan banka ana sözleşmesi ile yönetim kurulunun denetleme yükümü kaldırılmaz. Yönetim kurulu üyelerinden herbiri, kredi komitesinden, komitenin faaliyetleri hakkında her türlü bilgiyi istemeye ve gerekli göreceği her türlü kontrolü yapmaya yetkilidir (44).

3.2.4. Denetçiler

3.2.4.1. Sayısı

Türk Ticaret Kanunu, anonim şirketlerin, en az bir, en çok beş murakıp (denetleyici) bulundurmalarını zorunlu kılmıştır (45).

Bankalar Kanunu'da bankalarda denetçilerin ikiden az olamayacağını hükme bağlamıştır (46). Üst sınır için bir düzenleme getirilmemiştir. Bu nedenle bankaların denetçi sayısı 2-5 arasındadır. Birden çok olan denetçiler bir heyet teşkil ederler (47). Öte yandan genel kurulun, çeşitli konuları tetkik ve teftiş için özel denetleyici (murakıp) seçmeleri olasıdır (48).

3.2.4.2. Denetçilerde Aranılan Koşullar, Seçim ve Azilleri

Türk Ticaret Kanunu ve Bankalar Kanunu, denetçi seçimi için bazı koşullar aramıştır. Bunları şöyle sıralarız:

i) Gerçek kişi olmak,

(44) y.a.g.

(45) T.T.K. m. 347/1.

(46) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 25/1.

(47) T.T.K. m. 347/1.

(48) T.T.K. m. 348.

ii) Denetçi bir tane ise onun, birden çok ise yarından bir fazlasının Türk vatandaşı olması (49),

iii) Yüksek öğrenim görmüş ve bankacılık konusunda bilgi ve tecrübe sahibi olmak (50),

iv) Yönetim kurulu üyelerinden birinin usul ve furuundan (altsoy) biriyle eşi ve üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) kan ve sıhri hısımlı olmamak,

v) Bankada yönetim kurulu üyesi ve memur olarak çalışanlar murakıp seçilemezler (51),

vi) Genel kurul tarafından ibra (aklama) edilmeyen eski yönetim kurulu üyeleri murakıp seçilemezler (52),

vii) Bankalarda çalışması yasak olanlar denetçi seçilemezler (53),

Denetçiler genel kurul tarafından en çok üç yıl görev yapmak üzere seçilirler (54). Genel kurul tarafından her zaman azledilerek yerlerine başkaları tayin edilebilir (55).

Bir denetçinin ölümü, çekilmesi, bir engelle görevi ni yapamıyacak halde bulunması, seçilmesi için gerekli koşulları kaybetmesi halinde, diğer denetçiler, genel kurulun ilk toplantısına kadar görev yapmak üzere birini seçerler.

(49) T.T.K. m. 347/3.

(50) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 25/2.

(51) T.T.K. m. 347/4.

(52) y.a.g.

(53) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 31.

(54) T.T.K. m. 347/2.

(55) T.T.K. m. 350.

Denetçinin bir kişi olduğu durumlarda ise seçim, genel kurulun ilk toplantısına kadar görev yapmak üzere münferit (ayrı ayrı) pay sahiplerince ya da yönetim kurulu üyelerinden birinin istemi üzerine şirket merkezinin bulunduğu yer mahkemesi tarafından yapılır (56).

3.2.4.3. Görevleri

Türk Ticaret Kanunu, denetçilerin görevlerinin sınırlarını şöyle çizmiştir :

- i) Şirketin iş ve muamelelerini denetlemek,
- ii) Yıllık raporun hazırlanıp bildirilmesi zorunluluğu,
- iii) Genel kurulun olağanüstü toplantıya davet etmek,
- iv) Şikayetleri incelemek,
- v) Genel kurulun toplantılarına katılmak gibi.

Not: Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. TTK m. 353-357.

Bankalar Kanunu'nda buna ek olarak, denetçilere bazı görevler yüklemiştir. Bnk. Kn. m. 26'ya göre, denetçiler her üç ayda bir bankanın Bankalar Kanunu ve diğer mevzuat karşısındaki durumuna ilişkin bir rapor düzenlemek ve düzenledikleri raporları ait olduğu dönemi izleyen bir ay içinde banka yönetim kuruluna ve müsteşarlığa göndermekle yükümlüdürler. Sözü edilen bu raporun içeriğine ilişkin, gerek Bankalar Kanununda, gerekse de ilgili Tebliğde bir açıklık bulunmamaktadır.

(56) T.T.K. m. 351.

3.2.4.4. Yabancı Bankalardaki Denetçi

Türkiye'de yalnızca şube ,açacak faaliyette bulunan bankalarda "denetçiler"in bir organ olarak bulunması konusunda bir açıklık yoktur. Denetçilerin, genel kurul tarafından seçilip, görevlerinin Türk Ticart Kanunu ve Bankalar Kanunu tarafından düzenlendiği gözönüne alınırsa tüzel kişiliği olan bir organ olarak ortaya çıkar. İşte bu yüzden şube açmak suretiyle faaliyette bulunan yabancı bankaların denetçi bulundurması sözkonusu olamaz.

Bu bankalara Bakanlıkça denetçi atanabilir ve denetim usulü Kanun çerçevesinde Bakanlıkça tesbit edilir (57).

3.2.4.5. Bakanlık Denetçisi

Mevduat toplayan bütün bankalarda Bakanlık denetçi atayabilir. Bu denetçiler, Bankalar Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre denetimlerini yaparlar (58).

Bakanlığın atadığı bu denetçi, anonim şirket şeklinde kurulu olan bankaların kendi ana sözleşmelerinde belirtilen denetçi sayısına ilavedir. Bu görevleri ile ilgili olarak, Bakanlıkça atanan denetçi, genel kurulca seçilen denetçilere tanınan özlük haklarından yararlanır.

Bu denetçiyi Bakanlık atadığı için, yine aynı Bakanlık görevden alabilir.

Bu denetçilerin, diğer denetçilerin görevlerinden olan yıllık rapor hazırlanmasına katkıda bulunmaları ve bu raporu imzalamalarının zorunluluğu görüşü yaygındır.

(57) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 63/2.

(58) y.a.g.

3.2.5. Genel Müdür ve Yardımcıları

3.2.5.1. Genel Olarak

Türk Ticaret Kanununda, anonim şirketlere genel müdür tayini zorunluluğu yoktur. Anonim şirket, yönetim kurulu tarafından temsil edilir ve yönetilir (59). Ancak şirket işlerinin yerine getirilmesi sözleşme, genel kurul veya yönetim kurulu kararı ile bir müdüre devredilir (60). Bu nedenle anonim şirketlerde genel müdür zorunlu bir organ değildir.

Bankalar Kanunu açısından ise, genel müdür zorunlu bir organdır. Bu zorunluluk kanunda açıkça yer almamıştır. Bu sonucu, genel müdürün yönetim kurulunun doğal üyesi olacağı hükmüyle ulaşılmaktadır.

Bankalar Kanununda genel müdürü kimin tayin edeceğine ait bir hüküm bulunmamaktadır. Uygulamada genel müdür genellikle, yönetim kurulu seçmekte ve azletmektedir. Seçme yetkisini kullanan yönetim kurulu, genel müdürü yönetim kurulu dışından seçerse, genel müdür doğal üye olarak yönetim kuruluna girer ve bu seçim için ayrıca genel kurul kararı gerekmez. Ancak böyle seçilen genel müdürü, yönetim kurulu görevinden azlederse, genel müdürlük görevi yanında yönetim kurulu üyeliği de kendiliğinden düşer.

Buna karşılık genel müdür, yönetim kurulu üyeleri arasından seçilmiş ise, genel müdürlükten azli yönetim kurulu üyeliğini etkilemez.

Genel müdür yardımcılarınının sahip olması gereken koşullar ilk kez 70 Sayılı KHK ile belirlenmiştir.

(59) T.T.K. m. 317.

(60) T.T.K. m. 342.

3.2.5.2. Taşımaları Gereken Özellikler

Genel müdür yönetim kurulunun doğal üyesi olduğu için yönetim kurulu üyelerinin taşımaları gereken niteliklere sahip olmalıdır. Yönetim kurulu üyelerinin tamamı için aranmayan eğitim koşulu, genel müdür için zorunlu bir niteliktir. Buna göre, bir banka genel müdürünün hukuk, iktisat, işletmecilik, maliye, bankacılık veya mühendislik-işletmecilik dallarında yüksek öğrenim görmüş olması ve bankacılık veya işletmecilik dallarında en az 10 yıl deneyim sahibi olması koşuldur (61).

Genel müdür yardımcılarında aranan koşullar da şöyledir : Genel müdürde aranan eğitim koşulunu karşılamak, bankacılık veya işletmecilik dallarında en az 7 yıl deneyim sahibi olmak (62) ve bankalarda çalışması yasaklanan kimselerden olmamaktır (63).

Türk Ticaret Kanununa göre de; genel müdür yardımcılarının tayin ve azli ana sözleşmede aksine bir hüküm yok ise yönetim kuruluna aittir.

3.2.5.3. Yetkileri

Genel müdür ve yardımcılarını genel müdürlük örgütünün başını oluştururlar. Kanun, ana sözleşme, genel kurul ve yönetim kurulu kararlarıncaya şirket işlemlerini yürütürler.

"Genel Müdürlüğün" kredi açma yetkileri kanun tarafından düzenlenmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken şey, kredi açma yetkisi kişiye değil (genel müdür gibi), genel müdürlük organına verilmesidir. Buna göre 50 milyon TL'ya

(61) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 24/1.

(62) y.a.g.

(63) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 31.

kadar olan teminatlı krediler (64) ile 5 milyon TL'ya kadar olan açık krediler (65) genel müdürlükçe açılabilir.

3.2.6. Bölge Müdürlükleri

Bankalar Kanunu, bölge müdürlüklerine bir organ olarak yer vermemiştir. Ancak her banka, kendi yönetim gereksinimi için bölge müdürlüğü kurabilir. Uygulamada, bankalardan pek çoğu bölge müdürlüğüne sahiptir.

Bazı özel kanunla kurulan bankaların, kuruluş kanun ve statülerinde bölge müdürlüğünü zorunlu bir organ olarak bulundurmaları koşulu olabilir. Bu bankalar dışında kalan diğer bankalar için ise, bölge müdürlüğü bulundurmaları zorunlu olmayıp, kendi işlevlerine bağlıdır.

Bankaların kredi açma yetkilerinden söz ederken kanun bölge müdürlüklerinden de bu yetkiye sahip olduğunu içermektedir (66).

3.2.7. Müfettişler

Zorunlu bir organ olarak bankaların müfettiş çalıştırmaları 70 sayılı Kanun ile getirilmiş bir zorunluluktur. Bu zorunluluktan öncede birçok banka uygulamada müfettiş çalıştırmakta idi.

Müfettişlerin görevleri; bankacılık işlemlerinin bankacılık ilkelerine ve mevzuata uygunluğunu denetlemektir. Bankanın işlem yoğunluğuna, hacmine ve büyüklüğüne göre yeterli sayıda müfettiş çalıştırması gerekir (67).

(64) 3182 Sayılı Bnk. Kn. 4.3.1988 Tarih ve 19744 Sayılı 88/12576 Sayılı Kararname ile yükselttiği miktarı içeren m. 44.

(65) y.a.g. m. 45.

(66) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 44-45.

(67) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m.27.

Kanun, banka mufettişleri için bir eğitim koşulu aramamıştır. Belirli bir süre deneyim de mufettişler için aranmaz. Uygulamada ise yüksek öğrenim görmüş kişiler önce sınavla mufettiş yardımcısı olarak alınmakta ve belirli bir süre (3-5 yıl gibi) mufettiş yardımcısı olarak çalıştırıldıktan sonra yapılan bir yeterlik sınavı sonunda mufettiş olarak tayin edilmektedirler.

Mufettişlerin örgüt içinde, yönetim kuruluna mı, yoksa genel müdüre mi bağlı olarak çalıştırılacağı konusu açık olmayan kanun hükümlerindedir.

3.2.8. Şubeler

Bankalarda aktif bankacılık faaliyetleri yani, mevduat toplamak, kredi vermek, kambiyo işlemleri yapmak ve banka hizmetleri sunmak banka şubelerince yapılır. Bu nedenle bankalar için şubelerin önemli bir işlevi bulunmaktadır.

Öte yandan şubeler açılması, kapanması ve şube sayısı ve bunların bankacılık sistemi üzerindeki etkileri ve fon aktarma maliyeti oluşturmaları nedeniyle kamu denetimine tabi olurlar.

Bu kısımda banka şubelerinin açılması için uyulması gereken prosedür, şubelerin temsili, şubelerin yetkileri, şubelerin kapatılması ve birleştirilmesi ile bir şube için gereken öz kaynak miktarı konuları açıklanmaya çalışılmıştır.

3.2.8.1. Şube Açılması ve Nakli

3.2.8.1.1. Genel Olarak

Bankalar Merkez şube hariç olmak üzere açacakları veya taşıyacakları her şube için Bakanlıktan izin almak zorundadırlar.

Banka şubesi; ayrıca belirtilmesine gerek kalmaksızın bankaların şube, ajans ve banka işlemleri veya mevduat kabulü ile uğraşan sabit ya da, seyyar büroları gibi her türlü mahalli teşkilatı banka şubesi olarak kabul edilmiştir (68). Merkez şube ise, bankaların bu ad altında merkezlerinin bulunduğu yerde açtıkları şubedir (69).

Yukarıdaki tanımdan, bir örgütün banka şubesi sayılabilmesi için en önemli öge, o yerin kendi başına banka işlemi yapıyor olmasıdır.

2567 Sayılı Kanunla değişik 5590 Sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu, bir merkeze bağlı olduğu halde bağımsız sermayesi ve muhasebesi bulunan veya muhasebesi merkezde tutulduğu ve bağımsız sermayesi olmadığı halde kendi başına müstakil (bağımsız) ticari muamele yapan yerlerin şube olarak isimlendirilmesini öngörmektedir. Bankalar Kanunu da (m. 2/3) açık olmayan ve kanunda yer almayan durumlarda genel hükümlerin uygulanacağını kabul ettiğinden, Ticaret Kanunu ve 5590 Sayılı Kanununda genel hükümler olduğundan, burada sözü edilen şube tanımı bankalar için de geçerli olmaktadır. Bu nedenle bir banka şubesinin şube sayılabilmesi için, ayrı bir muhasebesinin olması zorunlu değildir.

Bankalar Kanunu, açılan her şube için o yerin nüfusu gözönünde tutularak en az özkaynak bulundurma zorunluluğundan söz ederken bir şehirde bile olsa aynı bankanın her şubesini ayrı ayrı dikkate almıştır (70). Ancak burada sözü edilen özkaynağın, o şubeye fiili olarak mutlaka tahsis mi edileceği yoksa bunun sadece bir hesaplama yöntemi mi olduğu sorusu gündeme geliyor.

(68) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 3/4.

(69) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 3/5.

(70) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 16.

7129 Sayılı eski Bankalar Kanunu, bir şehirde açılan şubeleri sermaye hesabında tek bir şube olarak kabul ederdi. Bu kanun döneminde Yargıtay bir karar vermişti. Bu karara göre bir yerin şube sayılabilmesi için o yere kesin olarak sermaye tahsisi gerekmediği sonucuna varılmıştır (71). Bu sonucun 3182 Sayılı Kanun döneminde de geçerli olduğunun kabulünde bir sakınca yoktur.

Bu nedenle de bir yerin banka şubesi sayılabilmesi için mutlaka kanunda gösterilen özkaynağa sahip olması gerekmez. Zaten uygulamada, biryerin şube olarak faaliyete geçebilmesi için mutlaka tesis masrafları yapılmaktadır. Yani fiilen bir sermaye ayrılmasa bile, harcamalar olmaktadır. Ayrıca genellikle bankalar, şubeleri için Nazım Hesaplarda izlenmek üzere bir sermaye ayrımı da yapmaktadırlar.

Her şube kendi merkezinin ünvanını, şube olduğunu belirterek kullanmak zorundadır (72). Bu ünvana şube ile ilgili ilaveler yapılabilir. Ulusal bir banka şubesinin ticaret ünvanı "X... Bankası A.Ş. Y Şubesi" şeklinde olmalıdır.

Merkezi yabancı ülkelerde bulunan bir işletmenin Türkiye'deki şubesinin ticaret ünvanında merkezinin ve şubenin bulunduğu yerlerin ve şube olduğunun gösterilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de bulunan işletmelerini şubelerinin buldukları yerin Ticaret Siciline tescil ve ilan edileceği Türk Ticaret Kanununca öngörülmüştür (73). Aynı şekilde, yabancı bankaların ilk şubesi de işletme gibi ticaret

(71) Ticaret Dergisi, E. 1450, K. 4188, T. 25.11.1961.

(72) T.T.K. m. 50.

(73) T.T.K. m. 42.

siciline tescil olunur. İlk şubeden sonra açılacak olan şubeler de yerli işletmelerin şubeleri gibi tescil olurlar. Tescilin prosedürü Türk Ticaret Kanunu ve Ticaret Sicili Nizamnamesi ile belirlenmiştir.

Tescil aşamasında, eğer sermaye fiilen tahsis edilmiş ise Harçlar Kanununa göre harç alınır, sermaye tahsis edilmemişse, maktu harç ödenerek şube Ticaret siciline tescil edilir.

Banka şebeleri, buldukları yerin Ticaret Odalarına kaydolmak zorundadırlar (74). Şubeler kayıt sırasında "kayıt ücreti" ve her yılda "yıllık aidat" ödemek zorundadırlar.

Yıllık aidat, "Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları, Kayıt Ücreti ve Yıllık Aidat Tesbit Usulleri Yönetmeliği" (75) ile esasları tesbit edilen derecelemeğe göre yerel Ticaret Odaları tarafından belirlenir, nisan ve Ekim aylarında iki taksitle ödenir.

Bunların dışında, Ticaret Odasına kayıtlı olan şirketler munzam (ek) aidat ödemekle de yükümlüdürler. Şubeler açısından munzam aidat şöyle hesaplanır : Müstakil bilançosu olan şubeler kazançlarının binde birini munzam aidat olarak, buldukları yerin Ticaret Odasına öderlerler. Bilançoları bir merkezden yapılan ve birden fazla odaya kayıtlı olan kurumların munzam aidatı, odaların ayrı olması halinde, Odalar Birliği tarafından tebliğ edilen ve Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenen odalar tarafından tahsil edilir. Böyle durumlarda munzam aidat şubelerin bulunduğu yerdeki odalar arasında, her odaya ödenen aidatla uygun olarak paylaşılır. Munzam aidatın tavanı 40 bin TL'dir. Mayıs ve Aralık aylarında ödenir.

(74) 2567 Sayılı Kanunla Değişik 5590 Sayılı Kanun.

(75) 9.4.1982 Tarih ve 17659 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanmıştır.

Banka şubeleri "Meslek Vergisi"ne de tabidirler. Sabit bir işyerinde ticari faaliyette bulunan tüzel kişiler meslek vergisi ödemekle yükümlüdürler (76). Bu yüzden banka şubeleri meslek vergisi mükellefidir.

Diğer yandan bankalar Belediye Gelirler Kanunu açısından şube açmadan "İşyeri Açma İzni Harcı"na tabidirler(77). Hizmet binasını değiştiren şubeler de İşyeri Açma İzni Harcı ödemek durumundadır.

3.2.8.1.2. Şube Açılması İçin Başvuru

Şube açmak isteyen bankalar her yıl Eylül ve Ekim ayları içinde Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na (seksen öncesinde Maliye Bakanlığı'na) başvururlar. Kuruluşuna izin verilen bankalar ise Merkez Şubelerinin faaliyete başladığı tarihten itibaren bir ay içinde yeni şube açmak için başvurabilirler.

Şube açmak için başvuran bankalar, şube açılacak yerin iktisadi, ticari durumu ile bankanın o yerde şube açmasını gerektiren nedenlerini ayrıntılı bir şekilde açıklayan bir rapor hazırlamak ve şube açma başvuru formunu doldurmak zorundadır. Rapor ve forma şube açılacak şehir veya kasaba sınırları içinde açılmış şubelerin son üç yıllık bilanço rakamlarına göre tasarruf mevduatı rakamlarını ve son beş yıl içerisinde açılan şubelerin yıllık kâr ve zarar durumlarını gösterir belge eklenir (78).

(76) 2464 Sayılı Belediye Gelirler Kanunu m. 1.2.

(77) y.a.g. m.8.

(78) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 15/1.

3.2.8.1.3. Başvurunun İncelenme Kıstasları

Şube açmak için başvuruda bulunan bankaların, başvuruları incelenir ve aşağıda sıralayacağımız kıstaslara göre sonuca varılır (79).

i) Bankanın mali bünyesi : Bankanın mali bünyesi şube açılmasına uygun olmalıdır. Bankada yapılan incelemeler ile Merkez Bankasının görüş ve önerileri bu açıdan değerlendirilmektedir.

ii) Bankanın kanuni yükümlülükleri yerine getirmedeki genel tutumu : Bankanın mevduat munzam karşılıklarını süresinde ve tam olarak yatırıp yatırmadığı, disponibilitesini kanuni oranda tesbit edip etmediği ve diğer kanuni yükümlülükleri yerine getirmesindeki genel tutumu gözönüne alınır.

iii) Mevduattaki gelişme : Mevduata ait olarak şu konular dikkate alınır :

a) Bir bankanın hiç şubesi olmayan bir yerde şube açabilmesi için, bir önceki yıl sonu rakamlarına göre, oradaki banka şubelerinin topladığı tasarruf mevduatının şube başına ortalaması, Türkiye şube başına tasarruf mevduatı ortalamasının % 60'ından az olmamalıdır.

b) Bir yerde en az bir şubesi bulunan bir bankaya, aynı sınırlar içerisinde yeni bir şube açma izni verilmesi için, bankanın orada toplamış olduğu tasarruf mevduatının şube başına ortalaması, aynı yerde bulunan tasarruf mevduatı ortalamasının % 60'ından az olmamalıdır.

c) Hiç bir banka şubesinin bulunmadığı bir kasaba veya köyde şube açma izni verilebilmesi için, izin isteminde bulunan bankanın şube başına tasarruf mevduatı

(79) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 15/2.

ortalamasının Türkiye şube başına tasarruf mevduat ortalamasının % 60'ından az olmaması ve o yerde elektrik, karakol, ve PTT'nin bulunması gerekir.

iv) Özkaynak : Bankanın Bankalar Kanunu açısından öngörülen en az özkaynağa sahip olması gerekir.

v) Yeni açılacak şube sayısı : Başvuru tarihi geçerli olmak üzere, toplam şube sayısı 100'ün altında olan bankaların bir yıllık dönemde 5'i, 100'ü aşan bankalarda ise toplam şube sayısının % 5'ini aşan şube açma istemleri dikkate alınmamaktadır.

vi) İzinin süresi : İzin verilmiş tarihten itibaren bir yıl içinde açılmayan şubeler için verilmiş olan izinler geçersiz olur (80). Bu şubeler için tekrar başvuru gerekir.

vii) Yabancı ülkede kurulmuş olup Türkiye'de şube açma izni almış bir bankanın yeni şube açması : Bu durumda özel kıstaslar aranır. Bu kıstaslar ise şunlardır :

a) Türkiye'de şube açılmasına izin veren Bakanlar Kurulu Kararı'ndaki en az sermaye miktarını ve diğer koşulları yerine getirmiş olması,

b) Bankalar Kanununda sermaye konusunda ayrıca bir koşul bulunmuyorsa, Merkez şube için 6 milyon ABD Doları ve diğer şubeler için 3 milyon ABD Doları veya eşit döviz karşılığı, özkaynak bulundurması,

c) Türkiye'de şube açan veya açmakta olan banka; kendisine sağlanan kolaylıkları, kendi ülkesinde şube açmak isteyen bir Türk Bankasına sağlayacağını kabul etme koşulu, (81),

(80) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 15/3.

(81) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. bölüm 3.1.2.2.

d) Yabancı bir bankanın şube sayısı, İstanbul'da en çok iki (Anadolu ve Rumeli yakalarında ayrı ayrı) ve diğer illerde en çok bir olmak üzere toplam 5'i geçmemesi gerekmektedir.

3.2.8.1.4. Geçici veya Sürekli İrtibat Büroları İle Şarj Büroları

Bankaların var olan şubelerinden biri nam ve hesabına işlem yapmak üzere geçici veya sürekli irtibat büroları ile şarj bürolarının açılabilmesi için, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığından izin alınması gerekmektedir.

Sürekli irtibat büroları, ancak devlet daire ve kuruluşları ile askeri kıt'a ve karargâhlarda Merkez Bankasının dahili muhabirleri tarafından açılabilir. Geçici irtibat büroları fuar, konferans ve benzeri yerlerde açılabilir.

Geçici veya sürekli irtibat büroları ile şarj büroları Bankalar Kanununca istenilen en az özkaynak yükümlülüğüne tabi değildirler. Bu yüzden de yukarıda açıkladığımız şube açılması için gereken koşullar bunlar için aranmaz. Yine de bu konuda yapılacak olan istemlerin gerekçeli olması, büro açılacak yerin özellikleri ile geçici büroların hangi tarihler arasında faaliyette bulunacağı belirtilmelidir.

3.2.8.1.5. Şubelerin Nakli

Bankalar nakledecekleri her şube için izin almak zorundadırlar (82). Ancak taşınan şube aynı şehir ve kasaba sınırları içinde olmalıdır. Bir şehir veya kasabada bulunan şubenin başka bir şehir veya kasabaya taşınması yeni şube açma esaslarına tabidir.

(82) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 14/1.

Nüfusu 250 binin altında olan şehir veya kasabada, aynı şehir ve kasaba sınırları içindeki şube, geçici veya sürekli irtibat bürosu veya şarj bürosu nakli ile nüfusu 250 bin ve daha üzeri olan şehirlerde aynı ilçe sınırları veya farklı ilçe sınırlarına dahil olmakla birlikte o yerin 5 kilometre uzaklığına kadar olan nakiller önceden izin almadan yapılır. Nakil tarihinden itibaren 15 gün içinde şubenin yeni adresi de belirtilerek Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına bilgi verilmekle yetinilir.

3.2.8.1.6. Serbest Bölgelerde Şube Açılması

Bankalar Kanunu, serbest bölgelerde şube açılması ve bu şubelerin faaliyetlerinin Bankalar Kanunu Hükümlerine tabi olduğunu hükme bağlamıştır. Ancak Bakanlar Kurulu serbest bölge bankacılık faaliyetleri için istisnalar ve off-shore (83) bankacılık faaliyetleri için de yeni düzenlemeler getirmeye yetkili kılınmıştır.

Öte yandan Türkiye'de fiilen bankacılık faaliyetlerinde bulunmamakla birlikte, yalnız serbest bölgeye özgü bankacılık işlemleri yapmak üzere şube açılmasına Bakanlar Kurulunca açılış şekli ve koşulları belirtilmek üzere izin verilebilir (84).

Bunun dışında, serbest bölgelere ait bir takım düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemelere göre serbest bölgelerde şube açılması şöyle olur :

(83) Off-Shore : Kıyı bankacılığı (off-shore) ülke dışından sağlanan fonların yine ülke dışında kullanılmasını amaçlayan bir bankacılık türüdür. Daha çok 1950 ve 60'lı yıllardan sonra Euro-pazarlarının doğuşu ve gelişimi ile ilgili olup, özellikle 1973 petrol bunalımı sonrası "petro-dolar"ların yeniden dönüşüme sokulması nedeniyle büyük önem kazanmıştır.

(84) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 4.

Önce, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına (seksen öncesinde Maliye Bakanlığına) normal şube açmadaki gibi başvurulup serbest bölge şube açma izni alınır.

Müsteşarlıktan gerekli izni aldıktan sonra DPT, Serbest Bölgeler Başkanlığına veya ilgili Serbest Bölge Müdürlüğüne "Faaliyet Ruhsatı" almak için müracaat formu doldurularak başvurulur. Faaliyet ruhsatı 20 yıl için verilir.

3.2.8.2. Şubelerin Yetkileri ve Temsili

Bir banka, kuruluş aşamasını tamamladıktan sonra aktif bankacılık işlemlerine geçebilir. Daha öncede anlatıldığı gibi bankalar bu aşamada da izin için müsteşarlığa başvurmaktaydı. Aktif bankacılık işlemleri fiili olarak banka şubelerinde gerçekleştirilen işlemlerdir.

Şubelerde gerçekleşen, bankacılık işlemleri ve mevduat kabulü, şubelere verilen en önemli yetkililerdir. Hele bu yetkinin izin alınmasından sonra verilmesi olayı daha belirli hale sokmuştur.

Şubelere ait bir başka yetki de, yine bankacılık işlemlerinden olan kredi verme yetkisidir. Şubeler, genel müdürlük tarafından kendisine verilen yetki çerçevesinde teminat karşılığı veya açık olarak kredi verebilir. Bu kredilerin üst sınır, Bankalar Kanununca belirlenen miktar enflasyonla birlikte, belirli aralıklarda yeniden düzenlenir.

Aslında şubelerin temsili ve yetkileri, ilgili bankanın ana sözleşmesinde düzenlenmesi gereken bir konudur. Türk Ticaret Kanunu, ana sözleşmesi ile temsil yetkisinin ve idare işlerinin hepsini veya bir kısmını, pay sahibi olmaları zorunlu olmayan müdürlere bırakabilmek için Genel

Kurul veya Yönetim Kuruluna yetki verilebileceğini öngörmüştür (85). Eger anasözleşmede banka şube müdürü bir organ olarak yer almışsa bankayı temsile yetkilidir. Bu durumda şube müdürü avukat olmasa bile mahkemelerde bankayı temsil edebilir (86).

Uygulamada banka şubelerini kimlerin temsile yetkili olduğu tescil ve ilan edilmektedir. Bir şubeyi temsile yetkili olduğu tescil ve ilan edilmeyen kişilerin bu şubeye ait işlem yapma yetkisi yoktur.

Yabancı banka şubelerinin temsil yetkisine ait düzenlemeler ise şöyledir : Türkiye'de şube açmak üzere faaliyette bulunan yabancı bankalar, ikinci şubelerini açtığı tarihten itibaren en geç 1 ay içinde müsteşarlığa (seksen öncesinde Maliye Bakanlığına) bir beyanname vererek Türkiye'deki şubelerinden birini diğer şubeleri temsile yetkili ve sorumlu yönetim merkezi olarak göstermek zorundadırlar. Bu işlem ile temsile yetkili kılınan şube aynen genel merkez statüsü gibi olmaktadır.

3.2.8.3. Şubelerin Birleştirilmesi veya Kapatılması

Bakanlık bankalardan mali bünyelerini veya kanuni yükümlülüklerinin yerine getirilmesindeki tutumlarını gözönünde bulundurarak gerektiğinde belirteceği şubeleri birleştirilmesi isteyebilir. Bankalar bu şubelerini Bakanlıkça verilecek süre içinde birleştirmek ve durumu bu sürenin bitimini izleyen bir hafta içinde Bakanlığa bildirmek zorundadır. Seksen öncesinde, bir bankanın şubesinin birleştirilmesine veya kapatılmasına Maliye Bakanlığı araştırmaları sonucunda karar verdiğinden de son söz İcra Vekilleri Heyetininindi. Burada şube birleştirme önlemi iki nedenle

(85) T.T.K. m. 319.

(86) Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 600,K. 55, T. 1.1.1964.

ortaya çıkar. Birincisi, şubelerin birleştirilerek mali bünyenin güçlendirilmesini amaçlamaktır. İkincisi ise, kanuni yükümlülüklerini yerine getirmede gerekli özeni göstermeyen bankaları cezalandırmaya yöneliktir.

Cezai yaptırımlar biryana bırakılır ise, yasada öngörülen izin alınmaksızın veya izin verildiği yerden başka bir yerde açılan yada başka bir yere nakledilen şubeler Bakanlığın istemi üzerine valilikçe kapatılır (87).

Bakanlar Kurulu, bir bankanın bankacılık işlemlerini yapma veya mevduat kabul etme iznini geçici veya sürekli olarak kısmen veya tamamen ve tüm teşkilatını veya gerekli görülecek şubelerini kapsayacak şekilde kaldırabilir (88). Yasanın bu maddesi uygulanırsa şubenin durumu ne olur? Eğer bir şubenin yetkilerinden olan, mevduat kabul etme ve bankacılık işlemleri yapma izni sürekli olarak kaldırılırsa, o şube kapatılmış sayılır.

Yetkilerden biri geçici veya sürekli kaldırılırsa, o şube diğer yetki ile faaliyetini sürdürebileceğinden şubenin kapatılması söz konusu olmaz.

Yetkilerden ikisi birden geçici olarak kaldırılırsa şube kapatılma yerine, faaliyetleri geçici süre tatil edilmiş sayılır. Bankalar şubelerini kendi istekleri ile de kapatabilirler. Şubelerinden bir veya bir kaçının faaliyetlerini tatil ve tasfiye etmek isteyen bankaların bu durumu, kararın alındığı tarihten itibaren 15 gün içinde Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bildirmeleri gerekir (89). Faaliyetine sürekli olarak son verilen şubenin Ticaret Odası ile Ticaret Sicilindeki kaydı silinir.

(87) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 81/2.

(88) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 12.

(89) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 17/2.

3.2.8.4. Şubeler İçin Gerekli En Az Özkaynak

Bankalar Kanunu, Türkiye'de kurulmuş ve kurulacak olan bankalarla, yabancı ülkelerde kurulmuş olup ta Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan veya bulunacak olan bankaların merkez ve merkez şube için en az özkaynak bulundurulmasını belirlemiş ve zorunlu koşul olarak gündeme getirmiştir. Bankalar her şubesi için en az;

- Nüfusu 1 milyondan fazla olan şehirlerde açılmış ve açılacak her şube için 500 milyon TL,

- Nüfusu 500 binden fazla 1 milyondan az olan şehirlerde açılmış ve açılacak her şube için 250 milyon TL,

- Nüfusu 500 binden az şehir ve kasabalardan açılmış ve açılacak her şube için 125 milyon TL,

Özkaynak bulundurmakla yükümlüdürler (90).

Yabancı banka şubeleri ise, merkez şube için 6 milyon ABD Doları, diğer şubeler için 3 milyon ABD Doları veya eşiti döviz karşılığı özkaynak bulundurmak zorundadırlar.

Bankaların genel nüfus sayımlarından sonra geçici sonuçların Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanmasını izleyen 1 yıl içinde özkaynaklarını sayım sonuçlarının geriktirdiği miktara yükseltmekle yükümlüdürler (91).

Bankaların, geçici veya sürekli irtibat büroları ile şarj büroları için özkaynak bulundurması zorunlu değildir.

(90) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 16/1.

(91) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 16/2.

3.2.9. Yabancı Ülkelerdeki Şube ve Temsilcilikleri

Türkiye'de kurulan bankaların yurt dışında şube ve temsilcilikler açmaları Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının iznine tabidir (92). Burada asıl izlenecek prosedür ve uyulacak düzenlemeler şube veya temsilcilik açılan ülkenin yasal düzenlemeleri olacaktır.

3.2.10. Bankalarda Çalışması Yasak Olanlar

Bankalar Yasası hükümlerine aykırı hareketlerinden dolayı hasip ve bir defadan fazla ağır para cezası ile cezalandırılan kimseler ile yüz kızartıcı suçlardan mahkum olanlar ve müflisler bankalarda belirli görevlerde çalıştırılmazlar (93).

Bankalar dışında menkul kıymetler ve kambiyo borsaları üyesi olan gerçek kişilere, tüzel kişilerin yönetiminden sorumlu bulunan ortakları veya yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile müdürler de hiç bir bankada belirli görevlerde çalıştırılamazlar (94).

Bu gibi kişilerin çalıştırılmayacakları belirli görevler ise; Yönetim Kurulu Başkan ve Üyeliği, Genel Müdür ve Yardımcılığı, Denetçi ve birinci derecede imza yetkililiğidir.

Bankada görevli iken, yukarıda belirtilen durumlara gelen kimselerin işlerine derhal son verilir (95).

(92) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 75/1.

(93) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 31/1.

(94) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 31/2.

(95) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 31/3.

3.2.11. Banka Mensuplarının Yemin Etme Yükümü

Bankaların, Yönetim Kurulu Başkan ve Üyeleri, Yabancı bankaların Müdürler Kurulu Başkan ve Üyeleri, Genel Müdür ve Yardımcıları ile Denetçileri seçilme veya atanmalarından sonra yemin etmekle yükümlüdürler (96).

Yönetim Kurulu ile Müdürler Kurulunun başkan ve üyeleri, yeminden önce, kendileri için aranan koşullardan pay senedi tevdi yükümlülüğünü yerine getirmekle yükümlüdürler. Bu yükümü yerine getirdiklerini gösteren belgeler yemin edecekleri mahkemeye verilir.

Yemin mahalli ticaret mahkemesince yapılır. Yemin, mahkeme huzurunda, görevlerini tam bir dikkat ve dürüstlük içinde yapacaklarına, kanun hükümlerine aykırı hareket etmeyeceklerine ve ettirmeyeceklerine ait sözlü bir beyandır (97).

Yemin için başvuru mahkemelerce acele işlerden sayılır, yemin tutanaklarının onaylı bir örneği banka tarafından yemin tarihini izleyen bir hafta içinde Müsteşarlığa gönderilir (98).

Yemin göreve başlamanın önkoşulu olduğundan, yemine tabi kimseler yemin etmeden göreve başlayamazlar. Bu kimselerin, yeminli buldukları sürenin sonunda aynı göreve yeniden seçilmeleri veya atanmaları halinde yeniden yemin etmeleri gerekmez (99). Görev değişikliklerinde ise (örneğin, bir genel müdür yardımcısı, yönetim kurulu üyeliğine seçilirse) yeniden yemin etme yükümü vardır.

(96) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 28/1.

(97) y.a.g.

(98) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 28/2.

(99) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 28/3.

3.2.12. Mal Beyanı Verme Yükümü

Mal beyanı verme yükümü, 1980 sonrasında 70 sayılı KHK ile getirilmiş bir yeniliktir. Halen yürürlükte olan Bankalar Yasasında da bulunan bu hükme göre; yemin yükümlülüğüne tabi olan kimseler ile bankalar müsteşarlıkça belirtilen birinci derecede imza yetkisine sahip diğer görevlerde bulunan kimseler göreve başladıkları ve ayrıldıkları tarihler itibariyle eş ve velayet altındaki çocuklarını da kapsayacak şekilde mal beyanında bulunmak zorundadırlar (100).

Burada sözü edilen yemin yükümlüleri bildiğimiz gibi yönetim kurulu başkan ve üyeleri, müdürler kurulu başkan ve üyeleri, genel müdür ve yardımcıları ile denetçilerdir.

Müsteşarlıkça belirlenecek kişiler ise, krediler müdürleri ile şube müdürleridir. İktisadi Devlet Teşekkülleri şeklindeki bankaların şube müdürleri, mal beyanı yükümünden ayırık tutulmuşlardır.

3.2.12.1. Mal Beyanının Şekli

Yasa, mal beyanının müsteşarlıkça saptanacak örneğe uygun olarak yapılacağını hükme bağlamıştır. Tebliğ beyannamenin şeklini belirlemiştir. Beyannameler, yükümlülerce üzerine "gizlidir" serhi konulması kapalı zarf içerisinde ve tek nüsha olarak banka genel müdürlüklerine verilir.

3.2.12.2. Bildirim Süresi

Bildirim göreve başlayış ve ayrılışlar özel olaylarda verildiği gibi, her 5 yılda bir genel beyan olarak da yinelenir.

Göreve başlayış ve ayrılışlarda, mal beyanı verecek yükümlüler, göreve başlama ve ayrılma tarihleri itibariyle mal beyanı düzenleyip, bu tarihten itibaren 1 ay içinde bankalarına vereceklerdir. Bankalar bu beyannameleri her ay sonunda bir liste ekinde topluca Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına gönderirler.

Genel beyan denilen ve her 5 yılda bir yenilenen mal beyanı da, yine mal beyanı vermekle yükümlü görevlilerce her 5 yılda bir Temmuz ayı sonunda düzenlenip, Eylül ayı sonuna kadar bankalarına verilir. Bu beyannameyi alan banka, Ekim ayı sonuna kadar bir liste ekinde beyannameyi müsteşarlığa göndermelidir. Genel beyanlar son rakamı 0 ve 5 ile biten yıllarda yapılır.

Mal beyanı yalnızca göreve başlayış ve ayrılışlar ile genel beyan şeklinde verilmez, mal varlığında önemli değişiklik olanlar, değişikliğin meydana geldiği tarihten itibaren 1 ay içinde mal beyanında bulunurlar ve beyannameler toplu olarak müsteşarlığa gönderilir.

3.3. BANKALARIN KAYNAKLARI

Bankaların kaynaklarını iki ana grupta toplayabiliriz. Bunlardan birisi, bankanın kuruluşunda, kurucular tarafından konulan sermaye ve işletme devamı için ayrılan fonlardan oluşan kendi kaynakları, diğeri de banka dışından sağlanan yabancı kaynaklardır.

Bankaların kendi kaynakları, Sermaye, Yedek Akçeler, Yeniden Değerleme Fonu ve Karşılıkları kapsayan özkaynaklardır.

Yabancı kaynaklar ise; Mevduat, T.C. Merkez Bankası Kredileri, Döviz Tevdiat Hesapları ve Döviz Kredileridir.

Bankanın özkaynağı içinde yer alan sermaye, kuruluş aşamasında ortakların koyması gerekli ve zorunlu bir paradır. Banka kârının dağıtılmayan kısmından ise Yedek Akçeler ve Karşılıklar oluşturulur.

Yeniden Değerleme Fonu ise; sabit değerlerin yeniden değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan fazlalıklardır.

Yabancı kaynakların en önemli bölümünü kapsayan mevduat; halkın bankaya verdiği bir kredi olup, her an çekilebilir bir kaynaktır.

T.C. Merkez Bankası kredileri ise; Merkez Bankası'nın bankalara sağladığı bir kredi olup, vadelerine göre kısa, orta ve uzun vadeli reeskont ve avans kredileri şeklinde olmaktadır.

3.3.1. Özkaynaklar

Türk Ticaret Kanunu özkaynakları; aktiflerin toplamından yabancı kaynakların toplamı düşüldükten sonra kalan kısım olarak tanımlanmıştır (1).

Bankalar Kanunu ise, 1980 yılı öncesinde özkaynağı tanımlamamıştır. İlgili tanımlama ancak 3182 Sayılı Bankalar Kanunu'nda "bankaların ödenmiş veya Türkiye'ye ayrılmış sermayeleri ile yedek akçelerinin toplamı" (2) şeklinde yer almıştır.

Bu tanımda yer alan ödenmiş sermaye; "bankaların üç aylık hesap özetlerindeki fiilen ödenmiş veya Türkiye'ye ayrılmış ve ödenmiş sermayelerinden, bilançoda görülen zararın yedek akçelerle karşılanmayan kısmı ile yabancı ülkelerdeki şubelerine ayırdığı sermaye düşüldükten sonra kalan bakiyedir" (3).

Özkaynak nominal bir değerdir. Gerçek değerini bulmak için :

Kayıtlı Sermaye - Ödenmemiş Sermaye
= Ödenmiş Sermaye

Ödenmiş Sermaye + Yedek Akçeler + Yeniden Değerleme Fonu - Yurt dışındaki şubelere ayrılan sermaye - Bilanço Zararı = ÖZKAYNAKLAR

Özkaynakları böylece bulduktan sonra şimdi, özkaynakta yer alan kavramları açıklamaya çalışalım.

(1) Türk Ticaret Kanunu, m. 74.

(2) 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, m. 3/8.

(3) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 3/6.

3.3.1.1. Sermaye

Sermaye, hukuki olarak ana sözleşmede ya da kuruluş kanunu ile saptanarak tescil edilmiş ve yasalaşmış işletme sahiplerinin işletmeye tahsis ettikleri paranın üst sınırını gösteren bir kavramdır.

Bilançoda sermaye ile ilgili şu kalemlere rastlanabilir :

1. Kayıtlı (itibari) sermaye
2. Ödenmiş sermaye
3. Ödenmemiş sermaye

Kayıtlı sermaye, yukarıda sözünü ettiğimiz ana sözleşme ile belirlenen sermaye miktarıdır. Ortakların ödemeyi taahhüt ettikleri miktarı gösterir. Anonim şirketlerin faaliyete geçebilmesi için ortaklar tarafından taahhüt edilen miktarın tedrici (yavaş yavaş) kuruluşta, % 10 ani kuruluşta ise % 25'ini ödenmesi gerektiğini Türk Ticaret Kanunu öngörmektedir (4).

Ödenmiş sermaye; ortaklarca taahhüt edilen sermayenin fiilen ödenmiş kısmıdır. Daha önce tanımını yaptığımız ödenmiş sermaye 1980 öncesindeki 7129 Sayılı Bankalar Kanununda daha farklı tanımlanmıştı.

Buna göre; "Muayyen bir hesap devresi sonunda fiilen ödenmiş sermaye" kavramı yerine, 1980 yılı sonrasında 70 Sayılı KHK'de "üç aylık hesap özetlerindeki fiilen ödenmiş sermaye" kavramı getirilmiştir. Şu anda var olan 3182 Sayılı Bankalar Kanununda da bu kavram yer almaktadır.

(4) T.T.K. m. 466.

Böylece, bir banka eğer sermayesini yıl içinde arttırırsa, izleyen üç aylık dönem sonu hesaplarına göre öz-kaynak hesabı yapılacak ve kredi ve mali yatırımlarda ölçü olarak kullanılacaktır.

Kayıtlı sermaye ile ödenmiş sermaye arasındaki fark ise ödenmemiş sermayedir.

3.3.1.1.1. Sermayenin Getiriliş Şekli

Bankalarda sermayenin nakit olarak getirilmesi ilkesi koşuldur. Ticaret Şirketlerinde ise, sermaye nakit olarak konulabileceği gibi, başka ekonomik değerler olarak da konabilmektedir (5).

Bankalara, sermayeyi nakit olarak koyma zorunluluğunun nedeni, mevduat sahiplerini korumak ve bankaların faaliyetlerinin nakit esasına dayanmasıdır. Yasanın bu hükmü emredicidir ve aksine bir hüküm banka anasözleşmesine konulamaz. Bankalar Kanununda öngörülen sermayenin nakit olarak getirilmesi ve nakit karşılığında hisse senedi çıkarılması koşulunun şu istisnaları bulunmaktadır :

İlk istisna 2791 ve 3094 Sayılı Kanunlar uyarınca yapılan yeniden değerlendirme sonucu oluşan fonun sermayeye ilavesinde ortaya çıkmaktadır :

Vergi Usul Kanununun geçici 11. maddesi, bankaların bilançolarına dahil amortisman tabii iktisadi kıymetleri, yeniden değerleyebilmelerine olanak tanımıştır. Kanun pasifteki sermayeye, bu yeniden değerlendirme ile oluşan fonun eklenebileceğini kabul eder.

(5) Ayrıntılı bilgi için bkz. T.T.K. m. 139.

Aynı şekilde iştirak edilen bir kurumun yeniden değerlendirme fonunu sermayesine ilave etmesi sonucu elde edilen bedelsiz hisseler pasifte bir karşılık hesabında tutulabilir veya sermayeye ilave edebilir. Bankalar yeniden değerlendirme fonu hesabında oluşan miktarları sermayeye ilave edebilirler. Bu durumda fonun sermayeye ilavesinin karşılığı nakit değildir ve Bankalar Kanununa bir istisnadır. Ancak Kanun, bankalarda yeniden değerlendirme fonunun sermayeye ilavesinde özel bir yöntem öngörmüştür. Buna göre; bankalar, yeniden değerlendirme sonucunda doğacak değer artışlarını, nakit karşılığı pay senedi ihracı suretiyle sermaye arttırımına gidilmesi ve taahüt edilen pay bedellerinin ödenmesi koşuluyla sermayelerine ekleyebilirler. Ancak, her yıl sermayeye eklenecek değer artışı taahüt edilen pay bedellerinin ödenen kısmına isabet eden miktarı aşamaz.

3.3.1.2. Yedek Akçeler

Yedek akçe, kasıtlı olarak dağıtılmayarak işletmede bırakılmış kârdır.

Dönem kârının yedek akçeye ayrılmasında çeşitli amaçlar vardır. Bu amaçlar :

- Zararın karşılanması,
- İşsizliğin önüne geçmek için gerekli önlemlerin sağlanması,
- Otofinsman olanağının sağlanması,
- Kârın olmadığı dönemlerde kâr dağıtımına olanak sağlanması,
- Düzenli bir kâr dağıtım politikası izlenebilmesi ve,

- Enflasyonun dönem kârını şişirerek sermayenin azalmasının önüne geçilmesi olarak özetlenebilir (6).

Yedek akçeleri dört grupta toplayabiliriz :

1. Kanunu yedek akçeler.
2. İhtiyari yedek akçeler.
3. Olağanüstü yedek akçeler.
4. Gizli yedek akçelerdir.

Yedek akçe ayırma bir yükümlülük olup, 1980 yılı öncesindeki Bankalar Kanunundada bu yükümlülük vardır. Ancak yedek akçe ayırma yükümü, Türkiye'de kurulan ve tüzel kişiliği olan bankalar için sözkonusudur. Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı banka şubelerinin tüzel kişiliği olmadığından, kârdan ayrılması gereken yedek akçeleri ayırmaları gerekmez. Yalnız özel ve serbest karşılıklar ayırırlar. Ancak uygulamada yalnız banka şubelerinin yedek akçe ayırdıkları gözlenmektedir.

3.3.1.2.1. Kanuni Yedek Akçeler

3.3.1.2.1.1. Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ayrılan Yedek Akçeler

Kanunu yedek akçelerin, Türk Ticaret Kanunu'nun ayrılmasını öngördüğü yedek akçelerdir.

Anonim şirketler, her yıl safi kârın yirmide birini (1/20) ödenmiş esas sermayenin beşte birine ulaşınca kadar yedek akçe olarak ayırmak zorundadırlar (7).

(6) İstihbarat Müdürlüğü Ders Notu, T. Halk Bankası A.Ş., Eğitim Yayınları, No: 2, Ankara, 1987, s. 129.

(7) T.T.K. m. 466/1.

Yasal sınırına ulaştıktan sonra bile bu akçeye aşağıdaki paralar eklenir.

i) Pay senetlerinin çıkarılmasında, pay senedi çıkarma masrafları indirildikten sonra itibari değerlerinden fazla olarak elde edilen hasılatın ödemelere veya hayır ve yardım işlerine harcanmayan kısmı,

ii) İptal edilen pay senedi bedellerine mahsuben yapılan ödemelerin bunların çıkarılan senetlerden elde edilen hasılatının noksanı kapatıldıktan sonra artan kısmı,

iii) Safi kârdan birinci fıkrada yazılı yedek akçeden başka pay sahipleri için % 5 kâr payı ayrıldıktan sonra, pay sahipleriyle kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış olan kısmın onda biri.

Genel yedek akçe esas sermayenin yarısını geçmedikçe, münhasıran zararların kapatılmasına, yahut işlerin iyi gitmediği zamanlarda işletmeyi idameye, işsizliğin önüne geçmeye veya sonuçlarını hafifletmeye elverişli tedbirlerin alınması için kullanılabilir (8).

3.3.1.2.1.2. Bankalar Kanununa Göre Ayrılan Yedek Akçeler

3.3.1.2.1.2.1. Muhtemel Zararlar Karşılığı

"Bankalar, Türk Ticaret Kanununun ve anasözleşmelerinin ayrılmasını zorunlu kıldığı yedek akçelerden başka yıllık safi kârlarının % 5'ini ödenmiş sermayeleri tutarına ulaşınca kadar 'muhtemel zararlar karşılığı' olarak ayırmak zorundadırlar" (9).

(8) T.T.K. m. 466/3.

(9) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 32/1.

Bankalar Kanunu, muhtemel zararların karşılığını özkaynak olarak kabul eder ve ancak bunun zararların mahsubunda kullanılacağını öngörür. Mahsup sonucu ortaya çıkan noksanlık giderilinceye kadar karşılık ayrılmasına devam edilir (10).

Bakanlar Kurulu, aynı maddenin 1. fıkrada dışında, bankalarca verilen kredilerin durum ve özelliklerini gözönünde bulundurarak doğabilecek muhtemel zararlar için karşılık ayrılmasına ve bunlara ilişkin usul ve esasları saptamaya yetkilidir. Bankaların, Bakanlar Kurulu kararı uyarınca ayırmak zorunda kaldıkları karşılıkların teminatsız kredilere tekabül eden kısımlarının, ayrıldıkları yıl için, kurumlar vergisi matrahının tesbitinde gider olarak kabul edilmesi Bankalar Kanununda belirtilmiştir (11).

Muhtemel Zararlar Karşılığı konusunda 1980 öncesine göre bir yenilik getirilmemiş olmasına rağmen, yeni kanun bu konuyu daha ileri götürmüş ve daha çok irdelenmiştir.

Bu konu en çok tartışılan konulardan birisidir. 3182 Sayılı Kanuna eklenen 3 nolu fıkrayla, 1983-1984 yıllarında bankacılık sektörünün elde ettiği kârlara çok değişik yaklaşımla bakılmaktadır. Söz konusu hükme göre bankalar Bakanlar Kurulu'nun belirleyeceği esaslar çerçevesinde kredilerin durum ve özelliklerine bağlı olarak doğabilecek muhtemel zararlar için karşılık ayıracak ve bunları gider olarak göstereceklerdir. Böylece aktif yapının gerçekçi bir değerlendirilmesi yapılmadan ve batık krediler dikkate alınmadan oluşturulan kâr yerine bu kez donuk ya da batık kredilerin de Bankalar Kurulunun öngördüğü esaslar dahilinde değerlendirilmesiyle daha gerçekçi bir kâr oluşumuna yol açacaktır (12).

(10) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 32/2.

(11) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 32/3.

(12) Durer Salih, Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapı ve Yeterliliği, İstanbul, 1988, s. 42.

3.3.1.2.1.2.2. Karşılıklar

Bankalar para ticareti yapan kurumlardır. Para fazlası olan kişilerden topladıkları paraları, yine paraya gereksinimi olan kişi ya da kuruluşlara verirler. Bu iki işlem arasında da kâr sağlarlar.

Kredi olarak tanımladığımız ve üçüncü kişilere borç olarak verilen paranın geri dönüp dönmeyeceği ya da vadesinde alınıp alınmayacağı bilinmez. İşte bu bilinmezlik bankalar için bir risk yaratır.

Karşılık, işletmenin sahip olduğu ekonomik kıymetlerde meydana gelen ve miktarı kesin olarak, bilinmeyen değer azalışları ile hesap dönemi içinde meydana gelen olaylar sonucu işletme bakımından bir yüküm olarak ortaya çıkma olasılığı bulunan borç ve yükümleri karşılamak amacıyla ayrılan fonlardır.

Bir karşılığın gider olarak kabul edilmesi için;

- Karşılığın konusu açık şekilde belirtilmiş olmalı,
- Olayların meydana gelişi veya akışı karşılık ayrılmasını olası ve haklı göstermek,
- Karşılık ayrılmasını gerektiren gider ve zararın ya da olayın kaynağı, karşılığın ayrıldığı hesap dönemi içinde bulunmalıdır.

Karşılıklı üç ana başlık altında toplayabiliriz :

- i) Şüpheli alacaklar karşılığı,
- ii) Bağlı karşılıklar,
- iii) Serbest karşılık

tır.

i) Şüpheli alacak, bankanın alacağıının şüpheli hale geldiği zaman ayırdığı karşılıktır.

3182 Sayılı Bankalar Kanununa göre, Bakanlar Kurulu, muhtemel zararlar karşılığı dışında, bankalarca verilen kredilerin durum ve özelliklerini gözönünde bulundurarak doğabilecek olası zararlar için karşılık ayrılmasına ve bunlara ait usul ve esasları saptamaya yetkilidir. Bankalar Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca ayırmak zorunda kaldıkları karşılıkların teminatsız kalan kredilere tekabül eden kısımları, ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahının saptanmasında gider olarak kabul edilir (13).

Bankaların bağlı ve serbest karşılık oranlarının nasıl ve ne miktarda olacağı Bankalar Kurulu Kararı ile saptanır.

3.3.1.2.2. İhtiyari Yedek Akçeler

İhtiyari yedek akçeler ana sözleşme ile tesbit ve tayin olunan yedek akçelerdir.

Anasözleşmeye hüküm koymak koşulu ile safi kârın yüzde beşinden (5/100) fazla bir meblağın ayrılması ve yedek akçenin ödenmiş esas sermayenin beşte birinden fazla olması da olasıdır (14).

3.3.1.2.3. Olağanüstü Yedek Akçeler

Olağanüstü yedek akçeler genel kurul kararıyla tayin ve tesbit olunur.

(13) T.T.K. m. 467.

(14) T.T.K. m. 469.

Şirketin devamlı gelişmesi veya olabildiğince istikrarlı kâr paylarının dağıtılmasını sağlamak bakımından uygun ve faydalı olduğu takdirde genel kurul, kâr payını tesbit sırasında kanun ve anasözleşmede sözü edilenlerden başka yedek akçe ayrılmasına ve yedek akçelerin kanun ve sözleşmedeki belirli sınırının arttırılmasına karar verebilir (15).

3.3.1.2.4. Gizli Yedek Akçeler

Gizli yedek akçeler, anonim şirket yönetim kurulu tarafından ayrılan değerdir.

Aktif değerlerin bilerek az gösterilmesi ile oluşturulur. Türk Ticaret Kanununa göre, gizli yedek akçe; şirket işlerinin gelişmiş ve devamı, istikrarlı kâr dağıtım amacıyla aktiflerin bilanço günündeki değerlerinden daha aşağı bir değerle bilançoya alınması suretiyle ayrılabilceğini hükme bağlamıştır.

Yönetim kurulu gizli yedek akçe, sarfiyatları hakkında murakıplara bilgi vermekle mükelleftir (16).

Yedek akçelerin içeriği ve oranlarında seksen öncesine göre farklılıklar bulunmamaktadır.

3.3.1.2.5. Yedek Akçelerin Kullanılması

1980 sonrasında da Bankalar Kanunu, bankaların ayırdıkları yedek akçelerin kullanım alanlarını belirlemiştir. Bankalar, "Bankalar Kanunu hükmüne göre ayrılan karşılıklar ile Türk Ticaret Kanununa göre ayrılan genel yedek akçeler ve ihtiyari yedek akçelerine denk gelen miktarların, yıllık

(15) T.T.K. m. 469.

(16) T.T.K. m. 458.

bilançolarının genel kurullarınca onaylanmasını izleyen 15 gün içinde kanuni karşılık olarak Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdindeki hazine adına açılacak "Kanuni Yedek Akçeler Karşılığı Devlet Tahvili Hesabı"na yatırılmasını zorunlu kılmıştır (17).

Ancak bu konuda bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bankalar Kanunu, "muhtemel zararlar karşılığı", "bağlı şüpheli alacak karşılığı" ve "serbest şüpheli alacak karşılığı" olmak üzere üç tür karşılık ayrılmasından söz etmiştir. Muhtemel zararlar karşılığı ile serbest şüpheli alacak karşılığının devlet tahvili hesabına yatırılması koşuldur. Ancak özel karşılıkların nereye yatırılacağı açık değildir. Genel kurul tarafından ayrılan ihtiyari yedek akçeler devlet tahvili hesabına yatırılmayacaktır (18). Zararların kanuni yedek akçelerle karşılanması gerektiği hallerde zararların kapatılması için kullanılan yedek akçelere teka-bül eden karşılıkları, T.C. Merkez Bankası'nca ilgili banka ya iade olunur (19).

Bu hesapta kayıtlı tutarlar belirtilen bu amaç dışında hiçbir şekilde kullanılamayacağı gibi bunların karşılığında Merkez Bankası Kanunu'na göre avans verilemez.

3.3.1.3. Yeniden Değerleme Fonu

Bilanço esasına göre defter tutan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, bilançolarına dahil amortisman tabi ekonomik kıymetleri ve bu kıymetler üzerinden ayrılmış amortismanları her hesap dönemi sonunda yeniden değerleyebilirler (20).

(17) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 33.

(18) T.T.K. m. 469.

(19) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 33/2.

(20) 12.12.1984 Tarih ve 18603 Sayılı R.G. ile yayımlanan 3094 Sayılı Kanun.

Türkiye'deki özel ve yabancı sermayeli ve özel kanunla kurulmuş bankalar da bilanço esasına göre defter tutuklarından yeniden değerlendirme işleminden faydalanabilirler. Kanun dar mükelleflerin (21) yeniden değerlendirme yapmasına olanak vermemiştir. Bu nedenle, ülkemizde kurulan yabancı banka şubelerinin yeniden değerlendirme yapması olası değildir. Yeniden değerlendirme genelde isteğe bağlı olmakla birlikte İktisadi Devlet Teşekkülleri için zorunludur.

Yeniden değerlemede uyulması gereken koşullar şunlardır :

i) Değeri 5 bin TL'yi geçmeyen ekonomik kıymetler, ekonomik kıymetlerin maliyet bedellerine eklenmiş bulunan kur farkları, sinema filmleri, alemeti-farika hakları, peştemallikler, özel maliyet bedelleri, ilk tesis ve taazzuv giderleri organizasyon, etüd ve arama giderleri ile mahiyetleri ve amortismanı süre ve tarzları itibariyle bunlara benzeyen sair aktif kıymetler Yeniden Değerleme kapsamına girmezler.

ii) Bilançoların aktifine dahil ekonomik kıymetler ve bu kıymetler için geçmiş yıllarda ayrılmış olan amortismanlar, yeniden değerlemenin yapılacağı yıla ait oran ile çarpılmak suretiyle yeniden değerlendirilir. Bu katsayı her yıl DİE Toptan Eşya Fiyatları Endeksine bağlı olarak Maliye ve Gümrük Bakanlığınca ilan edilir.

iii) Yeniden Değerleme sonucunda doğacak değer artışı, bilançonun pasifinde özel bir fon hesabında gösterilir.

Kurumlar vergisi mükellefleri pasifte özel bir fon hesabında gösterilen değer artışının tamamını sermayeye ekleyebilirler. Bu şekilde eklenen değer artışları, ortaklar

(21) Dar mükellefiyet : Türkiye'de yerleşmiş olmayan gerçek kişilerin yalnız Türkiye'de elde ettikleri kazanç ve gelir üzerinden vergiye tabi tutulmaları.

tarafından işletmeye eklenmiş kıymetler olarak kabul edilir. Değerleme yapan kuruma iştirak eden işletmelerin aktifinde, bu nedenle meydana gelen artışlar ile pasifte özel bir karşılık hesabında gösterilir ve bu değer artışı kurumlar tarafından sermayeye eklenebilir. Bu nedenle bankalar, gerek kendi varlıkları arasında yer alan menkul ve gayrimenkullerinin yeniden değerlendirilmesi gerekse iştiraklerinden aldıkları yeniden değerlemeye dayanan bedelsiz hisse senetlerinden oluşan fonu sermayelerine ekleyebilirler.

Bilançosunun pasifinde özel bir fon hesabında tutulan değer artışları TTK'na ödenmiş sermaye, Bankalar Kanununa ise ihtiyat kabul edilir. Bu yüzden yeniden değerlendirme fonu, bankalarda özkaynak hesabında dikkate alınır.

3.3.1.4. Yurt Dışındaki Şubelere Tahsis Olunan Sermaye

3182 Sayılı Bankalar Kanunu, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının izni ile Türkiye'de kurulan bankaların yurt dışında şube açabilmelerine olanak tanımıştır (22).

Öte yandan Bankalar Kanunu Türkiye'de kurulan bankaların yabancı ülkelerdeki şubelerine ayırdıkları sermaye ile bu şubelerin işlem ve hesaplarını gösteren bir cetveli yıllık bilançoları ile birlikte Müsteşarlık, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Merkez Bankasına vermelerini zorunlu kılmıştır.

Bankalar Kanunu ödenmiş sermayeyi tanımlarken, bankaların yabancı ülkelerde açtıkları şubelerine tahsis ettikleri sermayenin çıkarılarak ödenmiş sermayenin bulunacağını hükme bağlamıştır.

(22) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 75/1.

3.3.1.5. En Az Özkaynak Tutarı

Bankaların sahip olması gereken en az özkaynak tutarını, iki türlü hesaplanmaktadır.

i) Şube sayısı ne olursa olsun Türkiye'de kurulan bankaların en az 5 milyar TL tutarında bir özkaynağa sahip olması gerekmektedir (23). Bu koşul Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan yabancı bankalar için de aranır.

ii) Yukarıda sözü edilen en az özkaynak tutarına ek olarak bankaların merkez şube dışındaki şubeleri içinde, şubenin bulunduğu yerin nüfusu dikkate alınarak belirlenmiş bir en az özkaynak tutarına sahip olmaları gerekir.

Bankalar şube örgütlerinin genişlemesi hali dışında iki durumda özkaynaklarını yeniden hesaplamak zorundadırlar. Birincisi genel nüfus sayımlarına bağlıdır. Bankalar genel nüfus sayımlarından sonra sonuçların Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayımlanmasından sonra 1 yıl içinde şubeleri için bulundurmaları gereken özkaynaklarını sayım sonuçlarının gerektirdiği miktara çıkarmakla yükümlüdürler (24).

Bankalar Kanunu, Bakanlar Kurulunun, kanunda yer alan parasal miktar ve sınırları Müsteşarlıkça yayımlanan toptan eşya fiyatları endeksinin gerektirdiği miktar ve sınırları aşmamak kaydıyla arttırmaya yetkili olduğunu öngörmüştür (25).

(23) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 5/1/e.

(24) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 16/2.

(25) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 78/1.

3.3.2. Bankaların Yabancı Kaynakları

Bankaların yabancı kaynaklarını 3 grupta toplayabiliriz :

- i) T.C. Merkez Bankası Kredileri,
- ii) Mevduat ve,
- iii) Diğer Yabancı Kaynaklar.

3.3.2.1. Merkez Bankası Kredileri

T.C. Merkez Bankası kredileri, bankaların en önemli yabancı kaynaklarından. Merkez Bankasının en önemli işlevlerinden birisi bankalara finansman kaynağı sağlamaktır.

Merkez Bankasının bankalara açtığı krediler, ekonominin ve bankaların likiditesini ve finansmanını sağladıkları gibi bir para-kredi politikası aracı olarak ekonominin düzenlenmesinde de kullanılmaktadır.

Merkez Bankası bankalara kredi olarak reeskont ve avans işlemleri yaparak yardımcı olur. Bankaların iskonto ettikleri senetleri, Merkez Bankasına tekrar iskonto ettirmelerine "reeskont" işlemi denir.

Bankaların Merkez Bankasından altın ve tahvil karşılığı olarak aldıkları krediye de "avans" denir.

Bu krediler vadelerine göre ikiye ayrılırlar:

- a) Kısa vadeli reeskont ve avans,
- b) Orta ve uzun vadeli reeskont ve avanstır.

3.3.2.1.1. Kısa Vadeli Reeskont ve Avans Kredileri

i) Senet ve vesikaların reeskontu ve avans kabulü :

Banka asgari üç imzayı taşımak ve vadelerine en çok 120 gün kalmış olmak koşuluyla bankalar tarafından tevdi edilecek senet vesikaları reeskonta kabul edebilir. Banka bu imzalardan birisi yerine sigorta poliçeleri ile beraber olmak üzere emtiaya veya mahsule ilişkin makbuz senedi veya varant gibi teminatı da kabul edebilir. Merkez Bankası bir istisna olarak güvenilir iki imza ile de yetinebilir.

Merkez Bankası, sanayi ve maden işleriyle uğraşan gerçek ya da tüzel kişilerin bir banka tarafından ibraz edilecek ticari senetleri, küçük sanat erbabı, esnaf ve esnaf kuruluşlarının kredi ihtiyaçlarını karşılamakla görevlendirilmiş bulunan bankalar tarafından verilecek senetleri vadelerinin bitimine en çok 9 ay kalmış olmak koşuluyla reeskonta kabul eder.

Vadesi 9 ayı aşmayan tarım senetleri de, ticari senetler gibi reeskonta kabul edilirler.

T.C. Merkez Bankası, reeskonta alabileceği senetler karşılığında bankalara avansta verebilir.

ii) Tahvil karşılığı avans :

Merkez Bankası, Devlet tahvilleriyle, borsada kayıtlı diğer sağlam tahviller karşılığında, borsa değerlerinin en çok % 80'i oranında ve 120 gün vade ile bankalara avans verebilir.

T.C. Merkez Bankası'nın bankalara tahvil karşılığı vereceği avanslara yasal sınırlamalar getirilmiştir. Merkez Bankası'nın tahvil karşılığı bankalara vereceği avans, reeskont veya avansa kabul edilen senet ve vesikaların (orta vadeli hariç) nominal tutarını aşamaz.

Kendi ihraç ettikleri tahviller karşılığında bankalara avans verilemez.

3.3.2.1.2. Orta ve Uzun Vadeli Reeskont ve Avanslar

T.C. Merkez Bankası yasası 1970 yılında değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikle, Banka'ya orta ve uzun vadeli reeskont ve avans işlemleri yetkisi tanınmıştır. Banka, Banka Meclisince saptanan esas ve koşullar içinde, bankalar tarafından tevdi edilecek, vadelerine en çok 8 yıl (1211 Sayılı Kanunla 5 yıl olan bu süre 3098 Sayılı Kanunla 8 yıla çıkarılmıştır) kalmış olan senetleri reeskonta kabul edebilmekte veya karşılığında avans verebilmektedir.

Bu senetlerde en az iki sorumlu imzanın bulunması koşulu aranır.

Reeskont ve avans işlemlerinin her ikisinde de reeskont ve avansa kabul edilecek senet tutarının, Banka'nın bir yıl önceki yıl sonu bilançosuna göre kullandığı toplam kredilerin binde beşini aşmaması gerekir.

3.3.2.2. Mevduat

3.3.2.2.1. Mevduat Nedir ?

Bankalar, kaynaklarını arttırmak ve faaliyetlerini geliştirmek için tasarruf ve sermaye sahiplerine belirli bir miktar faiz ve hizmet vererek kaynak toplamakta ve bu

kaynağın güven içinde olması sorumluluğunu da üzerlerine almaktadırlar. İşte bankaların tasarruf ve sermaye sahiplerinden ilk istedikleri zaman veya belirli bir zaman sonunda geri vermek üzere topladıkları kaynaklara (paralara) "Mevduat" denilmektedir.

Mevduat, bankaların en önemli kaynaklarından. Mevduatın olabileceği en üst düzeyde olması bankalar için çok önemlidir. Yüksek mevduat bankaların gelirlerini yükseltir. Mevduat artışı sonucu, bankalar daha geniş bir müşteri grubuna daha yüksek miktarlarda kredi verebilir. Geliri yüksek hisse senedi olarak iştirakçi gelirlerini artırabilir ve müşterilerin bankacılık hizmetlerini de kendine çekerek komisyon gelirlerini yükseltirler.

Böylece artan gelir ile mevduata verdikleri faiz arasındaki fark banka gelirlerini yükseltir.

3.3.2.2.2. Mevduat Türleri

3.3.2.2.2.1. Vadelerine Göre Mevduat Türleri

Bankaların topladıkları mevduat vadelerine göre 3'e ayrılır.

i) İhbarsız veya vadesiz mevduat :

Bankalara, istenildiği zaman geri alınmak üzere yatırılan mevduata, ihbarsız veya vadesiz mevduat denir. Bu tür mevduat her an çekilebilir nitelikte olduğundan bankalar bu fonları uzun vadeli plasmanlarında pek kullanmazlar.

ii) İhbarlı mevduat :

Bankalara ancak ihbar tarihinden itibaren belirli bir süre sonra çekilmek üzere yatırılan paralara ihbarlı

mevduat denir. Bu tür mevduat vadesiz mevduata oranla daha durgundur.

iii) Vadeli mevduat :

Bankalara yatırıldıktan belirli bir süre sonunda çekilmek üzere yatırılan paralara vadeli mevduat denir. Mevduatın bu türü parayı yatıran için uzun süreli yatırım, bankalar için sağlam bir fon kaynağıdır. Bu nedenle bu tür mevduata diğerlerinden daha fazla faiz verilir.

Vadelerine göre ayrılan mevduat türlerini, 1980 yılı öncesindeki kanunlar şöyle ayırmıştır :

7129 Sayılı Bankalar Kanunu, bir yıldan az vadeli mevduata "vadesiz mevduat",

Vadesi bir yıl ve daha fazla mevduatı ise "vadeli mevduat" kabul etmiştir.

Daha sonra vadesi 3 ay ve daha fazla olan hesaplar vadeli mevduat olarak kabul edilmiştir (26).

70 Sayılı K.H.K. ise vadesi 6 aya kadar olan mevduatı "vadesiz", 6 ay ve daha fazla vadeli mevduatı da "vadeli" mevduat olarak kabul etmiştir.

Bu konuda en son karar 6 aydan kısa süreli mevduatı "vadesiz", 6 aydan daha uzun süreli mevduatı da "vadeli" mevduat olduğudur (27).

(26) 2279 Sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanunu'nun 9. maddesine bağlı olarak 10.2.1973 Tarih ve 7/5823 Sayılı B.K.K.

(27) 19.12.1983 Tarih ve 18256 Mükerrer Sayılı R.G. ile yayınlanan 83/7507 Sayılı B.K.K.

3.3.2.2.2.2. Doğuş Şekline Göre Mevduat Türleri

Doğuş şekline göre mevduat; ana mevduat ve türetilmiş mevduat olmak üzere ikiye ayrılır.

Bir kişinin bankaya para, çek gibi likit bir varlık yatırması sonucu doğan ve bankanın likiditesini arttıran mevduat türüne "Ana Mevduat" denir.

Bankanın borç verdiği zaman henüz çekilmeyen kısım için açılan hesabın yarattığı mevduat türüne de "Türetilmiş Mevduat" denir.

Bankaya herhangi bir nakit girişi olmadığı halde mevduat artmış gibi gözükmekte bu da bankanın likiditesini azaltıcı etki yapmaktadır.

3.3.2.2.2.3. Mevduat Sahiplerine (Mudi) Göre Mevduat Türleri

Mevduat hesapları, sahiplerinin hukuki kişiliği bakımından 1980 yılı öncesinde beş gruba ayrılmıştı.

i) Resmi mevduat :

Genel ve katma bütçeli daire ve kurumlara, genel yönetimlere, kanunla kurulmuş döner sermayeli kuruluşlara, mahkemelere, savcılıklara, icra ve iflas dairelerine, terake hakimliklerine, ve kanunla kurulmuş sosyal sigorta kurumlarına ait mevduat "resmi mevduat"tır.

ii) Ticari mevduat :

Gerçek kişilerin ticari işletmelerine, kooperatifler dahil her türlü ortaklıklara, vakıflar, dernekler, sendikalar, birlikler ve mesleki kuruluşların kurdukları veya

katıldıkları ticari işletmelere, KİT ile bunların işletme ve kuruluşlarına, genel ve katma bütçeli daire ve kuruluşlarla yerel yönetimlerin ticari işletmelerine ait mevduat "Ticari Mevduat" tır.

iii) Bankalar mevduatı :

Bankaların (KİT olan bankalar ve T.C. Merkez Bankası dahil) ve özel kanunlarına göre mevduat kabulüne yetkili kılınan kuruluşların birbirlerine yaptıkları mevduat "Bankalar Mevduatı" dır.

iv) Tasarruf mevduatı :

Gerçek kişilerce bu nam altında bankalara yatırılan paralar ile vakıflara, dernek ve birliklere, sendikalara kanunla veya bir kanuna dayanarak kurulmuş tasarruf sandıklarına ait mevduat "Tasarruf Mevduatı" dır.

v) Diğer mevduat :

Yukarıda sayılanlar dışında kalan her türlü mevduattır.

1980 sonrasında 70 sayılı K.H.K. mevduatın sınıflandırılması konusuna önemli değişiklikler getirmiştir.

"Bankalar tasarruf mevduatını diğer mevduat hesaplarından ayırmak ve mevduat hesaplarını T.C. Merkez Bankasınınca saptanacak vade ve türlerine göre tasnif etmek zorundadırlar" (28) hükmü getirilen bir yeniliktir.

Bununla daha önce var olan yukarıda sıraladığımız 5 grupluk ayrıntılı sınıflama kaldırılmış olmaktadır. 70 Sayılı KHK ile getirilen yeniliklerden bir başkası "Yazılı

veya sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle, faiz veya herne ad adı altında olursa olsun bir ivaz karşılığında, istendiğinde veya belli bir vadede aynı veya misli olarak iade edilmek üzere para alınması mevduat kabulü sayılır" (29) hükmü ile doldurulan boşluktur.

Bu hükümler halen varlığını korumaktadır.

Mevduat hesaplarının içinde döviz mevduat hesapları da bulunmaktadır. Bu tür hesaplar konvertibl yabancı paralar ve Türk Lirası yatırılarak hesap açılır.

Döviz mevduat hesapları, dövize çevrilebilir Türk Lirası mevduat ve döviz tevdiat hesabı olarak ikiye ayrılır. Bunlarda kendi aralarında ticari, resmi, tasarruf ve bankalar döviz mevduatı olarak ayrılırlar.

Bu konuda Bankalar Kanununda bir hüküm bulunmamakta, bu tür hesaplar zaman zaman çıkartılan Bakanlar Kurulu Kararı ve T.C. Merkez Bankası tebliğleri ile uygulama yönünden kurallara bağlanmaktadır.

3.3.2.2.3. Mevduatın Korunması

Mevduatı korumaya yönelik ilk yasal düzenleme 25 maddeden oluşan, 30 Mayıs 1933 Tarih ve 2243 Sayılı Mevduatı Koruma Kanunu'dur. 1980 yılına kadar çıkartılan kanunların hepsi bu konuya yer vermiştir. 1980 yılı sonrasında çıkartılan 3182 Sayılı Bankalar Kanunu'da mevduatı koruma konusuna önem vermiş ve bu konuda bir takım önlemler almıştır. Alınan bu önlemler aşağıda sıralanmıştır.

(29) 70 Sayılı Bankalar Hakkında K.H.K. m. 13/2.

3.3.2.2.3.1. Mevduat Kabulü Yetkisi

Bankalar Kanunu, kimlerin mevduatı kabul etme yetkisine sahip olduğunu hükme bağlamıştır.

"Bu kamu veya özel kanunlarına göre yetkili olanlar dışında hiçbir gerçek veya tüzel kişi aslen veya fer'an meslek edinerek mevduat kabul edemeyeceği ve bankacılık işlemleri yapamayacağı gibi ticaret ünvanları ve her türlü belgeleri ile ilan ve reklamlarında banka kelimesini ya da mevduat kabul ettikleri veya bankacılık işlemleriyle uğraştıkları izlenimini yaratacak hiçbir kelime ve tabiri kullanmazlar" (30).

Aynı maddenin 2. bendinde "kabul edilen para karşılığında mevduat hesap cüzdanı yerine adi veya ticari senetler veya makbuz verilmesi durumu değiştirmez. Ayrıca faiz veya her ne ad adı altında olursa olsun, birkarşılık taahüt edilip edilmediğine bakılmaksızın, menkul kıymetlerin ibrazında (sunulmasında) veya belli bir vadede geri alınacağı taahüdünü içeren belgeler eşliğinde satılması da mevduat kabulü hükmündedir" (31) denilmektedir.

Mevduatın korunmasına yönelik bir başka hüküm de şöyledir : "Kuruluş izni olarak, Türkiye'de kurulan bankalar, yabancı ülkelerde kurulan bankaların Türkiye'deki şubeleri, Türkiye'ye ayrılan özkaynakları döviz olarak getirip, T.C. Merkez Bankası'na satarak karşılığı ilgili hesaplara geçildikten sonra Müsteşarlığa, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na birer beyanname verirler (32).

(30) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 13/1.

(31) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 13/2.

(32) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 10.

Bu beyannameyi alan Müsteşarlık, ilgililerin 3182 Sayılı Bankalar Kanunundaki koşulları yerine getirip getirmediikleri ve kuruluşunun bankacılık işlemlerine veya mevduat kabulüne başlamak üzere gerekli nitelikleri taşıyıp taşımadıklarını inceledikten ve Ticaret Bakanlığı'nın uygun görüşünü aldıktan sonra durumları uygun bulunanlara beyannamenin verildiği tarihten itibaren en geç iki ay içinde, bankacılık işlemlerine veya mevduat kabulüne başlamak için gerekli izni verir (33).

Bu yazılı izinleri almış olan bir bankanın bankacılık işlemleri yapmasında veya mevduat kabulünde daha sonra sakınca görüldüğünde T.C. Merkez Bankası'nın görüşü alınmak suretiyle Bakanlığın önerisi üzerine Bakanlar Kurulu, bankanın bankacılık işlemleri yapma veya mevduat kabul etme iznini geçici veya sürekli olarak kısmen veya tamamen ve tüm teşkilatını veya gerekli görülecek şubelerini kapsayacak şekilde kaldırabilir (34).

Kanunun bu hükümlerince, mevduat kabul yetkisi yalnızca bankalara hak olarak verilmiştir. Burada kanunun amaçladığı şey; geçmiş yıllarda yaşanan banker olaylarında, banker girişimcilerin, garanti belgesi ve benzer belgelerle halkı yanıltarak fon toplamalarına ya da aracılık etmelerini engellemektir.

3.3.2.2.3.2. Bankaların Anonim Ortaklık Şeklinde Kurulması

Bankaların yalnız anonim ortaklık şeklinde kurulması zorunludur. Anonim ortaklığın, sermaye sağlama kolaylığı yanısıra yönetim ve denetimlerindeki demokratik esasları, banka bünyesine uygunluk gösterme ve mevduat sahiplerini koruma konusunda en elverişli ortaklık olduğu görüldüğü için bu zorunluluk getirilmiştir.

(33) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 11/1.

(34) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 12/1.

3.3.2.2.3.3. Pay Senetlerinin Ada Yazılı Olması

Banka hisse senetlerinin tamamının ada yazılı olması zorunluluktur. Bu zorunluluktaki amaç, bir bankanın sermayesini ve dolayısıyla yönetimini elinde tutan ortakların bilinmesi, bunların durumlarına göre gerektiğinde mevduat sahiplerinin haklarını koruyucu önlemler alınmasını sağlayabilmektir.

Ortak sayısının 100'den az olmaması ve banka yöneticisi ve kurucularında aranan koşullarda mevduatı korumak için alınmış kararlardır.

3.3.2.2.3.4. Mevduatın Çekilmesi

Mevduatın korunmasına ilişkin bir başka önlemden mevduat sahiplerinin paralarını, diledikleri anda bankalardan geri alma hakkıdır.

"Medeni Kanun'un rehinlere ve Borçlar Kanunu'nun alacağın temlik ve devirlerine ilişkin hükümleri ile diğer kanunların verdiği yetkiler ve yükümlülükler saklı kalmak koşuluyla, mevduat sahiplerinin mevduatlarını geri alma hakları hiç bir şekilde sınırlandırılmaz" (35) maddesi ile karar hükme bağlanmıştır.

3.3.2.2.3.5. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

Tasarruf mevduatını korumak için "Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu" 1980 sonrasında çıkartılmıştır. 70 sayılı KHK ile çıkartılan Fonun, yönetimi, denetimi, işleyişi, tasarruf mevduatı sigortasının esaslarını düzenlemek amacıyla Maliye Bakanlığı'nca hazırlanan "Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliği" 25 Ekim 1983 tarihinde Resmi Gazetede

(35) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 35.

yayımlanmıştır. 8 Mart 1984 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla da "Tasarruf Mevduatı Sigorta Primleri Tarifesi, Tahsil Zamanı ve Şekilleri" belirtilmiştir.

Bu tasarruf mevduatı sigorta fonuna ait hükümler 3182 sayılı Bankalar Kanununda da aynen korunmuştur. Buna göre; "mevduat kabul eden bütün bankalar, tasarruf mevduatlarını sigorta ettirmek zorundadırlar" (36).

"Bir bankadaki bir kişiye ait azami 3 milyon TL'lik tasarruf mevduatı, mevduat sigortasına tabidir"(37).

"Bir bankanın sermayesinin % 10 ve daha fazlasına sahip ortakları ile yönetim kurulu başkan ve üyelerine genel müdür ve yardımcılara, kredi açmaya yetkili memurlarına, denetçilerine ve bunların eş ve velayet altındaki çocuklarına ait tasarruf mevduatı sigortaya tabi değildir" (38).

3.3.2.3. Diğer Yabancı Kaynaklar

Bankaların mevduat toplama ve T.C. Merkez Bankasından borç alma dışındaki bir başka yabancı kaynak temini de tahvil ihracı suretiyle borçlanmadır.

Özel kanunla kurulmuş bankalarda kuruluş kanunlarında tahvil çıkarma şekil ve koşulları düzenlenmiştir. Özel kanunla kurulmuş bankaların dışındaki mevduat bankalarında ise tahvil çıkarma koşulları Türk Ticaret Kanunlarına göre olur.

Türk Ticaret Kanunu bankaların yalnız ödenmiş sermayeleri kadar tahvil çıkarabileceklerdir (39).

(36) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 67/1.

(37) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 67/2.

(38) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 67/3.

(39) T.T.K. m. 422.

Bunun yanı sıra, uygulamada bankaların tahvil ihracı suretiyle yabancı kaynak temin ettiklerine pek rastlanmaz.

3.3.2.4. Döviz Tevdiat Hesapları

1980 sonrasında uygulanan ekonomi politikaları ile getirilen yeniliklerden birisi de bankaların döviz tevdiat hesapları açabilmeleri idi.

Döviz Tevdiat Hesaplarının kaynakları şunlardır :

- Türk veya yabancı uyruklu gerçek ya da tüzel kişilerin bankalara teslim edeceği efektler ve döviz üzerinden düzenlenmiş olan her türlü çekler,

- Yurt dışında bulunan gerçek veya tüzel kişilerin bankalara havale yoluyla gönderdikleri dövizler,

- Dışsatım bedellerinden, dışsatımcısının serbest kullanıma bırakılmış olan tutarlarıdır.

Döviz Tevdiat Hesapları açan bankalar, bu hesaplar için döviz karşılığı bulundurmak zorundadırlar. Bulunduracakları karşılığın oranı T.C. Merkez Bankası'nca saptanan bu hesaplara uygulanacak oran önce % 100 olarak belirlenmiştir.

T.C. Merkez Bankası, bankaların açmış oldukları Döviz Tevdiat Hesapları için toplam tutarın % 100 olarak belirlenen oran 1985 yılında değiştirilmiş ve % 20'ye düşürülmüştür.

Bu uygulama ile Döviz Tevdiat Hesapları karşılığı döviz veya efektiflerin % 80'ine varan kısmının kullanılmasına olanak doğmuştur (40).

(40) T. Halk Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler Müdürlüğü, 14.1.1985 ve 12 No'lu mektubu.

Döviz Tevdiat Hesapları açılmak suretiyle temsil alınmış olan döviz veya efektiflerin tamamının Türk Lirasına dönüştürülmeksizin korunması gerekmektedir.

Döviz Tevdiat Hesapları açılırken, hesaba kabul edilecek döviz veya efektiflerin kaynağı sorulmayacak ve herhangi bir belge aranmayacaktır.



3.4. BANKA KAYNAKLARININ KULLANIMI

Bankalar işlevlerini sürdürmek ve kâr sağlamak için kendi kaynakları ve dışardan oluşturdukları yabancı kaynaklarını gereksinim duyanlara kullandırırılar.

Sınırsız olmayan kaynaklarını kullandırırken, bankalar dikkatli davranmalı ve kullandırdıkları kaynağın kârı ile birlikte geri dönmesi için önlemler almalıdır. Bu önlemleri hem kendisi hem de bankayla ilişkisi olanlar için almalıdır.

Bu amaçlarla yola çıkan kanun koyucu, seksen öncesinde ve sonrasında farklı farklı da olsa bir birim olarak bankayı ve genel olarak ekonomiyi korumak için banka kaynak kullanımına sınırlamalar getirmiştir.

Bankalar kaynaklarını genellikle kredi olarak kullandırdıklarından sınırlamalar da kredilerde yoğunlaşmıştır. Krediler sınırlamaya tabi olanlar ve olmayanlar diyerek ikiye ayrılmışlardır.

Bankalar Kanunu'nun kredilerle ilgili olan 38. maddesi de seksen sonrasında çok farklılaşmış ve krediler konusuna çok önemli değişiklikler getirilmiştir. Şimdi bu değişiklikleri incelemeye çalışalım.

3.4.1. Genel Kaynak Kullanım Sınırları

3.4.1.1. Genel Bir Bakış

1980 yılı öncesinde bankaların özkaynaklarıyla kabul edebilecekleri tasarruf mevduatı tutarı arasında bir orantı kurulmuş ve bankaların özkaynaklarının büyüklüğüne göre (12 ile 22 arasında) değişen katsayılarla bu özkaynakların çarpımı sonucu bulunan tutarlardan fazla mevduat kabul etmemeleri öngörülmüştü (1); mevduat kabul sınırlarını aşan mevduat kabulüne ancak yüksek oranlı munzam (ek) karşılık (2) yatırmak koşuluyla olanak tanıyordu. Böylece bankaların ödeme gücü (solvabilite) güvence altına alınıyordu.

1980 yılı sonrasında çıkan 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, bankaların ödeme gücünün, tasarruf mevduatı ile özkaynaklar arasında kurulan ilişki ile güvence altına alınmasının yeterli olmayacağı kanısından hareketle, bu koşulu iptal etmiştir. İptal edilen bu koşulun yerine, kredi toplamı ile özkaynaklar arasında bir orantı kuran, bankanın ödeme gücünü daha sağlam güvence altına alan yeni bir koşul getirilmiştir.

Bankalar Kanunu, "Bir bankanın vereceği nakdi krediler ve satın alacağı tahvil ve benzeri menkul kıymetlerin tutarı ile teminat mektupları, kefaletler, aval, ciro ve kabuller gibi gayri nakdi kredilerin toplamı özkaynaklarının 20 katını aşamaz" (3) maddesi ile bankaların nakdi ve gayrinakdi kredilerini sınırlandırmıştır.

(1) 7129 Sayılı Bnk. Kn. m. 28.

(2) Mevduat veya ticaret bankaları, topladıkları mevduatın bir bölümünü munzam karşılık olarak T.C. Merkez Bankası'na yatırmak zorundadırlar. Bu munzam karşılık oranı ekonomik duruma göre Merkez Bankası'nca saptanır.

(3) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 38/1/a.

Kanunda gösterilen bu sınıra ulaşan bankalar, daha fazla kredi vermek için ya özkaynaklarını arttıracaklar ya da topladıkları kaynakları tamamen risksiz görülen kredilere veya diğer bankalara kanalize edeceklerdir. Böylece özkaynaklarını arttırmayan bankaların, artan kaynakları ya risksiz kredilere ya da diğer bankalara yönelecek, bu bankaların plasmanlarının (yatırım) artması onları özkaynaklarını arttırmak durumunda bırakacaktır. Bu süreçte bankalararası fon hareketleri artacağı gibi, sistem özkaynakları da sürekli artacaktır.

Burada üzerinde durulması gereken bir başka konu da yukarıda adı geçen 38. maddenin b fıkrası ile ilgilidir. "Vadesi geçmiş nakdi krediler ile gayri nakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, kaydedildikleri hesaba bakılmaksızın (a) bendi uygulamasında kredi sayılır" (4).

Vadesinde ödenmeyen nakdi kredi, hesap kesilmiş, kredi sözleşmesine son verilmiş ve krediden doğan alacak tahsili gecikmiş alacaklar hesabına geçirilmiş veya başka hesaplara geçirilmiş olsa bile, alacak tutarı kredi toplamında hesaba katılacaktır. Aynı şey tazmin zorunda kalınan, fakat tahsil edilememiş, tahsili gecikmiş alacaklar hesabına kaydolunan teminat mektupları için de söylenebilir.

Bu alacaklar ancak kesinlikle tahsil edilemeyip zarara geçirildiklerinde kredi toplamında gözönüne alınmazlar.

Konunun başından beri sözünü ettiğimiz krediler, açılmış krediler değil, kullandırılmış kredilerdir. Yani, kullandırılmış krediler yirmi kat sınırı içine girmektedir.

(4) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 38/1/b.

3.4.1.2. Sınırlamaya Tabi Kaynaklar

Bankalar Kanunu, genel kaynak sınırlaması açısından, kredileri üç ana grupta toplamıştır :

1. Nakdi Krediler
2. Gayri Nakdi Krediler
3. Diğer Kaynaklar

3.4.1.2.1. Nakdi Krediler

Bankanın açık kredi şeklindeki teminatsız veya iskonto, iştirah senet karşılığı, emtia karşılığı, gayrimenkul ipoteği karşılığı, ticari işletme rehni karşılığı, menkul rehni karşılığı, mevduat karşılığı v.s. şeklinde teminatlı verdiği nakit krediler, genel kaynak sınırlamasında Bankalar Kanunu açısından "nakdi kredi" kapsamındadır.

İskonto : Borçlusu aynı şehirde oturan, bir bono veya poliçenin, bedelinden, vadeye kadar geçecek süre için hesaplanan faiz, komisyon v.s. masrafları düşüldükten sonra bakiyenin senet hamiline ödenmesi işlemine "iskonto" denir.

İştirah : İştirah işlemi de, iskonto işlemi gibidir. Aradaki fark, senet borçlusunun işlemin yapıldığı yerden başka şehirde oturuyor olmasıdır.

Senet iştirah edildikten sonra, borçlunun bulunduğu yerdeki ilgili banka şubesine, o banka yoksa muhabir banka şubesine gönderilir.

Dış satımdan doğan ve bir kıymetli evraka bağlı olan alacağın iskontosu, forfaiting de bir nakdi kredidir.

- Prefinansman denilen ve dışsatımın sevkiyattan önce finansmanı amacıyla yurt dışından sağlanan bir kredi türü daha vardır. Bu krediyi doğrudan doğruya dışsatımcı kendisi bulabilir veya bankalarca sağlanarak dışsatımcıya kullandırılır.

Ancak prefinansman kredilerinin nakdi mi yoksa gayri nakdi mi olduğu konusunda görüş birliği yoktur.

- Dışalım akreditiflerinin mal bedeli TL varlıklarının dışalımçıdan tamamen tahsil edilmesi halinde bir kredi söz konusu değildir. Ancak tahsilatın yapılmadığı veya kısmen tahsilat halinde ise akreditiften bağımsız olarak, tahsil olunmayan miktar kadar dışalımçıya kredi açılmış olmaktadır (5). Açılan nakdi kredinin Türk Lirası ya da yabancı para cinsinden olması önemli değildir.

3.4.1.2.2. Gayri Nakdi Krediler

Teminat mektupları, kefaletler, ciro, aval ve kabul-ler gayri nakdi kredileri oluştururlar.

- Kefalet kavramı, özel hukuktaki bütün kefalet türlerini kapsamaktadır. Bir gayri nakdi kredi türü olan kefaletin, uygulamada kullanılan en yaygın şekli, bankaların tahvil ihraçlarında ana para ve faiz ödemelerini taahüt etmeleridir. Tahvillerin ödeme tarihleri beklenilmeden, istenildiğinde geri kabul edileceğinin garantisinin de gayri nakdi kredi sayılabileceği görüşünde olan yazarlar bulunmaktadır.

- Aval, ticari bir senetten dolayı sorumlu olan kişiler lehine verilen bir tür kefalettir. Aval, bono ve poliçe boçluları veya üçüncü kişiler tarafından "aval

(5) Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 27.3.1985 Tarih ve 5283-136/31168 Sayılı Yazısı.

içindir", "kefilim" gibi bir ibareyle ismi belirtilen borçlu lehine verilir (6). Lehine aval verilen bir kimsenin ismi açıklanmamışsa aval keşideci, lehine verilmiş sayılmaktadır. Muhatap ve keşideciden başka senet yüzündeki açıklamasız her imza aval olarak kabul edilmektedir (7).

Aval ile asıl borçtan ayrı, bir teminat borcu doğmaktadır (8). Aval kefalete benzer, ancak aynı hükümlere tabi değildir. Aval bağımsız bir teminattır. Kefalet ise fer'i (ikincil) bir teminattır. Aval veren kişi ödediği senet bedelini lehine taahhüt altına girdiği kişiye başvurarak tahsil eder.

Aval işlemi özellikle dış ticaret işlemlerinde kabul kredili ödeme biçiminde bankaların poliçeye aval vermelelerinde önem kazanmaktadır. Kabul kredili dışalımda poliçelere aval verilmesi hainde dışalımçıya gayri nakdi kredi açılmış olmaktadır. Kredili dışsatımda poliçeler dışsatımcı lehine aval verilerek yurt dışına tahsile gönderilmesi halinde dışsatımcıya gayri nakdi kredi açılmış olmaktadır.

- **Ciro**, senetten doğan alacak veya borç hakkını başkasına devretmek amacıyla senet hamilinin imzaladığı bir beyandır. Bu şekilde senet borçlusu, borcunu ciro ederek ödemek ve ciro edilen kişide alacağı tahsil etmek yetkisini elde etmektedir. Senetli ciro edene ciranta denir. Aksine koşul bulunmadıkça cirantanın, poliçenin kabul edilmesinden ve ödenmemesinden sorumlu olduğu öngörülmektedir (9).

Bu nedenle ciro işlemi olası bir ödeme yükümü olduğundan gayri nakdi kredidir.

(6) T.T.K. m. 612.

(7) T.T.K. m. 613.

(8) T.T.K. m. 614.

(9) T.T.K. m. 597.

- Kabul muhatap veya onun adına hareket edenlerin vadesinde senet bedelini ödeyeceklerini bildiren senet üzerindeki tek taraflı soyut taahhüttür. Kabul poliçe üzerine kayıtsız taahhüdü belirten sözcüklerin yazılması ve muhatap veya onun adına hareket eden bir müşteri ile onun üzerine çekilen poliçeleri adına kabul edeceği konusunda bir sözleşme yapabilir. İşte bu sözleşmeye göre banka poliçeyi kabul için imzaladığında, muhatap adına bir kredi açmış olur.

- Teminat mektupları, bankaların uygulamada verdikleri en yaygın gayri nakdi kredi türüdür. Teminat mektubu vermekle banka , bir kişiye hemen bir nakdi kredi vermemekte, yalnızca lehine teminat mektubu verilen kişi için bir taahüt altına girmektedir. Banka ancak garanti edilen olayın gerçekleşmesi ve tazmin ile bir nakdi ödemeye karşılıklaşmaktadır. Bu yüzden teminat mektupları olası borçlanma kredisidir.

Teminat mektupları limit içi ve limit dışı şeklinde iki türde verilmektedir. Limit için teminat mektupları Devlet İhale Kanunu kapsamındaki işler için verilen teminat mektuplarıdır. Bankaların verecekleri limit içi teminat mektuplarının sınırları konusundaki 7/18447 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı bankanın özkaynakları ile verilecek mektupların üst sınırı konusunda bir azami katsayı tesbit etmiştir. Bu sınırlar içinde bankanın limiti Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından (seksen öncesinde Maliye Bakanlığı'nca) saptanır. Teminat Mektubu limitlerine ait uygulama Müsteşarlığın bir genelgesine dayanır (10). Bankalarca teminat mektubu limit işlemi yılda iki kez Nisan-Mayıs ve Ekim-Kasım aylarında yapılır. Bankalar kendileri için tesbit edilen limitlerin üzerinde teminat mektubu veremezler.

(10) 811 Sayılı Bankalar Birliği Tebliği ve Müsteşarlığın 25.5.1984 Tarih ve 52971-1/23038 sayılı yazısı.

Bankaların yabancı bankalar ile benzeri kredi kurumlarının kontragarantilerine (karşı teminat) dayanarak verecekleri teminat mektupları bu limite dahil değildir.

Ayrı iş için farklı kişilere verilen geçici teminat mektupları limit hesabında tek bir teminat mektubu olarak değerlendirilir.

Limit dışı teminat mektupları ise, Bankalar Kanunundaki kredilere ait sınırlamalara uyulmak koşulu ile verilen ve başka kısıtlamaya tabi olmayan teminat mektuplarıdır. Bu mektupların konuları serbestçe tayin edilebilir. Teminat mektupları Türk lirası olarak düzenleneceği gibi, yabancı para üzerinden de düzenlenebilir. Yabancı paralı teminat mektuplarına uygulamada "Harici Garanti" denilmektedir.

3.4.1.2.3. Diğer Kaynak Kullanımları

Sınırlamaya tabi tutulan banka kaynakları yukarıda açıkladığımız nakdi ve gayri nakdi krediler dışında kalan diğer kaynaklar gayrimenkuller ve iştiraklerdir.

Bankanın satın alacağı tahvil ve benzeri menkul kıymetler de 20 kat sınırı içinde yer alır. Tahvil ve benzeri menkul kıymetler, bunları elinden çıkaran kişilere açılmış kredidir.

3.4.1.3. Sınırlamada Hesaplama Biçimi ve İzlenmesi

Bankalar Kanunu, özkaynakların belirli katı ile sınırlanan kaynak kullanımlarının hesaplanma oranlarına yer vermiştir.

Seksen öncesinde olduğu gibi bir banka gerçek ya da tüzel kişiye nakit, mal, kefalet ve teminat şekil ve mahiyetinde veya herhangi bir şekil ve surette kendi öz

kaynakları toplamının % 10'undan fazla kredi veremez, kefaletlerini kabul edemez veya tahvil ve benzeri menkul kıymetlerini satın alamaz (11).

Bireysel kredi sınırı veya risk dağılımı katsayısı olarak da nitelendirilen bu sınırlamada amaç, bankaların kredi risklerinin belirli kişi veya gruplar üzerinde toplanmasını önlemek ve daha çok sayıda kişi ve firmanın banka kredilerinden faydalanmalarına olanak sağlamaktır.

Bu tür nakdi krediler % 100 oranında dikkate alınır- lar. Yani, bir kişiye örneğin; 100 milyon ₺'lik bir nakdi kredi açılmışsa, bu, kredi limiti hesabına 100 milyon ₺ olarak girer.

Kredi sınırı veya limiti hesabında teminat mektupları, kefaletler, aval, ciro ve kabuller gibi gayri nakdi krediler % 40 oranında dikkate alınır- lar. Daha açık anlatımla, bir başka örneğin 100 milyon ₺'lik gayri nakdi kredi versin, bu kredi limiti hesabına 40 milyon ₺ olarak girmektedir.

Bu oran, her bankanın riskin en az % 15'ini üstlenmesi ve katılan banka sayısının 3'ten az olmaması koşulu ile konsorsiyon suretiyle verilecek teminat mektuplarında % 20 olarak belirlenmiştir (12). Gayrimenkuller ve iştiraklerde % 100 oranında dikkate alınır.

3.4.1.4. Kaynakları Yabancı Ülkelerde Kullanma Yasağı

1980 yılı öncesinde olduğu gibi, Bankalar Kanunu, "Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyet gösteren yabancı bankaların, Türkiye'deki şubelerine ayırdıkları sermayeyi

(11) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 38/2/a.

(12) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 38/4.

ve bütün bankalar mevduat vesair kaynaklarını Müsteşarlığın izni olmadan yabancı ülkelerde plasman, tevdiat ve sair surette kullanamayacaklarını (13), hükme bağlamıştır.

Bu maddenin getiriliş nedeni, ülkeye gelen yabancı sermayenin tekrar ülke dışına çıkmasını önlemektir. Bu bankalar sermaye dışında kalan mevduat ve sair kaynaklarını ise müsteşarlığın izni ile yabancı ülkelerde kullanılabirler. Bu koşul, Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan bankalar içindir.

Türkiye'de kurulan bankalar ise sermaye dahil mevduat ve diğer kaynaklarını Müsteşarlığın izni ile yabancı ülkelerde kullanabilirler.

3.4.1.5. Standart Oranlar

Buraya kadar bankaların kaynakları ve kaynaklarını kullanırken ya da kullandırırken getirilen sınırlamalar anlatıldı. 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, kaynak kullanımını düzenlemesi için idareye geniş yetki vermiştir.

"Müsteşarlık bankaların mali bünyeleri ve kaynaklarının kullanımı ile ilgili standart oranları saptamaya, gerekli gördüğü takdirde bu oranların yayınlanmasına ilişkin usul ve esasları T.C. Merkez Bankası ve Türkiye Bankalar Birliği'nin görüşlerini alarak belirlemeye yetkilidir. Bankalar saptanan bu oranlara uymak zorundadırlar" (14).

Bankaların denetiminde bu standart oranlar önemli yer tutar (15).

(13) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 75/2.

(14) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 56/3.

(15) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 38,39,47'de kaynak kullanımı ile ilgili bazı oranlar bulunmaktadır.

Umumi disponibilite oranı, mevduat munzam karşılıkları ve resmi mevduat karşılığı likitide gibi oranlar da T.C. Merkez Bankası tarafından belirlenen standart oranlardır.

3.4.2. Likidite Yükümlülükleri

Bir bankanın faaliyeti, kendi özkaynağından çok halktan topladığı paraya özellikle mevduat ve döviz tevdiat hesabına dayanır.

Vadesiz açtırılan bir hesapta toplanan mevduat her an çekilebilir kaynaktır. Vadeli hesapla toplanan mevduatta ise, belirli bir vade olmakla birlikte mutlaka vadesinde çekileceği anlamına gelmediğinden bu da çekilebilir bir kaynaktır. Bu nedenle, bankalar topladıkları kaynakların belirli bir kısmını kasalarında nakit ve kolaylıkla nakde çevrilebilecek likit değerlere yatırarak ancak kalan kısmını kredi olarak kullanabilirler.

Bankalar kaynaklarını yüzde yüz likit olarak bulundurlarsa bankacılık sisteminin işlevleri yerine gelmez. Bankaların taahütlerine uygun oran ve tutarlarda likit varlıklarına sahip olmaları ile ilgili olarak her ülkenin kamu yönetimleri ve otoriteleri kendi hukuk sistemi içinde çeşitli düzenlemeler getirmişlerdir.

Bir bankanın likiditesi diğer bankaları da yakından ilgilendirir. Bir bankanın ödeme gücü bozulunca bundan diğer bankalarda olumsuz etkilenir.

3.4.2.1. Likidite İle İlgili Düzenlemeler

3.4.2.1.1. Umumi Disponibilite Oranı

Bankalar yükümlülüklerine karşı ellerinde bulunduracakları likit değerlerin (likit ve değer kaybetmeden hızla paraya çevrilecek finansal varlıkların) oranını bir başka deyişle Umumi Disponibilite Oranını saptama yetkisi T.C. Merkez Bankası'nındır. T.C. Merkez Bankası, yalnız umumi disponibilitenin en az oranını değil, bu oranın hesaplanmasında nelerin yükümlülük (taahüt), nelerin disponibl (likit) değer sayılacağını belirleme yetkisine de sahiptir.

Bu konu ile ilgili düzenleme, 1986'dan beri yürürlükte olan T.C. Merkez Bankası Tebliğlerine dayanmaktadır. Buna göre; Disponibilite Oranı :

- 1) 1. kategori : Taahütlerin asgari % 3'üdür.
- 2) 2. kategori : Taahütlerin asgari %12'sidir (16).

Burada sözü edilen taahütler; bankalararası mevduat dışında kalan, yurt içi bankalardaki Türk Lirası mevduat tutarıdır.

Birinci kategorideki likit değerler; kasada olan Türk Lirası tutarının likit değerlerinin hesaplanma süresi içindeki ortalama bakiyesi ve T.C. Merkez Bankası yanında bulunan serbest tevdiat hesaplarının likit değerlerinin hesaplanma süresi içinde ortalama bakiyesidir.

İkinci kategoride likit değerler ise; taahütlerin hesaplandığı günde T.C. Merkez Bankası'nca reeskonta kabul edilmiş senet tutarının % 80'i ile, aynı gündeki borç bakiyesi arasındaki fark ile;

(16) 6.9.1986 Tarih ve 19213 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan 7 No'lu T.C. Merkez Bankası Tebliği ile, 6.2.1987 Tarih ve 19664 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan Tebliğ.

Menkul değerler cüzdanında bulunan, ada ve hamiline yazılı olup vadesine veya paraya çevrilebilir nitelik kazanmasına en çok üç yıl kalmış bulunan her nevi Devlet iç borçlanma senetlerinin ciro edilmemiş olanlarının hesaplanacak değerler toplamıdır.

Disponibilite oranını eksik yapan bankalara da eksik hesaplanan disponibl değerler üzerinden T.C. Merkez Bankası'nca cezai faiz tahakkuk ettirilir.

3.4.2.1.2. Döviz Varlıkları Yönetimi

T.C. Merkez Bankası, bankaların döviz pozisyonlarında bulundurabilecekleri en fazla ve en az döviz varlıklarının oranını belirlemiştir. Bankaların döviz mevcutlarının döviz taahütlerine bölünmesi ile bulunan döviz likidite oranı % 20'den az olamaz.

Burada sözü edilen döviz mevcutları : Bankaların yurt dışı muhabirleri nezdinde cari hesap ve depo hesaplarında bulunan döviz mevcutları ile döviz üzerinden düzenlenmiş kıymetli evrak portföyleri,

Bankaların yurt içi muhabirleri nezdinde cari hesap ve döviz tevdiat hesabı veya depo hesabında olan döviz mevcutları ve bankaların T.C. Merkez Bankası nezdinden hesaplarında bulunan döviz mevcutları (döviz tevdiatmunzam karşılıkları hariç) olarak belirlenmiştir.

Döviz taahütleri ise; Akreditif taahütleri, vadesine 6 ay kalan ve vadesi geldiğinde bankalarca ödenmesi taahüt edilen kabul poliçesi, prefinansman kredi taahütleridir (17).

(17) T.C. Merkez Bankası'nın 30.10.1986 Tarihli Resmi Gazete'de yayınlattığı 1/5 Sayılı Genelge.

3.4.2.1.3. Mevduat Munzam Karşılıkları

Bankaların ödünç verilebilir fonlarını, kredi hacimlerini etkilemek için kullanılan araçlardan biri de T.C. Merkez Bankası'nca oranı saptanan mevduat munzam karşılıklarıdır. Yasal karşılık veya zorunlu rezerv olan, mevduat munzam karşılığında, mevduat ve ticaret bankaları toplamış oldukları mevduatın bir bölümünü munzam karşılık olarak, T.C. Merkez Bankası'nda açılan özel bloke hesaba nakden yatırmak zorundadırlar.

T.C. Merkez Bankası mevduat munzam karşılık oranını % 15 olarak belirlemiştir (18).

Mevduatı azalan bankalara, mevduat karşılıkları T.C. Merkez Bankası'nca iade edilmektedir. Munzam karşılıklar T.C. Merkez Bankası'nca hiç bir amaç ve konunun finansmanı için kullanılmazlar.

3.4.3. Bankaların İştiraklerine ve Taşınmaz Mal Yatırımlarına Ait Sınırlamalar

3.4.3.1. Banka İştiraklerine Ait Sınırlamalar

Bankaların kaynaklarını iştiraklerine kaydırarak bir holding kuruluş haline dönüşmelerini önlemek için, bankaların iştiraklerine yatıracakları kaynaklar sınırlandırılmıştır.

Bir bankanın iştiraklerine yatıracığı kaynakların toplamı özkaynaklarını aşamayacağı ilke olarak benimsenmiştir. Şirket kurturma yasası olarak bilinen 3332 (19) Sayılı

(18) 1.3.1986 Tarih ve 19034 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan 86/1 Sayılı T.C. Merkez Bankası Tebliği.

(19) 31.3.1987 Tarih ve 19417 Sayılı R.G. ile yayınlanan 3332 Sayılı Kanun.

kanun ile, banka kredileri sermaye iştiraki haline dönüştürüldüğünde bu tür iştirakler, sınır hesabında dikkate alınmaz.

Yani, bankaların iştiraklerine yatıracakları kaynakların toplamı özkaynaklarını aşamaz. Sınırı finansman gücü içinde bulunan anonim şirketlerden alacaklı olan bankaların, bu şirketlerin sermayelerine 3332 Sayılı yasa çerçevesinde yaptıkları iştiraklere uygulanmaz.

Bir bankanın nakdi ve gayri nakdi kredileri, satın aldığı tahvil ve benzeri menkul kıymetleri, iştirakleri ve taşınmaz malların toplamı bankanın özkaynağının 20 katını aşamaz (20).

"Bankalar ve sermayelerinin % 50'sinden fazlasına sahip oldukları iştirakleri, (kamu kuruluşu şeklinde olanları hariç) banka sermayesinin % 10'undan fazlasına sahip olan ortakların, yönetim kurulu başkan ve üyelerinin, genel müdür ve genel müdür yardımcılarının, ayrı ayrı ya da birlikte sermayelerinin % 25'inden fazlasına sahip oldukları ortaklıklara iştirak edemezler" (21) maddesi ile Bankalar Kanunu, bankaların büyük ortaklarının ve/veya üst düzey yöneticilerinin büyük oranda ortak buldukları ortaklıklara iştirak edememeleri koşulu getirilmiştir.

3.4.3.2. Taşınmaz Mal Yatırımlarına Ait Sınırlama

Bankaların taşınmaz mal, inşaat veya ticareti ile uğraşan ortaklıklara iştirak edememeleri, banka kaynaklarının sektörel dağılımı ile bir kısıtlama olup, banka kaynaklarının taşınmaz mal yapımı ve ticareti alanına kaymasını engellemek için getirilmiştir. Ancak bu koşulun istisnaları

(20) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 38.

(21) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 47/2.

vardır. Bankalar; yol, köprü, baraj, liman, okul, hastane gibi imar tesisleri ile sanayi ve turistik tesislerin in-
şaat taahhüdü ile uğraşan ortaklıklara iştirak edebilmekte-
dirler (22).

Bankaların, taşınmaz mallara yatıracakları kaynakla-
rın toplamı, özkaynaklarını geçemez. Taşınmaz mallara yapı-
lacak yatırım sınırı hesaplanırken yeniden değerlemeden
doğan değer artışı hesaba katılmakta, bankaların alacakla-
rından dolayı edinmek zorunda kaldıkları taşınmaz mallar
ise bu sınıra dahil edilmemektedir.

Bankaların taşınmaz mal edinmeleri de sınırlanmış-
tır. Bankalar T.C. Merkez Bankası'nca alınan kararlara uy-
gun olarak bankacılık işlerini yürütebilmek için gereksinim
duydıkları sayı ve büyüklüğün üstünde taşınmaz mal edine-
mezler. Bu sınırdaki amaç, banka kaynaklarının spekülatif a-
maçla kullanılmaması, banka kaynaklarının akıcılığının
korunması ve banka kaynaklarının aşırı ölçüde taşınmaz mal-
lara bağlanmasını önlemektir.

3.4.4. Krediler

Bankalar Kanunu'nun bankaları ve iş hayatını en çok
ilgilendiren düzenlemelerinin başında kredilerle ilgili
olanları gelir.

Kredi açma yetkileri, bir kişiye açılacak kredi sı-
nırını, belirli alanlarda kredi yasağı gibi konular seksen
öncesi ve sonrasının kredi düzenlemelerinin temelini oluş-
turur. Kredilerde müdahaleler vardır. Bu müdahalelerin ama-
cı; kişi, firma ve sektörler arasında dağılan kredilerin
bankanın riskini azaltacak şekilde verilmesini sağlamaktır.

Bankaların kredi verirken alacakları teminat ve belirli sektörlere kredi açılması konusunda yapılan müdahaleler, banka likiditesinin korunması ve spekülatif amaçlarla kullanılmalari önlenmek istenmiştir.

Bu önlemlere 1988 yılında bir yenisi daha eklenmiştir. Kredilerin artışını sınırlamak amacıyla, bankaların nakdi ve gayrinakdi krediler için, belirlenecek oranlarda karşılık ayırmaları koşulu getirilmiştir (23).

"Karşılık Kararnamesi de denilen bu yenilik ile istenilen amaca erişilmiştir. 1989 yılı sonlarına doğru banka faaliyetleri çeşitlenmiş ve kaynakların daha az riskli alanlara plase edilmesi etkili olmuştur. Yılın başında % 70 olan banka kaynaklarının kredi olarak kullanım oranı yıl sonuna doğru % 66'ya inmiştir" (24).

3.4.4.1. Kredi Açma Yetkileri

3.4.4.1.1. Kredi Açmaya Yetkili Organlar ve Yetkileri

Bankalar Kanunu, kredi açma konusunda şu organları yetkili kılmıştır :

- i) Yönetim Kurulu
- ii) Kredi Komitesi
- iii) Genel Müdürlük
- iv) Bölge Müdürlüğü
- v) Şube Müdürlüğü

Bu organlardan herbirinin açacağı kredilerin üst sınırları kredilerin cinsine göre kanunda ayrıca belirtilmiştir.

(23) 23 Mayıs 1988 Tarih ve 19820 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan 88/12937 Sayılı Bakanlar Kurulu ile Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın 3182 Sayılı Bankalar Kanununa ilişkin 4 No'lu Tebliği.

(24) Yapı ve Kredi Bankası, Aylık Ekonomik Durum, Eylül, 1989, s. 22.

Bu organların kredi açmadaki yetkileri kredinin cinsine göre şöyledir :

i) Teminatlı kredi açma yetkileri :

Gerçek ya da tüzel bir kişiye verilecek teminat karşılığı kredilerin hangi limitler içinde hangi organlarca açılabileceği Bankalar Kanunu'nda düzenlenmiştir. Buna göre:

- 50 milyon ₺'ye kadar olanlar genel müdürlükçe ya da kendilerine verilen yetki içerisinde bölge veya şube müdürüklerince,

- 500 milyon ₺'ye kadar olanları, genel müdürlüğün yazılı önerisi ve kredi komitesinin kararı ile,

- 500 milyon ₺'den fazla olanları genel müdürlüğün yazılı önerisi üzerine yönetim kurulu kararı ile açılabilir (25).

Adı geçen bu kanun maddesinde, gayrimenkul ve emtia gibi teminatlar karşılığında açılan kredilerde bir sorun ortaya çıkmaktadır.

Bankalar teminat karşılığı kredi verirken, teminat gösterilen gayrimenkulün parasal değerini ekspertizlere tesbit ettirmektedir.

Ekspertizler bu değeri kişisel değer yargılarıyla belirlemektedirler. Bu nedenle yüksek ekspertiz değerleri ile şeklen teminatlı, gerçekte ise teminatsız kredilerin açılması olasıdır ve bunun örneğine uygulamada sıkça rastlanmaktadır. Bu durumlarda kredi teminatının ekonomik değeri olmadığı genellikle kredinin temerrüde düşmesi (borçlunun ödememekte direnmesi) ve hakkında yasal takip yapılması halinde ortaya çıkmaktadır.

(25) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 44/1/a,b,c.

ii) Açık kredi açma yetkileri :

Bankalar Kanunu; bir gerçek ya da tüzel kişiye kişisel taahhüde dayanma ve tek imza karşılığında verilen krediyi açık kredi olarak tanımlamış ve bu kredinin;

- 5 milyon TL'ya kadar olanları genel müdürlükçe veya yönetim kurulunca verilen yetki içerisinde, bölge veya şube müdürlüklerince,

- 50 milyon TL'ya kadar olanları genel müdürlüğün yazılı önerisi üzerine kredi komitesi kararı ile,

- 50 milyon TL'dan fazla olanları, genel müdürlüğün yazılı önerisi üzerine yönetim kurulu kararı ile açılacağı hükme bağlamıştır (26).

1980 öncesinde açık kredi açma yetkisi bölge ve şube müdürlüklerinde yoktu. 80 sonrasında bu koşul değiştirilmiş, genel müdürlüğe tanınan açık kredi açma yetkisi ve sınırları, kendilerine verilen yetki içerisinde bölge ve şube müdürlüklerine de açık kredi açabilme yetkisi getirilmiştir. Yani genel müdürlükler kanunun kendilerine verdiği yetkiyi daha alt organlara devretmişlerdir.

3.4.4.1.2. Kredilerin Adına Açılan Kişilerce Kullanılması

Bankalar Kanunu kredilerin iki istisna dışında ancak adına açıldıkları kişilere kullanılabileceklerini (27) öngörmüştür. Bu iki istisna şunlardır :

(26) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 45/1/a,b,c.

(27) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 44/3.

3.4.4.1.2.1. Yabancı Banka ve Benzeri Kredi Kurumlarının Mukabil Kefaleti ile Verilen Teminat Mektupları

1980 yılı öncesindeki kanunda kredilerin adına açıldıkları kişiye kullandırılması konusunda açık bir hüküm yoktu ve bu nedenle teminat mektubu kredileri adına açılan kişilerce riske girilerek üçüncü kişilere kullandırılabilmekteydi. Bu dönemde nakdi krediler, adına açılan kişilerce kullanılırdı.

1980 yılı sonrasında ise, bu koşulda değişiklik yapılmış ve yabancı bankaların ya da benzeri kredi kuruluşlarının karşı kefaleti ile verilen teminat mektupları hariç ancak adlarına açılan kişilerce kredilerin kullandırılacağı koşulu getirilmiştir.

3.4.4.1.2.2. Bakanlıkça Belirlenecek Esas ve Koşullar Dahilinde Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri İçin Yurtdışında Verilen Teminat Mektupları

Burada kanun genel bir istisna öngörmemiş ve istisna uygulamasının esas ve koşullarının Bakanlıkça belirlenemeyeceğini öngörmüştür. Ancak bu koşul ve esaslar henüz belirlenemediği için bu istisna henüz uygulanma olanağı bulunmamıştır.

3.4.4.1.3. Kredi Açmaya Yetkili Organların Birbirleri Karşısındaki Durumu

Kredi açmaya yetkili organların birbirleri karşısındaki durumu tartışılması gereken bir konudur.

Yönetim kurulu bir bankanın (genel kurul gibi sürekli olmayan organ hariç) en yetkili yönetim organıdır. Kural bu olmakla birlikte, yönetim kurulu kredi verme açısından, kredi komitesi, genel müdürlük, bölge müdürlüğü ve şube müdürlüğünün üstünde midir? Yahut kredi açmaya yetkili organlar içinde genel yönetimde olduğu gibi bir alt-üst ilişkisi var mıdır? Yani kredi açma yetkisini kullanan genel müdürlük veya şubenin açtığı krediye, yönetim kurulu veya kredi komitesi olumsuz yaklaşabilir mi?

Önce ilişkiye yönetim kurulu ile kredi komitesi çerçevesinde bakalım. Bankalar Kanunu, kredi komitesinin oy birliği ile verdiği kararlar doğrudan doğruya, çoğunlukla verdiği kararlar ise yönetim kurulunun onayından sonra uygulanacağını öngörmüştür (28).

Yani, kredi komitesi kredi kararlarını oy birliği ile değilde oy çokluğu ile vermişse yönetim kurulu bu durumda kararı inceleyip, yeniden karar alabiliyor.

Kredi açmayan yetkili organların birbirleri karşısında durumu ancak banka ana sözleşmesi ile düzenlenebilir. Bu düzenlemede, yönetim kurulu ve kredi komitesi genel müdürlüğün yetkileri içinde kalan kredilere müdahale etmemeli bölge ve şube müdürlükleri de yetkilerini serbestçe kullanmalıdır.

3.4.4.1.4. Kredi Türleri Arasında Aktarma (Münakale)

Bir organ tarafından verilen kredi açma yetkileri çeşitli kredi türleri sırasında münakale yoluyla kullanılabilir. Bu konuda yazılı bir kural olmamakla birlikte kabul gören bir uygulamadır. Örneğin; teminatlı, sağlam kredilerden teminatı zayıf kredilere, teminatlı kredilerden

açık kredilere, nakdi kredilerden gayri nakdi kredilere doğru münakale yoluyla kredi kullandırılabilir. Örneğin; yönetim kurulunca açık kredi limiti verilmiş bir firmaya, şube müdürlüğü tarafından bu parasal limitleri içinde kalmak koşulu ile münakale yoluyla senet karşılığı kredi şeklinde de kullandırılması mümkündür.

3.4.4.1.5. Yetkiyi Aşan Kredi Kullandırılması ve Sonuçları

Bankacılık uygulamasında bazı organların, özellikle şube müdürlüklerinin kendilerine Bankalar Kanunu tarafından verilen yetkileri aşarak kredi kullandırdıkları, veya organlar tarafından verilen kredi limitini aşmaları, kredi verilmesi sırasında öngörülen teminatlar alınmadan kredi verildiği gözlenen uygulamadır. Bu gibi durumlar cezai yaptırıma bağlanmıştır, ancak hukuki sonucunun nasıl olacağı tartışmalıdır.

Bu konudaki görüşlerden birisine göre, yetkiyi aşan kredi kullandırma halinde yetkiyi aşan bu işlem batıldır. Bu görüşe göre daha önce açıkladığımız Bankalar Kanununun kredi açma yetkilerini içeren m. 44-45 hükümleri emredici kanun hükümleri olup kamu hukukunu ilgilendirmektedir. Bu yüzden Bankalar Kanununun bu hükümlerine aykırı olarak yapılan bu işlemler mutlak butlan (Kamu düzenine, ahlâka aykırı bulunan veya esaslı koşulları bulunmayan hukuki işlem türü mutlak butlanla sakattır) ile sakattır.

Bu görüşü paylaşımların bir kısmı işlemin tamamını, bir kısmı ise ancak kanunla öngörülen sınırı aşana kısmını batıl saymaktadırlar.

Buna karşılık bir başka görüş, Bankalar Kanunu m. 44-45'e aykırı yapılan işlemleri batıl kabul etmemektedir. Gerçekten de kredi işlemlerinin geçerli bulunmadığı

sonucuna varırsak kanunun korumak istediği mevduat sahiplerinin aleyhinde karar vermiş oluruz. Bu durumda ödenmiş krediler bankalarca "nedensiz zenginleşme" hükümlerine dayanarak geri tahsil edilebilirler. Bu durumda zaman aşımı 1 yıl gibi kısa süredir ve kredilerin teminatları olarak alınan kıymet ve rehinler butlan nedeniyle geçersiz sayılacağından, bankaların mali bünyelerini olumsuz etkileyecektir.

Yargıtayda bu işlemleri önce batıl kabul etmiş, daha sonra bu görüşünü değiştirmiştir. Yargıtay Genel Kurulu bir kararında, m. 44-45'in bankaların yönetimini ilgilendiren hükümler olduğunu, temsili yetkisi ile ilgili bulunmadıklarını ve yetkiyi aşan kredi sözleşmelerinin veya teminat mektuplarının geçerli bulunmadığını kabul etmenin olanaksızlığını belirtmiştir (29).

Burada bir başka sorun da, bir organın yetkisini aşarak verdiği krediye, bir üst miktarda kredi açma yetkisine sahip organın onay verip vermeyeceğidir.

Yaygın olan görüş, şube müdürünün yetkisini aşarak verdiği bir krediyi bölge müdürleri, genel müdürlük ile kredi komitesi ve yönetim kurulunun; genel müdürlüğün, ve kredi komitesinin açtığı bir krediye yönetim kurulunun onay vermesinin olası olması gerektiği yolundadır. Ancak bu onayın kredinin verilmesi ile onay arasındaki geçen sürede kamu hukuku açısından cezai yaptırım ortadan kaldırdığını söyleyemeyiz. Onay ancak işlemi özel hukuk açısından normal bir işlem haline getirir.

(29) 29.5.1963 Tarih, E.T. 123 K. 19.

3.4.4.2. Bir Kişiyeye Açılacak Kredi Sınırları

Bir kişiyeye açılacak kredilerin sınırlandırılmasına Bankalar Kanunları 2243 Mevduatı Koruma Kanunundan başlanmıştır. Bu sınırlandırmanın amaçlarını, banka kaynaklarının toplumun daha geniş kesimine sunulması, ekonomik kaynakların harekette geçirilmesi ve bankaların risklerini azaltması olarak gösterebiliriz.

3.4.4.2.1. Genel Olarak Kredi Sınırı

"Bir banka gerçek ya da tüzel bir kişiyeye nakit, mal, kefalet ve teminat şekil ve mahiyetinde veya herhangi bir şekil ve surette kendi öz kaynakları toplamının % 10'undan fazla kredi veremez, kefaletlerini kabul edemez veya tahvil ve benzeri menkul kıymetlerini satın alamaz" (30).

Bir kişiyeye açılacak kredilerdeki bu sınır, 80 öncesi dönemlerde var olan düzenlemelerde de vardı. Tek farkı, daha önceki kanunlarda yer alan "doğrudan doğruya veya dolaylı olarak" ibaresine bu yeni düzenlemede yer verilmemesidir.

3.4.4.2.2. Özendirilmek İstenen Alanlarda Kullanılmak Üzere Açılan Kredi Sınırı

Bankalar Kanunu, kalkınma planları yıllık programlarında belirtilen sektörlerdeki işlerde, dışsatımda ve yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinde kullanılmak üzere açılan ve fiilen bu işlerde kullanılan kredilerde sınır, banka özkaynaklarının % 25'idir. Bu oran Devlet Planlama Teşkilatı'nın olumlu görüşü alınarak % 40'a kadar çıkabilir.

(30) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 38/2/a.

3.4.4.3. Büyük Kredi

Büyük kredi kavramı, ilk kez 70 sayılı KHK ile getirilmiştir. Bankalar Kanunu; bir banka gerçek ya da tüzel bir kişiye kalkınma planı yıllık programlarında gösterilecek sektör ve yörelerde yapılacak yatırımların finansmanında kullanılmak üzere % 10 ve % 25 oranlarının üzerinde büyük krediler verebileceğini öngörmüştür (31).

86/11103 Sayılı 1987 yılı programına ait karar, büyük krediyi teşvik belgesine bağlamış ve toplam basit yatırım tutarı 5 milyar (kalkınmada öncelikli yörelerde 2 milyar) 'nin üzerinde olan yatırım projeleri ile ilgili krediler olarak tanımlamıştır (32).

Bir gerçek ya da tüzel kişiye açılacak büyük kredi tutarı banka özkaynaklarının % 75'ini aşamaz,

Beş büyük kredinin, banka özkaynakları toplamının 3 katını (yani % 300 oranını) aşamaz,

Büyük kredilerin toplamı, banka özkaynaklarının 10 katını aşamaz,

Büyük kredilerin toplamı kredilerin yarısını aşamaz (33).

3.4.4.4. Dolaylı Kredi

Bir bankanın verdiği kredilerin belirli kişi ya da kuruluşlarda toplanmasını önlemek amacıyla alınan bir önlemdir, Bankalar Kanunu'nda yer alan "dolaylı kredi" dir.

(31) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 38/2/c.

(32) 15.10.1987 Tarih ve 19252 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanmıştır.

(33) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 38/2/2.

Krediyi kullanan başka bir gerçek kişi ya da tüzel kişi olmasına karşın, kredi bu kişilerle yakın ilişkide bulunan gerçek ve tüzel kişiye yerilmiş dolaylı kredi sayılmakta ve dolaylı kredi için de ayrı bir sınırlama getirilmiş bulunmaktadır.

Bankacı lehine kredi açılmasa dahi, bir gerçek kişinin; eşine, reşit olmayan çocuklarına, kendisinin eşinin veya reşit olmayan çocuklarının sınırsız sorumluluklarla katıldıkları ortaklıklara, bunların yönetim ve denetiminde buldukları ortaklıklara, yine bu kişilerin (gerçek kişi, eş ve reşit olmayan çocukların) doğrudan ve dolaylı olarak % 25 ve daha fazlasına iştirak ettikleri ortaklıklara (sermaye şirketlerine) açılan krediler o gerçek kişiye dolaylı olarak verilmiş kredi sayılmaktadır (34). Bir bankanın dolaylı ilişkisi içinde bulunan gerçek veya tüzel kişilerin tamamına açacağı kredilerin toplamı banka özkaynaklarını aşamaz (35).

3.4.5. Sınırlamaya Tabi Olmayan Krediler

Bankalar Kanunu, sınırlamaya tabi olmayan kredileri şöyle sıralamıştır (36) :

i) Özel Kanun Hükümlerine Göre Yapılan İşlemler :

Örneğin, Toplu Konut Kanunu uyarınca açılan krediler kredi sınırlamaları dışında tutulmuşlardır.

(34) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 38/3/b.

(35) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 38/3/a.

(36) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 38/5/a,b,c,d,e,f,g,h,i.

- ii) Bakanlık ile ya da Bu Bakanlığın Uygun Görmesi Üzerine İktisadi Devlet Teşekkülleri, Kamu İktisadi Kuruluşları ve Bunların Müessese ve Bağlı Ortaklıklarıyla Yapılan İşlemler :

Bu maddenin kapsamı içinde düşünülecek en önemli işlem, bankaların Hazine Bonosu ve Devlet Tahvili almalarıdır. Bu satın almalarda, kredi sınırlamaları dışında tutulmuşlardır.

Kamu İktisadi Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları ile bunların müessese ve Bağlı Ortaklıklarıyla yapılan işlemlere örnekte, bu kuruluşlara açılan nakdi ve gayri nakdi krediler ile bunların çıkardıkları tahvillerin satın alınmasıdır. Bu işlemlerde krediler getirilen sınırlar dışındadır.

- iii) Hazinece ve Hazinenin Kefaletiyle Çıkarılan Bono ve Tahviller Karşılığında Yapılan İşlemler :

- iv) Karşılığı Nakit Olan Krediler :

Örneğin, nakit karşılığı alınan teminat mektuplarında kredi sınırı uygulanmamaktadır.

- v) Bankaların Kendi Aralarındaki Kredi İşlemleri:

Bankaların kendi aralarındaki kredi işlemleri, bir kişinin düzenlediği bir senedin bir banka tarafından ciran-ta sıfatıyla imzalanıp bir başka bankaya iskonto ettirilmesi, bankalararası bir kredi işlemi olup, kredi sınırlamaları dışında tutulmuştur.

- vi) Diğer Bankaların Kendi Kredi Sınırları Dahilindeki Mukabil Kefaletleri ile Verilen Kredilerin Bu Kefaletlerle Temin Edilen Kısmı :

Bu istisna yalnızca Teminat Mektupları için konmuştu. Ancak böyle bir kredinin sınırlama dışı tutulması için diğer bir bankanın mukabil kefaleti karşılığında verilmeli ve kredi mukabil kefalet sınırları içinde kalmalıdır.

- vii) Dış Kredi İşlemlerinde Kâr Değişikliklerinin Doğurduğu Artışlar :

- viii) Vadesi Geçmesi Nakdi Kredilere Tahakkuk Ettirilen Faizler :

- ix) T.C. Merkez Bankasınca Sağlanacak Reeskont ve Avans Kredileri İçin Verilen Cirolar :

- x) T.C. Merkez Bankası'nın Önerisi Üzerine Bakanlıkça Kabul Edilecek Yabancı Banka ve Kredi Kurumlarının Bu Bakanlıkça Belirlenecek Limitler Dahilindeki Mukabil Kefaletlerine Dayanılarak Verilen Teminat Mektupları ve Kefaletler :

3.5. BANKALARIN HESAP ve KAYIT DÜZENİ

3.5.1. Türk Bankacılığında Tek Düzen Hesap Plânı Uygulaması

Bankalar hesap planı ve yıllık bilançoları ile kâr-zarar cetvellerini Türkiye Bankalar Birliği tarafından hazırlanıp Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığın onayı ile yürürlüğe girecek olan "tek düzen hesap planı", tip bilonço ve kâr-zarar cetveli ile bunların uygulanma ve düzenlenme esaslarına ilişkin izahnameye uygun olarak tutmak ve düzenlemek zorundadırlar (1).

Daha önceki yasalarda böyle bir konu yoktu. 7129 Sayılı Bankalar Kanunu'nda yalnız üç aylık hesap hülasaları (özetleri) ve yıllık bilançoların belli bir düzene bağlanması öngörülüyordu. Bankaların tek düzen hesap planı uygulamasına geçilmesine 1983 yılında çıkartılan 70 sayılı KHK ile karar verilmiş, ancak uygulamaya konulması 1986 yılı başını bulmuştur.

Bu değişimdeki amaç, banka bilançolarının şeffaf olması, daha kolay denetlenebilmesi ve bankayla ilgisi olan kişi ya da grupların istedikleri bilgiyi rahatlıkla edinebilmesidir.

(1) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 51/2.

3.5.1.1. Banka Muhasebesinin Genel Tanımlaması

Muhasebe, işletmelerde meydana gelen hareket ve faaliyetleri izleyen, özetleyen ve yorumlayan bir organdır. İşletme yöneticileri sahip ve ortakları ile işletme dışındaki ilgililer, devlet ve öteki kamu kuruluşları, gerekli bilgileri bu organdan sağlamaktadırlar.

Bir ticaret işletmesinde muhasebenin özelliği, mal alış ve satış hareketleri ile bunlardan doğan alacak ve borçların izlenmesidir.

Bankalarda ise malın yerini para almaktadır. Değer ölçüsü olarak kullanılan para, bankalara bir yandan mevduat ve diğer yandan kredi olarak girip çıkmaktadır. Paranın yanında çek, senet, hisse senedi ve tahvil gibi değerli kağıtlar da önemli ölçüde hareket göstermektedir. İşte, banka muhasebesinin görevi, para ve değerli kağıtların akışını ve bunlardan doğacak alacak ve borçlülüklerini izlemektir. Para ve belgeler mala göre daha çabuk el değiştirildiğinden, banka muhasebesi öteki işletmelerdekinden daha çabuk yürütülmelidir. Bu nedenle bankalarda durum tabloları günlük düzenlenir (2).

Muhasebe, bankaların çeşitli bölümlerinde (mevduat, krediler vs.) izlenen hareketleri düzenler, özetler ve yorumlar. Muhasebe bu faaliyetlerini belli kurallara göre sürdürür. Muhasebede bilgi akışı iç ve dış belgelere dayanır. Hareketler belgelerden kayıtlara geçer. Kayıtlar fiş ve öteki kağıtlarla defterlere geçirilir.

Muhasebede kayıt elemanları ve defterler birer araçtır. Veriler, belli bir düzen ve sınıflandırmayla kayıtlara geçmelidir ki, istenen amaca erişsin. Aynı anlamdaki işlemlerin belli tablolarda toplanmasına "hesap" denir. Hesapların ve kayıtların bir yönetmelikle düzenlenmesi en uygundur.

(2) Arkun Osman Fikret, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Kasım, 1983, Sayı: 11.

Toplu ve ayrıntılı hesapların belli birdüzen içinde tertiplenmesine "hesap planı" denir. Hesap planları, hesapların mali tablolar paralelinde bir şemaya dayanılarak tertiplenmesi ve numaralanması şeklinde düzenlenir. Bu düzenleme aynı zamanda desimal olarak yapılır.

Banka bilançoları aktifte dönen değerlerden duran değerlere, pasifte ise kısa ve uzun vadeli borçlardan öz kaynaklara doğru bir akış izler.

İkinci mali tablo olan kâr-zarar hesabı ise hasılat ve gelirlerle, gider ve zararları kapsamaktadır. Bankalar için 1-10 sayıları arasında tertiplenecek desimal hesap şemasında mali tabloların düzenine paralel bir yön verilmesi uygun olur. Bu sayılardan 1 ve 2 sayılı bölümler aktifte dönen varlıklara, 3 sayılı bölüm duran varlıklara, 4 ve 5 sayılı bölümler pasifte kısa ve uzun vadeli borçlara, 6. bölüm özkaynaklara ayrılır. Kalan 7 ve 8 sayılı bölümler gelir ve giderler, 9 sayılı bölüm bilanço kâr-zarar ve öteki hesalara, 0 bölümü de nazım hesaplara ayrılır. Banka muhasebesinde, desimal esasa göre ve mali tablolar paralelinde düzenlenen bu hesap şemasına dayanılarak, ilk önce büyük defter toplu hesapları saptanır. Genellikle bu hesaplar iki rakamlı belirlendiğinden, toplu hesap sayısı en çok 99 olur.

Muhasebede, tali ve yardımcı hesap denen ayrıntılı hesaplar ise, toplu hesap içindeki hesap sayısına göre dördü, beşli veya altılı numara alır. Örneğin bir ayrıntılı hesap olan mevduat hesapları 100.000'e kadar numara alır ve bu kadar hesap açılabilir.

3.5.1.2. Tek Düzen Muhasebe Sistemi Nedir ?

Tek düzen muhasebe sistemi, işletmelerin Genel Muhasebe sonuçlarıyla maliyet muhasebesi sonuçlarına ve muhasebede kayıtlı işlemlere, işletme ve ulus görüşü açısından tartışılmayacak nitelikte, ekonomik, hukuki ve mali mahiyet kazandırmak amacıyla işletmelerin örgütlenmesi, ayrıca yukarıda belirlenen sonuçların saptanması ve bu sonuçların rapor edilmesi için üniform temellere dayanan zorunlu veya isteğe bağlı kuralları kapsayan prensipler bütünüdür (3).

Muhasebede tek düzen hesap planı uygulanacak ise; kesin tanımlamalara dayanan deyimler kullanılmalı, olaylar iyice tanımlanan niteliklere göre sınıflandırılmalı, eylemlerin hesap sınıfları arasında kaydedilmesinde bir genel yöntem sağlanmalı ve elden geldiğince genel kurallarla kaydedilecek değerler belirtilmelidir.

Tek düzen muhasebe sisteminde şekil ve kapsam yeknesaklığı, sistemin gerekli nitelikleri kazanabilmesi için zorunlu iki unsurdur.

3.5.1.3. Tek Düzen Muhasebe Sisteminin Kapsamı ve Amaçları

Tek düzen bir muhasebe sisteminin işlerlik sağlayabilmesi için kapsamı gereken unsurlar şunlardır :

- i) Temel muhasebe kavramları,
- ii) Genel kabul görmüş muhasebe prensipleri,
- iii) Yeknesak bir rapor sistemi,
- iv) Tek düzen bir hesap planı,
- v) Kullanılan terminolojide yeknesaklık.

(3) KARACAN, A. İhsan, Bankacılık Hukuku, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., İktisadi Araştırmalar Bölümü, Bankacılık Araştırmaları Dizisi, No: 6, Cilt: I, Nisan 1987, s. 253.

Tek düzen muhasebe sisteminin amaçları ise;

İşletmenin muhasebe örgütünün ve yönetim faaliyetlerinin verimini arttırmak, uyguladığı ülkedeki işletmelerinde hesap birliğini sağlamak, ekonomik bütünlüğü sağlamak, muhasebe terim birliğini sağlamak, muhasebe eğitim ve öğretimini kolaylaştırmak, sonuca varmayı ve karşılaştırmayı kolaylaştırmak, araştırmacı ve denetleyici uzmanların işlerini kolaylaştırmak ve muhasebe organizasyonunu kolaylaştırmaktır (4).

3.5.1.4. Tek Düzen Muhasebe Sisteminin Şekilleri

Tek düzen muhasebe sisteminin şekilleri şöyledir :

- i) Şekli bakımından tek düzen muhasebe,
- ii) Maddi bakımdan tek düzen muhasebe,
- iii) Kapsam bakımından tek düzen muhasebe şekilleri,
 - a) Kısmi tek düzen muhasebe sistemi,
 - b) Toplu tek düzen muhasebe sistemi,
 - c) Geniş kapsamlı tek düzen muhasebe sistemi,
- iv) Uygulama düzeylerine göre tek düzen muhasebe sistemi,
 - a) İşletme düzeyinde tek düzen muhasebe sistemi,
 - b) Sektör düzeyinde tek düzen muhasebe sistemi,
 - c) Ulusal tek düzen muhasebe sistemi,
 - d) Uluslararası tek düzen muhasebe sistemi'dir.

1980 öncesinde Türkiye'de mevduat bankacılığı "şekli tek düzen muhasebe sistemi'ni" uygulamakta idi. Şekli tek düzen muhasebe sistemi, rakamsal organizasyonun vereceği bilgilerin yer aldığı tablolar ile cetvellerin tip formüllerinin tespit edildiği yeknesak muhasebe sistemidir.

Kamuya açıklanan tip bilanço ve kâr-zarar hesabı ile bu bankaların kamu mercilerine göndereceği üç aylık hesap durumunun şekli belirlenmiştir.

Aynı sektör ya da işkolunda faaliyette bulunan işletmelerin muhasebenin uygulamalarını normalize eden bir sistem olan "sektör düzeyinde tek düzen muhasebe de" yine Türk mevduat bankacılığının 1980 yılı öncesinde uyguladığı bir sistemdir.

3.5.1.5. Tek Düzen Muhasebe Sistemi ve Tip Mali Tabloları

Bir ülkede, bir sektörde ve bir işletmede yalnız tip mali tablolar belirleniyorsa, bu ülkede, sektörde ve işletmede şekli anlamda bir tek düzen muhasebe sistemi var demektir. Bu tip mali tablolara dayanarak, teoride işletmeler arasında ve aynı işletme ile ilgili olarak yıllararası kıyaslama yapma olanağı ortaya çıkar.

Diğer yandan maddi anlamda bir tek düzen muhasebe sisteminde, tip mali tabloların belirlenmesi bu sistemi oluşturan unsurlardan yalnızca birinin açıklanması anlamına gelmektedir. Yani, gerek işletme, gerek sektör, gerekse ulusal düzeyde kapsamı belirlenecek maddi anlamda bir tek düzen muhasebe sistemi yalnızca tip mali tabloları belirlemekle yetinmez.

İşte, şekli tek düzen muhasebe sisteminde kullanılan tip mali tabloların belirlenmesi, maddi tek düzen muhasebe sistemini oluşturan unsurlardan yalnızca birinin açıklanması anlamına gelir.

Bu konuda iki farklı görüş vardır : Birinci görüş; tip mali tablolar tesbit edilmeksizin hesap plânı belirlenmesi anlamsızdır. Bu nedenle önce tip mali tabloların (gereksinim duyulan bilgilerin) saptanması daha sonra hesap planının çıkarılması uygundur.

İkinci görüşte ise; Tek düzen muhasebe sisteminin kavram ve prensipleri ile tek düzen hesap planı yapılır ve bundan istenilen şekilde mali tablo tipleri belirlenir.

Yani birinci görüşü, "tip mali tablolardan genel hesap planına" ikinci görüşü de "genel hesap planından tip mali tablolara" gidilir şeklinde yorumlarız.

Tip mali tablolardan genel hesap planına gidişte, hesap planı tip mali tablolara göre yapıldığından hedef seçilmeden hesap plânı çıkartılır ki bu yüzeysel bir yaklaşımdır. Türkiye'deki uygulamada böyle bir uygulamadır. Tip mali tablolara göre hesap planı yapılır. Bu yanlış bir uygulamadır. Oysa yöneticilerin iç yönetimde kullanmak ve işletme dışı ilgililere sunmak üzere ne gibi bilgilere gereksinim duyacaklarının saptanması, düzenlenecek raporların saptanması ve bundan sonra bu bilgilerin ve raporların elde edilmesine olanak sağlayacak hesap planının düzenlenmesi gerekmektedir (5).

Genel hesap planından tip mali tablolara gidişte de önce hesap plânı ve hesap plânının sonucu olan bir ham bilanço ve kâr-zarar tablosu yapılır ve daha sonra bu istenilen şekilde tasnif edilir.

3.5.1.6. Tek Düzen Muhasebe Sistemi ve Türk Bankacılığı Uygulaması

Vergi Usul Kanunu, kanunun defter tutma ile ilgili amaç ve esaslarına uymak koşulu ile işletmeleri muhasebelerini ve defterlerini işlerin bünyesine uygun olarak, istedikleri yöntem ve biçimlerde düzene sokmada serbest bırakmıştır.

Türk Ticaret Kanunu ise, hesap düzeni konusunda yalnızca ticari defterlerin tutulması ile ilgili bazı hükümler taşımakta ve bu hükümler oldukça geniş serbestiyi içermektedir (6).

7129 Sayılı Bankalar Kanunu ise, "Bankalar, üç aylık hesap hülasalarını (özetlerini) ve yıllık bilançoları ile kâr-zarar hesaplarını, Ticaret vekaleti (Bakanlığı) ile T.C. Merkez Bankası ve Bankalar Birliği'nin mütalaaları alındıktan sonra maliye vekaletince tesbit edilecek formüle mutabık (uygun) olarak düzenlerler" (7).

Bu kanundan önce geniş bir serbestiye sahip olan bankaların muhasebesi, bu kanunda yeknesaklaşma eğilimleri göstermektedir. Tip bilanço ve kâr-zarar hesabı ile üç aylık hesap özetlerinin formüllerleri böylece belirlenmiştir. Bu belirlenme ile, Türk Mevduat Bankacılığı uygulamasında sektörel düzeyde şekli anlamda bir tek düzen muhasebe sistemi konulmuş oldu. Yine bu kanun döneminde mevduat bankacılığının mali tablolarının kamuya açıklanması uygulamasında ortaya bir takım aksaklıklar çıkmıştır. Belirlenen tip formüller içerik ve düzenleme olarak kamuya açıklama ilkelere uygun değildir. Örneğin; ödenmemiş sermaye ve zarar

(6) Daha Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. T.T.K. m. 66-86.

(7) 7129 Sayılı Bankalar Kanunu, 994 Sayılı ve 2.7.1958 Tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. m. 11.

aktifte varlık olarak gösterilmesi, dağıtılmayan kârın bilançoda yer alması gibi şekli sorunlar ortaya çıkmıştır. 3.5.1.5.'de açıkladığımız tip mali tabloların belirlenip, buna uygun hesap planı yapılması görüşü bu dönemde izlenen yol olmuştur. 1980 yılına kadar uygulamada bir değişiklik yapılmamıştır.

Bu uygulama 1980 yılından sonra 70 sayılı KHK ile değiştirilmiştir. Yeni uygulama "Bankaların hesapları ve yıllık bilançoları ile kâr-zarar cetvellerini T. Bankalar Birliği tarafından hazırlanıp Maliye Bakanlığının onayı ile yürürlüğe girecek olan tek düzen hesap planı, tip bilanço ve kâr-zarar cetvelleri ile bunların uygulanma ve düzenleme esaslarına ilişkin izahnameye uygun olarak tutmak ve düzenlemek zorundadırlar" (8) şeklinde olmuştur. Tek düzen hesap planı, 70 sayılı KHK'nın geçici maddesinde 1984 yılı sonuna kadar hazırlanıp 1985 yılında yürürlüğe konulacak olmasına rağmen ancak 1986 yılı başında uygulamaya konulabilmiştir. Bu madde 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nda da aynen yer almış, yalnız hesap plânının onayının Maliye Bakanlığı yerine Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yapılacağını öngörmüştür.

Tek düzen hesap plânı uygulamasında, yeknesak rapor sistemi genişletilerek yeniden düzenlenmiş, temel muhasebe kavramları ve genel kabul görmüş muhasebe prensipleri yeni bir düzenleme olarak belirlenmişlerdir.

Şu anda uygulanmakta olan tek düzen hesap plânını T. Bankalar Birliği bir muhasebe firması olan Arthur Andersen firmasına ihale etmiş ve hesap plânını bu firma hazırlamış ve T. Bankalar Birliği yönetim Kurulunun onayı ile Müsteşarlığa gönderilmiştir ve bu plân 1986 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur.

(8) 70 Sayılı KHK. m. 51/2, 18.8.1983 Tarih ve 18139 Sayılı (Mükerrer) Resmi Gazete'de Yayınlanmıştır.

Tek düzen hesap planı defteri kebir hesabı şöyledir:

- 0 Döner değerler
- 1 Krediler
- 2 Bağlı değerler ve diğer aktifler
- 3 Mevduat ve diğer pasifler
- 4 Özkaynaklar
- 5 Faiz gelirleri
- 6 Faiz giderleri
- 7 Faiz dışı gelirler
- 8 Faiz içi giderler
- 9 Nazım hesaplar (9).

3.5.1.7. Tek Düzen Muhasebe Sisteminin Aksaklıkları

Bankalara tek düzen muhasebe sistemi getirilirken amaçlanan hedefler; muhasebe kayıtları ve mali raporlama açısından yeknesaklığı sağlamak; tip bilanço, kâr-zarar cetvelinin numaralanma sistemi ile kolayca üretilmesini sağlamak ve denetim ve gözetim için gerekli bilgilerin doğru ve sağlıklı şekilde çıkartılmasını sağlamaktı.

Tek düzen hesap planında bankaların gereksinimlerine en üst düzeyde cevap vermek esas tutulmuştur. Bankaların fonksiyonlarındaki farklılık nedeniyle bazı hesapların ayrıntısına girilmemiş, bu ayrıntıların oluşumu bankaların tercihinine bırakılmıştır.

Uygulamada karşılaşılan temel sorun, bankaların ilavesini istedikleri hesapların büyük sayılara varmış olmasıdır. Bu durum tek düzen hesap planının içeriğinin genişleyip, tek düzenliliğinin bozulması tehlikesini ortaya çıkarmıştır. Bankalar Birliği bu soruna, kesin bir zorunluluk olmadıkça yeni hesap açılmamasını, gereksinimlerin mevcut hesaplar içine alınarak ya da yeni haneler eklenerek

(9) KARACAN, A. İhsan, a.g.e., s. 260-261.

karşılanmasına bankaları ikna etme, şeklinde yaklaşmıştır. Bu yaklaşımdan sonra, 1987 yılında bankalarca yapılan başvuruların azalması gözlenmiş ve tek düzen muhasebe sisteminin büyük ölçüde oturduğunu görebilmekteyiz (10).

3.5.2. Üç Aylık Hesap Özeti

Kamu yönetimi bankaların durumlarını genel olarak izlemek amacıyla periyodik mali tablolara gereksinim duymuştur. Kanun koyucu bu gereksinime koşut bankaların üç ayda bir hesap özeti hazırlayarak belirli kamu birimlerine gönderilmelerini öngörmüştür. Bankalarda kredi faizleri üçer aylık devrelerde hazırlanarak hesaplara geçirildiği için ve ilgili gelir ve gider hesaplarının reeskontlarının bu devrelerde yapılması gibi nedenler üç aylık dönemlerin esasa alınmasını gerektirmektedir.

3.5.2.1. Üç Aylık Hesap Öteki Uygulaması

1980 yılı öncesi ve sonrasındaki bütün Banka Kanunları üç aylık hesap özeti konusunu içermektedir. 3182 Sayılı Kanuna göre, "Bankalar Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayları sonu itibariyle Merkez Bankası ve Bankalar Birliğinin görüşü alınarak Müsteşarlık tarafından belirlenecek esaslara ve örneğe uygun olarak üç aylık hesap özeti düzenlemek zorundadır (11). Seksen öncesinde ise, üç aylık özetleri, Ticaret Bakanlığı ile T.C. Merkez Bankası'nın görüşleri alındıktan sonra Maliye Bakanlığı'nca saptanan formüle göre düzenlenirdi.

Üç aylık hesap özetleri genel müdür ile genel muhasebe müdürü veya sorumlu muhasebeci tarafından imza edilmiş ve mevcutsa denetçiler tarafından onaylanmış olarak Bakanlıkça belirlenecek süreler içinde Müsteşarlığa ve Merkez

(10) Kandiller, Rıza, Türk Bankacılık Sektöründe Son Gelişmeler, T. Bankalar Birliği Yayınları, No: 141, Olguç Matbaası, 1987, Ankara, s. 33.

(11) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 56/1.

Bankasına (seksen öncesinde Maliye ve Ticaret Bakanlıklarıyla, T.C. Merkez Bankası'na) gönderilir (12).

3.5.2.2. Üç Aylık Hesap Özeti'nin Şekli

Üç aylık hesap özeti üç tablo yer almaktadır. Bunlardan ilki, üç aylık hesap özeti deneni ve aktif, pasif ve nazım hesaplarının yer aldığı ayrıntılı bir bilançodur. Diğer iki tablodan birisi, kamuya açıklanan bilanço formu, öteki de kamuya açıklanan kâr-zarar tablosudur.

Üç aylık hesap özeti belirtilen hesap isimleri değiştirilemez, birleştirilemez ve yeni hesaplar açılmaz. Aynı şekilde formlardaki hesap numaraları ve harfleri sayfa sayısı, yazıların puntosu, tertip şekli değiştirilemez.

Üç aylık hesap özeti bir değişiklik yapılması gerekli olursa, bankalar Müsteşarlığa yazı ile başvururlar. Müsteşarlık başvuruyu inceleyerek en geç üç ay içinde cevap verir. Değişikliğin yapılması kararlaştırılmış ise, sonuç T. Bankalar Birliği, Merkez Bankası ve bankalara tebliğ edilir.

3.5.2.3. Üç Aylık Hesap Özeti'nin Hazırlanması

Bir bankanın üç aylık hesap özeti, bir hesabın karşısında rakam bulunmaması, bankada o hesaba geçirilecek bir işlemin var olmadığını beyanı anlamına gelir.

Üç aylık hesap özeti nasıl yapılacağı ve hangi kuralların uygulanacağı tek düzen hesap planında yer almaktadır.

Üç aylık hesap özeti daktilo ile doldurulur ve Yönetim Kurulu murahhas (yetkili) üyesi, genel müdür ilgili genel müdür yardımcısı ve muhasebe müdüründen ikisi ile banka genel murakıpları (deneteyici) tarafından ad, soyad ve ünvan belirtilmek suretiyle "kayıtlara uygundur" ibaresi yazılarak imzalanır ve her sayfa ayrıca paraflanır.

Üç aylık hesap özeti, Türkiye'de kurulmuş bankaların; yurtiçi şubeleri, yurtdışı şubeleri ve yurtiçi ve yurtdışı şubelerinin konsolide edilmiş durumu olarak üç ayrı şekilde ve yurt dışı şubelerin her biri için ayrı ayrı düzenlenerek gönderilir.

Üç aylık hesap özeti ve ek tablolar milyon İI olarak hazırlanır. Yabancı para sütununda, yabancı para hesap bakiyelerinin hazırlanış tarihindeki Türk parası karşılıkları yazılır.

3.5.2.4. Üç Aylık Hesap Özeti'nin Gönderilmesi

Üç aylık hesap özetleri, bir yazı ekinde 2 nüsha Merkez Bankasına, 1 nüsha Müsteşarlığa taahütlü olarak gönderilir.

Üç aylık hesap özetleri hazırlanış tarihleri ve en geç gönderilme tarihleri şöyledir : 31 Mart, 30 Haziran, 30 Eylül ve 31 Aralık tarihlerinde hazırlanıp, 200.000'den az şubesi olan bankaların bu tarihten itibaren 1 ay içinde göndermeleri, şube sayıları 200.000'den fazla olan bankalara ise hesap özeti'nin göndermelerine bu 1 aylık süreye 15 gün daha eklenir.

31 Aralık itibariyle hazırlanan üç aylık hesap özeti ile kâr-zarar tablosu bilanço niteliğindedir. Üç aylık hesap özeti Müsteşarlık ile Merkez Bankası'nın incelenmesine

mahsus olup, bankalardan bilgi istemeye yetkili olan mercilerden başka kimselere tevdi edilemez ve bankalarca yayımlanamaz.

3.5.3. Yabancı Bankalara Ait Hesaplar

"Yurt dışında kurulup, Türkiye'de şube açarak faaliyet gösteren yabancı bankaların bilanço ve hesap durumları, Ticaret Bakanlığı ile T.C. Merkez Bankası'nın Bankalar Birliği'nin görüşleri alındıktan sonra Maliye Bakanlığı'na saptanacak formüle uygun olarak düzenlenir ve Türkiye'ye fiilen ayrılmış sermayeleri ile Türkiye'deki işlemlerini gösterir (13).

Seksen öncesindeki bu koşul seksen sonrasında değişmemiştir. Değişen tek şey; önceden, Merkez Bankası ve Ticaret Bakanlığı'nın onayı ile yapılan hesap durumu formlarının Bankalar Birliği'nin görüşü alındıktan sonra Müsteşarlık'ca hazırlanacağıdır.

Bu bankaların Türkiye'deki faaliyetlerine ait bilanço ile kâr-zarar hesapları Türkiye'deki yönetim merkezlerince düzenlenir ve müdürler kurulları tarafından imzalanıp ilgili mercilere gönderilir. İlgili merciler, seksenden önce Maliye ve Ticaret Bakanlıklarıyla, T.C. Merkez Bankası seksenden sonra ise, Müsteşarlık ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile T.C. Merkez Bankası'dır.

Bu bilançolar resmi gazete ve yurt çapında yayın yapan bir gazete ile de ilan edilmek zorundadırlar.

3.5.4. Mali Tabloların Kamuya Açıklanması

İşletmeler ile ilgili çıkar grupları işletme hakkında bilgiye gereksinim duyarlar, bu grupların bilgi gereksinimlerini karşılamanın bir yolu da mali tabloların kamuya açıklanmasıdır. Birer işletme olan bankaların, özellikle mevduat bankalarının mali tablolarının kamuya açıklanması ilgili grupların genişliği açısından çok önemlidir.

Bankaların mali tablolarının kamuya açıklanması şu grup ve çevreleri ilgilendirir :

i) Pay sahipleri :

İşletmeye sermaye koyan ve karşılığında kâr beklentisi olan bu kişiler, işletmenin mali durumunu gösteren bilgilere gereksinim duyarlar. Bu bilgiler ışığında işletmedeki paylarını çoğaltıp, azaltma kararını verirler.

ii) Gelecekteki pay sahipleri :

Bankalar anonim şirket şeklinde kurulup, pay senetlerinin borsaya kote olması zorunlu olunca, pay senetlerinin devri ile ortaklar ya da pay sahipleri değişebilecektir. İşte, gelecekteki pay sahibi, bankanın yatırım yapmak için elverişli bir işletme olup olmadığı konusundaki kararını ancak mali tabloları inceleyip karar verir. Gelecekteki pay sahibi yatırımını ekonomik ve mali durumu iyi olan işletmeye yapar. Ancak gelecekteki pay sahibinin aradığı tek şey mali tablonun kamuya açıklanması değildir. Aynı zamanda bu tablodaki bilgilerin doğru ve gerçek olmasını da arar.

iii) Mevduat Sahipleri :

Mevduat bankaları işleylerini, mevduat toplayarak sürdürürler. Mevduat sahiplerinin bankaya yatıracakları para, onları alacaklı konumuna sokmaktadır. İşte, bankadan alacaklı durumda olan mevduat sahipleri için bankanın mali tablosunun kamuya açıklanması önemlidir.

Özellikle tasarruf mevduatı sahibi, tasarrufu mevduat olarak tutma kararını verdikten sonra, paramı hangi bankaya yatırsam sorusuna ve paramı istediğim anda geri alabilirmiyim sorusuna cevap arar ve bu cevabı en iyi şekilde mali tabloların kamuya açıklanmış olması ile bulur.

iv) Kamu Otoriteleri :

Kamu otoriteleri, mevduat bankalarından yasal bir zorunluluk olarak, periyodik mali tablolarını bu bankaların faaliyetlerini düzenleyen yasalar çerçevesi içinde istemektedirler. Bu tabloların istenmesi, istatistiki bilgiler için, yasal hükümlere uyulup uyulmadığını saptamak ve vergilendirmek gibi amaçlar içindir.

v) İşçiler :

Mali tabloların kamuya açıklanması ile yakından ilgili bir diğer grup bu işletmelerde çalışan işçilerdir. Mali tabloların kamuya açıklanması, özellikle toplu iş sözleşmelerinde tarafların savlarının karşılıklı olarak değerlendirilmesinde önem kazanmaktadır. Bir başka yönüyle de işçiler çalıştıkları işletmenin durumunu, iş güvencesi ve gelecek açısından öğrenmek isterler ve aradıkları bilgileri mali tabloların kamuya açıklanması ile edinirler.

vi) Mevduat Bankaları ile ilişkiye Giren Diğer Gruplar :

Mevduat bankalarının mali tablolarının kamuya açıklanmasında fayda sağlayacak olanlar yalnızca yukarıda sıraladığımız gruplardan oluşmaz. Bu gruplardan başka bankadan kredi alanlar, bankacılık hizmetlerinden faydalananlara da faydalanmak isteyen kişiler için de bankaların mali tablolarının kamuya açıklanması önem taşımaktadır.

vii) Kamu :

Bankalar, piyasa modeline dayanan bir ekonomide en önemli işletmelerdir. Bu piyasa modelinin iyi işleyebilmesi için bu işletmelerin (bankaların) toplumsal bilinçle kamuya açıklanan mali tablolar yolu ile tanınması ve denetlenmesi gereklidir.

viii) Araştırmacılar ve Araştırma Kurumları :

Mevduat bankalarının mali tablolarının kamuya açıklanması ile ilgili bir başka grup ta üniversite ve üniversite dışındaki araştırmacılar ve araştırma kurumlarıdır. Özellikle muhasebe, ekonomi ve maliye alanlarında mevduat bankaları ile ilgili araştırmaların yapılabilmesi için bu bankaların mali verilerinin yayınlanması zorunludur.

3.5.4.1. Türkiye'de Bankalar Mali Tablolarını Kamuya Hangi Yollarla Açıklar

Türkiye'de bankalar mali tablolarını kamuya;

- i) Yasal bir zorunluluk olarak açıklar,
- ii) Yıllık faaliyet raporu ile açıklar,
- iii) T. Bankalar Birliği aracılığı ile açıklar ve,
- iv) Reklam amacıyla açıklar.

3.5.4.1.1. Yasal Bir Zorunluluk Olarak Kamuya Açıklanan Mali Tablolar

Bankalar ile çıkar ilişkileri içinde olan çevrelerin, özellikle tasarruf mevduat sahiplerinin çıkarlarının korunabilmesi için mevduat bankalarının mali tablolarının (kâr-zarar hesabı ve bilançoları) kamuya açıklanması zorunludur (14).

Mali tabloların kamuya açıklanması çıkarların korunması için yeterli olmayıp, mali tabloların belli bir standart forma ya da tip formülere uygun olması da gereklidir.

Türk Ticaret Kanunu mali tabloların, belirli bir tip formüller içinde kamuya açıklanmasını öngörmemiştir. Aynı şekilde Vergi Usul Kanunu'da bu konuda bir hüküm getirmemiştir (15).

Bankaların mali tablolarının kamuya açıklanması hükmü, bugünkü şekliyle ilk kez 7129 Sayılı Bankalar Yasası'nda yer almıştır.

7129 Sayılı Yasa'da yer alan hüküm; " üç aylık hesap hülasaları mevcut ise umumi heyetçe tayin edilen murakıplar tarafından tasdikli olarak taalluk ettikleri üç aylık devrelerin hitamından itibaren en geç iki ay içinde ve senelik bilançolarla, kâr ve zarar hesapları da idare meclisi ve murakıpları raporları ile birlikte umumi heyetlerinin toplantı tarihinden itibaren bir ay içinde bankalar tarafından Maliye ve Ticaret Vekaletleriyle Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na verilir ve bilançolar aynı müddet

(14) KARACAN, A. İhsan, a.g.e., s. 267.

(15) KARACAN, A. İhsan, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Haziran, 1979, Cilt: 16, Sayı: 6, s. 39.

zarfında biri Resmi Gazete'de olmak üzere en az iki gazete ile neşir ve ilân olunur...." (16) şeklindedir.

Bankaların mali tablolarının kamuya açıklanması ,koşulu 7129 Sayılı Yasa'daki şekliyle günümüze kadar geldi. Halen uygulanmakta olan 3182 Sayılı Bankalar Yasasının bu konu ile ilgili hükmü şöyledir : "Bankalar bilançoları ile kâr ve zarar cetvellerinin denetçilerince onaylı birer örneğini genel kurullarının toplandığı tarihten itibaren 1 ay içinde yönetim kurulu ve denetçilerin raporları ile birlikte Maliye ve Ticaret Bakanlıkları ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na tevdi ederek Resmi Gazete ve yurt çapında yayın yapan bir gazete ile ilan etmek zorundadır" (17).

Türkiye'de şube açarak faaliyette bulunan yabancı bankaların bu konu ile ilgili durumu 7129 sayılı yasada gösterilmiştir. 3182 Sayılı Yasa bu maddeyi tekrar etmiştir. Bu madde : "Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan bankaların Türkiye'deki faaliyetlerine ait bilançoları ile kâr-zarar hesapları Türkiye'deki yönetim merkezleri tarafından düzenlenir ve müdürler kuralları tarafından imzalı olarak merkezlerinin son bilanço ve kâr ve zarar cetvelleri ile birlikte 1. fıkradaki mercilere tevdi ve aynı fıkraya göre ilan olunur" (18).

"İlan olunan bir bilanço veya kâr-zarar cetvellerinin gerçeğe aykırı olduğu tesbit olunduğu takdirde, ilgili banka, Müsteşarlığın talimatı üzerine 15 gün içinde düzeltilmiş bilanço veya kâr-zarar cetvelini düzeltme beyanı ile birlikte aynı gazetelerle ilan etmek zorundadır" (19).

(16) 7129 Sayılı Bankalar Yasası m. 51.

(17) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 54/1.

(18) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 54/2.

(19) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 54/3.

Mali tabloların kamuya açıklanmasında görülecek yanlışlıklara ya da gerçeğe uymayan bilgiler içeren hesaplara karşı bir yaptırım olan bu maddenin yanında bir başka madde de : "Yayınlanan belgelerde gerçeğe aykırı beyanlarından dolayı bu belgeleri veya bunların düzenlenmesine esas olan her türlü belgeleri imza edenler görev ve ilgilerine ve fiilen katılma derecelerine göre altı aydan iki yıla kadar hapis ve 500 bin ₺'dan 2 milyon ₺'ya kadar ağır hapis cezasına mahkum edilir" hükmünü getirmektedir (20).

3.5.4.1.2. Yıllık Faaliyet Raporu İle Mali Tabloların Kamuya Açıklanması

3.5.4.1.2.1. Yıllık Faaliyet Raporu Nedir ?

Anonim şirket şeklinde kurulan bankalarda, yönetim kurullarını pay sahipleri seçer. Yönetim kurulu kendi yetkisini tayin edeceği görevlilere devreder. Böylece yönetici vepay sahibi ayırımı ortaya çıkar. Yöneticiler kendilerini seçen ve işletmeye para koyan sahiplerine karşı sorumlu olurlar. Bu sorumluluk beraberinde hesap vermeyi getirir. İşte, yöneticilerin pay sahiplerine karşı olan sorumluluklarını yıllık raporlar ile kamuya açıklanan hesaplar şeklinde yerine getirirler.

Bir şirketin yayınlayacağı en önemli dökümanı onun yıllık raporudur. İşletmenin faaliyeti, faaliyet sonuçları ile mali durumu hakkında pay sahiplerine bilgi sağlayan yıllık raporların şekli ve kapsamı pay sahiplerine ve diğer okuyucularına tam bilgi verir olmalıdır.

Yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu şu açıklamaları içerir :

(20) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 79/4.

- Önce Dünya'da, sonra ülkedeki politik, ekonomik, sosyal vb. olaylar ve gelişmeler,

- Şirkete ait mali tablolar, bilanço ve kâr-zarar tablolarının yanında, fonların kaynak ve kullanımları (fonakım) tablosu, dağıtılmamış kârlar tablosu ve dağıtılmış kârlar tablosu da yıllık raporda yer alabilir. Hatta bazan yalnızca o yılın faaliyetini açıklayan mali tablolar yanında, geçmiş yılların faaliyet sonuçlarının özeti de yıllık raporlarda yer alır.

- Şirketlerin yıl içi üretim faaliyetleri ile ilgili açıklamaları da içeren yıllık rapor ayrıca işletmenin işlem ve hesaplarının usul ve mevzuata, açıklanan mali tabloların kayıtlara ve genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine uygun olduğunu yetkili bir ağızdan açıklayan murakıplar (denetçiler) raporunu da içerir.

3.5.4.1.2.2. Yıllık Faaliyet Raporu İle İlgili Yasal Düzenlemeler

Türk Ticaret Kanunu, yıllık faaliyet raporu ile mali tabloların kamuya açıklanması konusunda çok dar yaklaşmıştır. Bu konu ile ilgili hükümler : "Yönetim kurulu iş yılına ait bilanço-yu kanun hükümleri gereğince düzenlemek ve genel kurul toplantısından en az onbeş gün önce pay sahiplerinin tetkikine sunmak zorundadır" (21). Yönetim kurulu bu bilançodan başka şirketin ticari, mali ve iktisadi durumunu ve yapılan muamelelerin özetini gösterir bir rapor tanzimine ve dağıtılacak kazanç miktarı ile yedek akçe miktarının belirlenmesine dair teklifi hazırlamaya mecburdur. Rapor ve teklif, genel kurul toplantısından en az onbeş gün önce pay sahiplerinin tetkikine sunulur" (22).

(21) T.T.K. m. 325.

(22) T.T.K. m. 327.

"Kâr ve zarar hesabı, bilanço, yıllık rapor ve safi kazancın nasıl dağıtılacağı hususundaki teklifler, murakıplar tarafından onbeş gün önce şirketin merkez ve şubelerinde pay sahiplerinin emrine amade bulundurulur. Kâr ve zarar hesabı bilanço ve yıllık rapor genel kurul toplantısından itibaren bir yıl süre ile pay sahiplerinin emrine amade kalır. Her pay sahibi ücretsiz olarak bilanço ve kâr-zarar hesabının bir örneğini isteyebilir" (23).

Bu hükümlerden de anlaşılacağı gibi Türk Ticaret Kanunu'na göre yıllık rapor şirketin ticari, mali ve ekonomik durumu ile yapılan işlemlerin özetini gösteren ve yönetim kurulu tarafından hazırlanan bir belgedir. Oysa şu andaki uygulamada yıllık rapor denince, yönetim kurulunun sözü edilen raporunun yanında, mali tablolar (kâr-zarar hesabı, bilanço, kâr dağıtım tablosu vs.) ile murakıplar raporu da akla gelmektedir.

Bu konuya Bankalar Yasası, "Bankalar yönetim kurulu ile murakıplar raporlarını genel kurallarının toplantı tarihinden itibaren bir ay içinde ayrıca Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları ile T.C. Merkez Bankası'na ve Müsteşarlığa göndermek zorundadırlar" (24) hükmünü getirmiştir.

3.5.4.1.3. Türkiye Bankalar Birliği Tarafından Kamuya Açıklanan Mali Tablolar

Türkiye'deki, yabancı bankalar dahil, bankaların mesleki örgütü olan Türkiye Bankalar Birliği, bankaların mali tablolarını her yıl bir arada Türkçe ve İngilizce olarak "Bankalarımızın sonu Bilanço ve Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Krediler Hakkında Bilgiler" adlı kitapta yayınlar. T. Bankalar Birliğinin mevduat

(23) T.T.K. m. 362.

(24) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 54/1.

bankalarının mali tablolarını bir arada yayınlaması, bu tabloları inceleyenler için oldukça faydalı olup, bankalararası karşılaştırma yapma olanağını da ilgilenenlere sağlamaktadır. Ancak bu kamuya açıklanma Birlik için yasal bir zorunluluk olmadığından, yayınlanan mali tabloların tip formülleri herhangi bir yasa hükmü ile belirlenmemiştir.

T. Bankalar Birliği tarafından kamuya açıklanan bilanço, kâr-zarar hesabının şekli geçmişte yasal bir zorunluluk olarak kamuya açıklanan kâr-zarar hesabının tip formülleri ile aynıdır. Mali tablolar Milyon ₺ olarak yayınlanır.

Türkiye Bankalar Birliği yayınlarında Türk Bankacılığı ile ilgili olarak şu istatistikî bilgiler kamuya açıklanır :

- Mevduat bankalarının birarada bilanço ve kâr-zarar hesapları,
- T.C. Merkez Bankası'nın bilanço ile kâr-zarar hesabı,
- Kalkınma ve yatırım bankalarının bilanço ile kâr-zarar hesabı,
- Türkiye'deki mevduat bankalarının isimleri, yöneticileri ve merkezlerinin adresleri,
- Bankaların istihdam ettikleri personel sayısı,
- Bankaların şube, şanj büro sayısı,
- Banka şubelerinin, illere ve yurt dışındaki ülkelere göre dağılımı,
- Mevduat hesabı sayıları,
- Mevduat türlerinin açılış tarihlerine göre, vadeleri itibariyle tasnifi,

- Tasarruf mevduatının gruplar ve hesap sayıları itibariyle tasnifi,
- Bölgeler itibariyle mevduat,
- Bölgeler itibariyle krediler,
- Kredilerin sektörler itibariyle dağılımı,
- Bankaların özkaynak ile mevduat ve kredileri toplamı,
- Maliyet ve randıman hesapları (25).

3.5.4.1.4. Reklam Amacıyla Kamuya Açıklanan Mali Tablolar

Mevduat bankaları, reklam amacıyla mali tablolarını çok basitleştirmiş ve geniş halk kitlelerinin anlayabileceği şekillerde kamuya açıklayabilmektedir.

Türkiye'de bankalar özellikle 1985 yılından sonra, mali tabloların kamuya açıklanmasını bir yenilik olarak gündeme getirmişlerdir. O yıllarda fazlalaşan kredilerde batık duruma gelme ya da donma olaylarında dikkatleri başka yöne çekmek için şeffaf banka bilançolarını kullanmışlardır. İlk kez 1986 yılında yayınlanan şeffaf banka bilançolarından sonra, kamuoyu ve özellikle tasarruf mevduatına sahip olan kişiler de dahil, üniversite öğrencisi bile yayınlanan banka bilançolarından birşey anlamamıştır (26). Çünkü bu bilançolar reklamdan öteye gidememiş ve bilanço ve batık krediler bir bilmece gibi çözülememiştir.

-
- (25) KARACAN, A. İhsan, Bankacılık Hukuku, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Bölümü, Bankacılık Araştırmaları Dizisi, No: 6, 1987, s. 271-272.
- (26) BAŞBUĞ, Faik, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Temmuz 1986, Sayı: 7, s. 60-61.

3.5.5. Merkez Bankası'na Gönderilen Bilgiler

Değiştirilen Merkez Bankası Kanunu, yeni şeklinde bankalardan mevduat, kredi, döviz ve diğer işlemlere ait her türlü bilgiyi işleyebilme yetkisine sahip olmuştur. Bankalar Merkez Bankasının isteyeceği bilgileri istenilen süre içinde vermek zorundadırlar.

Merkez Bankası tarafından bankalardan istenen iki temel periyodik bilgi türü vardır :

- i) Aylık Bilanço İzleme Formu ve Ekleri ile,
- ii) Bankalar Gözetim Sistemi Tek Düzen Raporlama Paketi.

3.5.5.1. Aylık Bilanço İzleme Formu ve Ekleri

Merkez Bankasının istediği periyodik bilgilerden birisi Aylık Bilanço İzleme Formu ve Ekleri'dir. Bu formların şekli yasada belirlenmektedir. Ekler; sermaye hesapları, bankalar hesabı, menkul değerler cüzdanı, krediler (kimsel ve süresel dağılımı) tarım kredileri, iştirakler, mevduat akımındaki gelişmeleri özel hesaplar karşılığı, muhtelif alacaklar / borçlar ve borçlu / alacaklı geçici hesaplardan oluşmaktadır.

3.5.5.2. Bankalar Gözetim Sistemi Tek Düzen Raporlama Paketi

Tek düzen hesap planının uygulanmasından sonra, Merkez Bankası da bankaları yakından izleyerek bir erken uyarı sistemi kurmak amacıyla Tek Düzen Raporlama Paketi uygulamasını başlatmıştır. Bu raporlama paketinde yıllık, 3 aylık, 1 aylık devreler itibarıyla çok sayıda ve ayrıntılı bilgiler içeren tablolar istenilmeye başlanmıştır.

3.5.6. Diğer Cetveller

Müsteşarlık kanununun uygulanmasını izlemek amacıyla bankalardan belirleyeceği esaslar ve örneklere uygun olarak cetvel, rapor ve mali tablolar istemeye ve gerekli gördüğü takdirde yayınlanmasına ilişkin usul ve esasları Merkez Bankası ve T. Bankalar Birliği'nin görüşlerini alarak saptamaya yetkilidir. Bankalar da cetvel, rapor ve mali tabloları Müsteşarlığa vermekle yükümlüdür (27).

Müsteşarlık Bankalar Kanunu'nun verdiği bu yetki çerçevesinde bankaların aylık mevduat ve kredi cetveli hazırlamalarını ve Müsteşarlığa gönderilmesini öngörmüştür. Tabloların şekli ve hazırlanış esasları konusundaki Müsteşarlık yazısı 2.8.1986 yılında Türkiye Bankalar Birliği tarafından bankalara iletilmiştir.

Bu cetveller; her ayın son günü esas alınarak düzenlenir ve ertesi ayın sonuna kadar Müsteşarlığa gönderilir; cetvellerdeki hesap numaraları, tertip şekli ve hesap isimleri değiştirilemez ve yeni hesap açılmaz; cetveller milyon TL olarak düzenlenir ve yurtiçi şubeleri kapsayacak şekilde düzenlenir.

3.5.7. Diğer Konular

3.5.7.1. Muhasebe ve Kayıt Düzenine Ait Düzenlemeler

i) Hesap Dönemi :

Bankalar Kanunu, bankalarda hesap dönemi takvim yılı olarak belirlemiştir (28). Takvim yılı 1 Ocaktan başlayıp 31 Aralık tarihinde biten 365 günlük dönemi kapsamaktadır. Bankalar bilanço ve kâr-zarar cetvellerini 31 Aralık tarihinden başlayarak hazırlamakla yükümlüdürler.

(27) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 56/3.

(28) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 51/1.

ii) Muhasebede Türk Lirasının Esas Alınması :

Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu, defter ve kayıtların Türkçe tutulmasını öngörmüştür (29).

Bankalar Kanunu ise; bankaların hesaplarını, bilançolarını ve kâr-zarar cetvellerini kesirleri dikkate almak suretiyle Türk Lirası üzerinden düzenlemelerini öngörmüştür (30).

Ancak burada TTK ve VUK'na göre bir ifade farklılığı bulunmaktadır. Bankaların kâr-zarar cetvelleri ile bilançolarını Türk Lirası üzerinden düzenlemeleri gerekir. Fakat hesapların mutlaka Türk Lirası tutulması muhasebe ilkeleri çerçevesinde bankalar açısından olanaksızdır. Yabancı paralı işlemler yabancı para üzerinden ve sabit kur yöntemi ile izlemek ve ay sonunda aylık durum, yıl sonunda bilanço ve kâr-zarar hesabı hazırlanırken evalüe edilerek TL'na çevrilmek durumundadır. Zaten bankaların uyguladığı tek düzen hesap planında kabul edilen muhasebe ilkesi de ikili-para sistemine dayanmaktadır.

Bankalar Kanunu'nda düzenlenen ikinci konu da lira kesirlerinin (kuruşların) dikkate alınmamasıdır. Bu uygulama 1974'ten beri yapılmaktadır ve ekonomik değeri kaybalon kesirleri atmak Türk Lirası için kolaydır. Ancak yabancı paralı işlemin kendisinde yabancı para küsüratını atmak mümkün değildir. Yabancı paralı işlemlerin evalüasyonunda, efektif ve döviz alım-satımında TL karşılıklarının küsüratı atılabilir. Sorun, yabancı paralı değerlerin küsüratlı olarak sabit kur üzerinden hesaplarda izlenmesindedir.

(29) T.T.K. m. 66/1, V.U.K. m. 215.

(30) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 51/4.

iii) Hesap Uygunluğu :

"Bankalar işlemlerini kayıt dışı bırakmayacakları ve gerçek mahiyetlerine uygun düşmeyen bir şekilde muhasebeleştiremeyecekleri gibi kanuni ve yardımcı defterleri ile kayıtları, şubeleri, yurtiçi ve yurtdışındaki muhabetleri ile hesap uygunluğu sağlamadan bilançolarını kapata-
mazlar"(31).

Bu koşula göre bankalar en az yılda bir kez bilançolarını kapatırken şubeleri ile mutabakat yapmaktadırlar. Bunun sonucu da, yılda en az bir kez şubeler cari hesabının borç ve alacak bakiyeleri eşitlenir ve işlem ve şube bazında mutabakatlar sağlanır.

iv) Genel Kabul Görmüş Muhasebe Prensipleri ve Uygulamaları :

Türkiye'de genel kabul görmüş muhasebe prensiplerini belirleyen bir üst örgüt veya kurum bulunmamaktadır. Muhasebe prensipleri, genellikle Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu'nda yer alan hükümlere dayanılarak hazırlanmaktadır.

v) Belgelerin Saklanması :

"Bankalar aldıkları yazılarıyla faaliyetleri ile ilgili belgelerin asıllarını veya mümkün olmadığı hallerde sıhatlerinden şüpheye davet etmeyecek kopyalarını ve yazdıkları yazıların makine ile alınmış suretlerini tarih ve numara sırası ile düzenleyerek usulleri dairesinde saklamak zorundadırlar. Bunların müsteşarlıkça saptanacak esas ve şartlar dairesinde mikrofilm olarak saklanmaları mümkündür" (32).

(31) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 52.

(32) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 53.

Burada sözü edilen belgelerin saklanma sürelerinin ne kadar olacağı Bankalar Kanununda açıklanmamış olduğundan genel hükümlere gidilmesi gerekmektedir. Türk Ticaret Kanunu, saklama yükümünde süreyi 10 yıl olarak belirler iken, Vergi Usul Kanununda bu süre 5 yıl gösterilmiştir (33).

Türk Ticaret Kanununda belirtilen süre daha geniş olduğundan bu kanun maddesine uyulması gerekir.

Uygulamada, bankalar yoğun iş hacimlerinden dolayı belgeleri uzun yıllar saklamakta güçlük çekmekte idiler. 3182 Sayılı Kanun, bir yenilik getirerek belgelerin mikrofilm olarak ta saklanabileceğini öngörmüştür.

vi) Hesap Düzenine Aykırılıkların Yaptırımı

"Bankaların, mahkemelere, resmi dairelere hitaben düzenledikleri veya yayımladıkları belgelerde yapılan gerçeğe aykırı beyanlardan dolayı bu belgeler veya bunların düzenlenmesine esas olan her türlü belgelerin imza edenler görev ve ilgilerine ve fiile katılma derecelerine göre altı aydan iki yıla kadar hapis ve 500 bin liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasına mahkum edilirler (34).

3.5.7.2. Bankalar Tarafından Tutulacak Defterler

Bir ticari işletme olarak bankalar işletmenin nitelik ve öneminin gerektirdiği bütün defterleri tutmak zorundadır (35). Bazı defterlerin tutulması kanuni bir zorunluluktur.

(33) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 53.

(34) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 79/3.

(35) T.T.K. m. 66/1.

Bu defterler şunlardır :

Yönetim Kurulu Karar Defteri

Kredi Komitesi Karar Defteri

Pay Sahipleri Defteri

Genel Kurul Toplantı ve Müzakere Defteri

Defteri Kebir

Yevmiye Defteri

Günlük Kasa Defteri

Danga Vergisi Defteri

Tutulması zorunlu olmayan defterler ise;

Muavin Defterler ve

Gider Vergisi Defterleridir.

TEK DÜZEN HESAP PLANI ÖZETİ

0 DÖNER DEĞERLER

- 010 KASA
- 011 EFEKTİF DEPOSU
- 012 YOLDAKİ PARALAR-TÜRK PARASI
- 013 YOLDAKİ PARALAR-YABANCI PARA
- 014 ALINAN BANKA ÇEKLERİ-TÜRK PARASI
- 015 ALINAN BANKA ÇEKLERİ-YABANCI PARA
- 016 VADESİ GELMİŞ KUPONLAR-TÜRK PARASI
- 017 VADESİ GELMİŞ KUPONLAR-YABANCI PARA
- 020 TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI-TÜRKPARASI
- 021 TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI-YABANCI PARA
- 022 YURTIÇİ BANKALAR-TÜRK PARASI
- 023 YURTIÇİ BANKALAR-YABANCI PARA
- 024 YURTDIŞI BANKALAR-TÜRK PARASI
- 025 YURTDIŞI BANKALAR-YABANCI PARA
- 026 YURTDIŞI MERKEZ VE ŞUBELER-TÜRK PARASI
- 027 YURTDIŞI MERKEZ VE ŞUBELER-YABANCI PARA
- 028 ÖZEL FİNANS KURUMLARI-TÜRK PARASI
- 029 ÖZEL FİNANS KURUMLARI-YABANCI PARA
- 030 MENKUL DEĞERLER CÜZDANI-TÜRK PARASI
- 031 MENKUL DEĞERLER CÜZDANI-YABANCI PARA
- 032 MENKUL DEĞERLER DEĞER AZALMA KARŞILIĞI-TÜRK PARASI
- 033 MENKUL DEĞERLER DEĞER AZALMA KARŞILIĞI-YABANCI PARA

1 KREDİLER

- 100 İSKONTO SENETLERİ-TÜRK PARASI
- 101 İSKONTO SENETLERİ-YABANCI PARA
- 102 İŞTİRA SENETLERİ-TÜRK PARASI
- 103 İŞTİRA SENETLERİ-YABANCI PARA
- 110 KISA VADELİ AÇIK İHRACAT KREDİLERİ-TÜRK PARASI
- 111 KISA VADELİ AÇIK İHRACAT KREDİLERİ-YABANCI PARA

- 112 KISA VADELİ TEMİNATLI İHRACAT KREDİLERİ-TÜRK PARASI
- 113 KISA VADELİ TEMİNATLI İHRACAT KREDİLERİ-YABANCI PARA
- 114 KISA VADELİ TEMİNATLI İTHALAT KREDİLERİ-TÜRK PARASI
- 115 KISA VADELİ TEMİNATLI İTHALAT KREDİLERİ-YABANCI PARA
- 116 KISA VADELİ AÇIK DİĞER KREDİLER-TÜRK PARASI
- 117 KISA VADELİ AÇIK DİĞER KREDİLER-YABANCI PARA
- 118 KISA VADELİ TEMİNATLI DİĞER KREDİLER-TÜRK PARASI
- 119 KISA VADELİ TEMİNATLI DİĞER KREDİLER-YABANCI PARA
- 120 KISA VADELİ İHTİSAS KREDİLERİ-TÜRK PARASI
- 121 KISA VADELİ İHTİSAS KREDİLERİ-YABANCI PARA
- 124 KISA VADELİ FON KAYNAKLI KREDİLER-TÜRK PARASI
- 125 KISA VADELİ FON KAYNAKLI KREDİLER-YABANCI PARA
- 126 MALİ KESİME VERİLEN KISA VADELİ KREDİLER-TÜRK PARASI
- 127 MALİ KESİME VERİLEN KISA VADELİ KREDİLER-YABANCI PARA
- 128 YURTDIŞI KISA VADELİ KREDİLER-TÜRK PARASI
- 129 YURTDIŞI KISA VADELİ KREDİLER-YABANCI PARA
- 130 ORTA VE UZUN VADELİ AÇIK İHRACAT GARANTİLİ YATIRIM KREDİLERİ-TÜRK PARASI
- 131 ORTA VE UZUN VADELİ AÇIK İHRACAT GARANTİLİ YATIRIM KREDİLERİ-YABANCI PARA
- 132 ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATLI İHRACAT GARANTİLİ YATIRIM KREDİLERİ-TÜRK PARASI
- 133 ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATLI İHRACAT GARANTİLİ YATIRIM KREDİLERİ-YABANCI PARA
- 134 ORTA VE UZUN VADELİ AÇIK DİĞER YATIRIM KREDİLERİ-TÜRK PARASI
- 135 ORTA VE UZUN VADELİ AÇIK DİĞER YATIRIM KREDİLERİ-YABANCI PARA
- 136 ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATLI DİĞER YATIRIM KREDİLERİ-TÜRK PARASI
- 137 ORTA VE UZUNVADELİ TEMİNATLI DİĞER YATIRIM KREDİLERİ-YABANCI PARA
- 138 ORTA VE UZUN VADELİ AÇIK İŞLETME KREDİLERİ-TÜRK PARASI
- 139 ORTA VE UZUN VADELİ AÇIK İŞLETME KREDİLERİ-YABANCI PARA

- 140 ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATLI İŞLETME KREDİLERİ-
TÜRK PARASI
- 141 ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATLI İŞLETME KREDİLERİ-
YABANCI PARA
- 142 ORTA VE UZUN VADELİ İHTİSAS KREDİLERİ-TÜRK PARASI
- 143 ORTA VE UZUN VADELİ İHTİSAS KREDİLERİ-YABANCI PARA
- 144 ORTA VE UZUN VADELİ FON KAYNAKLI KREDİLER-TÜRK PARASI
- 145 ORTA VE UZUN VADELİ FON KAYNAKLI KREDİLER-YABANCI PARA
- 146 MALİ KESİME VERİLEN ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLER-
TÜRK PARASI
- 147 MALİ KESİME VERİLEN ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLER-
YABANCI PARA
- 148 YURTDIŞI ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLER-TÜRK PARASI
- 149 YURTDIŞI ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLER-YABANCI PARA
- 150 İDARİ TAKİPTEKİ KISA VADELİ TEMİNATSIZ KREDİLER-
ANA PARA-TÜRK PARASI
- 151 İDARİ TAKİPTEKİ KISA VADELİ TEMİNATSIZ KREDİLER-
ANA PARA-YABANCI PARA
- 152 İDARİ TAKİPTEKİ KISA VADELİ TEMİNATLI KREDİLER-
ANA PARA-TÜRK PARASI
- 153 İDARİ TAKİPTEKİ KISA VADELİ TEMİNATLI KREDİLER-
ANA PARA-YABANCI PARA
- 154 İDARİ TAKİPTEKİ ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATSIZ KREDİLER-
ANA PARA-TÜRK PARASI
- 155 İDARİ TAKİPTEKİ ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATSIZ KREDİLER-
ANA PARA-YABANCI PARA
- 156 İDARİ TAKİPTEKİ ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATLI KREDİLER-
ANA PARA-TÜRK PARASI
- 157 İDARİ TAKİPTEKİ ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATLI KREDİLER-
ANA PARA-YABANCI PARA
- 158 İDARİ TAKİPTEKİ TAZMİN EDİLEN GAYRİ NAKDİ KREDİLER VE
YÜKÜMLÜLÜKLER-TÜRK PARASI
- 159 İDARİ TAKİPTEKİ TAZMİN EDİLEN GAYRİ NAKDİ KREDİLER VE
YÜKÜMLÜLÜKLER-YABANCI PARA

- 160 İDARİ TAKİPTEKİ KISA VADELİ TEMİNATSIZ KREDİLER-FAİZ-TÜRK PARASI
- 161 İDARİ TAKİPTEKİ KISA VADELİ TEMİNATSIZ KREDİLER-FAİZ-YABANCI PARA
- 162 İDARİ TAKİPTEKİ KISA VADELİ TEMİNATLI KREDİLER-FAİZ-TÜRK PARASI
- 163 İDARİ TAKİPTEKİ KISA VADELİ TEMİNATLI KREDİLER-FAİZ-YABANCI PARA
- 164 İDARİ TAKİPTEKİ ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATSIZ KREDİLER-FAİZ-TÜRK PARASI
- 165 İDARİ TAKİPTEKİ ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATSIZ KREDİLER-FAİZ-YABANCI PARA
- 166 İDARİ TAKİPTEKİ ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATLI KREDİLER-FAİZ-TÜRK PARASI
- 167 İDARİ TAKİPTEKİ ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATLI KREDİLER-FAİZ-YABANCI PARA
- 170 KANUNİ TAKİPTEKİ KISA VADELİ TEMİNATSIZ KREDİLER-TÜRK PARASI
- 171 KANUNİ TAKİPTEKİ KISA VADELİ TEMİNATSIZ KREDİLER-YABANCI PARA
- 172 KANUNİ TAKİPTEKİ KISA VADELİ TEMİNATLI KREDİLER-TÜRK PARASI
- 173 KANUNİ TAKİPTEKİ KISA VADELİ TEMİNATLI KREDİLER-YABANCI PARA
- 174 KANUNİ TAKİPTEKİ ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATSIZ KREDİLER-TÜRK PARASI
- 175 KANUNİ TAKİPTEKİ ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATSIZ KREDİLER-YABANCI PARA
- 176 KANUNİ TAKİPTEKİ ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATLI KREDİLER TÜRK PARASI
- 177 KANUNİ TAKİPTEKİ ORTA VE UZUN VADELİ TEMİNATLI KREDİLER YABANCI PARA
- 178 KANUNİ TAKİPTEKİ TAZMİN EDİLEN GAYRİ NAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER-TÜRK PARASI
- 179 KANUNİ TAKİPTEKİ TAZMİN EDİLEN GAYRİ NAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER-YABANCI PARA

- 180 KREDİLER ÖZEL KARŞILIĞI-TÜRK PARASI
181 KREDİLER ÖZEL KARŞILIĞI-YABANCI PARA

2 BAĞLI KREDİLER VE DİĞER AKTİFLER

- 210 MEVDUAT MUNZAM KARŞILIKLARI-TÜRK PARASI
211 MEVDUAT MUNZAM KARŞILIKLARI-YABANCI PARA
220 KREDİ FAİZLERİ VE GELİRLERİ TAHAKKUK VE REESKONTLARI-TÜRK PARASI
221 KREDİ FAİZLERİ VE GELİRLERİ TAHAKKUK VE REESKONTLARI-YABANCI PARA
222 DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI-TÜRK PARASI
223 DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI-YABANCI PARA
230 KANUNİ YEDEK AKÇELER KARŞILIĞI DEVLET TAHVİLİ HESABI
240 İŞTİRAKLERİMİZ VE KURULUŞLARIMIZ -TÜRK PARASI
241 İŞTİRAKLERİMİZ VE KURULUŞLARIMIZ-YABANCI PARA
242 İŞTİRAKLER VE KURULUŞLAR DEĞER AZALMA KARŞILIĞI-TÜRK PARASI
243 İŞTİRAKLER VE KURULUŞLAR DEĞER AZALMA KARŞILIĞI-YABANCI PARA
250 MENKULLER
252 GAYRİMENKULLER
254 ÖZEL MALİYET BEDELLERİ
256 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR
258 AKTİFLEŞTİRİLMİŞ GİDERLER
260 PEŞİN ÖDENMİŞ VERGİLER
270 AYNİYAT MEVCUDU
272 TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI ÖZEL HESAPLARI
274 TAHSİLİ ŞÜPHELİ ÜCRET, KOMİSYON VE DİĞER ALACAKLAR-TÜRK PARASI
275 TAHSİLİ ŞÜPHELİ ÜCRET, KOMİSYON VE DİĞER ALACAKLAR-YABANCI PARA
276 TAHSİLİ ŞÜPHELİ ÜCRET, KOMİSYON VE DİĞER ALACAKLAR KARŞILIĞI-TÜRK PARASI
277 TAHSİLİ ŞÜPHELİ ÜCRET, KOMİSYON VE DİĞER ALACAKLAR KARŞILIĞI-YABANCI PARA

- 278 MUHTELİF ALACAKLAR-TÜRK PARASI
- 279 MUHTELİF ALACAKLAR-YABANCI PARA
- 280 BORÇLU GEÇİCİ HESAPLAR-TÜRK PARASI
- 281 BORÇLU GEÇİCİ HESAPLAR-YABANCI PARA
- 282 BÖLGELER CARİ HESABI-TÜRK PARASI
- 290 ŞUBELER CARİ HESABI-TÜRK PARASI
- 291 ŞUBELER CARİ HESABI-YABANCI PARA
- 292 EFEKTİF ALIM/SATIM HESABI-TÜRK PARASI
- 293 EFEKTİF VAZİYETİ-YABANCI PARA
- 294 DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI-TÜRK PARASI
- 295 DÖVİZ VASİYETİ-YABANCI PARA
- 296 ÖZEL GÖREV HESAPLARI
- 298 ELDEN ÇIKARILACAK KIYMETLER

3 MEVDUAT VE DİĞER PASİFLER

- 300 TASARRUF MEVDUATI (GERÇEK KİŞİLER)-VADESİZ
- 301 DÖVİZ TEVDİAT HESABI-VADESİZ
- 302 DÖVİZE DÖNÜŞTÜRÜLEBİLİR TÜRK LİRASI MEVDUAT-VADESİZ
- 304 DİĞER MEVDUAT-VADESİZ
- 306 DÖVİZE ÇEVİRİLEBİLİR TÜRK LİRASI MEVDUAT-VADESİZ
- 308 BANKALAR MEVDUATI-VADESİZ
- 309 BANKALAR MEVDUATI-VADESİZ YP.
- 310 TASARRUF MEVDUATI (GERÇEK KİŞİLER)-VADELİ
- 311 DÖVİZ TEVDİAT HESABI-VADELİ
- 312 DÖVİZE DÖNÜŞTÜRÜLEBİLİR TÜRK LİRASI MEVDUAT-VADELİ
- 314 DİĞER MEVDUAT-VADELİ
- 316 DÖVİZE ÇEVİRİLEBİLİR TÜRK LİRASI MEVDUAT-VADELİ
- 318 BANKALAR MEVDUATI-VADELİ
- 319 BANKALAR MEVDUATI-VADELİ YP.
- 320 MEVDUAT SERTİFİKASI-VADELİ
- 330 TAHVİL TALEBİ KARŞILIĞI TEVDİAT HESABI
- 340 TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI KREDİLERİ-TÜRK PARASI
- 341 TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI KREDİLERİ-YABANCI PARA
- 342 YURTIÇI BANKALARDAN KULLANILAN KREDİLER-TÜRK PARASI
- 343 YURTIÇI BANKALARDAN KULLANILAN KREDİLER-YABANCI PARA

- 344 YURTIÇİ DİĞER KURULUŞLARDAN KULLANILAN KREDİLER-
TÜRK PARASI
- 345 YURTIÇİ DİĞER KURULUŞLARDAN KULLANILAN KREDİLER-
YABANCI PARA
- 348 YURTDIŞINDAN KULLANILAN KREDİLER-TÜRK PARASI
- 349 YURTDIŞINDAN KULLANILAN KREDİLER-YABANCI PARA
- 350 KARŞILIKLAR-TÜRK PARASI
- 351 KARŞILIKLAR-YABANCI PARA
- 360 FAİZ VE GİDER REESKONTLARI-TÜRK PARASI
- 361 FAİZ VE GİDER REESKONTLARI-YABANCI PARA
- 370 İTHALAT TEMİNATLARI VE TRANSFER EMİRLERİ-TÜRK PARASI
- 371 İTHALAT TEMİNATLARI VE TRANSFER EMİRLERİ (BANKAMIZ
POZİSYONUyla İLGİLİ)-YABANCI PARA
- 374 GENEL MÜDÜRLÜK CARİ HESABI
- 380 ÖDENECEK VERGİ, RESİM HARÇ VE PRİMLER-TÜRK PARASI
- 381 ÖDENECEK VERGİ, RESİM, HARÇ VE PRİNLER-YABANCI PARA
- 382 TAHVİLLERİMİZ-TÜRK PARASI
- 383 TAHVİLLERİMİZ-YABANCI PARA
- 384 FONLAR
- 386 ERTELENMİŞ VERGİLER
- 388 FONLARDAN KULLANDIRILAN KREDİ KARŞILIKLARI
- 390 MUHTELİF BORÇLAR-TÜRK PARASI
- 391 MUHTELİF BORÇLAR-YABANCI PARA
- 392 ALACAKLI GEÇİCİ HESAPLAR-TÜRK PARASI
- 393 ALACAKLI GEÇİCİ HESAPLAR-YABANCI PARA
- 394 ÖDEME EMİRLERİ-TÜRK PARASI
- 395 ÖDEME EMİRLERİ-YABANCI PARA
- 396 ÖZEL GÖREV HESAPLARI
- 398 YÜKLENİCİLER HESABI

4 ÖZKAYNAKLAR

- 410 SERMAYE-TÜRK PARASI
- 411 SERMAYE-YABANCI PARA
- 412 ÖDENMEMİŞ SERMAYE-TÜRK PARASI
- 413 ÖDENMEMİŞ SERMAYE-YABANCI PARA

- 420 KANUNİ YEDEK AKÇELER
430 İHTİYARİ YEDEK AKÇELER
440 BANKA SABİT KIYMET YENİDEN DEĞERLEME FONU
442 İŞTİRAKLER VE KURULUŞLAR SABİT KIYMET YENİDEN DEĞERLEME
KARŞILIĞI-TÜRK PARASI
443 İŞTİRAKLER VE KURULUŞLAR SABİT KIYMET YENİDEN DEĞERLEME
KARŞILIĞI-YABANCI PARA
450 KAR VE ZARAR
452 GEÇMİŞ YILLAR KAR VE ZARARI

5 FAİZ GELİRLERİ

- 500 İSKONTO VE İŞTİRA SENETLERİNDEN ALINAN FAİZLER-
TÜRK PARASI
501 İSKONTO VE İŞTİRA SENETLERİNDEN ALINAN FAİZLER-
YABANCI PARA
510 KISA VADELİ İHRACAT KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-
TÜRK PARASI
511 KISA VADELİ İHRACAT KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-
YABANCI PARA
512 KISA VADELİ İTHALAT KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-
TÜRK PARASI
512 KISA VADELİ İTHALAT KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-
YABANCI PARA
514 KISA VADELİ DİĞER KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
515 KISA VADELİ DİĞER KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI
PARA
516 KISA VADELİ İHTİSAS KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK
PARASI
517 KISA VADELİ İHTİSAS KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-
YABANCI PARASI
518 KISA VADELİ FON KAYNAKLI KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-
TÜRK PARASI
519 KISA VADELİ FON KAYNAKLI KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-
YABANCI PARA

- 520 MALİ KESİME VERİLEN KISA VADELİ KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
- 521 MALİ KESİME VERİLEN KISA VADELİ KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
- 522 YURTDIŞI KISA VADELİ KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
- 523 YURTDIŞI KISA VADELİ KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
- 530 ORTA VE UZUN VADELİ İHRACAT GARANTİLİ YATIRIM KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
- 531 ORTA VE UZUN VADELİ İHRACAT GARANTİLİ YATIRIM KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
- 532 ORTA VE UZUN VADELİ DİĞER YATIRIM KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
- 533 ORTA VE UZUN VADELİ DİĞER YATIRIM KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
- 534 ORTA VE UZUN VADELİ İŞLETME KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
- 535 ORTA VE UZUN VADELİ İŞLETME KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
- 536 ORTA VE UZUN VADELİ İHTİSAS KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
- 537 ORTA VE UZUN VADELİ İHTİSAS KREDİLERİNDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
- 538 ORTA VE UZUN VADELİ FON KAYNAKLI KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
- 539 ORTA VE UZUN VADELİ FON KAYNAKLI KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
- 540 MALİ KESİME VERİLEN ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
- 541 MALİ KESİME VERİLEN ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
- 542 YURTDIŞI ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
- 543 YURTDIŞI ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA

- 546 İDARİ TAKİPTEKİ KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
547 İDARİ TAKİPTEKİ KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
548 KANUNİ TAKİPTEKİ KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
549 KANUNİ TAKİPTEKİ KREDİLERDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
550 KAYNAK KULLANIMINI DESTEKLEME FONUNDAN ALINAN PRİMLER
560 MEVDUAT MUNZAM KARŞILIKLARINDAN ALINAN FAİZLER-TÜRK
PARASI
561 MEVDUAT MUNZAM KARŞILIKLARINDAN ALINAN FAİZLER-YABANCI
PARA
570 BANKALARDAN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
571 BANKALARDAN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
580 MENKUL DEĞERLER CÜZDANINDAN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
581 MENKUL DEĞERLER CÜZDANINDAN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
590 KANUNİ YEDEK AKÇELER KARŞILIĞI KIYMETLERDEN ALINAN
FAİZLER
592 ŞUBELERDEN ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
593 ŞUBELERDEN ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA
598 DİĞER ALINAN FAİZLER-TÜRK PARASI
599 DİĞER ALINAN FAİZLER-YABANCI PARA

6 FAİZ GİDERLERİ

- 610 TÜRK LİRASI MEVDUATA VERİLEN FAİZLER
611 YABANCI PARA MEVDUATA VERİLEN FAİZLER
620 TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI KREDİLERİNE VERİLEN
FAİZLER-TÜRK PARASI
621 TÜRKİYE CUMHURİYETİ MERKEZ BANKASI KREDİLERİNE VERİLEN
FAİZLER-YABANCI PARA
622 YURTIÇİNDEN KULLANILAN KREDİLERE VERİLEN FAİZLER-TÜRK
PARASI
623 YURTIÇİNDEN KULLANILAN KREDİLERE VERİLEN FAİZLER-
YABANCI PARA
624 YURTDIŞINDAN KULLANILAN KREDİLERE VERİLEN FAİZLER-TÜRK
PARASI
625 YURTDIŞINDAN KULLANILAN KREDİLERE VERİLEN FAİZLER-
YABANCI PARA

- 630 TAHVİLLERİMİZE VERİLEN FAİZLER-TÜRK PARASI
- 631 TAHVİLLERİMİZE VERİLEN FAİZLER-YABANCI PARA
- 640 FONLARA VERİLEN FAİZLER
- 650 ŞUBELERE VERİLEN FAİZLER-TÜRK PARASI
- 651 ŞUBELERE VERİLEN FAİZLER-YABANCI PARA
- 698 VERİLEN DİĞER FAİZLER-TÜRK PARASI
- 699 VERİLEN DİĞER FAİZLER-YABANCI PARA

7 FAİZ DIŞI GELİRLER

- 700 İŞTİRA SENETLERİNDEN ALINAN KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 701 İŞTİRA SENETLERİNDEN ALINAN KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 710 KISA VADELİ İHRACAT KREDİLERİNDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 711 KISA VADELİ İHRACAT KREDİLERİNDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 712 KISA VADELİ İTHALAT KREDİLERİNDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 713 KISA VADELİ İTHALAT KREDİLERİNDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARASI
- 714 KISA VADELİ DİĞER KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 715 KISA VADELİ DİĞER KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 716 KISA VADELİ İHTİSAS KREDİLERİNDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 717 KISA VADELİ İHTİSAS KREDİLERİNDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 718 KISA VADELİ FON KAYNAKLI KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 719 KISA VADELİ FON KAYNAKLI KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 720 MALİ KESİME VERİLEN KISA VADELİ KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 721 MALİ KESİME VERİLEN KISA VADELİ KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARA

- 722 YURTDIŞI KISA VADELİ KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE
KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 723 YURTDIŞI KISA VADELİ KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE
KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 730 ORTA VE UZUN VADELİ İHRACAT GARANTİLİ YATIRIM
KREDİLERİNDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 731 ORTA VE UZUN VADELİ İHRACAT GARANTİLİ YATIRIM
KREDİLERİNDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 732 ORTA VE UZUN VADELİ DİĞER YATIRIM KREDİLERİNDEN ALINAN
ÜCRET VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 733 ORTA VE UZUN VADELİ DİĞER YATIRIM KREDİLERİNDEN ALINAN
ÜCRET VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 734 ORTA VE UZUN VADELİ İŞLETME KREDİLERİNDEN ALINAN ÜCRET
VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 735 ORTA VE UZUN VADELİ İŞLETME KREDİLERİNDEN ALINAN ÜCRET
VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 736 ORTA VE UZUN VADELİ İHTİSAS KREDİLERİNDEN ALINAN ÜCRET
VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 737 ORTA VE UZUN VADELİ İHTİSAS KREDİLERİNDEN ALINAN ÜCRET
VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 738 ORTA VE UZUN VADELİ FON KAYNAKLI KREDİLERDEN ALINAN
ÜCRET VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 739 ORTA VE UZUN VADELİ FON KAYNAKLI KREDİLERDEN ALINAN
ÜCRET VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 740 MALİ KESİME VERİLEN ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLERDEN
ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 741 MALİ KESİME VERİLEN ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLERDEN
ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 742 YURTDIŞI ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET
VE KOMİSYONLAR-TÜRK PARASI
- 743 YURTDIŞI ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET
VE KOMİSYONLAR-YABANCI PARA
- 744 İDARİ TAKİPTEKİ KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-
TÜRK PARASI
- 745 İDARİ TAKİPTEKİ KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-
YABANCI PARA

- 746 KANUNİ TAKİPTEKİ KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-
TÜRK PARASI
- 747 KANUNİ TAKİPTEKİ KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-
YABANCI PARA
- 748 NAKDİ OLMAYAN KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-
TÜRK PARASI
- 749 NAKDİ OLMAYAN KREDİLERDEN ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR-
YABANCI PARA
- 750 SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ KARLARI-TÜRK PARASI
- 751 SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ KARLARI-YABANCI PARA
- 760 BANKACILIK HİZMETLERİ GELİRLERİ-TÜRK PARASI
- 761 BANKACILIK HİZMETLERİ GELİRLERİ-YABANCI PARA
- 771 KAMBİYO KARLARI
- 780 İŞTİRAKLERİMİZDEN VE KURULUŞLARIMIZDAN ALINAN KAR
PAYLARI-TÜRK PARASI
- 781 İŞTİRAKLERİMİZDEN VE KURULUŞLARIMIZDAN ALINAN KAR
PAYLARI-YABANCI PARA
- 790 DİĞER FAİZ DIŞI FAALİYET GELİRLERİ-TÜRK PARASI
- 791 DİĞER FAİZ DIŞI FAALİYET GELİRLERİ-YABANCI PARA
- 792 OLAĞANÜSTÜ GELİRLER-TÜRK PARASI
- 793 OLAĞANÜSTÜ GELİRLER-YABANCI PARA

8 FAİZ DIŞI GİDERLER

- 810 PERSONEL GİDERLERİ
- 820 PROVİZYONLAR-TÜRK PARASI
- 821 PROVİZYONLAR-YABANCI PARA
- 830 VERGİ VE HARÇLAR-TÜRK PARASI
- 831 VERGİ VE HARÇLAR-YABANCI PARA
- 840 TÜRK PARASI İŞLEMLERİNDEN VERİLEN KOMİSYON VE ÜCRETLER
- 841 YABANCI PARA İŞLEMLERİNDEN VERİLEN KOMİSYON VE ÜCRETLER
- 850 AMORTİSMAN GİDERİ
- 861 KAMBİYO ZARARLARI
- 870 SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ ZARARLARI-TÜRK PARASI
- 871 SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ ZARARLARI-YABANCI PARA

- 880 DİĞER İŞLETME GİDERERİ
882 DİĞER GİDERLER VE ZARARLAR
890 OLAĞANÜSTÜ GİDERLER-TÜRK PARASI
891 OLAĞANÜSTÜ GİDERLER-YABANCI PARA

9 NAZIM HESAPLAR

- 910 TÜRK PARASI TEMİNAT MEKTUPLARINDAN ALACAKLAR
911 YABANCI PARA TEMİNAT MEKTUPLARINDAN ALACAKLAR
912 TÜRK PARASI TEMİNAT MEKTUPLARINDAN BORÇLAR
913 YABANCI PARA TEMİNAT MEKTUPLARINDAN BORÇLAR
920 KABUL KREDİLERİNDEN ALACAKLAR-TÜRK PARASI
921 KABUL KREDİLERİNDEN ALACAKLAR-YABANCI PARA
922 KABUL KREDİLERİNDEN BORÇLAR-TÜRK PARASI
923 KABUL KREDİLERİNDEN BORÇLAR-YABANCI PARA
930 AKREDİTİF TAAHHÜTLERİMİZDEN ALACAKLAR-TÜRK PARASI
931 AKREDİTİF TAAHHÜTLERİMİZDEN ALACAKLAR-YABANCI PARA
932 AKREDİTİF TAAHHÜTLERİMİZDEN BORÇLAR-TÜRK PARASI
933 AKREDİTİF TAAHHÜTLERİMİZDEN BORÇLAR-YABANCI PARA
940 CİRANTALARIMIZ-TÜRK PARASI
941 CİRANTALARIMIZ-YABANCI PARA
942 CİROLARIMIZ-TÜRK PARASI
943 CİROLARIMIZ-YABANCI PARA
950 KEFALET ETTİĞİMİZ TAHVİL ALACAKLARI-TÜRK PARASI
951 KEFALET ETTİĞİMİZ TAHVİL ALACAKLARI-YABANCI PARA
952 KEFALET ETTİĞİMİZ TAHVİL BORÇLARI-TÜRK PARASI
953 KEFALET ETTİĞİMİZ TAHVİL BORÇLARI-YABANCI PARA
960 TAKSİTE BAĞLANMAMIŞ MEVDUAT MUNZAM KARŞILIĞINDAN
ALACAKLAR-TÜRK PARASI
961 TAKSİTE BAĞLANMAMIŞ MEVDUAT MUNZAM KARŞILIĞINDAN
ALACAKLAR-YABANCI PARA
962 TAKSİTE BAĞLANMAMIŞ MEVDUAT MUNZAM KARŞILIĞINDAN
BORÇLAR-TÜRK PARASI
963 TAKSİTE BAĞLANMAMIŞ MEVDUAT MUNZAM KARŞILIĞINDAN
BORÇLAR-YABANCI PARA

- 970 TEMİNAT MEKTUPSUZ PREFİNANSMAN KREDİLERİNDEN ALACAKLAR-
TÜRK PARASI
- 971 TEMİNAT MEKTUPSUZ PREFİNANSMAN KREDİLERİNDEN ALACAKLAR-
YABANCI PARA
- 972 TEMİNAT MEKTUPSUZ PREFİNANSMAN KREDİLERİNDEN BORÇLAR-
TÜRK PARASI
- 973 TEMİNAT MEKTUPSUZ PREFİNANSMAN KREDİLERİNDEN BORÇLAR-
YABANCI PARA
- 978 TAAHHÜTLERDEN ALACAKLAR-TÜRK PARASI
- 979 TAAHHÜTLERDEN ALACAKLAR-YABANCI PARA
- 980 TAAHHÜTLERDEN BORÇLAR-TÜRK PARASI
- 981 TAAHHÜTLERDEN BORÇLAR-YABANCI PARA
- 982 ŞUBELERİMİZE TAHSİS OLUNAN SERMAYE-TÜRK PARASI
- 983 ŞUBELERİMİZE TAHSİS OLUNAN SERMAYE-YABANCI PARA
- 984 ŞUBELER SERMAYESİ-TÜRK PARASI
- 985 ŞUBELER SERMAYESİ-YABANCI PARA
- 992 SINIRLAMALARA TABİ OLMAYAN KREDİLERDEN ALACAKLAR-TÜRK
PARASI (BANKALAR KANUNU MADDE 38/5)
- 993 SINIRLAMALARA TABİ OLMAYAN KREDİLERDEN ALACAKLAR-
YABANCI PARA (BANKALAR KANUNU MADDE 38/5)
- 994 SINIRLAMALARA TABİ OLMAYAN KREDİLERDEN BORÇLAR-TÜRK
PARASI (BANKA KANUNU MADDE 38/5)
- 995 SINIRLAMALARA TABİ OLMAYAN KREDİLERDEN BORÇLAR-
YABANCI PARA (BANKA KANUNU) MADDE 38/5)
- 996 DİĞER NAZİM HESAPLARDAN ALACAKLAR-TÜRK PARASI
- 997 DİĞER NAZİM HESAPLARDAN ALACAKLAR-YABANCI PARA
- 998 DİĞER NAZİM HESAPLARINDAN BORÇLAR-TÜRK PARASI
- 999 DİĞER NAZİM HESAPLARINDAN BORÇLAR-YABANCI PARA

3.6. BANKACILIĞIN KORUNMASI

Bankaların modern yapıya kavuştuğu yıllardan beri bankaları, bankacılığı ve banka müşterilerini koruma gereksinimleri ortaya çıkmıştır.

Bu amaçla, bankanın yeterli sermaye ile kurulması, tasarruf mevduatı sahiplerinin ayrıcalıklı alacaklı durumunda olması, mevduat sigortası, mevduat munzam karşılığı oluşturulması, bankaların topladıkları mevduata karşı ellerinde likiditeleri yüksek finansal varlıklar bulundurmaları, toplanan mevduatın banka öz sermayesinin belirli katlarını aşmaması gibi doğrudan yapılan koruyucu önlemler yanında, bankaların aşırı riskler üstlenmesinin önlenmesi, açılacak kredilere genel ve bireysel sınırlama, bankaların haksız kazanç sağlamak amacıyla iştirak ve taşınmaz mal yatırımlarında bulunmasının önlenmesi banka mensuplarına kredi açtırılmaması, banka bilançolarının kamuya açıklanması ve denetimi gibi dolaylı koruyucu önlemler de alınmaktadır (1).

Burada sözünü ettiğimiz önlemlerin alınması ve işlerliğinin kontrolü doğal olarak kendi haline bırakılmayacağından, bankaların denetlenmesi konusu ortaya çıkmaktadır.

(1) AKGÜÇ, Öztin, Türkiye'de Bankacılık, Gerçek Yayınevi, Aralık 1987, s. 172.

3.6.1. BANKALARIN DENETLENMESİ

Bu konuya şöyle bir soru ile başlayabiliriz : Bankalar neden denetlenir?

Bir ülkede uygulanan para politikasının etkin olabilmesi için o ülkedeki bankacılık sisteminin iyi işlemesi gerektirir. Çünkü, bankacılık kesimi, para politikası uygulamasında diğer kesimlere göre daha önemli işlevlere sahiptir.

Bankacılık sisteminin, para sunuşunun önemli bir bölümünü oluşturan kaydi para (banka parası) yaratma gücüne sahip olması, ekonomik istikrarı etkileyerek enflasyonist baskıların şiddetlenmesine veya ekonomik durgunluğun derinleşmesine yol açabilmesi, kendi özkaynaklarından çok birikim sahiplerinden mevduat ve diğer isimler altında topladıkları fonları kullanması (kredilendirme) ve başarısızlığının dar bir çerçevede kalmayarak tüm ekonomiye bunalım şeklinde yansımaları gibi nedenler bankaların kamu denetimine tabi tutulmasını kaçınılmaz kılmıştır (2).

Bankaların faaliyetleri günümüzde artık tüm ekonomiyi ve bireylerin çıkarlarını yakından ilgilendirdiğinden denetimlerin kamuya ait bir hak ve görev olduğu ve kamu otoritelerinin bu konuda yetkili buldukları fikri benimsenmiştir.

Türkiye'de de bankacılığın tarihsel gelişimini incelediğimizde zaman zaman kamu denetimi artmıştır. 1980'li yıllarda liberal (mali pazarların serbestleştirilmesi) bir politika uygulanarak kamu denetimi azaltılmıştır. Ancak bankaların üzerinden kamu denetiminin azaltılması uygulamada bazı sorunlar getirmiş olduğundan, kamu denetimi bankalar için bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir (3).

(2) ARGÜÇ, Öztin, a.g.e., s. 171.

(3) y.a.g.e., s. 171-172.

3.6.2. Bankaları Denetleyen Birimler

3.6.2.1. Bankalar Yeminli Murakıpları

Özel bir denetim birimi ile bankaların yerinde denetimi fikri ilk kez 2243 Sayılı Mevduatı Koruma Kanunu'nda (1933) ortaya çıkmıştır. Bu kanun, bankalara Maliye ve İktisat Bakanlıklarınca yeteri kadar yeminli banka murakıbu ünvanlı memur atanacağını öngörmekte ve bu memurların yeminlerini Bakanlar Kurulu önünde yapacaklarını ifade etmekte idi. 2243 Sayılı Kanunun denetim sistemindeki eksikliği banka murakıplarının hiç bir şekilde bankalardan mevduat sahiplerinin isimlerini içeren cetvel isteyememeleri idi (m. 19).

2999 Sayılı Bankalar Kanunu'nda da bankaların denetimi için bankalar yeminli murakıbına yer verilmiş ancak geri bir adım atılarak, yeminli murakıpların mevduatın yanı sıra kredi, kefalet, teminat ve sair banka işlem ve hizmetlerinin ayrıntısı ve ilgililerin isimleri ve hesapları hakkında da bilgi isteyemeyecekleri hükmü getirilmiştir (m. 40) (4).

Bu kanun ile yeminli murakıpların işlevleri yok olmuştur.

7129 Sayılı Bankalar Kanunu ile yeminli murakıpların yetkileri genişletilmiştir. Buna göre, bankalar yeminli murakıplarının bankalardan, bankaların iştiraklerinden, devlet daire ve teşekküllerinden, T. Bankalar Birliği ve benzeri teşekküllerden Bankalar Kanunu ile diğer kanunların bankalarla ilgili hükümlerinin denetiminde ilgili görevleri bilgileri istemeye ve bunların evrak, kayıt ve defterlerini inceleme ile yetkili oldukları açıklanmıştır (5).

(4) KARACAN A. İhsan, a.g.e., s.281.

(5) 7129 Sayılı Bankalar Kanunu, m. 61.

28 Sayılı KHK ile, bankalar yeminli murakıplarının daha önce verilen yetkilerine, vergi inceleme yetkisi de ilave edilmiştir. Daha sonra çıkartılan 70 sayılı KHK ve 3182 Sayılı Kanunlarda 28 Sayılı KHK ile getirilen esaslar korunmuştur.

3.6.2.1.1. Bankalar Yeminli Murakıplarının Görevleri

Bankalar yeminli murakıplarının görevleri Bankalar Kanunu'nca yönetmelikle belirlenmiştir. Bu görevler şunlardır :

i) Bu Kanun ile ek ve değişikliklerin diğer kanunların bankalarla ilgili hükümlerinin uygulanmasını ve her türlü bankacılık işlemlerinin denetimi, bankaların varlıkları, alacakları, özkaynakları, borçları, kâr-zarar hesapları arasındaki ilgi ve dengelerin ve mali bünyeyi etkileyen diğer tüm unsurların tesbit ve tahlili bankalar yeminli murakıpları ve yardımcıları tarafından yapılır (6).

ii) Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası ve tüm bankaların kuruluş kanunlarını denetlemek, (7).

iii) Kalkınma planlarıyla, yıllık programlar ve icra planlarının; meslekle ilgili konularda örgördüğü çalışmalarını yapmak,

iv) Mevzuat ve uygulamasıyla ilgili olarak karşılaşılan veya Bakanlıkça gerekli görülen değişik konular hakkında etüt ve incelemeler yapmak, fikir vermek ve tekliflerde bulunmak,

v) Gerekli görülen hallerde kanun tasarılarının hazırlanmasına, görüşülmesine, kurum içi veya kurumlar arası toplantı ve çalışmalara katılmak,

(6) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 61/1.

(7) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 61/2.

vi) Ekonomik, mali, hukuki özellikle para, banka, kredi, sermaye piyasası, bankaların denetlenmesi gibi mesleki konularda yurtiçi ve yurtdışındaki gelişmeleri ve yayınları izlemek ve bilgileri derlemek ve Kurul Başkanlığınca bu konularda gerekli görülen çalışma ve incelemeleri yapmak (8).

3.6.2.1.2. Bankalar Yeminli Murakıplarının Yetkileri

Bankalar yeminli murakıp ve murakıp yardımcılarının yetkileri ise şunlardır :

i) Bankalar, bankaların iştirak ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişilerden görev alanlarına giren kanun hükümleri ile ilgili görecekları bütün bilgileri istemeye, bunların tüm defter, kayıt ve belgeleri incelemeye hazır bulundurmakla yükümlüdürler (9).

ii) Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu hükümlerine aykırı hareket eden banka ve ilgililer hakkında inceleme ve soruşturma yapmaya, soruşturma sırasında suç belirtileri bulunursa sanık ve suçla ilgili görülenler nezdinde Ceza Mahkemeleleri Usulü Kanununun zabıt ve arama hakkındaki hükümleri gereğince işlem yapmaya yetkilidirler (10).

iii) Bankalar Kanunu'nda yazılı görevleri ile kayıtlı olmak üzere vergi inceleme yetkileri vardır (11).

iv) Devlet daire ve kuruluşları, T.C. Merkez Bankası, T. Bankalar Birliği ve benzeri kuruluşlar ile risk santralı teşkilatından gizli dahi olsa her türlü bilgiyi isteyebilirler (12).

(8) KARACAN, A.İhsan, a.g.e., s. 282.

(9) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 61/3.

(10) KARACAN, A.İhsan, a.g.e.,s. 282-283.

(11) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 61/2.

(12) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 61/4.

3.6.2.1.3. Mesleki Esaslar

Bankalar Yeminli Murakıpları yardımcıları konuları ile ilgili dallarda (Hukuk, Ekonomi, Maliye, Bankacılık, İdari Bilimler gibi) yükseköğrenim yapmış adaylar arasında sınavla seçilerek memuriyete alınırlar. En az üç yıl bankalar Yeminli Murakıp yardımcılığı yaptıktan sonra yeterlik sınavında başarı gösterenler ortak kararlar bankalar yeminli murakıpları olarak atanırlar. Bankalar yeminli murakıpları kurulu başkanlığında bankalar yeminli murakıpları sıfat ve yetkisi vardır (13).

Bankalar yeminli murakıpları ve yardımcıları Ankara'da Asliye Ticaret Mahkemesinde yemin etmedikçe denetim yapamaz (14).

3.6.2.2. Türkiye Bankalar Birliği

3.6.2.2.1. Kuruluş ve Üye Olma Zorunluluğu

Türkiye Bankalar Birliği kurulması yönündeki ilk yasal düzenleme 7129 Sayılı Bankalar Kanunu'nda yer almıştır.

Türk kanunlarına göre kurulmuş ve kurulacak bankalarla yabancı ülkelerde kurulmuş olup da Türkiye'de şube açmak suretiyle çalışan ve çalışacak olan bankalar arasında, 7129 Sayılı Bankalar Kanunu hükümleri uyarınca, Merkezi Ankara'da olmak üzere tüzel kişiliği olan "Türkiye Bankalar Birliği" 1958 yılında kurulmuştur.

Türkiye'de çalışan tüm bankalar, Birliğe üye olmak ve Birliğin alacağı kararları uygulamak zorundadırlar. Bankalar, Birliğe üye olma yükümlülüğünü, bankacılık işlemlerine

(13) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 61/5.

(14) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 61/6.

başlama tarihinden itibaren en geç 3 ay içinde yerine getirmek zorundadırlar (15).

3.6.2.2.2. Türkiye Bankalar Birliğinin Görev ve Yetkileri

Türkiye Bankalar Birliği'ne ait düzenlemeler 3182 Sayılı Bankalar Kanunu'nda ve Birliğin ana statüsünde yer almaktadır. Birliğin ana statüsü, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile T.C. Merkez Bankası'nın görüşleri alındıktan sonra Devlet Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konmuştur (16).

Bankalar Kanunu'na göre Birlik;

i) Bankacılık mesleğinin gelişmesini sağlamak,

ii) Bankaların birlik, dayanışma ve bankacılık mesleğinin gerektirdiği ağırbaşlılık (vakar) ve disiplin içinde ekonominin gereksinimlerine uygun olarak çalışmalarını sağlamak,

iii) Bankalar arasındaki haksız rekabeti önlemek amacıyla, gerekli her türlü önlemleri almak ve uygulamakla görev ve yetkilidir (17).

Diğer yandan Bakanlar Kurulu'nca da onaylanmış bulunan statü gereği Birlik;

a) Bankacılık mesleğini geliştirmek amacıyla her türlü önlemleri almak,

b) Bankalararası ilişkilerde mesleki dayanışmayı güçlendirmek,

(15) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 57/1.

(16) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 59/3.

(17) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 58/1/a,b,c.

c) Üyeleri arasında haksız rekabeti ortadan kaldırmak için gerekli bütün önlemleri almak ve uygulamak,

d) İç ve dış ilişkilerde Türkiye Bankacılığını temsil etmek,

e) Yurt içinde ve dışında bankacılık hareketlerini izleyerek toplayacağı bilgileri üyelerine ve ilgililere ulaştırmak, bankacılık gelenek ve törelerinin (örf ve adet ve teamülerin) saptanmasına ve banka işlemlerinde uygulanan usullerde birlik sağlanmasına çalışmak,

f) Banka ve bankacılıkla ilgili konularda resmi makam ve kuruluşlara danışma niteliğinde (istişari) görüş bildirmek,

g) Ulusal tasarrufun teşviki için gerekli çalışmaları yapmak ve yetkili mercilere önerilerde bulunmak,

h) Bankalar arasında çıkabilecek anlaşmazlıklarda tarafların isteği ile hakem atamak ve hakemlik yapmak,

i) Banka mensuplarına ait sosyal yardım konularını incelemek ve üyelerine tavsiyelerde bulunmak,

j) Bankalar Kanunu'nun kendisine yüklediği tüm görevleri yapmak ile görevlendirilmiştir (18).

Bankalar Kanunu'nun Birliğe yüklediği en önemli görev; Tek düzen hesap planını hazırlamaktır. Ayrıca üç aylık hesap özetlerinin hazırlanmasında görüş bildirmek, bankaların kredi müşterilerinden alacakları hesap durumunun şekil ve esaslarını saptamak ve bankaların ilan ve reklamlarda tüm şekil, nitelik miktar itibariyle uyacakları esasları belirlemekle de görevlendirilmişlerdir.

(18) 85/10145 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 25/12/1985 Tarih ve 18968 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan Birlik ana statüsü.

3.6.2.2.3. Türkiye Bankalar Birliği'nin Organları

Birliğin organları, Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve Denetçiler olarak belirlenmiştir.

3.6.2.2.3.1. Genel Kurul

Türkiye Bankalar Birliği'nin Genel Kurulu üye bankaların temsilciliklerinden oluşur. Genel Kurula, Yönetim Kurulu Başkanı başkanlık eder. Genel kurulu toplantı yeter sayısı üye banka sayısının yarısıdır.

3.6.2.2.3.2. Yönetim Kurulu

Yönetim Kurulu, Birliğin yürütme organı olup, Birlik amaçlarının gerçekleştirilmesi için kendisine düşen bütün görevleri yapmak ve Genel Sekreterlik aracılığı ile yaptırmakla yükümlüdür. Yönetim Kurulu 11 banka temsilcisinden oluşur. T.C. Merkez Bankası Yönetim Kurulu'nun doğal üyesidir.

3.6.2.2.3.2.1. Yönetim Kurulunun Görev ve Yetkileri

Yönetim Kurulu, T.Bankalar Birliği'nin amaç ve yetkileri çerçevesinde gerektiğinde hakem atamaya ve hakemlik yapmaya yetkilidir.

Yönetim Kurulu, Bankalar Kanunu m. 57, 58, 59 ve 60. maddelerde yazılı (T.Bankalar Birliği ile ilgili düzenlemeler) yükümlülöklere uymayan bankalara 1 milyon liraya kadar para cezası uygulamaya yetkilidir. Verilen paralar ilgili bankaya tebliğ edilir iken tahsil ve gelir kaydı için Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na bildirilir ve basın yoluyla ilan edilir.

3.6.2.2.3.3. Genel Sekreterlik

Genel Sekreteri T.Bankalar Birliği Yönetim Kurulu atar ve ücretini saptar. Genel sekreter, birliği resmi makamlarda, mahkemelerde ve üçüncü kişilere karşı yönetim kuruluna ilişkin olarak (izafeten) temsil eder.

Birliğin kadro, yönetmelik vb. ile ilgili raporlarını hazırlar ve yönetim kuruluna sunar.

3.6.2.2.3.4. Denetçiler

Genel Kurul iki yıl süre ile görev yapmak üzere, biri Kamu İktisadi Teşebbüsü veya bağlı ortaklık statüsüne sahip bankalar ile özel kanunla kurulmuş bankalar, diğeri bunların dışında kalan bankalar arasından olmak üzere 2 bankayı denetçi olarak seçer.

Denetçiler, bütün hesapları ve işlemleri inceleyip Birlik hakkında görüşlerini, ortak bir raporla Genel Kurula yıllık toplantıda bildirilir.

3.6.2.2.4. Türkiye Bankalar Birliğinin Giderlerinin Karşılanması ve Gelirleri

Türkiye Bankalar Birliği'nin giderleri, Birlik statüsü gereğince saptanacak oy sayısına göre bankalara dağıtılır. Bankalar kendilerine düşen masraf paylarını statüde belirtilen süre içinde T.C. Merkez Bankasında açılacak bir hesaba yatırmak zorundadırlar (19).

Birliğin gelirleri ise;

- Bankaların bir defa için verecekleri ve tutarı Yönetim Kurulunca saptanan giriş aidatı,

(19) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 60.

- Tutarı Genel Kurulca oy sayılarıyla orantılı olarak saptanacak yıllık aidat,

- Yukarıda sözü edilen oy sayılarıyla orantılı olarak hesaplanan gider payları,

- Bir önceki yıldan devreden gelir fazlaları,

- Her türlü bağışlar ve,

- Sair gelirlerdir.

T. Bankalar Birliğinin hesap yılı 1 Temmuzda başlayan 12 aylık dönemdir.

3.6.2.2.5. Türkiye Bankalar Birliğinin Tutması Zorunlu Defterleri

T. Bankalar Birliği; üye kayıt defteri, yevmiye defteri, defteri kebir, yardımcı muhasebe defterleri, gelir ve gider evrak defteri ve diğer gerekli defterleri tutması gereklidir.

3.6.2.3. T.C. Merkez Bankası

T.C. Merkez Bankası, para ve kredi konusundaki yetkilerini kullanarak, bankacılık sistemi üzerinde etkin denetim ve parasal yetki otoritesi oluşturur.

1980 yılı öncesinde T.C. Merkez Bankası'nın bankalar üzerindeki denetim, gözetim, yetki ve görevleri, 1211 Sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu Hükümleri çerçevesinde şöyle özetlenebilir (20) :

(20) 26.1.1970 Tarih ve 13409 Sayılı Resmi Gazete ile Yayınlanan 1211 Sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu.

i) Banka, kendi işlemlerinde uygulayacağı, reeskont, iskonto ve faiz sınırlarını saptar (Madde. 4.II.b).

ii) Ödünç para verme işlerinde ve mevduat kabulünde alınacak ve verilecek en yüksek faiz oranları ile sağlanacak sair faydaların ve tahsil edilecek masrafların nitelik ve en yüksek sınırlarının ve Mevduatta vade sürelerinin tayin ve bunların yürürlük zamanlarının saptanmasına yüksek planlama kurulu yoluyla Bakanlar Kurulu'na tekliflerde bulunur (m. 4.II.c).

Seksen sonrasında değişiklikle, T.C. Merkez Bankası bu teklifleri Başbakanlığa yapmaktadır.

iii) Bankaların yükümlülüklerine karşı bulunduracakları umumi disponibilitenin asgari oranı ile bankaların umumi disponibiliteden başka Banka nezdinde açılacak özel bloke hesapta nakden tesis edilmekte yükümlü oldukları munzam karşılık ve bunlara verilecek faiz oranlarının tayini amacıyla Yüksek Planlama Kurulu yoluyla Bakanlar Kurulu'na tekliflerde bulunur (m. 4.II.c).

iv) Kalkınma planları ve yıllık programların hedeflerine uygun olarak banka plasmanları üzerinde nitelik ve nicelik bakımından düzeneyici kararlar alır ve genel kredi hacmi ile genel kredi içinde çeşitli kredi türlerinin sektörler ve konular itibariyle dağılımını sağlar (Yani, genel ve/veya sektörel kredi tavanılarını saptayıp kredilerin dağılımında selektif (seçici) uygulamalar yapar) (m. 4.II.d).

v) Kanuni karşılıklar için saptanan oranları, süresinde tesis etmeyen bankalara, eksik kısım üzerinden saptayacağı bir oranda cezai faiz uygular (m. 40.II.a).

vi) Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin görev ve yetkileri Bankaya devredilmiştir (m. 40.II.e).

vii) Türkiye'de faaliyette bulunan bütün bankalar yıllık bilançoları ile kâr ve zarar hesaplarını, idare meclisi ve denetçi raporları ile birlikte, genel kurulun toplantı tarihinden itibaren bir ay içinde Bankaya vermekle yükümlüdür (m. 43).

viii) Banka, bankalardan mevduat, kredi, döviz ve diğer işlemlerine ait her türlü bilgiyi isteyebilir. Bankalar bu bilgileri, T.C. Merkez Bankası'nın belirttiği süre içinde vermek zorundadırlar. Bankaların mali durumlarını inceleyip, izleyen Merkez Bankası gerektiği takdirde, bunlar hakkındaki görüşlerini teklifleri ile birlikte Maliye Bakanlığı'na bildirir (m. 43).

ix) Banka'nın bir başka görevi de, Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların müşterilerinin risk durumlarını nezdinde toplamak amacıyla bir risk santralizasyonu teşkilatı kurmaktır (m. 44).

x) Bankaların kuruluş izinleri ve bunlardan, tasfiyeleri konusunda karar alma yetkisi Hükümete ait olanların tasfiyeleri hakkında karara varılmadan önce Banka'nın görüşü alınır (m. 4.III.c).

xi) Bankalar Kanunu'nun uygulanması ile veya genel olarak bankacılık ve kredi konuları ile ilgili olarak hükümete görüş bildirilir (m. 4.III.c).

Seksen sonrasında ise; T.C. Merkez Bankası Kanunu yerini 3291 Sayılı Kanun'a (21) bırakmıştır. Bu Kanun Hükümleri çerçevesinde yapılan değişiklikler ve getirilen yenilikler şöyle sıralanır :

(21) 3.6.1986 Tarihinde yayınlanan 3291 Sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu.

i) Banka kendi işlemlerinde uygulayacağı reeskont iskonto ve faiz sınırlarını Hükümetçe izlenen ekonomi politikaları da gözönünde bulundurarak saptar (m. 4.II.c).

Hükümet para ve kredi politikasında iki hedef esas alır. Bunlardan birisi, milli paranın değerini korumak, diğeri de kredileri, milli ekonominin yararına ve Devletçe izlenen amaçlara göre yöneltmektir. Bunları sağlama görevleri de açıkça belirtilerek Merkez Bankası'na verilmiştir.

ii) Merkez Bankası'nın bankalara verdiği reeskont kredilerinin ekonomik hedeflere göre kullandırıp kullandırılmadığını saptamak için bankalardan gerekli bilgi ve belgeliri istemek yetkisine ilaveten bankalar nezdinde bu yönde incelemelerde bulunmak yetkisi de verilmiştir.

iii) Açık piyasa işlemleri

Seksen sonrasında, T.C. Merkez Bankası'na açık piyasa işlemlerini geniş kapsamlı şekilde yürütme olanağı sağlanmıştır.

Açık piyasa işlemleri, ekonominin likiditesini etkilemek için Merkez Bankası menkul kıymetler satın alarak karşılığında piyasaya para sürecektir; piyasalarda likitide fazlalığı var ise Merkez Bankası menkul kıymetler satarak piyasadan para çekecektir.

Bu açıklamalar ışığında;

Banka, para sunuşunu ve ekonominin likiditesini düzenlemek amacıyla kendi nam ve hesabına;

a) 45. maddenin (a) ve (b) bendinde yazılı koşullara sahip senetleri (22),

(22) 1211 Sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu m. 45.

b) Her çeşit Devlet iç borçlanma senetlerini, kamu idaresi ve müesseseleri tahvillerini,

c) Ödenmiş sermayesi en az 500 milyon TL olan anonim şirketlerin; borsada kayıtlı tahvillerini ve sermaye piyasası kurulunca ihraçizni verilen borç senetlerini ve seksen sonrası çıkartılan,

d) Banka mevduat sertifikalarını ve,

e) Vadelerine en çok 120 gün kalmış gelir ortaklığı senetlerini alıp satabilir.

Seksen öncesinde T.C. Merkez Bankası'nın yapabileceği açık piyasa işlemleri, sermaye ve yedek akçelerin toplamının beş mislini geçemez idi. Bu sınırlama seksen sonrasında kaldırılmış ve açık piyasa işlemlerinin geniş olarak uygulanmasına 1986 yılında başlanmıştır.

iv) Yapılan bir yenilikte, 1983 yılında kurulan Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'nun idare ve temsilinin T.C. Merkez Bankası'na verilmesidir.

3.6.2.4. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Bağlı Bakanlık

1983 yılında oluşturulan, Maliye ve Ticaret Bakanlıklarının görevini üstlenen Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (23) ile Müsteşarlığın bağlı olduğu Bakanlık bankalar kanununun uygulanması ve denetlenmesinde merkezi bir yere sahip olmuştur. İlgili bölümlerde, Müsteşarlığa ve ilgili Bakanlığa verilen yetkiler ayrıntılı olarak açıklanacağından, burada kısaca bir hatırlatma yaparak konuyu irdeleneceğiz.

(23) Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı

3.6.2.4.1. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı

3182 Sayılı Bankalar Kanununda Müsteşarlığa verilen yetkiler şunlardır :

i) Banka kuruluşu için başvuru müsteşarlığa yapılır (m. 7). Bu başvuru Müsteşarlıkça incelenir (m. 8).

ii) Bankacılık işlemlerine veya mevduat kabulüne Müsteşarlık izin verir (m. 11).

iii) Bankaların şube açmak için yaptıkları başvurular Müsteşarlıkça incelenir (m.15/1).

iv) Şubelerin bir ya da bir kaçının faaliyetlerini tatil ve tasfiye etmek isteyen bankalar bu durumu müsteşarlığa bildirmek zorundadırlar (m. 17/2).

v) Müsteşarlık banka genel kurullarında bir temsilci bulundurabilir (m. 19).

vi) Banka denetçilerinin, üç ayda bir düzenledikleri raporları Müsteşarlığa göndermekle yükümlüdürler (m. 26).

vii) Banka mensuplarının vermekle yükümlü oldukları mal beyanının şekli Müsteşarlıkça belirlenir ve mal beyanları Müsteşarlığa gönderilir (m. 29).

viii) Karar defterleri konusunda izin verme yetkisi Müsteşarlığa aittir (m. 30/2).

ix) Kanuni Yedek Akçeler Karşılığı Devlet Tahvili hesaplarının tabii olacağı koşullar ve uygulama esasları Müsteşarlıkça tesbit ve ilan olunur (m. 33/3).

x) Bankalar Kanunu m. 38/2/b ve c bentlerindeki kredilerin fiilen açıldıkları işlerde kullanıldığının belgelenme esasları Müsteşarlıkça saptanır (m. 38/2/d).

xi) Hesap durumu aranmayacak kredi işlemleri Müsteşarlıkça tesbit ve ilan olunur (m. 46/2).

xii) Bankalar, alacaklarından dolayı edinmek zorunda oldukları ticari emtianın (m. 49/2) ve gayrimenkulün elden çıkarılması konusunda Müsteşarlıktan izin alır (m. 50/5).

xiii) Tek düzen hesap planı ile bilanço ve kâr-zarar cetvellerinin biçimine ve uygulama esaslarına ilişkin izahnameyi onaylamak (m. 51/2).

xiv) Belgelerin mikrofilm şeklinde saklanma esas ve koşullarını belirlemek (m. 53).

xv) Üç aylık hesap özetlerinin şeklini ve düzenlenme esaslarını belirlemek (m. 56).

xvi) Kanunun uygulanmasını izlemek amacıyla bankalardan cetvel, mali tablo ve rapor istemek.(m. 56/3).

xvii) Mali bünye ve kaynakların kullanımı ile ilgili standart rasyolar belirlemek.(m. 56/3).

xviii) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun hesap ve işlemlerini denetlemek ve her türlü bilgiyi istemek.(m. 65/5).

xix) İflasına karar verilen bankalar ile tasfiyesine karar verilen bankaların iflas idaresi veya tasfiye memurlarında tasfiyenin gelişimi hakkında rapor istemek.(m. 72/1).

xx) Türkiye'de kurulan bankaların yurt dışında şube ve temsilcilik açmalarına izin vermek (m. 75/1).

xxi) Yabancı bankaların Türkiye'de şubelerine ayırdıkları sermaye ile bankaların mevduat ve sair kazançlarını yabancı ülkelerde kullanmak ve Türk borsalarına kote olmayan menkul kıymetlerin alımında kullanmaları için izin vermek (m. 75/2).

xxxi) Bankaların ilan ve reklamlarının tür, şekil, nitelik ve miktarları konusunda T. Bankalar Birliğine uygun görüş vermek (m. 77).

3.6.2.4.2. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının Bağlı Olduğu Bakanlık

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanlık, Türk Ticaret Kanunu'nda Maliye Bakanlığı olarak kabul edilmiştir (24). 1986 yılında yapılan bir değişiklikle Müsteşarlık Başbakanlığa bağlanmıştır. Başbakan Müsteşarlığın yönetimi ile yetkilerini Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı veya Devlet Bakanı aracılığı ile kullanabilir (25).

Müsteşarlığın bağlı olduğu Bakanlığın, 3182 Sayılı Bankalar Kanununda yer alan yetkileri şunlardır :

i) Türkiye'de banka kurulması ve yabancı bankaların şube açması için izin verilmesini Bakanlar Kuruluna Bakanlık öneride bulunur (m. 9).

(24) T.T.K. m. 274.

(25) 25 Nisan 1986 Tarih ve 19088 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında 3274 Sayılı Kanun.

ii) Kuruluş izninin iptali için Bakanlar kuruluna Bakanlık öneride bulunur (m. 9).

iii) Bankacılık işlemleri yapma veya mevduat kabulü izinlerinin iptali ya dağeri verilmesi için Bakanlar Kuruluna Bakanlıkça öneride bulunur (m. 12).

iv) Bankaların merkez şube dışındaki açacakları veya nakledecekleri her şube için Bakanlıktan izin almaları gerekir (m.14/1).

v) Bankalardan, mali bünyelerini veya kanuni yükümlülüklerinin yerine getirilmesindeki tutumlarını gözönünde bulundurarak, gerektiğinde belirteceği şubelerin birleştirilmesini istemeye Bakanlık yetkilidir (m. 17).

vi) Bankaların ana sözleşme değişikliklerine izin verilebilmesi için Bakanlığın uygun görüşünün alınması koşuldur (m. 20/2).

vii) Kalkınma planı yıllık programlarında belirtilen sektörlerdeki işlerde, dışsatımda ve yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinde açılan ve fiilen bu işlerde kullanılacak kredi katsayısını arttırma yetkisi Bakanlığındadır (m. 38/2/b).

viii) Yıllık programlarda gösterilen büyük kamu ihaleleri için verilecek teminat mektuplarında katsayıların indirilmesi yetkisi Bakanlığa aittir (m. 38/4).

ix) İktisadi Devlet Teşebbüsleri ile Kamu İktisadi Kuruluşları ve bunların müessese ve bağlı ortaklıklarıyla yapılan işlerin 38. maddedeki sınırlamalar dışında tutulması için Bakanlığın uygun görüşü koşuldur (m. 38/5/b).

x) Yabancı banka ve kredi kurumlarının karşılık kefaletlerine dayanılarak verilecek teminat mektuplarının m. 38'deki sınırlar dışında tutulması Bakanlıkça belirlenir (m. 38/5/i).

xi) Yurt dışı müteahhitlik hizmetleri için yurt dışına verilen teminat mektuplarında, kredilerin adlarına açıldıkları kişiler dışında kullanma esas ve koşulları Bakanlıkça belirlenir (m. 44/3).

xii) İdari bir tedbir olarak bazı banka görevlilerinin görevlerine son verilmesini istemek.(m. 62/1).

xiii) İstedığı önlemleri almayan bankaların avans ve reeskont kredilerini durdurmak ve açılan kredilerin geri alınmasını Merkez Bankası'ndan istemek ve yararlandıkları teşvikleri durdurmak (m. 62/2).

xiv) Yetkili olanlar dışındaki kişilerin mevduat kabul etmeleri veya bankacılık işlemleri yapmaları halinde valiliklerden bunların işyerlerinin kapatılması ve ilan ve reklamların durdurulması, belgelerle ilan ve reklamların toplatılması için valiliklerden istemde bulunma (m. 62/3).

xv) Bankalara yönetim kurulu üyesi ve denetçi atama. (m. 63/1).

xvi) Türk Ticaret Kanunu gereğince, denetim kurulu bulunmayan bankalarda yapılacak denetim usulünü saptamak. (m. 63/1).

xvii) Denetlemeler sonucu, mali bünyesinin ciddi bir biçimde zayıfladığı tesbit edilen bir bankaya Bakanlık uygun bir süre vererek, m. 64/1'in a,b,c,d,e,f,g bentlerinde yer alan önlemlerin alınmasını ister (m. 64/1).

xviii) Mali bünyesi güçlendirilmeyen bankaların devir veya birleştirilmeleri için Bakanlar Kuruluna öneride bulunmak (m. 64/3).

xix) Mevduat kabul ve bankacılık işlemleri yapma yetkisi kaldırılan bankanın, yönetim ve denetimini Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu veya bir bankaya geçici olarak devretmek (m. 68/3).

xx) Banka ortak ve yöneticilerinin sahip sorumlulukları için yargı yoluna başvurmak (m. 69).

xxi) Bankaların birleşme ve devirleri için izin vermek (m. 70/1).

xxii) Bankalar yeminli murakıpları ve yardımcıları aracılığı ile iflas ve tasfiye işlemlerini incelemek (m. 72/2).

xxiii) Yabancı bankaların Türkiye'de temsilcilik açmalarına izin vermek (m. 76).

xxiv) Parasal miktar ve sınırlar ile kredi katsayı ve oranların arttırılması için Bakanlar Kuruluna öneride bulunmak (m. 78).

xxv) Bankalar Kanununa aykırı suçlardan kovuşturma yapılması için Cumhuriyet Savcılığına başvuruda bulunmak (m. 87).

xxvi) Kanunun uygulanma esaslarını düzenlemek amacıyla Tebliğler çıkarmak (m. 98).

3.6.2.5. İlgili Bakanlık

233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye göre, ilgili bakanlık teşebbüs, müessese ve bağlı ortaklık faaliyetlerinin kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine uygun olarak yürütülmesini gözetmekle görevlidir (26). Bu amaçla ilgili bakanlık, gerekli durumlarda teşebbüslerin hesaplarını ve işlemlerini denetleyip ve incelemeye tabi tutmaya ve bunların ekonomik ve mali durumlarını tesbit ettirmeye yetkilidir.

Ancak bu yetki kuruluşların görev ve yetkilerini daraltmayacak, normal faaliyetlerini aksatmayacak şekilde kullanılır.

233 Sayılı KHK'ye göre bankaların ilgili bakanlıkları şunlardır :

i) Devlet Yatırım Bankası, T.C. Ziraat Bankası, Eti-bank, Anadolu Bankası ve Sümerbank BAŞBAKANLIĞA,

ii) Halk Bankası SANAYİ ve TİCARET BAKANLIĞI'NA,

iii) T.C. Turizm Bankası KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI'NA

iv) T. Emlak Kredi Bankası BAYINDIRLIK ve İSKAN BAKANLIĞI'NA,

v) Denizcilik Bankası ULAŞTIRMA BAKANLIĞI'NA bağlıdır.

1980 yılı öncesinde tüm devlet bankaları (Ziraat, Halk, Vakıflar, Emlak gibi) Başbakanlığa bağlı idi. Seksen sonrasında bankalar üzerindeki denetimin daha etkili olabilmesi için bazı bankalar yukarıda olduğu gibi başka bakanlıklara bağlanmıştır.

(26) 233 Sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında KHK, m. 40, 18.6.1984 Tarih ve 18639 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

3.6.2.6. Bakanlar Kurulu

Bankacılığın denetlenmesi ve düzenlenmesinde Bakanlar Kurulu oldukça geniş yetkilere sahiptir. Bu yetkilere, ilgili oldukları konularda ayrıntılı olarak değinilmiş ve değinilecektir. Burada Bankalar Kanunu'nda yer alan bu yetkilerden ana başlık halinde kısaca söz edilecektir.

1980 yılı öncesinden günümüze kadar gelen Bakanlar Kurulu (İcra Vekilleri Heyeti)'na ait yetkiler şunlardır :

i) Türkiye'de bir bankanın kurulması veya yabancı ülkelerde kurulmuş bir bankanın Türkiye'de şube açabilmesi ancak Bakanlar Kurulundan izin alınması ile mümkündür (m.4).

ii) Prosedüre uymayan ya da verilen sürede faaliyete geçmeyen bankaların kuruluş izinleri Bakanlar Kurulunca iptal olunur (m. 9).

iii) Bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul yetkisi Bakanlar Kurulunca kaldırılabilir ve yeniden verilebilir (m. 12).

1980 yılından sonra Bakanlar Kurulu'nun bu yetkileri daha da genişletilmiştir. 3182 Sayılı Yasa ile Kurula verilen yetkileri de şöyle sıralayabiliriz :

i) Kredilerin durum ve özelliklerine göre karşılık ayrılması ve buna ilişkin usul ve esasları Bakanlar Kurulu belirler (m. 32).

ii) Kredi işlemlerinde alınacak faiz oranları ile sağlanacak diğer menfaatlerin ve tahsil olunacak masrafların nitelik ve üst sınırlarını tesbite, bunları kısmen veya tamamen serbest bırakmaya, kredilerin kalkınma planlarının amaçlarına yönlendirilebilmesi için fon kurmaya, kaldırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir (m. 40).

iii) Mevduata verilecek asgari veya azami faiz oranlarının ve sağlanacak diğer menfaatlerin tesbitine, mevduat faiz oranlarının kısmen veya tamamen serbest bırakılmasına Bakanlar Kurulu yetkilidir (m. 37).

iv) T. Bankalar Birliğinin ana stütüsünü belirlemek (m. 59/3).

v) Mali bünyesi güçlendirilemeyen bir bankayı bütün aktif ve pasifiyle mevcut veya kurulacak bir bankaya devretmeye, bir veya birkaç banka ile birleştirmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir (m. 64/3).

vi) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu sigorta primlerinin tarifesi ile tahsil zaman ve şekilleri Bakanlar Kurulunca saptanır (m. 66). Sigortaya tabi olacak tasarruf mevduatının tanımını yapmak miktarını ve buna ilişkin sair konuları düzenlemek (m. 67/2).

vii) Banka kaynaklarının kalkınma planı ve yıllık programlarının hedeflerine uygun olarak kullanılmasını ve selektif kredi politikasının etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak üzere kamu bankalarını sektör bankası olarak görevlendirmeye veya yeni sektör bankaları kurmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir (m. 73).

viii) Serbest bölge bankacılık faaliyetleri için istisnalar ve off-shore bankacılık faaliyetleri için yeni düzenlemeler getirmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir (m. 74).

ix) Türkiye'de fiilen bankacılık faaliyetlerinde bulunmamakla birlikte, sadece serbest bölgelerde bankacılık işlemleri yapmak üzere şube açılmasına veya müstakil banka kurulmasına Bakanlar Kurulunca izin verilir (m. 74).

x) Bankalar Kanunu'nda yer alan parasal sınır ve miktarları arttırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir (m. 78/1).

xi) Bankalar Kanunu m. 38, 39 ve 41'de yer alan kredi katsayı ve oranlarını % 50'yi aşmamak kaydıyla arttırmak Bakanlar Kurulu'nun yetkisindedir (m. 78/2).

xii) Diğer mali kuruluşlara ait düzenlemelerde bulunmak (m. 96).

1980 yılından sonra, eski adı İcra Vekilleri Heyeti olan Bakanlar Kurulu'na çok geniş yetkiler verildiği gözlenmektedir. Yukarıda sıralanan maddelerden seksen sonrası Bakanlar Kurulu'na verilen yetkilerin en önemlisi; Kredilerle ilgili olanıdır. Daha önce yasayla düzenlenen kredi faiz oranlarının saptanması Bakanlar Kurulu'na bırakılmıştır. Kurul, bu yetki ile mutlaka en az ya da en fazla faiz oranlarını saptama durumunda kalmayıp, gerekli gördüğü takdirde ¹⁹⁷¹ oranları serbest bırakma yetkisine de sahip olmuştur. Yine ¹⁹⁷¹ mevduata uygulanarak faiz oranlarını saptama yetkisi de Bakanlar Kurulu'na verilmiştir. Bakanlar Kurulu bu yetkisini 1 Temmuz 1980 yılında faiz oranlarını serbest bırakarak kullanmıştır.

3.6.2.7. Dış Denetim

Dış denetim, mali tabloları ile mali raporlarda yer alan bilgilerin genel kabul görmüş muhasebe ilke ve kural-larına uygunluğunu ve güvenilirliğini araştırmak ve belir-lemek amacıyla işletmelerin mali nitelikli işlemlerini doğ-rulayan (teyit eden) delillerin bağımsız ve uzman bir kişi tarafından tarafsız bir şekilde değerlendirilmesi ve sonuçların kullanıcılara bir raporla iletilmesi sürecidir.

Bağımsız bir dış denetimin gelişmesinde; işletmenin iç kontrol sisteminin yetersizliği, yatırımcılar ve şirket yöneticileri arasındaki çıkar çatışması, işlemlerin karmaşıklığı ve boyutu gibi nedenler sayılabilir.

Batı ülkeleri, dış denetçiliği ayrı bir meslek ola-rak kabul etmişlerdir. Türkiye'de ise bağımsız dış denet-çilik, henüz örgütlenmemiş bir meslek olmakla birlikte Ver-gi Usul Kanunu'na sonradan eklenen bir madde ile konu ana hatlarıyla düzenlenmiştir.

Vergi Usul Kanunu'na göre, Yeminli Mali Müşavirlik mesleğinin konusu : Gerçek ve tüzel kişilerin, muhasebe sistemlerini kurmak, geliştirmek, işletmecilik, mali konular ve bunları uygulamaları ile ilgili işlerini düzenlemek, bu konularda müşavirlik yapmak, mükelleflerin mali tablola-rını ve beyannamelerini ilgili mali mevzuat hükümleri, mu-hasebe prensipleri ve denetim standartları açısından tasdik etmektir.

Öte yandan, Merkez Bankası yeni kanunda bu konuda bazı düzenlemelere yer vermiştir. Buna göre; bankalar mali durumlarının gözetim ve denetiminin sağlanması amacıyla, Başbakanlıkça belirlenecek bağımsız denetim kuruluşlarınca hazırlanacak denetim raporlarını Merkez Bankası'na vermek zorundadırlar (27).

(27) 14.1.1970 Tarih ve 1211 Sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu'nun 3098 Sayılı Kanunla Değişik 43. maddesi.

Yeni düzenleme, bankalar için dış denetimi zorunlu hale getirmiştir. Bu yenilik, hem bağımsız muhasebecelik mesleğinin gelişmesine katkıda bulunacak, hem de bankalarımızın mali tablolarına uluslararası mali piyasada mali kurumlar ve bankalar yanında güvenilirlik sağlayacaktır. Bu da bankaların uluslararası ilişkilerinin daha sağlıklı ve güvenli bir ortamda gelişmesini sağlayacaktır.

3.6.2.8. İç Denetim

Bankalarda iç denetim iki şekilde yapılır. Bunlardan ilki, Türk Ticaret Kanunu ve Bankalar Kanunu çerçevesinde genel kurulca seçilen denetçilerdir. Bankalarda genel kurulca atanan denetçilerin denetçi olarak işlevleri çok sınırlıdır.

İkinci iç denetimi ise; müfettişler tarafından yapılan denetim oluşturur. Bankaların yeteri kadar müfettiş çalıştırma koşulu ilk kez 70 Sayılı KHK'de yer almıştır. Ancak bu uygulama çıkartılmadan önce de bankalar iç kontrol amacıyla bünyelerinde müfettiş bulunduruyorlardı.

3.6.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

Bankalar üzerindeki denetimin ana amaçlarından biri de mevduat sahiplerinin (mudiin) haklarını korumak, güvence altına almaktır. Bu amaçla alınan önlemler, doğrudan ve dolaylı olarak gruplandırılabilir.

Mevduat sahiplerinin haklarını korumada, güvence altına almada günümüzde en etkili önlem Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun kurulmuş olmasıdır. Özellikle tasarruf mevduatı sahiplerinin korunması özel olarak ortaya çıkmaktadır. Bu grubun korunması; tasarruf mevduatı sahiplerinin

ticari mevduat sahiplerine kıyasla piyasa ve ticari hayat-taki gelişmeleri izleyecek yeterli bilgilere, deneyimlere ya da zamana sahip olmayışları, tasarruf mevduatı sahiplerinin çokluğu ve küçük tutarlı hesaplara sahip olmaları gibi nedenlere dayanır. Ayrıca ülkedeki tasarruf alışkanlığını arttırabilmek ve birikimleri tasarrufa kanalize etmek için de tasarruf mevduatı sahiplerinin korunmaları gereklidir.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, ilk kez 70 Sayılı KHK ile 1983 yılında kurulmuş olmasına rağmen, kökeni 1960'lı yıllara dayanmaktadır.

Bilindiği gibi, bankalar 1960 yılında bunalımlı bir dönem yaşamıştır. Çok sayıda bankanın ard arda tasfiyeye girdiği bu dönemde, tasarruf sahiplerinin zarar görmemesi için T.C. Merkez Bankası bünyesinde bir Bankalar Tasfiye Fonu oluşturulmuştu. İşte, 1983 yılında tekrar gündeme gelen Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, bu fonun gelişmiş şeklidir.

3.6.3.1. Tasarruf Mevduatı Sahiplerinin Korunması İle İlgili Tarihsel Gelişim

1930-1960 yılları arasında 2999 ve 7129 Sayılı Kanun döneminde, tasarruf mevduatı sahipleri, mevduatlarının belirli bir oranına kadar (2999 Sayılı Kanunda % 40, 7129 Sayılı Kanunda % 50) olan miktar için ilgili bankanın aktifinde bulunan varlıklar üzerinde imtiyazlı (başkalarına oranla daha üstün) alacaklı yayılmış ve tasfiye sonucu beklenilmeden imtiyazlı kısmın hak sahiplerine ödeneceği kabul edilmiştir (28). Bu olanak yalnız iflas halinde değil normal haciz yolu ile takipte de söz konusu idi.

(28) 2999 Sayılı Bankalar Kanunu m. 29/1 ve 7129 Sayılı Bankalar Kanunu m. 27/1.

Bu dönemlerde uygulanan bu düzenlemelerin eksikliği tasarruf mevduatının tanımlanmamasından dolayı, bu ayrıcalıktan başka mevduat türüne girenlerinde yararlanması olasılığıdır.

1960 yılında 7129 Sayılı Kanunda 153 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile ödeyebilirliğini kaybetmiş bir banka için gönüllü devir, birleşme, konkordato ile iflas yöntemleri dışında tedrici (yavaş yavaş) tasfiye sistemi getirilmiştir. İflas durumunda tasarruf mevduatı sahipleri yine % 50 oranında imtiyazlı alacaklılıklarını korumuşlardır. Tedrici tasfiye yönteminde ise, tedrici tasfiyeye tabi tutulan bankaların bütün borçları Merkez Bankası bünyesinde oluşturulan Bankalar Tasfiye Fonundan karşılanacaktır. Bankalar her yıl bu fona, ticari ve tasarruf mevduatının toplamının binde yarımı oranında katılacaklar, Fonun yetersiz kalması durumunda Merkez Bankası Fona ödünç verecektir (29).

Ancak bu uygulamada da aksayan yönler oldu. Zor duruma düşen bankalar, mevduattan başka sair bütün borçlarında sonuna kadar ödetildiği gözlenmiştir. Bankalar Tasfiye Fonunun tedricen tasfiyeye tabi tutulan bankaların açıklarını karşılayamaması ve Merkez Bankası tarafından bu fona verilen avansların süratle artması dolayısıyla 2. Kalkınma Planı'nda (1968-1972) bu sistemin gözden geçirilmesine karar verilmiştir. Bu dönemde mevduat sigortası sisteminin kurulması işinin ele alınacağı açıklanmıştır (30).

1979-1983 döneminde daha önceki sistem korunmakta beraber Bankalar Tasfiye Fonu ile ilgili hükümler 28 Sayılı KHK ile yeniden düzenlenmiştir. Yeni düzenlemede fon nihai olarak yalnızca tasarruf mevduatı ve tasfiye giderleri nedeniyle ortaya çıkacak açığı karşılayacaktır (31).

(29) 7129 Sayılı Kanunun, 153 Sayılı Kanunla yapılan değişikliği. Ek. m. 1.

(30) KARAYALÇIN, Yaşar, Bankalar ve 70 Sayılı KHK, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 16-17 Aralık, 1983, s. 296.

(31) 28 Sayılı KHK m. 60/4/8.

Nihayet 1983 yılında 70 sayılı KHK ile yeni bir dönem başlamış ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuştur. Bu düzenleme 3182 Sayılı Kanunda da bir iki değişiklikle korunmuştur.

3.6.3.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Kuruluş ve Yönetimi

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, bankalardaki tasarruf mevduatını sigorta etmek amacıyla kurulan ve Merkez Bankası tarafından idare ve temsil olunan, merkezi Ankara'da bulunan tüzel kişiliğe sahip bir kuruluştur (32). Tasarruf Mevduatı tüzel kişiliğe sahip olması nedeniyle bütün hakları edinebilir ve borç altına girebilir.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun iki organı vardır : Bunlardan biri karar organı, diğeri de yönetim organıdır.

Fonun karar organı, T.C. Merkez Bankası Merkez Yönetim Komitesidir. Merkez Bankası Başkanı aynı zamanda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nunda başkanıdır.

Yönetim organı ise, Merkez Bankası Banka Meclisi tarafından seçilen yönetim komitesi, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'nin yönetim organıdır.

Fonun idare ve temsili dolayısıyla T.C. Merkez Bankası personeline ayrıca ücret ödenmez (33).

Fon, her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır. Müsteşarlık, Fonun hesap ve işlemlerini denetlemeye ve bu konuda fondan her türlü bilgiyi istemeye yetkilidir (34).

(32) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 65/1,2.

(33) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 65/2.

(34) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 65/4,5.

3.6.3.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Görevleri ve İşleyişi

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun temel görevi bankalardaki tasarruf mevduatını belirli bir miktara kadar bankaların ödeme aczine karşı sigortalamaktır. Mevduat kabul eden bankalar tasarruf mevduatlarını sigorta ettirmek zorundadırlar (35).

3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na göre; bir bankadaki kişiye ait azami 3 milyon liralık tasarruf mevduatı mevduat sigortasına tabi bulunmaktaydı. Ancak Kanunun bu maddesi 3291 Sayılı Kanunla değiştirilmiş ve yeni düzenlemede; Sigortaya tabi olacak tasarruf mevduatının tanımını yapmaya, miktarını ve buna ilişkin sair konuları düzenlemeye Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır (36).

Bakanlar Kurulu ise, 3291 Sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanarak 86/11084 Sayılı Karar ile sigortanın üst sınırını 6 milyon TL'ya çıkarmıştır. Karara göre bunun ilk 3 milyon lirasının % 100'ü, geri kalan 3 milyonun ise % 60'ı sigortalıdır.

Tasarruf mevduatı da; gerçek kişiler tarafından bu nam altında açtırılan ve ticari işlemlere konu olmayan mevduat olarak Bankalar Kanunu'nca tanımlanmıştır (37). Bu nedenle tüzel kişiler tarafından açtırılan hesaplar tasarruf mevduatı sayılmamakta ve sigorta kapsamında bulunmamaktadır.

(35) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 67/1.

(36) 3291 Sayılı Kanun, 3.6.1986 Tarih ve 19126 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanmıştır. m. 67/2.

(37) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 34/2.

Bankaların, yurt dışında faaliyet gösteren şubeleri tasarruf mevduatı sigortasına tabi değildir. Yabancı bankaların Türkiye'deki şubeleri Bankalar Kanunu hükümlerine tabi olduklarından bunların kabul ettiği tasarruf mevduatı da sigorta kapsamındadır (38).

Bir bankanın sermayesinin % 10 ve daha fazlasına sahip ortakları ile yönetim kurulu başkan ve üyelerine, genel müdür ve genel müdür yardımcılara, kredi açmaya yetkili memurlarına, denetçilerine ve bunların eş ve velayet altındaki çocuklarına ait tasarruf mevduatı sigortaya tabi değildir (39). Bu düzenlemede verilen kararın doğruluğu tartışılabilir. Çünkü bu kişiler sigortadan ayırma tabi tutuluyor. Ayrıca da bu kişilerin sigortadan faydalanmak için başka bir bankada hesap açtırmaları gerekiyor (40).

3.6.3.4. Fonun Kullanımı

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, ilke olarak Merkez Bankası yanında "TMSF Hesabında" tutulur. Fon, kaynaklarının en çok % 50'sini vadeli, geri kalan % 50'sini de her an nakte dönüştürebilir nitelikte menkul kıymetlere yatırabilir (41).

Mali bünyesi zayıflayan bir banka hakkında, mali bünyeyi güçlendirici önlemler alınması istenir. Bu durumdaki bir bankanın likiditesini güçlendirmek amacıyla Başkanın istemi üzerine TMSF bankanın; iştiraklerini, gayrimenkullerini, menkullerini veya menkul değerlerini kısmen veya tamamen satın alır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na borçları ile Hazine'den diğer kamu kurum ve kuruluşlarından veya

- (38) TMSF Yönetmeliği ve Değişiklikleri, 25.10.1983 Tarih ve 18202 ve 10.10.1086 Tarih ve 19247 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanmıştır. m. 3 ve 86/11084 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı m. 67/3.
(39) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 67/3.
(40) KARACAN, A. İhsan, a.g.e., s. 299.
(41) TMSF Yönetmeliği, m. 12.

Merkez Bankasından olan alacaklarını mahsup veya tahkim eder (42).

Bankalar Kanununca, bir bankanın bütün aktif ve pasifiyle var olan veya kurulacak bir bankaya devredilmesine ya da birkaç banka ile birleştirilmesine Bakanlar Kurulunca karar verildiğinde, devir veya birleştirme kararı verilen bankalara TMSF'nden mali destek sağlanır (43). Mali desteğin miktarı, vadesi, faizi ve diğer esaslar Bakanlıkça saptanır.

Mevduat kabul veya bankacılık işlemleri yapma yetkisi kaldırılan bir bankanın sigortaya tabi tasarruf mevduatı Bakanlar Kurulu Kararnamelerinde belirlenen esaslar içinde TMSF tarafından saptanarak Bakanlıkça tayin olunacak bir bankaya ödenmek suretiyle devredilir.

Tasarruf Mevduatını TMSF'nden devralan banka, mevduat sahiplerine, devraldığı koşullarla hesap açar. Devralınan hesapların faiz ve sair masraflar bakımından devralan bankanın uygulamalarını geçmemesi koşuldur (44). Devralan banka vadesiz mevduatı, mevduat sahibinin isteğine göre hemen, vadeli mevduat ise vadesinde öder veya hesap açar.

TMSF ödediği tasarruf mevduatı için, tasarruf mevduatı sahipleri yerine bankanın iflasını ister ve iflas masasına imtiyazlı alacaklı sıfatıyla katılır (45).

Bankaların sermayelerinin % 10 ve daha fazlasına sahip ortaklarının, banka kurucularına aranan koşulları taşımaları halinde temettü dışında kalan ortaklık haklarını TMSF kullanır.

(42) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 64/2/b,d.

(43) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 64/3.

(44) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 68/2.

(45) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 68/4.

3.6.3.5. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Kaynakları

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, görevlerini yerine getirebilmek için yeterli mali kaynağa sahip olmalıdır. TMSF'nun mali kaynaklarını şöyle sıralayabiliriz :

i) Sigorta Primleri :

TMSF'nun en önemli kaynağını, bankaların yıl sonu bilançolarındaki tasarruf mevduatı üzerinden ödedikleri primler oluşturur. Sigorta primlerinin tahsili, tarifi ve şekilleri Bakanlar Kurulunca saptanacaktır (46). TMSF Yönetmeliği de konuya biraz daha açıklık getirerek sigorta primlerinin "... Sigorta tabi tasarruf mevduatı tutarı üzerinden" hesaplanacağını kabul etmiştir (47).

T.C. Merkez Bankası, Bankalar Kanununun kendisine verdiği yetkiyi kullanarak mevduatı; "Tasarruf Mevduatı, Mevduat Sertifikası, Diğer Mevduat ve Bankalar Mevduatı" olarak sınıflamıştır (48).

Bu sınıflamaya dayanılarak, Türkiye'de faaliyette bulunan ve mevduat toplamaya yetkili bankaların yurt içi şubelerinde gerçek kişiler tarafından açılmış olan tasarruf mevduatının ada yazılı Türk Lirası Mevduat Sertifikaları da dahil olmak üzere, anaparaları tasarruf mevduatı sigortasına tabi tutulmuştur (49). Döviz Tevdiat hesapları içinde yer alan ve gerçek kişiler tarafından açılmış tasarruf mevduatları da döviz sigortasına tabi bulunmaktadır.

(46) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 66/1.

(47) TMSF Yönetmeliği, m. 6/1.

(48) Merkez Bankası, 9.5.1984 Tarih ve 57167 Sayılı Yazısı.

(49) 9 Ekim 1986 Gün ve 19246 Sayılı Resmi Gazete ile Yayınlanan 86/11/084 Sayılı BKK.

Bakanlar Kurulunun 86/7800 Sayılı Kararı, sigorta primini oranını binde üç olarak belirlemiştir. Tedrici tasfiye fonu döneminde (1960-1983) uygulanan oran binde yarım idi. Ancak eskiden matrah içinde olan ticari mevduata bu dönemde prim ödenmemektedir. Bankalar primleri izleyen yılın Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında dört eşit taksitle Merkez Bankası'na yatırmak zorundadırlar.

86/11084 Sayılı Kararla getirilen bir değişiklikle primlerin hesaplanma ve ödeme şekli yeniden düzenlenmiştir. Buna göre sigorta primlerinin, bankaların, Türkiye'deki faaliyetleri ile ilgili düzenledikleri üç aylık hesap özetlerinde gösterilen tasarruf mevduatı üzerinden hesaplanacağı öngörülmüştür. Prim oranı ise binde birdir. Yılda dört kez üç aylık hesap özeti düzenlendiğinden prim oranı gerçekte binde dört olmaktadır. Böylece karar ile prim oranı arttırılmıştır.

Prim hesabına konu olan üç aylık hesap özetleri, düzenleme tarihini izleyen ilk ay içinde TMSF'na gönderilir ve primler TMSF'nun Merkez Bankası'ndaki hesabına aynı süre içinde yatırılır.

86/11084 Karar ile bir de ceza hükmü yaratılmıştır. Buna göre her prim tahsil döneminde Bankalar Kanunu ve Merkez Bankası Kanunu ile bunlara ait karar ve tebliğlerde belirlenmiş yükümlülüklerinden bir veya bir kaçını yerine getirmeyen bankaların prim oranı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Bakanlıkça yüzde yüz oranına kadar arttırılabilir.

ii) Bankalar Tasfiye Fonundan Devralınan Mevcutlar :

TMSF, Bankalar Tasfiye Fonu'nun geliştirilmiş şeklidir. Bankalar Tasfiye Fonu'na da prim kesintisi yapılmakta idi.

1983 yılında kurulan TMSF'na Bankalar Tasfiye Fonu'ndan bulunan mevcutlar devredilmiştir (50).

iii) Para Cezaları :

Bankalar Kanunu'nda yer alan hükümlerin çoğunluğu hapis cezası ya da para cezası ile yaptırıma bağlanmıştır (51).

Bankalar Kanunu'na aykırılıktan dolayı para cezasına tabi tutulan bankalar, bu cezaları Fon'a yatırmakla yükümlü olmuşlardır. Ayrıca T.Bankalar Birliği tarafından uygulanan para cezaları da Fon'a yatırılacaklardır. İşte bu cezalar TMSF gelir kaynaklarını oluşturmaktadır.

iv) Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Emanet ve Alacaklar :

Bankalarda üçüncü şahıslara ait ve süresi içinde aranmayan mevduat vs. Devlete kalıyordu. 70 sayılı KHK ile bu uygulama kaldırılmış ve zamanaşımına uğrayan mevduat, alacak ve emanetler TMSF'na gelir kaydedilmeye başlanmıştır (52). Aynı şekilde tasfiye edilen veya faaliyetine son verilen bankaların Merkez Bankası'na tevdi ettikleri mevduat, emanet ve alacaklardan zamanaşımına uğrayanlar da TMSF'na gelir kaydedilecektir (53). Zamanaşımına uğrayan paralar aynı ise paraya çevrildikten sonra TMSF'na gelir kaydedilir.

v) Diğer Gelirler :

Tedricen tasfiye edilmekte olan bankalara TMSF'dan verilen avanslara Merkez Bankası cari genel reeskont oranı üzerinden faiz yürütülmektedir. Bu faizler TMSF için bir gelir kaynağı oluşturmaktadır (54).

(50) 70 Sayılı KHK Geçici madde 10/1.

(51) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 75-85.

(52) 70 Sayılı KHK m. 36 ve TMSF yönetmeliği m. 6/4-5.

(53) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 71.

(54) 3182 Sayılı Bnk. Kn. Geçici madde 8.

Fon mevcutlarının işletilmesinden elde edilen gelirler ile sair gelirler TMSF'nun diğer gelirlerini oluşturmaktadır.

Gelir ve gider farkları da ertesi yılın gelirine aktarılır. Fon mevcudunun ihtiyaçlarını karşılamaması durumunda Bakanlığın talebi üzerine Merkez Bankası tarafından TMSF'na avans verilir. Bu avansın miktarı, vadesi ve koşulları Bakanlıkça saptanır (55).

Fon kaynakları tahsilinde 6183 sayılı Amme Alacaklıların Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun hükümleri uygulanır (56).

3.6.3.6. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Tabi Olduğu İdari ve Mali Prosedür

TMSF'nun işleyiş ve işlemlerine ait olarak alınacak kararlar için ayrı bir karar defteri tutulması gerekir.

TMSF muhasebe ve kayıtları Fon tarafından saptanır ve Merkez Bankası kayıtlarından ayrı olarak tutulur.

TMSF'nun hesap dönemi takvim yılıdır. TMSF yönetimi, her hesap dönemi sonunda bir bilanço ile hesap dönemine ilişkin faaliyetlerini ve sonraki dönem hakkında görüş ve önerileri, alınması gereken önlemleri içeren bir faaliyet raporu düzenleyerek birer örneğini Bakanlığa ve T. Bankalar Birliği'ne gönderir.

Bankalar Kanunu, zaman aşımına uğrayan mevduat emanet ve alacakların Merkez Bankası tarafından ilanına ilişkin masrafların Merkez Bankası tarafından ödeneceğini öngörmüştür (57).

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı TMSF'nun hesap ve işlemlerini denetlemeye ve bu konuda fondan her türlü bilgiyi istemeye yetkilidir.

(55) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 66/2.

(56) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 66/3.

(57) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 36 ve 71.

3.6.4. Bankacılık Sırrı

Seksen öncesinde olduğu gibi Bankalar Kanunu, banka mensubu ile diğer görevlilerin sıfat ve görevleri nedeniyle bankaya ya da müşterilerine ait sırlar, bu konuda kanunen açıkça yetkili kılanan mercilerden başkasına açıklama yapmalarını yasaklamıştır (58). Bu açıklama ikili bir cezai yaptırıma bağlanmıştır. Yalnızca açıklama eyleminin yaptırımını 1 aydan 1 yıla kadar hapis cezası ile 100 bin liradan 500 bin liraya kadar ağır para cezasıdır (59). Eğer bu sırlar ilgili kişilerin kendileri ya da başkaları için yarar sağlamak amacıyla açıklanmışsa ceza yaptırımını 6 aydan 2 yıla kadar hapis ve 200 bin liradan 1 milyon liraya kadar ağır para cezasıdır (60). Sırların açıklanma yasağı, banka mensupları ile diğer görevlilerin işlerinden ayrılmalari halinde de uygulanmaktadır (61).

Sır saklamak, bankacılık meslek ahlâkının en önemli ögesidir. Buraya konu olan bankacılık sırrı, hem bankaya hem de bankanın müşterilerine ait her türlü bilgiyi içerir. Bu bilgiler; bankaya ve bankanın müşterilerine ait olan mevduat, kredi, borç, alacak, havale gibi somut olabileceği gibi, bankanın müşteri hakkındaki değerlendirmelerini içeren soyut bilgiler de olabilir.

Bankanın kendisine ait sırları ise, teknik yöntemler (otomasyon programları, personel değerlendirme yöntemleri vs.) ile kullandığı formlar ve bankanın diğer şubelerine ve genel olarak tüm bankaya ait muhasebe verileridir.

(58) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 83/1.

(59) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 83/1.

(60) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 83/2.

(61) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 83/3.

Sırların açıklanması yasâğı bankalar yeminli murakıpları için de söz konusudur. Bankalar Yeminli murakıpları görevleri gereği bankalar ve müşterilerine ait sırların en geniş ölçüde bilen kişilerdir. Bu nedenle, öğrendikleri sırları yetkili mercilerden başkasına açıkayan Bankalar Yeminli Murakıpları ve yardımcıları için kanun koyucu, 6 aydan 2 yıla kadar hapis ve 200 bin liradan az olmamak üzere ağır para cezası yaptırımını öngörmüştür (62).

Bu sırlar kendileri ya da başkaları için yarar sağlamak amacıyla açıklanır ise, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve 500 bin liradan az olmamak üzere ağır para cezası ile geçici veya sürekli olarak memuriyetten mahrumiyettir (63).

Bankalar Yeminli Murakıplarının görevden ayrılmaları durumunda, ayrıldıkları tarihten itibaren ne kadar süre ile sır saklamakla yükümlü olacakları yeni düzenlemede yer almamıştır. Eski düzenlemelerden 7129 Sayılı Kanun ve 70 Sayılı KHK sır saklama yükümünü görevlerinden ayrıldığı tarihten itibaren 3 yıl olarak belirlemişti.

3.6.5. İdari Önlemler

Bankalar yeminli murakıplarınca yapılan denetlemeler sonucunda, Bankalar Kanunu ve ilgili diğer mevzuata aykırı ve bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek nitelikte işlemleri saptanan banka mensuplarının haklarında ayrıca kanuni kavuşturma yapmakla beraber, Bakanlığın (ilgili bankanın bağlı olduğu Bakanlık) istemi üzerine görevlerine son verilmesi zorunludur. Bu kimseler Bakanlığın izni olmadıkça hiçbir bankada çalıştırılmazlar (64).

(62) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 85/1.

(63) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 85/2.

(64) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 62/1.

Bakanlık, Bankalar Kanunu ve ilgili diğer mevzuata aykırı işlemlerini verdiği süre içinde düzeltmeyen ve kanuna aykırılıkların giderilmesi ve önlenmesi konusunda alınmasını istediği önlemleri almayan bankaların, sorumlular hakkında yapılacak kanuni kavuşturma saklı olmak üzere, avans ve reeskont kredilerin geri alınmasını T.C. Merkez Bankasından istemeye, yararlandıkları teşvikleri durdurmaya yetkilidir (65).

3.6.6. Mali Bünyeyi Güçlendirmeye Yönelik İdari Önlem ve Denetim

Mali bünyesi ciddi bir şekilde zayıflamakta olan bir banka için, zorunlu devir veya birleşme yoluna gitmeden önce, mali bünyeyi güçlendirici bir takım önlemler alınır.

Bir bankanın, mali bünyesinin ciddi bir şekilde zayıflayıp zayıflamadığı bankalar yeminli murakıpları tarafından yapılan mali bünye incelemeleri sonunda düzenlenen bir raporla saptanır.

Bir bankanın, mali bünyesi, banka yöneticileri ve yönetim kurulunun mevzuata ve bankacılık ilkelerine aykırı davranışları sonucu zayıflayacağı gibi, konjoktürel ve ekonomide ortaya çıkan olağanüstü etkilerle de zayıflayabilir.

İşte her ne şekilde olursa olsun, denetlemeler sonucunda bir bankanın mali bünyesinin ciddi bir şekilde zayıflamakta olduğunun saptanması halinde Bakanlık uygun bir süre vererek, banka yönetim kurulundan bir takım önlemler alınmasını ister (66).

(65) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 62/2.

(66) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 64/1.

Bakanlığın alınmasını istediği önlemler şunlardır :

i) Sermayenin Arttırılmasını veya Sermayenin Ödenmeyen Kısımının Tahsili;

Sermayenin arttırılmasının Bakanlıkça istenilmesi durumunda, genel kurul toplantıları için hafifletilmiş nisap (sermayeyi temsil eden toplam oyların % 51'i ile alınan karar) uygulanır. Sermayenin arttırılması, prosedürün şekillen tamamlanması anlamında değil, sermayenin fiilen ödenmiş kısmının istenen miktara çıkarılması anlamındadır.

ii) Kâr Dağıtılmaması;

Mali bünyesi ciddi bir şekilde zayıflayan bankada kâr dağıtılması önlenerek, bankanın özkaynakları ve mali bünyesi güçlendirilir. Kârdan kanuni yedek akçeler ve vergi karşılıkları ayrıldıktan sonra kalan kısım ihtiyari yedek akçelere aktarılmalıdır. Bakanlığın bu istemi karşısında, ortakların kazanılmış kâr payı hakları da askıya alınmış olmaktadır.

iii) Tahsilinde Tehlike Görülen Alacaklar İçin Karşılık Ayırma;

iv) Masrafların Kısılması;

Bir kısım şubelerin kapatılması, yeni personel alınmasının durdurulması veya sınırlandırılması suretiyle veya benzeri şekilde masrafların kısılmasıdır.

v) İştirak ve Sabit Değerlerin Kısmen veya Tamamen Elden Çıkarılması.

Gayrimenkuller ve iştirakler sabit yatırım niteliklerinde olduklarından, bunların satılarak nakde dönüştürülmesi bankanın mali bünyesinde likidite açısından rahatlama sağlayabilir.

vi) Risk Doğurucu İşlemlerden Kaçınılması, Plasmanların Durdurulması veya Sınırlandırılması;

vii) Kanun ve Kararlara Aykırı Fiilleri Saptanan Personelin Bankayı Temsil Yetkilerinin Kaldırılması ve,

viii) Mali Bünyenin Güçlendirilmesi İçin Benzeri Diğer Önlemlerin Alınmasıdır.

Yönetim Kurulu bu talimat doğrultusunda gerekli önlemleri almak ve aldığı karar ve önlemleri aylık raporlar halinde Müsteşarlığa bildirmek zorundadır (67).

Banka yönetim kurulu, yukarıda sıraladığımız önlemlerin bir kısmını veya tamamını almaz ise veya önlemleri almasına rağmen bankanın mali bünyesindeki zayıflama devam ettiği takdirde Bakan,

i) Bankanın mali bünyesini zayıflatan karar ve işlemlerin yönetim ve denetim kurullarına ait olması halinde, denetim ve yönetim kurulu üyelerinden bir kısmını veya tamamını görevden alarak veya yönetim ve denetim kurulu üye sayısını arttırarak bu kurullara üye atamayan,

ii) Likiditenin güçlendirilmesi amacıyla iştirak ve gayrimenkuller gibi duran varlıkların kısmen veya tamamen Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu veya başka kurum ve kuruluşlar tarafından satın alınmasını temine,

iii) Kanuni karşılık yükümlülüklerini ceza faizleri de kaldırmak suretiyle ertelemeye (Kanuni karşılıklar, olağan dönemlerde, olağanüstü dönemlerde ortaya çıkacak gelişmelere karşı bir güven marjı oluşturmak amacıyla öngörülen bir yükümlülük olup, en önemlileri; disponibilite yükümü ile Türk Lirası ve Döviz Mevduat Munzam karşılıklarıdır).

iv) Hazineye, T.C. Merkez Bankasına, diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na olan borçlarıyla alacaklarını mahsup ve tahkim ile gerektiğinde bunları Hazine iştiraki olarak banka sermayesine dönüştürmeye, bu işlemlerin gerektirdiği meblağları bütçeye gelir, gider ve ödenek kaydetmeğe,

v) Mali bünyesinin takviyesi için gerekli göreceği diğer önlemleri almaya,

yetkilidir (68).

3.6.7. Kredi İşlemlerinden Doğan Alacakların Tahsilinin Hızlandırılması

Bankaların ana işlevi bilindiği gibi mevduat olarak halktan topladıkları fonları kredi şeklinde piyasada kullanırmaktır. Bankadan alacaklı durumda olan mevduat sahiplerinin korunması da 2243 Sayılı Mevduatı Koruma Kanunu çıktığından beri bankalarla ilgili düzenlemelerde yerini almıştır.

Mevduat sahiplerinin haklarını korumak için çeşitli önlemler alınmıştır. Bankaların rislerini azaltmak amacı ile kredi kullanılması, iştirakte bulunması ve gayrimenkul iktisabı (mülkiyeti elde etme) yönünde kısıtlamalar getirilmiş ve bankaların kaynaklarına oranla mevduat munzam karşılığı tesis (meydana getirme) ve disonibilite bulundurma yükümleri öngörülmüştür.

1933-1985 yılları arasında gözlenen yapı, getirilen bu düzenlemelerin bankaları ve mevduat sahiplerini korumada yetersiz kaldığıdır (69). Alınan tüm önlemlere rağmen, bankaların açtıkları kredilerin, vadesinde ve süratle geri dönmediği gözlenmiştir.

(68) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 64/2/a,b,c,d,e.

(69) KARACAN. A. İhsan. a.g.e.. s. 311.

Daha önce, banka alacaklarının takibi, takip hukukunun genel hükümlerine, yani İcfa ve İflas Kanunu'na tabi idi. Geri ödenmeyen kredileri tahsil etmek, takip hukukunun genel kuralları çerçevesinde oldukça uzun zaman aldığından, tahsil edilmeye çalışılan alacak tahsil edilse bile geçen zaman banka mali bünyesinde ve likiditesinde olumsuz etki yaratmakta idi. Kredilerin teminatlı olması da sonucu pek etkilemiyordu.

İşte bu uygulamaların eksikliğini dikkate alan kanun koyucu 1985 yılında 3182 Sayılı Yasaya 14. Bölüm olarak 5 madde eklemeyi uygun bulmuştur. Bu maddelerdeki amaç, bankaları ve dolayısı ile mevduat sahiplerini korumaktır.

Bankalar Kanunu'nun sonradan eklediği bu maddeleri (m. 90-94) aşağıda açıklamaya çalışacağız.

3.6.7.1. Bankalar Kanunu'nun 90. Maddesi İle Getirilen Düzenleme

İtirazın kesin olarak kaldırılması başlığını taşıyan madde hükmü şöyledir :

"Bankalar, kredi sözleşmeleri gereği açtıkları cari hesap hakkında müşterilerinin kredi sözleşmelerinde belirttikleri adreslerine sözleşmede belirtilen dönemlerde bir hesap özeti göndermek zorundadırlar. Kredi sözleşmesinde gösterilen adresin değiştirilmesi ancak noter aracılığı ile bankaya bildirildiği takdirde hüküm ifade eder.

Hesap özeti gönderme dönemleri sonunda gönderilmesi gereken hesap özeti almadığını iddia eden borçlu, o döneme ait hesap özeti, kredi sözleşmesinde belirtilen tebliğ tarihinden itibaren en geç 15 gün içinde noter aracılığıyla bankadan istediğini ispat etmedikçe, bunu almış ve içindekilerini kabul etmiş sayılır.

Borçlu alındığından itibaren 1 ay içinde itiraz edilmemiş bir hesap özeti gerçeğe aykırılığını ancak borcunu ödedikten sonra dava edebilir.

Bankaların kendi sözleşmeleri ve bunlarla ilgili süresinde itiraz edilmemiş hesap özetleri ile banka tarafından usulüne uygun düzenlenmiş diğer belge ve makbuzlar İcra ve İflas Kanunu'nun 68. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen belgelerden sayılır. Borçlu, itiraz etmediği hesap özeti dayandığı belgelerde kendisine izafe edilen imzayı kabul etmiş sayılır. Bu hüküm İcra ve İflas Kanununun 150 (a) maddesinin söz konusu olduğu hallerde de aynen uygulanır" (70).

Sözü edilen bu kanun maddesinde yer alan koşulların uygulanması ise şöyle olur :

i) Cari Hesap Şeklinde Bir Kredi Sözleşmesi Yapılmış Olmalı;

Cari hesap sözleşmesi genel olarak Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenmiştir. TTK'da Cari hesap; iki kişinin para, mal, hizmet ve diğer konulardan dolayı birbirlerinden alacaklarını ayrı ayrı istemekten karşılıklı olarak vazgeçip bunları kalem kalem zimmet (borç) ve matlup (alacak) şeklinde çevirerek hesabın kesilmesinden çıkacak bakiyeyi isteyebileceklerine dair sözleşme olarak tanımlanmış ve bu sözleşmenin yazılı olmadıkça geçerli olmayacağını öngörmüştür (71).

Türk Ticaret Kanunu'na göre, sözleşme veya ticari teamül (uygulageliş) ile, muayyen hesap devreleri sonunda cari hesabın kapatılması ve zimmet (borç) ile matlup (alacak) kalemlerin arasındaki farkın tesbit edilmesi gerekir (72)

(70) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 90.

Uygulamada, genellikle cari hesap şeklinde yapılan, kredi sözleşmelerinde üçer aylık dönemlerinin sonu (31 Mart, 30 Haziran, 30 Eylül ve 31 Aralık) hesap kapama tarihi olarak kabul edilmiştir. Bu tarihlerde bakiye (alacak, faiz, komisyon, fon, vergi gibi unsurlar da dahil olmak üzere) saptanır, tek bir kalem ve rakam olarak sonraki saptanması da alacağı muaccel (vadesi gelmiş) hale getirmektedir.

Saptanan bakiyeyi gösteren cetveli alan taraf aldığı tarihten itibaren 1 ay içinde noter aracılığı ile veya taahhütlü bir mektupla veya telgrafla itirazda bulunmaz ise bakiyeyi kabul etmiş sayılır (73).

Cari hesap sözleşmesi, sözleşilen sürenin bitimi, taraflardan birinin feshi ihbar etmesi ya da taraflardan birinin iflas etmesiyle son bulur. Uygulamada bankalar, cari hesap sözleşmesini diledikleri zaman sona erdirme yetkisini sözleşmelere koymaktadırlar.

Bankalarda, kısa vadeli Türk Lirası krediler (emtia karşılığı, senet karşılığı, açık kredi gibi) cari hesap şeklinde açılmakta ve kullanılmaktadır.

Senet iskonto ve iştirası (satın alma) şeklinde açılan krediler cari hesap sözleşmesi şeklinde işletilmeyen kredi türüne örnektir.

Orta ve uzun vadeli krediler, belirli taksit ve ödeme planına bağlanan ve karz akdi (ödünç sözleşmesi) şeklindeki kredilere örnektir.

ii) Sözleşmede Cari Hesap Dönemleri Belirtilmiş Olmalıdır.

iii) Banka Müşterilerine Hesap Özeti Göndermek Zorundadır.

2.6.7.2. Bankalar Kanunu'nun 91. Maddesi İle Getirilen Düzenleme

Azami had ipoteğinin paraya çevrilmesi yolu ile takip halinde icra emri başlığını taşıyan madde hükmü şöyledir : "Bankanın ibraz ettiği (sunduğu) akit tablosu (ipotekte tapu memurunun yaptığı senet) kayıtsız ve şartsız bir para borcu ikrarını ihtiva etmese dahi, banka borçluya ait hesabın kesilmesine ilişkin hesap özetinin noter aracılığı ile borçluya gönderildiğine dair noterden tasdikli bir sureti icra memuruna ibraz ederse icra memuru İcra ve İflas Kanunu'nun 149. maddesi uyarınca işlem yapar. Şu kadar ki, borçlunun noter aracılığı ile sekiz gün içinde bu hesap özetini itiraz etmiş olduğunu ispat etmek suretiyle tetkik merciine şikayette bulunmak haklı saklıdır. Bu takdirde alacaklı 90. madde çerçevesinde alacağını diğer belgeler ile ispatlayabiliyorsa borçlunun şikayeti reddedilir" (74).

Bu kanun maddesinin uygulanma koşulları ise şöyledir:

i) Azami Meblağ İpoteği Bulunmalıdır :

Medeni Kanun hükümleri çerçevesinde, alacağın teminatı olarak doğmuş veya doğacak alacaklar için azami had ipoteği alınabilmektedir. Azami had ipoteği, müşterinin bankaya doğmuş ve bütün borçlarını karşılamakta ve tesis edildikten sonra banka-müşteri ilişkisi sürdükçe ipotek limitine kadar sınırsız sürece kullanılabilir. Bu özelliklerinden dolayı azami had ipoteği bankacılıkta zaman ve para açısından tasarruf sağlamaktadır.

Buradan yola çıkan kanun koyucu 91. maddeye koyduğu azami had ipoteğinin, borçluya da üçüncü kişiler tarafından banka yararına konulmasını istemiştir. Bu ipoteğin kayıtsız ve şartsız bir para borcunu içermesi gerekmemektedir.

ii) Banka, Borçluya Ait Hesabın Kesilmesine İlişkin Hesap Özetini Noter Aracılığıyla Göndermelidir :

Bankalar Kanunu sonradan eklenen 14. Bölümün, Borçlunun müracaatıyla iflas (92. maddesi), iflasın ilanı, iflas idaresinin teşkil edilmesi ve kararların alacaklı bankalara tebliği (m. 93) ve Özel görevli bankaların ipotekli alacakların tahsili (m. 94) maddeler kanundan çıkarılmıştır (75).

3.6.8. Asılsız Yayın ve Haber Yayma

Bankaları koruyucu hükümlerden birisi de asılsız yayınlar ve haber yaymanın cezai yaptırıma bağlanmış olmasıdır.

Bankalar Kanunu; "bir bankanın itibarını kırabilecek ya da şöhretine ya da servetine zarar verebilecek bir hususa kasten sebep olma ya da bu yolda asılsız haber yaymayı suç olarak kabul etmiştir. Suçun cezai yaptırımını ise, failer hakkında üç aydan iki yıla kadar hapis, 100 bin liradan 1 milyon liraya kadar ağır para cezası olarak" (76) hükmetmiştir.

Asılsız yayın ve haber yayma fiilinin, Basın Kanununda yazılı ya da radyo, televizyon, video gibi yayın araçlarından biri ile işlenmesi ya da nakledilmesi durumu ağırlaştırıcı bir neden olarak kabul edilmiştir. Bu durumda

(75) 3222 Sayılı Bnk. Kn. 15.6.1985 Tarih ve 18785 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanmıştır.

(76) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 84/1.

hapis cezası altı aydan 3 yıla kadar, para cezası da üst limit 2 milyon lira olarak belirlenmiştir (77).

3.6.9. Banka Reklamlarının Düzenlenmesi ve Denetimi

Bankalar Kanunu, bankaların ilan ve reklamlarının tür, şekil, nitelik ve miktarları itibarıyla Türkiye Bankalar Birliği tarafından Müsteşarlığın uygun görüşü alınarak saptanan esas ve koşullara aykırı olamayacağını öngörmüştür (78).

Banka reklamlarının denetim altına alınması bankaların ve bankacılığın saygınlığını korumaya, bankalar arasında haksız rekabeti yaratılmamasına, gerçeğe aykırı ve ciddi olmayan reklam yapılmamasına, gerçeğe aykırı ve ciddi olmayan reklam yapılmamasına ve bankaların giderlerini azaltmaya yöneliktir.

T.Bankalar Birliği, bu konudaki düzenlemesini bankalara Tebliğ ile duyurmuştur. Tebliğde banka reklamlarına getirilen sınırlamalar;

- i) Reklam harcamalarının parasal sınırlanması,
- ii) Reklam aracı olarak kullanılacak araçların seçimi ve,
- iii) Reklamların konusu ve içeriğinin düzenlenmesi ile ilgili olup, bu konular esasa bağlanmıştır (79).

(77) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 84/2.

(78) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 77.

(79) Ayrıntılı Bilgi için Bkz. T.Bankalar Birliği 31.12.1968 Tarihli ve 851 Sayılı Tebliği.

3.7. BANKALARIN GELİR ve GİDERLERİ

Bir hizmet birimi olan bankaların, sundukları hizmet karşılığı sağladıkları faydalar gelirlerini, bu hizmetleri gerçekleştirebilmek için yaptıkları harcamalar da giderlerini oluşturur.

Bankaların gelirleri şu ana başlıklarda toplanırlar: Kredi faizleri, komisyon, ücret ve masraf karşılıkları ve yurtdışı muhabirlerinden tahsil edecekleri komisyon ve benzeri menfaatlerdir.

Bankaların giderleri ise; mevduata ödenen faiz, Merkez Bankası reeskont faizleri ve banka ve sigorta muameleleri vergisidir.

Banka gelir ve giderlerine ek olarak bir de Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu vardır. Bu Fon, bankaların kredi açtığı kişilerden, kredi faizine ilaveten aldıkları faizlerle oluşturulur ve gerekli yerlerde kullanılır.

Şimdi ana başlık olarak verdiğimiz banka gelir ve giderlerini ayrıntılı olarak açıklamaya çalışalım.

3.7.1. Banka Gelirleri

3.7.1.1. Kredi Faizleri

Bankalar Kanunu; "kredi işlemlerinde alınacak faiz oranları ile temin edilecek diğer menfaatlerin ve tahsil olunacak masrafların nitelik ve azami sınırlarının tespiti-ne bunların kısmen veya tamamen serbest bırakılmasına, kredilerin kalkınma planlarının amaçlarına yönlendirilebilmesi için fon kurmaya, kaldırmaya, kaynağını kredilere tahakkuk ettirilen faizlerden veya sair suretlerle sağlamaya ve bunların yürürlük zamanlarını tesbite Bakanlar Kurulu'nu yetkili kılmıştır" (1).

1980 yılında bir kararname çıkartılmış ve bankaların mevduat faizleri serbest bırakılmış, bankalar mevduata ödeyecekleri faizi ve kredilerden alacakları faizi kendileri saptamaya başlamışlardır (2).

Kredilerden alınacak faiz oranları 83/7507 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile düzenlenmiş bulunmaktadır (3). Karar bazı istisnalar dışında, kredi işlemlerinde alınacak faiz oranlarının vade ve türlerine göre bankalarca serbestçe belirlenmesi ilkesini benimsemiştir. Bankalar bağımsız olarak belirledikleri kredi faiz oranlarını ve bunların yürürlük tarihlerini banka şubelerinde halkın görebileceği şekilde ilan edeceklerdir.

3.7.1.2. Komisyon, Ücret ve Masraf Karşılıkları

3.7.1.2.1. Tesbit Yetkisi

Bankalar Kanunu; "Kredi işlemlerinde faiz dışında temin edilecek diğer menfaatlerin ve tahsil olunacak

(1) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 40/1.

(2) 4 Haziran 1980 Tarih ve 8/909 Sayılı Kararname.

(3) 19.12.1983 Tarih ve 18256 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanmıştır.

masrafların nitelik ve azami sınırlarının tespitine, bunların kısmen veya tamamen serbest bırakılmasına... Bakanlar Kurulu'nu yetkili kılmıştır" (4).

Bakanlar Kurulu'nun bu yetkisi 1986 yılına kadar sürmüş olup, 1986 yılında çıkartılan bir karar ile Bakanlar Kurulu; bankalarca kredi işlemlerinde faiz dışında sağlanacak diğer menfaatlerin ve tahsil olunacak masrafların nitelik ve üst sınırlarının merkez Bankası tarafından yayınlanacak tebliğlerle tesbit edilmesini öngörerek yetkisini Merkez Bankası'na devretmiştir (5).

Merkez Bankası bu yetkisine dayanarak Sıra no: 1 Sayılı Tebliği ile kredi işlemlerinde faiz dışında alınacak her türlü komisyon ve ücretlerin bankalarca serbestçe belireceğini öngörmüştür (6). Bu serbesti üzerine Türkiye Bankalar Birliği konuyu bir mesleki tanzim kararı şeklinde düzenlemiş bulunmaktadır.

3.7.1.2.2. Alınabilecek Komisyon, Ücret ve Masraflar

Merkez Bankası'nın bankaların kredi işlemleri dışında sağlayacakları diğer faydaların ve tahsil olunacak masrafların nitelik ve üst sınırlarının tespit yetkisini bankalara bırakmasından sonra, T.Bankalar Birliği bu konu ile ilgili bir mesleki tanzim kararı almış ve bir Tebliğ ile bu kararı bankalara duyurmuştur. Tebliğ genel hükümler ve cetvel olmak üzere iki ana bölümden oluşmuştur (7).

(4) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 40/1.

(5) 2.4.1986 Tarih ve 19066 Sayılı Resmi Gazete ile Yayınlanan 86/10519 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

(6) 2.4.1986 Tarih ve 19066 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanmıştır.

(7) 17.4.1986 Tarih ve 856 Sayılı T.Bankalar Birliği Tebliği.

3.7.1.2.2.1. Genel Hükümlér

T.Bankalar Birliği, bankaların müşterilerinden, faiz dışında sağlayacakları faydaların ve tahsil edecekleri komisyon, ücret ve masrafların üst sınırını sözü edilen tebliğ ile belirlemiş ve bunu bankalara duyurmuştur.

Cetvelde belirlenen komisyon, ücret ve masraflar dışında işlemin gerektirdiği posta, telgraf, telefon, sigorta masrafları; iç ve dış muhabir komisyon ve masrafları; her çeşit vergi, resim ve harçlar; kurtaj bedelleri; diğer gerçek masraflar müşteriden aynen tahsil olunacaktır. Ancak bankaların yurt içinde teşkilatlarının bulunmadığı mahallelerde, oralarda şubesi bulunan muhabir banka aracılığı ile tahsil ettirecekleri senetler (iskonto, iştira ve teminat senetleri dahil) için bu bankalara ödeyecekleri iç muhabir banka komisyonu, senet tahsil komisyonunun dörtte üçünü; bu hizmet için müşterilerden tahsil olunacak iç muhabir komisyonunun miktarı da senet tahsil komisyonunun yarısını geçmeyecektir.

Bankalar kendi aralarında cetvelin 2. Bölümünde yer alan hizmetlere ilişkin komisyon sınırlarının en çok yarısını uygulayabileceklerdir.

Cetvelde yer almayan çeşitteki işlemlerde banka ile müşteri arasındaki uyuşmaya göre uygulama yapılacaktır.

Herhangi bir kredinin vadesinden önce tahsili, kısmen veya tamamen kullanılmaması alınan komisyonun iadesini gerektirmektedir.

Birden fazla teminat karşılığı verilen kredilerden ise, komisyon, ücret ve masraflar yalnızca bir teminat türü üzerinden gerçekleştirilir (tahakkuk) ve tahsil edilir.

3.7.1.2.2.2. Komisyon, Ücret ve Masraf Tarifesi

T.Bankalar Birliği, Tebliğinde komisyon, ücret ve masraf tarifesini gösteren konuyu iki başlık altında toplamıştır. 1. Bölüm kredi işlemlerine bağlı olan (nakdi ve gayrinakdi kredi) tarifedir.

2. Bölüm ise, bankacılık hizmetlerinden alınacak komisyon ve ücretleri göstermektedir.

3.7.1.2.2.2.1. Kredi İşlemleri

i) İskonto ve iştirak komisyonu : Senet tutarı üzerinden maktuan (pazarlıksız) % 1 oranında komisyon alınacaktır.

ii) Senet karşılığı krediler : Faiz tahakkukuna konu olan adet toplamı üzerinden yılda % 2 komisyon alınacaktır. (Bu komisyonun nedeni, bankaların senet karşılığı kredilerde bir senet tahsili ve koruması (muhafazası) hizmeti vermeleridir).

iii) Esham ve tahvilat (pay senedi ve tahviller) karşılığı krediler : Bu tür kredilerden alınacak komisyon ve suretler şunlardır :

1- Muhafaza (koruma) ücreti : Rehinli menkul kıymetlerin nominal değerleri üzerinden hesap açılış tarihinden itibaren yılda bir kez % 1 oranında ücret alınır.

2- Kupon tahsil komisyonu : Rehinli menkul kıymetlerin faiz ya da temettü (kazanç payı) kuponlarının tahsili durumunda kupon bedeli üzerinden % 0,75 komisyon alınır.

iv) Emtia karşılığı krediler : Bu kredilerden alınacak komisyon, ücret ve masraflar şunlardır :

1- Koruma ve denetleme (murakabe) komisyonu : Faiz tahakkukuna konu olan adat (faize esas olan tutar ile gün çarpımı) toplamı üzerinden yıllık % 1 komisyon alınacaktır.

2- Ekspertiz ücreti : Bankaların kadrosunda eksper (bilir kişi) varsa rehinli emtianın ekspertiz (bilirkişi raporu) değeri üzerinden ve hesap açılış tarihinden itibaren yılda bir defa % 1 en çok veya en az 10.000 ₺ komisyon alınır. Bankanın ekspertizi yoksa, ekspere ödenen ücret aynen tahsil olunur.

3- Ardiye ücreti : Banka malı veya kira ile tutulmuş olan depolarda rehinli emtiadan alınacak adriye (sureti metre karesi 500 ₺ üzerinden tahsil olunur.

v) Altın karşılığı krediler : Bu tür kredilerde rehinli altınların piyasa bedelleri üzerinden ve yılda bir kez (hesap açılış tarihi itibariyle) % 1 komisyon alınır.

vi) Dışalım Akreditifleri : % 100 karşılıklı açılma-yan ve bankaca finanse edilen dışalım akreditiflerinde alınacak komisyonlar şunlardır :

1- Açılış komisyonu : Akreditif tutarı üzerinden en çok % 3 veya en az 10.000 ₺ açılış komisyonu alınır.

2- Temdit (uzatma) komisyonu : Özellikle ilgili mevzuatta, belirlenen dışalım süresinin aşıldığında, uzatılan miktar üzerinden en çok % 1,5 veya en az 10.000 ₺ komisyon alınır.

vii) Dışalım belgeleri karşılığı krediler : Belge tutarı üzerinden en çok % 1,5 veya en az 100.000 ₺ komisyon alınır.

viii) Dışsatım belgeleri karşılığı krediler : Belge tutarı üzerinden en çok % 0,3 veya en az 10.000 TL komisyon alınır.

ix) Zirai krediler : Borç bakiyesi üzerinden yıllık % 0,5 oranında ekspertiz ve kontrol ücreti alınır.

x) İpotek karşılığı krediler : Bu tür kredilerde;

1- Ekspertiz ücreti : Kredi istemi sırasında istenilen kredi miktarı üzerinden en çok % 0,2 veya en az 10.000 TL ücret ile birlikte, kredinin açılışında da verilen kredi tutarı üzerinden % 0,4 ekspertiz ücreti alınır.

2- Araştırma ve kontrol ücreti : Busenet kredinin durumuna göre değişir. Mesken hesaplarında borç bakiyesi üzerinden yıllık % 0,3 ücret alınır. İnşaat ve hazır bina hesapları borç bakiyesinde ise yıllık % 6 ücret alınır.

İpotek karşılığı krediler, önceleri yalnızca T.Emlak Kredi Bankası tarafından verildiğinden sözü edilen bu ücretler yalnızca bu bankalar tarafından alınıyordu. 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile diğer bankalara da ipotek karşılığı kredi verme hakkı tanındığından, bu bankaların da ekspertiz, kontrol ve araştırma ücretlerini alabilmeleri mümkün olmuştur.

xi) Teminat mektupları : Gayrinakdi kredi türü olan teminat mektuplarından alınabilecek komisyonlar şunlardır :

1- Geçici mektuplar : Bu tür teminat mektuplarından en çok % 0,5 veya en az 10.000 TL komisyon alınır.

2- Kesin ve avans mektupları : Bunlardan üç aylık dönemler itibariyle en çok % 1 veya en az 10.000 TL komisyon alınır. Bu komisyonlar her üç ayda bir peşin tahsil edilir.

Geçici mektuplar, bir ay içinde geri verilmezse ikinci ayın başından itibaren kesin teminat mektupları gibi komisyona tabi olurlar.

xii) Bankalar ve firmalar lehine verilen avans ve cirolar : Bu tür işlemlerde muhatap eğer yurt içindeyse üç aylık devrelerde en çok % 1 veya en az 10.000 ₺ komisyon alınır. Yurt dışında ise; ilk üç aylık devre için en çok % 3 veya en az 10.000 ₺; sonraki üç aylık devreler ve kesirleri için en çok % 1 veya en az 10.000 ₺ komisyon alınır.

xiii) Yurtdışı garanti mektupları : Bu tür mektuplarda alınan komisyon ise; ilk üç aylık devre için en çok % 3 veya en az 10.000 ₺ takip eden üç aylık devreler ve kesirleri için de en çok % 1 veya en az 10.000 ₺'dir.

3.7.1.2.2.2.2. Banka Hizmetleri

i) Senet tahsili : Senet tutarı üzerinden en çok % 0,5 veya en az 1.000 ₺ komisyon alınır.

ii) Havale ve keşideler : Havale ve keşide tutarı üzerinden en çok % 0,4 veya en az 1000 ₺ komisyon alınır.

iii) Pay senedi ve tahvillerin korunması : Pay senedi, tahvil ve benzeri münkul kıymetlerden şu ücretler alınır :

1- Koruma ücreti : Menkul kıymetlerin itibari kıymeti üzerinden yıllık en çok % 0,2 veya en az 10.000 ₺ ücret alınır.

2- Kupon tahsil komisyonu : Kupon bedeli üzerinden en çok % 0,5 veya en az 10.000 ₺ komisyon alınır.

iv) Altın koruma ücreti : Altının piyasa bedeli üzerinden yıllık en çok % 0,5 veya en az 10.000 ₺ koruma ücreti alınır.

v) Kapalı zarf ve çıkın koruma ücreti : Tevdi olunan kapalı zarf veya çıkınların herbirinden yıllık en az 10.000 ₺ komisyon alınır.

vi) Yurtiçi akreditifler : Banka nezdinde veya banka tarafından açtırılan yurtiçi akreditiflerinde, akreditif tutarı üzerinden en çok % 0,4 veya en az 10.000 ₺ komisyon alınır.

vii) Borsa emirleri : Pay senedi, tahvil ve benzeri menkul kıymetlerin alış ve satışlarında borsa fiyatında hesaplanacak miktar üzerinden en çok % 0,5 veya en az 1.000 ₺ ücret alınır.

viii) İtibar (kredi) mektupları : İtibar mektubu tutarı üzerinden en çok % 0,5 veya en az 10.000 ₺ komisyon alınır.

ix) Referans mektupları : Referans mektupları taahhüt edilen bir miktarı içermediğinden mektup başına maktu olarak (pazarlıksız) 50.000 ₺ ücret alınır.

x) İstihbarat ücreti : Firma başına 10.000 ₺ istihbarat ücreti alınır. Ancak iskonto, iştirak ve teminat senetleri borçluları için istihbarat yapıldığı gerekçesi ile kredi müşterisinden istihbarat ücreti alınmaz.

xi) Kiralık kasalar : Kiralık kasalardan büyük boy için 20.000 ₺, orta boy için 15.000 ₺, küçük boy için ise 10.000 ₺ yıllık ücret alınır.

xii) Giden kambiyo havaleleri : Verilen dövizli çekler de dahil olmak üzere kambiyo havalelerinden ticari nitelikte olanlardan havale tutarı üzerinden en çok % 3 veya en az 10.000 TL, ticari nitelikte olmayanlardan havale tutarı üzerinden en çok % 1 veya en az 5.000 TL komisyon alınır.

xiii) Gelen kambiyo havaleleri : Ödenen dövizli çekler de dahil olmak üzere havale tutarı üzerinden en çok % 0,1 veya en az 1.000 TL komisyon alınır.

xiv) Serbest emtia : Serbest emtiada rehinli emtiada belirlenen ardiye ücreti ile aktarma, manipülasyon masraf ve ücreti tarifesi uygulanır.

xv) Şirket oluşumu veya sermaye arttırımı için verilen mektuplar : Mektup başına maktuen 10.000 TL pazarlıksız alınır.

xvi) Seyahat çekleri satışı : Çek tutarı üzerinden en çok % 0,4 veya en az 10.000 TL ücret alınır.

xvii) Gayrimenkul ekspertizi : Ekspertiz değeri üzerinden en çok % 0,4 veya en az 10.000 TL ücret alınır.

xviii) Ekstre (hesap özeti) ücreti : Ticari nitelikte borçlu veya alacaklı cari hesap müşterilerine gönderilen hesap özetlerinde, hesap özeti föyü başına 1.000 TL ücret alınır.

xix) Yurtdışı dışalım akreditifleri % 100 karşılıklı açılan dışalım akreditiflerinde şu komisyonlar alınır :

1- Açılış komisyonu : Akreditif tutarı üzerinden en çok % 2 veya en az 10.000 TL açılış komisyonu alınır.

2- Temdit komisyonu : Özellikle ilgili mevzuatta belirlenen dışalım süresinin aşılması durumunda, temdit edilen miktar üzerinden en çok % 1 veya en az 10.000 TL temdit komisyonu alınır.

xx) Yurtdışı dışsatım akreditifleri : Bu tür akreditiflerde belge tutarı üzerinden en çok % 0,3 veya en az 10.000 TL komisyon alınır.

xxi) Tahsile gönderilen dışsatım belgeleri : Belge tutarı üzerinden en çok % 0,3 veya 10.000 TL komisyon alınır.

3.7.1.3. Bankaların Yurtdışı Muhabirlerinden Tahsil Edecekleri Komisyon ve Benzeri Menfaatler

Bankaların yurtdışı muhabirlerinden tahsil edecekleri komisyon ve benzeri faydaların alt limitleri T.Bankalar Birliği tarafından mesleki düzenleme kararları ile belirlenmektedir. Bu konuda ilk düzenleme 1959 yılında yapılmış ve günümüze kadar çeşitli değişim ve yeniliklerle gelmiştir. Bankaların yurtdışı muhabirlerinden tahsil edecekleri komisyon ve benzeri faydaların en düşük oranlarını gösteren tarifeye göre konu beş bölümde düzenlenmiştir (8). Bu düzenlemeye göre :

i) Senetler

1- Adi senet tahsili : Komisyon oranı % 0,1 veya en az 30 \$'dır.

2- Belgeli senet tahsili : Komisyon oranı % 0,1 1/2 veya en az 30 \$'dır.

3- Adi veya belgeli senetlerin kabule sunulması : Komisyon oranı % 0,1 1/2 veya en az 30 \$'dır.

(8) 9.4.1984 Tarih ve 806 Sayılı Tebliğde 820 ve 833 Sayılı düzenlemeler.

4- Adi veya belgeli senetlerin kabul edilmesi veya aval verilmesi : Komisyon oranı % 0,2 1/2 veya en az 30 \$' dir.

5- Senetlerin muhataba sunulmadan iadesi : Komisyon oranı % 0,1 1/2 veya en az 30 \$'dır.

6- Tediye (ödeme) veya kabul edilmeyen senetlerin iadesi komisyon oranı % 0,1 veya en az 30 \$'dır.

7- Senetlerin bedelsiz teslimi : Komisyon oranı % 0,1 veya en az 30 \$'dır.

ii) Akreditifler

1- Teyitsiz Akreditifler : Konu iki türde düzenlenmiştir. Bunlar :

a) İhbar komisyonu : Komisyon oranı % 0,1 veya en az 20 \$'dır. Ancak 1 milyon \$'ı aşan her işlemde 1.000 \$' dan az olmamak ve bu oranın 1/4'ünden aşağı inmemek koşuluyla komisyonlar serbestçe belirlenebilir.

b) Ödeme komisyonu : Komisyon oranı % 0,1 1/2 veya en az 20 \$'dır. 1 milyon \$'ı aşan her işlemde 1.500 \$'dan az olmamak ve bu oranın 1/4'ünden aşağı inmemek koşuluyla komisyon serbestçe belirlenebilir.

2- Teyitli (doğrulanmış) Akreditifler

a) Teyit komisyonu : Her biri 3 ay ve kesirleri için komisyon oranı % 0,1 veya en az 20 \$'dır.

b) Ödeme komisyonu : Komisyon oranı % 0,1 1/2 veya en az 20 \$'dır. Gerek teyit gerekse ödeme komisyonunda \$'ı aşan her bir işlemde 1.500 \$'dan az olmamak ve bu oranın 1/4'ünden aşağı inmemek koşulu ile komisyon serbestçe belirlenir.

3- Akreditif koşullarının yenilenmesi ve iptali maktuen 30 \$'dır.

4- Ticari kredi mektuplarının verilmesi maktuen 20 \$'dır.

iii) Keşideler ve Ödeme Emirleri

1- Kasa üzerine keşide edilen çeklerin ödenmesinde ücret veya komisyon alınmamakla birlikte kurye kredisinden faydalanıldığında bu süreye tekabül eden "libor + 1" den aşağı olmamak üzere faiz uygulanır.

2- Seyahat çeklerinin ödenmesi ücretsizdir.

3- Adi veya genel kredi mektupları üzerine ödemeler ücretsizdir.

4- Adi ödeme emirlerinin yerine getirilmesi ücretsizdir.

5- Belgeli ödeme emirlerinin yerine getirilmesi; Komisyon oranı % 0,1 1/2 veya en az 30 \$'dır.

iv) Teminat ve Kefalet

1- Geçici mektuplar : Her bir ay ve kesirleri için % 0,1 veya en az 30 \$'dır. Ancak 1 milyon \$'ı aşan her bir işlemde 1.000 \$'dan az olmamak ve bu oranın 1/4'ünden aşağı inmemek koşulu ile komisyon serbestçe belirlenebilir.

2- Kesin mektuplar ve avans mektupları : Her bir 3 ay ve kesirleri için % 0,2 1/2 veya en az 30 \$'dır. Ancak 1 milyon \$'ı aşan her bir işlem için 2.500 \$'dan az olmamak ve belirlenen oranın 1/4'ünden aşağı inmemek koşuluyla komisyon serbestçe beirlenebilir.

v) Genel Hükümler

Herhangi bir kredinin iptali, kısmen veya tamamen kullanılmaması, hizmetin gerçekleşmemesi veya yerine getirilememesi alınması gereken komisyondan vazgeçilmesini gerektirmemektedir.

Yukarıda (i,ii,iii,iv)'de belirtilen komisyonlar dışında gerçek posta, telgraf, resim, harç vs. masraflar alınacaktır.

Tarifede gösterilen dışsatım işlemlerine ait en az komisyon oranları aşılamaz.

3.7.2. Banka Giderleri

3.7.2.1. Mevduata Ödenen Faizler

Mevduat denilince; istenildiğinde veya belli bir vade sonunda geri alınmak üzere bankalara bırakılan para anlaşılır. Para benzeri likidite olarak tanımlanan mevduat, bankanın en önemli ögesidir.

Mevduat; tasarruf, resmi, ticari, bankalararası ve diğer mevduat olarak sınıflandırılabilir. Tasarruf mevduatı vadeli ve vadesiz olarak ikiye ayrılır ve banka mevduatı içinde en önemli yere sahiptir. Diğer mevduat türlerine oranladığımızda en yüksek orana sahip olan tasarruf mevduatına ödenen faizler, yıllar itibariyle gerek oran olarak gerekse saptama yetkisi olarak farklılıklar göstermiştir.

Ülkemizde devletin bankaların denetimi ile ilgili olarak ilk aldığı önlemlerin biri faiz hadlerinin saptanması olmuştur. Murabahacılığı (tefeciliği) önlemek amacıyla Osmanlı İmparatorluğu döneminde üç kez (1852, 1864 ve 1887)

en yüksek faiz oranları saptanmıştır. Bunlardan 1887 yılında saptanan faiz önemli olup, devletin faize müdahalesi Murabaha Nizamnamesi ile yapılmıştır.

1933 yılına kadar bu Nizamname uygulanmıştır. 1933 yılında kabul edilen 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanunu ile, bankaların dışında faizden para kazanmak için ödünç para verme işleriyle uğraşan gerçek ve tüzel kişiler hükümetten izin almaya zorunlu tutulmuş ve ödünç para verme işlerinde uygulanacak en yüksek faiz % 12 olarak belirlenmiş ve bundan fazla alınacak faizlerin % 100'e varan artan oranlı bir vergiye dahil olacağı öngörülmüştür.

Faiz sınırlarının yasa ile saptanması ilkesi, Ödünç Para Verme İşleri Kanunu ile kabul edildiğinden, devlet faiz sınırlarını değiştirmek istediğinde yasa değişikliği yapmak zorunda kalmıştır. 1960 yılına kadar süren bu uygulamadan sonra, faizsınırlarının yasa ile saptanmasına son verilmiş ve faizler, kararname ile saptanmaya başlanmıştır (9).

1970 yılında 1211 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu ile; para verme işlerinde ve mevduat kabulünde alınacak ve verilecek faizlerin üst sınırları ile mevduatta vade sürelerinin tayin ve bunların yürürlük zamanlarını tesbite T.C. Merkez Bankası yetkili ve görevli kılınmıştır (10).

1970-1980 yılları bankalara sınırlı bir faiz serbestisi uygulamasının konulduğu dönem olmuştur. 1970'li yılların başında bankalararası mevduata uygulanacak faiz oranı serbest bırakılmıştır. Daha sonra Bakanlar Kurulu, iki yıldan (iki yıl dahil) fazla vadeli tasarruf mevduatına uygulanacak yıllık faiz oranının banka ile mudi arasında yine

(9) Akgüç, Öztin, a.g.e., s. 203.

(10) 1211 Sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu, m. 4/II.b.

beş yıldan fazla süreli kredilere uygulanacak yıllık faiz oranının banka ile ödünç alan arasında saptanacağı esasını getirmiş ve faiz oranı serbestçe saptanan tasarruf mevduatının, ancak beş yıldan fazla vadeli ikrazlar (borçlar) için kullanılabileceğini öngörmüştür (11).

Daha sonra 1978 yılında Bakanlar Kurulu, tasarruf mevduatına ilişkin faiz serbestisinin kapsamını daraltmış dört yıldan fazla (dört yıl dahil) vadeli mevduata uygulanacak faizin banka ile mudi arasında saptanacağına karar vermiştir (12).

Bu uygulamalar 1980 yılına kadar sürmüştür.

1980 yılı başında hükümet bir dizi ekonomik karar almıştır. "24 Ocak Kararları" denilen bu kararda, sıkı para politikası uygulamasına geçilmiştir. Satınalma gücü daraltılıp, halkın parasının yatırımlara yönlendirilmesi amaçlanmış kredi mevzuatı zorlaştırılıp, kredi dağıtımı azaltılmış ve kredi faizleri de yükseltilmiştir. Kredi faizlerinin yükseltilmesi kararının gerekçesi de, banka kredi faizlerinin piyasa faiz oranları (bankalar kredi faiz oranları) düzeyine yükseltilmesiydi.

Çünkü, bankaların o dönemde tasarruf mevduatına uyguladıkları faiz enflasyonun altında kalıyordu. Tasarruf sahipleri de enflasyonla eriyen faiz gelirleri gördükçe yatırımını altına, mala, mülke kaydırmıştır. Yine bu dönemde kredi faizleri enflasyonla oranlanınca çok düşük kaldığı için, düşük faizli krediyi kullanan işletmeciler çok kârlı durumda olmuşlardır. Kredi kaynakları azalmış halkın tasarrufları azalmış ve kredi bulmak güçleşmişti (13).

- (11) 6.8.1974 Tarih ve 1002/10601 Sayılı T.C. Merkez Bankası Banka Meclisi Kararını yürürlüğe koyan 28.8.1974 Tarih ve 7/8809 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.
- (12) 25.2.1978 Tarih ve 14687 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.
- (13) Günlük, Ahmet, Türkiye'de Bankerlik, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt I, s.180.

1 Temmuz 1980 yılında hükümet, 24 Ocak Kararları, doğrultusunda önemli bir adım daha atmıştır.

3.7.2.1.1. Faizlerin Serbest Bırakıldığı Dönem (1 Temmuz 1980)

1 Temmuz 1980 yılında hükümet bir kararname yayınlamıştır. Bu kararname ile, banka faizleri üzerindeki devlet denetiminin kaldırıldığı, bu konuda bankalara özerklik tanındığı duyuruldu. Yine aynı kararnamede, bankaların sırdış hesap açabilecekleri (hesap sahibinin kimliğinin yasal ve mali denetim karşısında gizli tutulması) ve isimsiz mevduat sertifikası çıkarıp serbest dolaşıma sokabileceği de açıklanmıştır (14).

Bu iki yeni tasarruf toplama yönteminden, sırdış hesap ile kaynağı belli olmayan ve bu nedenle piyasaya giremeyen bir sektör haline gelmiş kaçakçılık piyasasında oluşan "Kara Para" yı bankalara çekip ekonomi için kaynak yatırması amaçlanmakta idi.

İsimsiz mevduat sertifikası ise kısa vadeli bir tahvil niteliğinde idi.

Gerçekten de sırdış hesap ile kısa sürede oldukça fazla para toplandı ve amacına ulaştı ama beraberinde birçok sorunu da birlikte getirdi (15).

Faiz oranlarının serbest bırakılmasından hemen sonra bankalar arasında düzenlenen "centilmenlik anlaşması" yapıldığı halde, küçük bankaların bu anlaşmada gösterilen faiz oranlarına uymamışlar ve yüksek faiz vermişlerdir. Yine

(14) 4.6.1980 Tarih ve 8/909 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

(15) GÜnlük, Ahmet, a.g.e., s. 182-183.

bu dönemin bir sonucu olarak bankerler ortaya çıkmıştır. Halka çok yüksek faiz vererek halkın tasarruflarını kendilerine çekmeyi başarmışlardır.

Yapılan araştırmada, bu dönemde banka ve bankerlerin reklama çok fazla para ayırdıkları, bununda maliyet arttırıcı etkisi olduğu görülmüştür. "Bankalar ve bankerler arasındaki bu aşırı reklam curcunası, halkın yatırım kararlarını uygunsuz biçimde etkilemekte, hepsi aynı şeyi söylediği için toplum için büyük bir kaynak savurganlığının örneğini vermekte ve hepsinden önemlisi bankacılık mesleği ile bağdaşmayacak davranışlar yüzünden bankacılık sistemine halkın güvenini azaltacak yönde etki yapmaktadır" (16).

Tüm bu olumsuzluklar çok fazla türeyen bankerler aşırı yükseltilemiş faiz oranları ekonomiyi alt-üst ederek 1982 yılı sonlarına kadar geldi. 1982 yılının sonunda bir kararname çıkartılarak, faiz oranlarının saptanması, T.C. Merkez Bankası gözetiminde büyük bankalara bırakıldı. Kararname ile; "bankaların ödünç para verme işlerinde ve (Bankalar mevduatı hariç) mevduat kabulünde alacakları ve verecekleri yıllık en yüksek faiz oranları, bankalararası mevduat hariç toplam mevduat içindeki payları % 3 ve daha fazla olan bankalar tarafından vade ve türlerine göre serbestçe saptama ve ortaklaşa T.C. Merkez Bankasına bildirecekleri oranları aşamaz hükmü getirildi (17).

3.7.2.1.2. Mevduat Faizlerinde Tesbit Yetkisi

1983 yılında çıkartılan 70 sayılı KHK ile mevduat faizlerinin ve kredi faizlerinin tespitine Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır.

(16) Aysun A. Mustafa, Faiz Curcunası Özel Bankacılığın Geleceğini Tehdit Ediyor, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Şubat, 1981, Sayı : 2.

(17) 18.12.1982 Tarih ve 8/5756 Sayılı Kararname, m. 3.

1980 yılında serbest bırakılan faiz oranları sonucunda banker olayları nedeniyle hem halk hem de devlet zararına uğramıştır. Birçok banka tasfiye edilmiş, bankerler yok edilmiş, bankaların reklamları TV ve Radyodan yasaklanmıştır.

70 sayılı KHK ile tasarruf sahiplerinin haklarının korunması için de bir fon (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) oluşturulmuştur.

1985 yılında çıkartılan 3182 Sayılı Bankalar Yasası' da 70 sayılı KHK'de olduğu gibi şu ilkeyi benimsemiştir : "Mevduata verilecek asgari ve azami faiz oranlarının ve temin edilecek diğer menfaatlerin tespitine mevduat faiz oranlarınının kısmen veya tamamen serbest bırakılmasına, bunların yürürlük zamanlarını saptamaya Bakanlar Kurulu veya Bakanlar Kurulunun yetkili kılınması halinde T.C. Merkez Bankası yetkilidir" (18).

Merkez Bankası'da bir tebliğ yayınlayarak, mevduat faizi oranlarına belirli bir tavan koyarak bu tavanlar içinde bankaların, mevduata uygulayacakları faiz oranlarını serbestçe belirleyeceğini öngörmüştür (19).

3.7.2.1.3. Faiz Oranları

Merkez Bankası yayınladığı Tebliğde mevduatın sınıflarına göre faiz sınıflarına göre faiz oranlarını belirlemiştir (20). Ancak bankalararası mevduata uygulanacak faiz oranları serbest bırakılmıştır.

(18) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. m. 37/1.

(19) 30.4.1986 Tarih ve 19093 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan Sıra No: 15, Sayılı T.C. Merkez Bankası Tebliği.

(20) 30.10.1986 Tarih ve 19266 Sayılı R.G. ile yayınlanan 19 No'lu ve 6.2.1987 Tarih ve 13364 Sayılı R.G. ile yayınlanan 20 No'lu T.C. Merkez Bankası Tebliğleri.

Mevduat faiz oranlarının düşürülmesi veya yükseltilmesi halinde, önceden açılmış olan mevduat hesaplarına uygulanan faiz oranları vadeleri sonuna kadar değiştirilmeyecektir.

3.7.2.1.4. Diğer Esaslar

Bankalar Kanununun, bankaların mevduata peşin faiz vermelerini ilke olarak yasaklamıştır (21). Bankaların mevduat sertifikaları da peşin faiz verilmesine neden olacak şekilde çıkarılması yasaklanmıştır.

Vadeli mevduat hesaplarında vadesinin bitiminde yapılacak işlem konusunda müdiin herhangi bir talimatının bulunmaması halinde, bu hesaplara müdiin talimatına kadar vadesiz mevduat faiz oranı uygulanır.

Banka sistemini verimli hale getirmek amacıyla T.C. Merkez Bankası'nca uygun görülen durum ve bankalar için daha yüksek oranda mevduat faizi verilebilmesi bir kararla öngörülmüştür.

Yurtdışında çalışan Türk işçileri tarafından havale yoluyla gönderilen veya efektif olarak bozdurulan dövizlerin kesin satışı suretiyle açılan vadeli mevduat hesapları ve mevduat sertifikalarına vadelerine göre, tesbit edilen faiz oranlarınının 4 puan fazlası üzerinden faiz verileceği koşulu getirilmiştir. Bu fark eski Faiz Farkı İadesi Fonu, yeni Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'ndan karşılanacaktır.

Bankaların mevduat sahiplerine yasada belirlenen faiz oranarı ile diğer faydalar dışında ek fayda sağlamazlar ve bunlara aykırı işlem yapamazlar (22).

(21) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 37/2.

(22) Karacan, A. İhsan, a.g.e., s. 229.

3.7.2.1.5. Döviz Tevdiat Hesaplarına Ödenen Faizler

Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki 30 Sayılı Karar bankaların Türkiye'de ve yurt dışında yerleşik kişiler adına döviz tevdiat hesapları açabilmelerini ve bu hesaplara ait faizlerin banka ve tevdiat sahibi arasında serbestçe belirlenmesini öngörmüştür. Bu nedenle uygulamada her banka döviz cinsine ve vadesine göre döviz tevdiat hesaplarına değişik oranlarda faiz vermektedir.

3.7.2.2. Merkez Bankası Reeskont Faizleri

Daha önce de açıklandığı gibi Merkez Bankası bankalarca reeskont ve avans şeklinde kaynak sağlamaktadır. Merkez Bankası verdiği bu reeskont ve avanslar karşılığında bankalardan faiz alır.

Uygulanan faiz oranları, kredi türünün devletin ekonomik politikasına uygunluğuna göre daha düşük olarak saptanması temel ilkedir.

Merkez Bankası'nın uyguladığı değişik reeskont ve avans faizi türleri şöylece sıralanabilir :

i) Kısa Vadeli Krediler

1. Genel Olarak

2. İhtisas Kredileri

a) T.C. Ziraat Bankasınca kullanılan tarım kredileri ve Tarım Kredi Kooperatifleri Birlikleri kredileri,

b) T.C. Ziraat Bankasınca kullanılan Tarım Satış Kooperatifleri Kredileri,

- c) T. Halk Bankasına küçük sanayici, sanatkâr, esnaf ve esnaf teşekküllerine kullandırılan mesleki krediler.

3. İhracat Kredileri

ii) Orta Vadeli Kredilerde (Teşvik Belgesi)

- a) Genel olarak
b) Yatırım kredileri
c) Tarım kredileri

iii) Tahvil ve altın üzerine avans işlemlerinde.

3.7.2.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

Bankaların yapmış olduğu bütün işlemler sonucunda kazandıkları paralar (gelirler) ile kambiyo alım ve satımlarında kambiyo satışlarının tutarı, Banka ve sigorta muameleleri vergisinin konusunu oluşturur (23).

Bankalar bu vergileri, "Gider Vergileri Kanunu"nda özel bir bölüm olarak bulunan "Hizmet Vergileri" kısmında gösterildiği gibi verirler.

Banka işlemleri vergisinin mükellefi bankalardır. Bu mükellefiyet doğrudan doğruya işlemi yapan birime aittir. Bu yüzden banka şubeleri, bankanın Dışişleri Müdürlüğü, Genel Muhasebe Müdürlüğü, Menkul Kıymetler Merkezi gibi birimler ayrı ayrı mükellef durumundadır. Bu nedenle, vergisi verilecek parayı hangi birim almış ise, vergiyi de o birim mahalindeki ilgili vergi Dairesine ödeyecektir.

(23) Gider Vergileri Kanunu, m. 28-31.

3.7.2.3.1. Verginin Matrahı

Verginin matrahı, bankanın yapmış olduğu işlemler nedeniyle kendi lehine aldığı paralardan kanunda ve diğer ilgili kanun ve tebliğlerde belirtilen istisnalar dışında kalan kısmı ile yapılan kambiyo alım ve satım işlemlerinde kambiyo satışlarının toplamıdır. Vergi matrahından "gider" ve "vergi" adı altında bir indirim yapılamaz. Bu nedenle, bankalar sahip oldukları gayrimenkullerden aldıkları kira bedellerinden, tamir ve bakım masraflarını veya bina vergisini indiremezler.

3.7.2.3.2. Banka Muameleleri Vergisinin İstisnaları

i) Bankaların, 3226 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu'na göre yaptıkları işlemler nedeniyle aldıkları paralar Banka ve Sigorta muamelelerinden istisna tutulmuştur (24). Yalnızca kalkınma ve yatırım bankaları finansal kiralama ile uğraşabileceklerinden bu istisna yalnızca bu grup bankaları ilgilendirmektedir.

ii) Merkezleri Türkiye'de olan bankaların kendi şube ve ajansları ile veya bu şube ve ajansların birbirleriyle yaptıkları işlemler dolayısıyla tahakkuk eden paralar; Merkezleri Türkiye dışında bulunan bankaların Türkiye'de var olan şube ve ajanslarının birbirleriyle yaptıkları işlemler dolayısıyla tahakkuk eden paralar Banka Muameleleri Vergisinden istisna tutulmuşlardır.

Burada Merkezle şubelerin veya şubelerin birbiriyle yaptıkları işlemlere tahakkuk eden paralar (faiz, komisyon) aynı kurumun iki organı arasında gidip geldiği ve banka lehine bir kazanç sağlamadığı için bu meblağlar Banka Muameleleri Vergisinden istisna tutulmuşlardır.

(24) Gider Vergisi Kanunu'nun 3297 Sayılı Kanun ile değişik 38. maddesi.

iii) Özel kanunlarla her türlü vergiden istisna edilmiş olan hisse senedi ve tahvillerin faiz, temettü ve ikramiyeleri bu vergiden de istisna tutulmuşlardır. Bu istisna hükmünden yararlanan tahviller şunlardır : Her türlü Devlet Tahvilleri ve Hazine Bonoları, T.C. Ziraat Bankası Tahvilleri, T. Emlak ve Kredi Bankası tarafından çıkarılan tahviller, Devlet Yatırım Bankası Tahvilleri, belediyeler tarafından çıkartılan tahviller ve gelir ortaklığı senetleridir.

iv) Bankaların müşteri nam ve hesabına başka şahıs ve kuruluşlara yaptırdıkları hizmetler karşılığı olarak aldıkları ve aynen sözü edilen şahıs ve kuruluşlara ödedikleri paralar vergiden istisna edilmişlerdir. Çünkü burada bankanın görevi, bir aracılıktan öteye gitmemekte ve kendi hesabına bir para alınmış bulunmamaktadır.

v) Bankaların, bankerlerin, sigorta şirketlerinin tamamı kendilerine ait veya katılımları bulunan sınıai işletmelerden sağladıkları kârlar,

vi) Bankaların, bankerlerin ve sigorta şirketlerinin sermayelerine katıldıkları banka, banker ve sigorta şirketlerinin Gider Vergisi Kanunları'na göre Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisine tabi işlemlerinden doğan kârlar Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden istisnadır.

vii) Bankaların vergi, resim ve harç istisnası uygulamasından yararlanan krediler ve işlemler nedeniyle elde ettikleri gelirler,

viii) 2982 Sayılı Konut İnşaatında ve Kalkınmada Öncekli Yörelerde Yapılacak Yatırımlardan vergi, resim ve harç istisnası ile Muafliklar Tanınması Hakkındaki Kanun çerçevesince açılan kredilerden alınacak faiz ve komisyonlar Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden İstisnadır.

ix) T. Halk Bankasınca Esnaf ve Sanaatkârlar Kefalet Kooperatiflerinin kefaleti altında esnaf ve sanaatkârlara verilen krediler dolayısıyla alınan paralarla, bir kooperatiflerin ortaklarından masraf karşılığı adıyla aldıkları paralar ve,

x) Mevduat toplamayan bankaların açmış oldukları yatırım kredileri dolayısıyla kendi lehlerine aldıkları paralar Banka ve Sigorta Muamele Vergisinden istisnadır (25).

3.7.2.3.3. Banka Muameleleri Vergisi Uygulaması

3.7.2.3.3.1. Nakden veya Hesaben Banka Gelirlerine İntikal Eden (Geçen) Paralar

Banka gelirlerine geçen paralar, bir takım esaslar çerçevesince her işlemin yerine getirilmesi sırasında Banka Muameleleri Vergisine tabi tutulurlar.

3.7.2.3.3.2. Yabancı Paraya Dayanan İşlemler

Yabancı paralar üzerinden işlem gören işlemler dolayısıyla (dışardaki muhabirlerden alınan faiz, komisyon vs. karşılıkları) gelirlere geçen meblağların banka muameleleri vergisinin hesaplanması bazı özellikler gerektirir.

Önce, gelirlere geçen meblağların transferlerinin, T.C. Merkez Bankası kanalıyla yapılıp yapılmadığına bakılır.

a) Eğer gelirlere geçen meblağ T.C. Merkez Bankası kanalıyla yapılmış ise; banka muameleleri vergisinin transfer konusu dövizlerin T.C. Merkez Bankası'nca TL'ine dönüştürülen tutar üzerinden hesaplanır.

(25) Gider Vergileri Kanunu, m. 28-29.

b) Gelirlere geçen Meblağın transferi T.C. Merkez Bankası kanalıyla yapılmamışsa; banka muameleleri vergisi matrahının hesaplanmasında, gelirlere geçen dövizler için bankanın kendi uyguladığı kur esas alınır.

3.7.2.3.3.3. Vergiye Tabi Bazı Paralar ve Nitelikleri

i) Kredi Faiz ve Komisyonları

Müşterilere açılan (vergi, resim, harç istisnası uygulaması dışında kalan) her türlü kredilerden alınan faiz ve komisyonlar müşteriden alındıkları veya müşteri hesabına kaydedildiklerinde tamamı gider vergisine dahil olur.

ii) Ekspertiz Ücreti

Kredi işlemleri nedeniyle rehin alınan emtianın kıymetlerini belirlemek üzere ekspertiz yapıldığı zaman; Ekspertiz bankanın kendi memur veya maaşlı eksperlerine yaptırılarak bunun karşılığında müşteriden bir ücret alınmış ise bu ücretin tamamı,

Ekspertiz, dışardan bir ekspere yaptırılıp ve ekspere verilecek ücret bir miktar zamlı müşteriden tahsil edilmişse, banka lehine fazla alınan kısım gider vergisine tabidir.

iii) Depo ve Ardiye Ücretleri

Gerek banka tarafından kiralanana, gerekse kira sözleşmeleri banka adına yapılmış bulunan depo ve ardiyelere konan emtia ile müşterilerden belirli bir tarifeye göre veya pazarlıksız (maktuen) veya kira bedelinden daha fazla olarak ya da kira bedeline eşit miktarda tahsil edilen depo ve ardiye ücretlerinin tamamı vergiye tabidir.

iv) Sigorta Ücretleri

Rehin edilen emtianın sigorta ettirilmesi karşılığında müşteriden alınan sigorta ücretlerinden;

Sigorta şirketine verilen ücretle ilgili olmadan belirli bir tarifeye dayanılarak alınan sigorta ücretlerinin tamamı,

Sigorta şirketlerine ödenen ücret, banka lehine bir meblağ eklenir, müşteriden tahvil ise, yalnız fazla alınan bu miktar gider vergisine tabi tutulur.

v) Komisyonlar

Müşterilere verilen hizmetler karşılığında alınan komisyonlar gider vergisine tabidir.

vi) Havale Ücretleri

Havale işlemleri karşılığında alınan ücretlerle, çek satışı karşılığında alınan ücretlerin tamamı gider vergisine tabidir.

vii) Kiralık Kasa Ücretleri

Müşterilere kiralanan kasalar nedeniyle alınan kira bedelleri, tamamı üzerinden vergiye tabidir.

viii) Protesto Masrafları

Müşterilerden tahsil edilen protesto masrafları üzerine, banka lehine bir meblağ ilave edilmeksizin müşteriden aynen alınıyorsa, banka lehine alınmış bir para olmadığından bu meblağ vergiye tabi tutulmaz.

Eğer protesto masrafları gerçek miktarları üzerinden değil de sabit bir tarifeye göre alınıyorsa tamamı vergiye dahil edilir.

ix) P.T.T. Ücretleri

Müşteriler adına ve hesabına yapılan posta, telgraf, telefon, teleks masrafları aynen müşteriden alındığında vergiye tabi tutulmazlar.

Bankaca alınan P.T.T. ücretleri belirli bir tarife-ye göre alınıyor ise bunun tamamı vergiye tabidir.

x) Çek Karnesi Bedelleri

Borçlu ve alacaklı cari hesap sahiplerine maliyet bedeli üzerinden satılmakta olan çek karneleri nedeniyle alınan paralar vergiye tabi değildir.

xi) Damga Pulu Bedelleri

Müşterilere yapılan çeşitli işlemler nedeniyle müşterilerden alınan damga pulu bedelleri, her işlem için kullanılan pul bedeline tamamen eşit ve damga vergisi mükellefiyeti de müşteriye ait ise, bu işlemde banka lehine alınmış bir para söz konusu olmayacağından bu meblağ gider vergisine tabi değildir.

Ancak pul bedeli her işlem için kullanılan pul miktarına eşit olmayıp belirli bir tarifeye göre alınırsa ve vergisi mükellefiyeti de bankaya ait ise müşteriden tahsil edilecek meblağ vergiye tabidir.

xii) Pay Senedi ve Tahvil Alma Satımı

Şirketlere ait pay senetleri ile tahviller ve hazine bonosu ile Devlet Tahvilleri ve diğer bütün tahvillerin satışları halinde, satış bedeli ile alış bedeli arasında banka lehine ortaya çıkan fark vergiye tabidir.

xiii) Pay Senedi, Tahvil ve Hazine Bonoları Faiz Kârları ve İkramiyeleri

Menkul Değerler Cüzdanında bulunan pay senetleri tahviller ve hazine bonolarından sağlanan faiz, kâr payı ve ikramiyelerin tamamı gider vergisine dahildir.

xiv) Kamu Kurumlarına Verilen Kredilerden Alınan Faiz ve Komisyonlar

Kamu idarelerine ve girişimlerine açılan krediler nedeniyle alınan faiz ve komisyonların tamamı vergiye tabidir.

xv) Menkul ve Gayrimenkul Alım ve Satımı

Menkul ve gayrimenkullerinin satışında, satış bedelleri ile defter değerleri arasında banka lehine oluşan farkların tamamı vergiye tabidir.

xvi) Kumbara Bedelleri

Kumbaralar, maliyet bedeli üzerinden müşterilere satıldığında, banka lehine oluşan bir fark ortaya çıkmadığından vergiye tabi olmayıp, eğer satış işlemi belli bir tarifeye göre yapılmışsa tahsil edilen satış bedelinin tamamı vergiye tabidir.

xviii) Yeniden Değerleme Farkları

Gayrimenkuller ile pay senetleri ve tahvillerin zamanla değer kazanması nedeniyle yeniden değerlendirilerek bu yeni değerler ile muhasebeleştirilmeleri durumunda, yapılan işlem sonucu elde edilmiş bir fark olmadığından, vergi sözü konusu değildir. Ancak, bu kıymetlerin satışı halinde bedeli ile bu değerlendirme öncesi ilk maliyet bedeli arasındaki fark vergiye tabidir (26).

xix) Tasfiye Olunacak Alacaklara Faiz Tahakkuku

Tasfiye olunacak alacak hesabında kayıtlı alacaklara belirli devrelerde faiz tahakkuk ettirilerek müşterilerin borçlandırılması ve bunun sonuç hesaplarına geçirilmesi halinde vergiyi doğuran olayın doğduğu kabul edilerek bu faizler vergiye tabi tutulurlar.

xx) Döviz Tahvil İşlemleri (Arbitraj)

Gerek piyasalar arasındaki kur farklarından yararlanmak amacıyla olsun, gerekse müşterilerin ve bankanın gereksinimleri nedeniyle dövizlerin birbirine çevrilmesi nedeniyle kur farkları dolayısıyla banka lehine oluşan farklar gider vergisine tabidir. Oluşan bu farkların % 3 oranında vergiye tabi tutulması yanısıra arbitraj işlemi nedeniyle ayrıca kambiyo satış tutarı üzerinden binde bir oranında vergi tahakkuk ettirilmesi gerekir (27).

xxi) Arbitraj Zararlarının Müşteriden Tahsil Edilmesi

Çeşitli yasal hükümler nedeniyle müşteri lehine bankanın yükümlü olduğu kambiyo taahhütleri nedeniyle yaptığı arbitraj işleminden olumsuz bir fark (zarar) doğması halinde bu fark müşteriye yansıtılır ise banka muameleleri vergisine tabi tutulmalıdırlar.

(26) Maliye Bakanlığınının 8.3.1976 Tarih ve 28227-100/12349 Sayılı Yazısı

(27) Maliye Bakanlığınının 2.1.1976 Tarih ve 28205-17/109 Sayılı Yazısı.

xxii) Dış Muhabir Komisyonları

Dışsatım işlemleri nedeniyle dış muhabir bankalardan alınan komisyonların vergi, resim, harç istisnası içinde düşünülmemesi ve vergiye tabi tutulması gerekir (28).

xxiii) İstihbarat Ücretleri

Herhangi bir müşteri adına elde edilen bilgi, bankanın kendi olanakları ile toplanmış ise, bu iş karşılığında müşteriden alınan istihbarat ücretinin tamamı vergiye tabidir.

Müşteri hakkında toplanan bilgi başka bir banka ya da kişi aracılığı ile elde edilmiş ve bu iş karşılığı müşteriden tahsil edilip yapan kişi veya kuruma verilmiş ise banka lehine bir kazanç doğmadığından vergiye tabi olmaz. Ancak bu kişi ya da kurumlara ödenen ücrete banka ilave yapmış ise, ilave ettiği miktar vergiye tabidir. Ücret bir tarifeye göre alınıyor ise tamamı vergiye tabidir.

xxiv) Tarım Kredilerinden Alınan Faiz ve Komisyonlar

Tarımsal kredilerden alınan paralar, yalnız T.C. Ziraat Bankası için Banka Muameleleri Vergisinden muaf tutulduğundan, diğer bankalarca açılan kredilerden alınan faiz, komisyon vs. gibi paralar Banka muameleleri vergisine tabidir.

xxv) Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'ndan Banka Lehine Alınan Paralar

Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'ndan bankanın kendi lehine aldığı paralar vergiye tabidir.

(28) Maliye Bakanlığı'nın 4.10.1979 Tarih ve 28202-93/774488 Sayılı Yazısı.

9.2.3.3.4. T.C. Merkez Bankası İle Olan İşlemler

T.C. Merkez Bankası'ndan sağlanan Reeskont ve Avans, Kredileri nedeniyle adı geçen bankaya ödenen faiz ve komisyonların vergisinin mükellefi bu banka (T.C. Merkez Bankası) olmakla birlikte uygulamada bankalara yansıtılmaktadır.

T.C. Merkez Bankası yanında kurulmuş olan Mevduat Munzam Karşılıkları hesabına adı geçen bankaca tahakkuk ettirilen faizlerin mükellefi bankalardır.

T.C. Merkez Bankası'nın herhangi bir nedenle tahakkuk ettirdiği cezai faiz vb. gibi yaptırımlar nedeniyle adı geçen bankanın aldığı paraların vergisinin mükellefi Merkez Bankası olmakla birlikte uygulamada bankalara yansıtılmaktadır.

Yurt dışına çeşitli amaçlarla seyahat edenlere satılmak üzere T.C. Merkez Bankası şubelerinden sağlanan efektiflerle ilgili olarak adı geçen bankadan alınan komisyonların vergisinin mükellefi bankalardır.

İşçilerden, turistlerden, yetkili kurumlardan veya diğer şahıslardan satın veya devralınan efektif, travellers çek vb. gibi dövizlerin adı geçen banka şubelerine devrinde bu bankadan alınan komisyonların vergisinin mükellefi bankalardır.

3.7.2.3.4. Kambiyo Muameleleri Vergisi

Kambiyo işlemleri vergisinin matrahı kambiyo satışlarının tutarıdır. Vergi oranı matrahın binde biridir.

Kambiyo muameleleri vergisinin matrahı hesaplanırken; Alış kuru üzerinden T.C. Merkez Bankasına devredilen efektif ve dövizler;

Yabancı ülkelerde yapılan tediye anlaşmaları ile ilgili dövizler;

Çeşitli dış işlemler nedeniyle elde edilen ve Merkez Bankası'na devri zorunlu olan dövizler vergi matrahına dahil edilmezler.

Kambiyo muamele vergisi, işlem yapılan ilgili müşteriye yansıtılır. Ancak, yabancı bankalara faiz, komisyon vs. şeklinde ödenen dövizlerin vergisi bankaların bünyesinden karşılanmaktadır.

3.7.2.3.5. Banka Muameleleri Vergisinin Beyan Mükellefiyeti ve Yatırılması

Her mükellef bir ay içindeki vergiye tabi işlemlerini bir beyanname ile ertesi ayın 15. gününe kadar işlemlerin yapıldığı yerin vergi dairesine bildirmek zorundadır (29).

Herhangi bir ayda vergiye tabi işlemlerin bulunmaması halinde dahi aynı süre içinde beyanname verilmesi zorunludur. Bu durumda vergiye tabi işlemlerin bulunmadığı belirtilerek boş beyanname verilir (30).

3.7.2.4. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu

Bu konuda ilk uygulama, İhracatın Teşviki ve Geliştirilmesi Esasları Dair Karar ile başlatılmıştır (31). Faiz Farkı Ödemesi adı altında başlatılan bu uygulama, genel bütçe kaynaklarından belirli kredileri kullanan firmalara faiz farkı ödenmesi şeklinde sürdürülmüştür. Bu uygulama

(29) Gider Vergisi Kanunu, m. 47/a.

(30) Gider Vergisi Kanunu, m. 47/c.

(31) 16.9.1968 Tarih ve 6/10649 Sayılı R.G. ile yürürlüğe giren İhracatın Teşviki ve Geliştirilmesi Esaslarına Dair Karar.

1978 yılındaki bir karar ile, kaynağı bankaların tahakkuk ettirdikleri faizlerin belli kısmının Merkez Bankası'na yatırılması ile sağlanan "Faiz Farkı İadesi Fonu'nun" oluşturulması ile 1984 yılına kadar sürmüştür (32).

Bu uygulama çeşitli Bakanlar Kurulu Kararları ile değiştirilerek sürdürülmüş ve 1984 yılında çıkartılan bir karar ile "Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'na" dönüştürülmüştür (33).

Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF)'nin yasal dayanağı Bankalar Yasası'nda bulunmaktadır. Kredi faizlerini düzenleyen madde'de : "Kredilerin kalkınma planlarının amaçlarına yönlendirilebilmesi için fon kurmaya, kaldırmaya, kaynağını kredilere tahakkuk ettirilen faizlerden veya sair suretlerle sağlamaya ve bunların yürürlük zamanlarını tespiti" Bakanlar Kurulu'nun yetkili olduğu açıklanmıştır (34).

3.7.2.4.1. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'nun Kaynağı

i) Bankaların kredilere tahakkuk ettirdikleri faizlerin belirli bir oranının, kredi alanlardan ilaveten tahsil edecekleri miktarlar :

Bankalar, kredi açarlarken saptanan faiz oranına ek olarak, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'na yatırmak üzere de kredi alan kişi ya da kuruluşlardan bir miktar daha faiz alırlar. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararı (84/8860 Sayılı) ile alınacak

(32) 28.2.1978 Tarih ve 16214 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan 7/14687 Sayılı Karar.

(33) 15.12.1984 Tarih ve 18606 Sayılı R.G. ile yürürlüğe giren 84/8860 Sayılı Karar.

(34) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 40/1.

ilave faiz oranı % 7,5 olarak belirlemiş daha sonra bu oran % 10'a çıkarılmıştır (35). Bu oran orta ve uzun vadeli yatırım ve işletme kredileri (teşvik belgeli) ile dış satım kredilerinden sıfırdır. İlgili Kararda gösterilen ve fona kesinti yapılmayacak kredilerin dışında kalan kredilerden ilaveten tahsil edilecek fon kesintilerini faiz tahakkukunu izleyen ayın 15. günü aksamına kadar KKDF'na yatırmak zorundadırlar.

ii) Bankaların kendi kaynaklarından döviz üzerinden ikraz (borç verme) anlaşması yaparak kullandıkları krediler ile Türkiye'de yerleşik kişilerin yurt dışından sağlayacakları kabul kredileri, prefinansman (yüklenilen işi yapabilmesi için yatırımcıya açılan kredi) kredileri ve mal karşılığı ödeme şekline göre yapılan dışalım bedelleri üzerinden Merkez Bankası'nca belirlenen oranda Fon'a yatıracakları kesintiler.

Bu uygulama 1985 yılında çıkartılan bir karar ile başlatılmıştır. Daha sonra yapılan düzenlemeye göre; bankaların kendi kaynaklarından döviz üzerinden ikraz anlaşması yaparak kullandıkları, dışsatım finansmanı için kullandıkları krediler ile dış ticaret sermaye ve şirketlerine döviz tahsisi (normal işlemlerde döviz olarak kullandıkları krediler hariç) kredilerde :

a) Türk Lirası olarak kullandırılması halinde kredi tutarı üzerinden kredinin kullanıldığı tarihteki,

b) Döviz olarak kullandırılması halinde döviz tutarı üzerinden tahsis tarihindeki,

c) Kabul kredili işlemlerde poliçe tutarı üzerinden poliçenin kabul edildiği tarihteki,

(35) 13.9.1985 Tarih ve 18867 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan Sıra No: 3 Tebliği.

d) Prefinansman kredilerinde kredinin tutarı üzerinden döviz alım belgesinin düzenleme tarihindeki,

e) Mal karşılığı ödeme şekline göre yapılan dışalım bedellerinin ödemelerinde, dışalım tutarı üzerinden dışalım izninin verildiği tarihteki, Merkez Bankası döviz alış kurları esas alınarak bulunacak Türk Lirası karşılığının % 3'üdür.(36).

Döviz kredileri kullandıran veya aracılık eden bankalar bu % 3 fon kesintisi tutarlarını fon kesintisi hesaplamasında dikkate alınan tarihi izleyen ayın 15. günü akşamına kadar Fon'a yatırmak zorundadırlar.

iii) T.C. Merkez Bankası'nın bankalarca eksik tesis olunan dispoabilite ve mevduat munzam karşılıklarına tahakkuk ettirdikleri cezai faizler;

Bilindiği gibi bankalar belli bir oranda dispoabilite bulundurmak ve munzam karşılıkları yatırmak zorunda idiler. Bu bir yasal zorunluluk olduğundan, bu hükmü yerine getirmeyen, eksik getiren ya da zamanında yerine getirmeyen bankalara cezai faiz uygulanmakta idi. İşte bu cezai faizler Fon'a gelir kaydedilmektedir.

iv) T.C. Merkez Bankası'nın kamu kuruluşlarına verdiği kredilere tahakkuk ettirdiği faizlerin belirli bir oranında fona yatıracağı kesintiler;

Bu kesinti oranı % 7,5 iken % 10'a çıkartılmıştır (37). Hesaplanan kesintiler, faiz tahakkukunu izleyen ayın 15. günü ilgili Merkez Bankası şubesince Merkez Bankası Ankara şubesindeki KKDF hesabına yatırılmaktadır.

(36) 12.9.1985 Tarih ve 18866 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan 85/9818 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve 13.9.1985/18867 Tarih ve sayılı Resmi Gazete ile Yayınlanan Sıra No: 3 Tebliği.

(37) 31.12.1984 Tarih ve 18622 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan Sıra No: 1 Tebliği.

Bu düzenleme ile özel kuruluşlar ile kamu kuruluşları arasındaki kaynak maliyet ayırımı kaldırılmış bulunmaktadır.

v) Selektif Kredi Fonu ile Dışsatım Teşvik Fonundan Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca yapılacak aktarmalar.

vi) Destekleme ve Fiyat İstikrarı Fonundan Para ve Kredi Kurulu Kararı ile yapılacak aktarmalar.

vii) Faiz Farkı İadesi Fonu'nun devredilen bakiyesi.

viii) Cezai Faizler.

Fon kesintisini zamanında ve tam olarak yatırmayan bankalarda, eksik kısım üzerinden fon lehine % 66 oranında yıllık ceza faizi tahsil olunur. Ancak karar ve tebliğe aykırı olarak alınan primlere de % 66 oranında cezai faiz uygulanır.

3.7.2.4.2. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'na Kesinti Yapılmayacak Krediler

i) T.C. Ziraat Bankası ve T. Halk Bankası'nca verilen ihtisas kredileri;

Bu bankalar tarafından verilen ihtisas kredilerinden ekonomik ve sosyal amaçlar gözönünde tutularak fona kesinti yapılmaması öngörülmüştür. Ancak bu bankalarca verilen teşvik belgesiz orta ve uzun vadeli tarımsal sanayi kredilerinden fona kesinti yapılacaktır.

ii) Bankalarca T.C. Ziraat Bankası'nın tarım kredilerine uyguladığı faiz oranları üzerinden verilen kısa vadeli tarım kredileri;

Diğer bankaların Ziraat Bankası'nın uyguladığı faiz oranları üzerinden verdikleri kısa vadeli tarımsal kredilerden fona kesinti yapılmaması öngörülerek tarım kredileri vermeleri teşvik edilmiş ve tarımsal kredilerdeki maliyet farklılaşması önlenmek istenmiştir.

iii) Bazı Döviz Kredileri;

Fona kesinti yapılmayacak döviz kredileri şunlardır:

a) Vadelerine bakılmaksızın bankaların borçlu sıfatıyla sağlayacakları krediler, dışsatımcı sermaye şirketlerinin yurtdışından sağlayacağı krediler, teşvik belgeleri çerçevesinde dış kredi almaları öngörülmüş kişilerin sağlayacakları döviz kredileri, teşvik belgeleri kapsamındaki dışsatım taahhüdü ile ilgili olarak alınacak döviz kredileri,

b) Yukarıdaki (a) krediler dışında kalan ve vadeleri 2 yıl ve daha fazla olan döviz kredileri,

c) Petrol, gübre hammaddesi, buğday, arpa dışalımının finansmanı amacıyla kullanılan döviz kredileridir (38).

iv) T. Emlak Kredi Bankası'nca kullanılan konut ve yapı tasarrufu kredileri;

Bu istisna sosyal ve ekonomik amaçlarla yapılmıştır.

v) Bankalararası Krediler

Bankalararasında fon alış verişini yaygınlaştırmak amacıyla bankalararası kredilerden fona kesinti yapılmamaktadır.

vi) Hazine kaynaklı fonlardan kullanılan krediler;

vii) T.C. Emekli Sandığı'nca verilen emekli çeklerinin iskonto edilmesi suretiyle kullanılan krediler;

Buradaki amaç yine sosyaldır.

viii) Dış Krediler Kur Farkı Fonu kapsamına alınan krediler;

Bu tür krediler kur farklarına karşı fon kapsamına alınarak korunduklarından ayrıca fona da tabi tutulmayarak maliyetleri ekonomik amaçlarla düşünölmek istenmiştir.

ix) İdari takipteki alacaklar hariç olmak üzere üç aylık hesap özetlerinde tahsili gecikmiş alacaklar hesabında gösterilen krediler;

Bu tür kredilerde banka bile ana para ve faizi alamadığından fona kesinti yapılmasına gerek görölmemiştir.

3.7.2.4.3. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'ndan Yapılan Ödemeler

1. Destekleme Primi :

KKDF'ndan yapılacak destekleme primlerinin Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen oranı geçmemek üzere, gerçekleştirilen dışsatım ve teşvik belgeli yatırımlarla ihtisas kredilerinde yapılacak ödemelerin oranları ile uygulama esas ve koşulları Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının görüşü alınarak Merkez Bankası Tebliğleri ile belirlenmektedir.

Destekleme primleri; Dışsatımda bankalar aracılığı ile dışsatımcıya, 1 milyar TL'nin üzerindeki yatırımlardan yatırımcılara ve 1 milyar TL'nin altındaki yatırımlarda

kullanılan yatırım kredisi ile ihtisas kredilerinde, bu kredileri kullandıran bankaya ödenir.

Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılan yatırımlarda ve yeri değiştirilen yatırımlarda 1 milyar TL'lik sınır aranmamaktadır.

2. Dış Krediler Kur Farkı Fonuna Aktarmalar :

1984 yılındaki Bakanlar Kurulu Kararı ile, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki 29 Sayılı Karar kapsamındaki dış kaynak nakli krediler için, Para ve Kredi Kurulunca belirlenecek oranlar üzerinden Dış Krediler Kur Farkı Fonu'na aktarma yapılacağı öngörülmüştü (39). Daha sonra çıkartılan bir karar ile bu yükümü ve aktarmayı yürürlükten kaldırmıştır (40).

3. Tarımsal Kredilerde Yapılan Ödemeler :

Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'ndan bazı tarımsal kredileri prim ödenmesi öngörülmüştür (41). Buna göre :

a) Kararın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren hayvancılık ve su ürünleri konularında projeye dayalı yatırım yapanlara, yatırım tutarı üzerinden en çok kalkınmada öncelikli yörelerde % 30; diğer yerlerde % 25 oranından KKDF'dan prim ödenecektir.

b) T.C. Ziraat Bankası tarafından kullanılacak hayvancılık ve su ürünleri ile ilgili ihtisas kredilerinde (yatırım ve işletme) vadelerine göre belirlenen oranlarda

(39) 15.12.1984 Tarih ve 18606 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan 84/8860 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

(40) 2.4.1986 Tarih ve 19066 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan 86/10520 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

(41) 7.6.1986 Tarih ve 19130 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan 86/10716 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

kredinin verildiği tarihte bir defaya mahsus olmak üzere, KKDF'dan adı geçen bankaya destekleme primi ödenir.

4. Mevduata Faiz Farkı Ödenmesi :

Faiz Kararları veya Faiz Farkı İadesi Fonu'na ait kararlar yurtdışında çalışan Türk işçileri tarafından havale yoluyla gönderilen veya efektif olarak bozdurulan dövizlerin kesin satışı ile açılacak tasarruf mevduatına faiz farkı ödenmesi yapılmasını öngörmekte idiler.

Daha sonra bu karar, uygulamadan kaldırılmış ancak, bu hesaplara vadelerinin sonuna kadar KKDF'ndan ödeme yapılması öngörülmüştür (42).

3.7.2.4.4. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Yönetimi

KKDF Merkez Bankası bünyesinde kurulmuş olup, fonun yönetimi de bu bankaya aittir. KKDF ile ilgili kararların uygulanması için yatırımcılar, dış satımcılar, bankalar, meslek kuruluşları ile valilikler ve diğer resmi daire ve kurumlar Merkez Bankası'nca istenecek her türlü belge ve bilgiyi vermekle yükümlüdürler.

Fonun yönetimi ile ilgili giderler Fondan karşılanır.

3.8. BANKALARIN DEVİR, BİRLEŞME ve TASFİYELERİ

3.8.1. Bankaların Devir ve Birleşmeleri

Bankalar Kanunu; devir ve birleşme kelimelerini birlikte kullanmakla beraber, Türk Ticaret Kanunu, bu iki kelimeyi her zaman aynı anlamda kullanmamıştır.

Türk Ticaret Kanunu; "birleşmeyi" iki veya daha fazla ticaret şirketinin birbirleriyle birleşerek yeni bir ticaret şirketi kurmaları veya bir ya da daha çok ticaret ortaklığının mevcut başka bir ortaklığına katılması" şeklinde tanımlamıştır (1). Dolayısıyla Türk Ticaret Kanunu "birleşmeyi" hem devralan ortaklıklar açısından devralma, katılan ortaklık açısından devir şeklindeki birleşmeyi, hem de yeni ortaklık kurulmasını kapsayan bir üst kavram olarak nitelemiştir.

Kurumlar Vergisi Kanunu'da "birleşmeyi" Türk Ticaret Kanunu gibi tanımlarken, "devir" sözcüğünü, yalnız vergi hukuku açısından belirli özellikler taşıyan birleşmeleri hatta biçim değiştirmeleri ifade eder şekilde ifade etmiştir (2).

Bankalar Kanunu; birleşmeyi, "Türkiye'de faaliyette bulunan bankalardan birinin diğer bir veya bir kaç banka ile birleşmiş" olarak tanımlarken, devri ise; "bütün borç, alacak ve mevduatın Türkiye'de faaliyette bulunan diğer bir

(1) Türk Ticaret Kanunu, m. 146.

(2) Kurumlar Vergisi Kanunu, m. 37.

bankaya devretme" olarak tanımlanmıştır (3). Bankalar Kanunu'nun başka bir maddesi ise, devirden söz ederken "bütün aktif ve pasifiyle" bir bankaya devirden söz etmiştir (4).

Bu iki madde arasındaki "devir" tanımı birbirinden çok farklıdır. Bütün borç, alacak ve mevduatın devri dendiğinde, yalnızca borç, alacak ve mevduatın devredilip, bu devirden sonra devreden bankanın sabit kıymet, iştirak ve menkul değerler portföyü ve kasa mevcutları ile hukuki varlığını sürdüreceği, hatta ana sözleşme, değişikliği ile amaç ve konuyu değiştirip faaliyetini sürdüreceği yorumunu çıkarabiliriz (5).

Devirde asıl amacı bu olmadığından, devri bütün aktif ve pasiflerin devri diye algılayıp, maddeler arasındaki farkın yalnızca ifade farklılığı olduğu fikri kanıksanmıştır.

Devir ve birleşme arasındaki bir diğer fark ta; "Birleşme" nedeniyle malvarlığı veya işletmesini devrederek dağılan bir banka veya bankaların pay sahiplerine bunun karşılığında devralan veya yeni kurulan bankanın pay senetlerinden verilir (6).

"Devir" karşılığı olarak ise, devreden ortaklığa para ödenebilir ya da tahvil vb. ekonomik değerler verilir (7).

(3) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 70.

(4) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 64/3.

(5) KARACAN, A. İhsan, a.g.e., s. 336.

(6) T.T.K. m. 451/8, 452/II.4.

(7) Kurumlar Vergisi Kanunu, m. 37/3.

3.8.1.1. Birleşme ve Devir İşlemlerinde Taraf Olabilecek Bankalar

Türk Ticaret Kanunu, birleşmenin yalnız aynı neviden olan ortaklıklar arasında mümkün olacağını öngörmüştür (8). Bankalar Kanunu'nda, bankaların anonim ortaklık şeklinde kurulmalarını zorunlu kıldığından (9), bankaların birleşme ve devirlerinde, Türk Ticaret Kanunu'na uygunluk sağlanmıştır.

Ancak bunun yanında, bir de özel kanunlarla kurulan bankalar vardır. Bunlar sermayesinin tamamı Devlete ait olan İktisadi Devlet Teşekkülü niteliğinde olan bankalardır. Bu bankaların anonim ortaklık şeklinde kurulmaları zorunlu değildir. (Bu konuda tam bir açıklık olmamakla birlikte, Bankalar Kanunu; özel kanunlarla kurulan bankaların öncelikle özel kanunlarına tabi oldukları (10) maddesi ile bu istisnayı dolaylı olarak geliştirmiştir.)

İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları Hakkındaki Kanun, "Teşekküller, bankacılık alanında sermayelerinin en az % 91'inin Devlete ait olması koşulu ile anonim şirket şeklinde de kurulabileceğini öngörmüştür" (11).

Bu kanun maddesi de İktisadi Devlet Teşekküllerinde sermayesinin tamamının Devlete ait olması koşuluna bir istisnadır.

Bu açıklamalardan sonra şu sonuçlar çıkmaktadır :

(8) T.T.K. m. 147.

(9) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 5/1.

(10) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 2/2.

(11) 2929 Sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları Hakkındaki Kanun (19.10.1983) m.3/3.

Yazıda geçen bütün kaynaklar ayrı bir sayfada alfabe sırasıyla belirtilmeli, aynı yazarın birden fazla yapıtı kullanılmışsa bunlar tarihlerine göre sıralanmalıdır. Kaynakçada aşağıda örneklenen biçim kurallarına uyulmalıdır.

Kitaplar için:

BRUBAKER, Sterling. (1967) Trends in the World Aluminium Industry. Baltimore: John Hopkins Press.

Dergilerdeki makaleler için:

ALEXANDER, Walter D. (1976) "The Competition of Materials", Scientific American, 17(4), pp. 254-62.

Toplu makaleler için:

LEEMANS, Arne F. (1972) "Aspects to Administrative Change and Reform", in Kenneth J. Rothwell (ed.) Administrative Issues in Developing Economies. Lexington Books.

G. 3. İzmir İktisat Kongresinde tebliğ ve görüş bildirilecek konular ve bu konulara ilişkin olarak kurulan Bilim Komitelerinde koordinatör görevi görecek olan kişilerin isimleri aşağıda belirtilmiştir.

1. Gelişme Stratejileri ve Makro Ekonomik Politikalar Komitesi

Koordinatör : Prof.Dr.Merih CELASUN (ODTÜ Öğretim Üyesi) .

"Uzun Dönemli Ülke Gelişme Stratejileri, Büyüme, Bölüşüm, Birikim ve Kaynak Kullanımı, Piyasa Sistemi, Kamusal Planlama ve Kamu-Özel Dengesi, Teşvik ve Yönlendirme Politikalarında Yeniden Yapılanma, Makroekonomik Dengeler, Politikalar ve Enflasyon Analizleri, Kamu Maliyesinde Kurumsal Yapı, Gelir ve Harcama

almalı; kaynaklar ise alta yazılmalıdır. Matematiksel anlatımlara verilecek sıra numaraları da sayfanın sağ yanında görünmelidir.

F. -- Kaynaklara göndermeler dipnotlarla değil, metnin içinde açılacak ayraçlarla yapılmalıdır. Ayraç içindeki genel sıra şöyle olmalıdır: yazarın soyadı, kaynağın yılı, sayfa numaraları. Kimi durumlarda yazarların adları metin içinde kullanılabilir; aynı yazarın aynı yıl içinde yayınlanmış birden fazla yazısına gönderme yapılırsa yıllar harflerle farklılaştırılır; yazıda aynı soyadlı iki ayrı kaynak gösteriliyorsa, ikisinin de adlarının baş harfleri soyadından sonra belirtilir; kaynak ikiden fazla kişi tarafından yazılmışsa sadece ilk yazarın soyadı ile birlikte "vd" (ve diğerleri) yazılır; aynı ayraç içinde birden fazla kaynak gösteriliyorsa, kaynaklar birbirinden noktalı virgülle ayrılır. Karşılaşılabilecek farklı durumlar şöyle örneklenebilir:

- ... kanıtlanmıştır (Musgrave, 1974:167-75).
- ... Bulutay (1970:16-8) belirtmektedir.
- ... Yıldırım (1974 a: 18-30; 1974 b: 19-40) savunuyor.
- ... (Musgrave, R. ve P.Musgrave, 1976:286-7).
- ... (Bulutay vd., 1976:33-5)
- ... (Yerasimos, 1976:1365-6; Ilkin, 1979:284-5)

Sayfa düzenini güçleştirmesi nedeniyle dipnot vermekten olabildiğince kaçınılması ve burada söyleneceklerin metin içine yedirilmesi yeglenmelidir. Zorunlu olarak verilecek dipnotların ise numaralanması ve ayrı bir sayfaya "NOTLAR" başlığı altında toplanması gerekmektedir.

Politikaları ve Borç Yönetimi, Vergi Sisteminde Etkinlik ve Yönetim, KİT'lerin Değerlendirilmesi ve Özelleştirme"

2. Mali Yapı ve Mali Piyasalar Komitesi

Koordinatör : Doç.Dr.Hasan ERSEL (Merkez Bankası Bşk.Yrd.)

"Mali Liberalizasyon Programının Yapısı, Mali Sistemdeki Değişiklikler, Mali Liberalizasyonun Reel Kesim Üzerindeki Etkileri, Para Piyasalarındaki Gelişmeler, Özel Şirketler Kesiminin Finansman Yapısındaki Değişmeler ve Menkul Kıymetleşme, İkincil Piyasa Gelişmeleri, Kamu Borçlanması ve Piyasalar Üzerindeki Etkileri, Türkiye'de Bankacılık Kesiminde Yapısal Değişiklik, Bankacılıkta Yeni Alanlar ve Rekabet, Kredi Piyasası, Mali Liberalizasyon ve Para Politikasındaki Gelişmeler, Parasal Programlama ve Türkiye'de Uygulanması".

3. Sosyal Değişim ve Sosyal Gelişme Stratejileri Komitesi

Koordinatör : Prof.Dr.Ergün YENER (Milli Prodüktivite Merkezi Genel Sekreteri)

"Nüfus Artışı, Eğitim, Kültür, Sağlık, Kadın, Gençlik Sorunları ve Çözüm Alternatifleri, İstihdam, İnsangücü Planlaması, Çalışma Hayatı, Sosyal Güvenlik, Sosyal Hizmetler, Tüketiciler ve Esnaf-Sanatkar-Küçük Sanayi Sorunlarına İlişkin Muhtemel Gelişmelerin Işığında Strateji Önerileri, Konut, Altyapı, Şehirleşme ve Çevre Konularında Ülkesel ve Bölgesel Sorunlar, Çözüm Olanakları, Bölgesel ve Yöresel Gelişme Strateji ve Politikaları, Mahalli İdarelerin Yönetimsel ve Finansal

Sorunları, Kırsal Alanlarda Eğitim, Sağlık, Ulaşım, İstihdam, Tarım ve Sanayi Gelişim Sorunları ve Çözüm Önerileri, Bilimsel ve Teknolojik Gelişim Açısından Ülkemizin Konumu, Olanakları, Darboğazları ve Strateji Önerileri; Bilgi Teknolojisi Kullanımı".

4. Sektörel Gelişme Stratejileri Komitesi

Koordinatör : Prof.Dr. Ercan UYGUR (A.Ü.S.B.F.)

"Tarımsal Yapı, Verimlilik ve Ürün Çeşitlendirilmesi, Tarımsal Destekleme Politikaları, İşgücü ve İstihdam, Enerji Kaynaklarını Geliştirme Stratejileri, Madenciliği Geliştirme Stratejileri, Sanayinin Yapısı, Sanayide Rekabet Gücü, Verimlilik ve Teknoloji, Sanayi Ürünleri İhracatı Stratejisi ve Öncelikle Sektörlerin Belirlenmesi, Ulaştırma ve Haberleşme Politikaları, Diğer Hizmetler".

5. Dış Ekonomik İlişkiler Komitesi

Koordinatör : Prof.Dr.Sübidey TOGAN (Bilkent Üniversitesi
1.I.B.F Dekanı)

"Dünya Ekonomisinde Gelişmeler, Türkiye'nin İhracat Potansiyeli ve İhracatı Arttırma Politikalarının Etkinliği, Türkiye'nin Dışa Açılma Politikası Çerçevesinde İthalatın Libere Edilmesi ve Bunun Türk Ekonomisine Etkileri, Serbest Bölgelerin İhracata Etkisi, Türkiye'nin Dış Borçları, Borçların Ekonomik Kalkınmaya Etkisi, Yabancı Sermaye Politikasının Bugünkü Durumu ve Geleceği, Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetlerinin Gelişimi ve İşçi Dövizlerinin Transferi, Dış Yardım ve Krediler, Uluslararası Para ve Sermaye Piyasalarından Yararlanma, Döviz Kuru Politikaları".

H. Tebliğ ve görüşlerin Kongre sırasında basılmış olarak dağıtılabilmesi için aşağıdaki adrese en geç 20 Ağustos 1991 tarihine kadar teslim edilmiş olması gerekir.

Tebliğler ile ilgili olarak doğrudan Bilim Komiteleri Koordinatörlerine ve aşağıda adres ve telefonu bulunan Devlet Planlama Teşkilatı 3. İzmir İktisat Kongresi İrtibat Bürosundan Nurdan DOKUZOĞUZ'a müracaat edilebilir.



3. İzmir İktisat Kongresi İrtibat Bürosu
T.C. Başbakanlık
Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
Necatibey Cad. No:108 Kat:5
Necatibey/ANKARA

Tel.: (4) 231 36 91 - 230 87 20/1524-1597
Fax : (4) 229 04 50

Devir ve birleşmede, anonim ortaklık biçiminde bir banka ile sermayesinin tamamı Devlete ait İktisadi Devlet Teşekkülü arasında birleşme olamaz.

Buna karşılık sermayesinin en az % 91'i devlete ait olan anonim ortaklık şeklinde kurulmuş İktisadi Devlet Teşekkülü şeklindeki bir banka ile anonim ortaklık şeklinde kurulmuş bir banka arasında birleşme yapılabilir.

Bağlı ortaklık, yani sermayesinin % 50'sinden fazlası İktisadi Devlet Teşekkülüne veya Kamu İktisadi Kuruluşlarına ait anonim ortaklık biçiminde bir banka ile anonim ortaklık olarak kurulan bir bankanın birleşmesinde sakınca yoktur.

Bir başka konu da devir ve birleşmenin Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar arasında yapılabileceğidir.

3.8.1.2. Devir ve Birleşme Türleri

Bankalar, devir ve birleşme işlemlerini iki türlü yapılırlar. Bunlar; isteğe bağlı devir birleşme ile zorunlu birleşme ve devirdir.

3.8.1.2.1. İsteğe Bağlı Birleşme ve Devir

İsteğe bağlı olarak yapılan devir ve birleşme ilgili bankaların isteği ile olacaktır (12). Bu madde devir veya birleşmeyi aynı zamanda "Bakanlığın iznine tabi bağlamıştır". Nedeni de bankalar üzerindeki devlet denetimidir.

(12) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 70/1.

3.8.1.2.2. Zorunlu Devir ve Birleşme

Zorunlu devir ve birleşme 70 sayılı KHK ile getirilen bir yenilik olup, bankaların birleşme ve devirlerinin istekleri dışında gerçekleşmesi anlamına gelmektedir.

Zorunlu devir ve birleşme şöyle olabilir; ilgili banka veya bankalar, varlıklarını etkileyecek ciddi bazı yaptırımlarla devir veya birleşme kararı almaya zorlanabilirler. (Örneğin, devir veya birleşme kararı almayan bankanın mevduat kabul yetkisi kaldırılır vs.).

Ya da devir veya birleşme doğrudan doğruya bir kamu otoritesinin (Maliye Bakanlığı ya da Bakanlar Kurulu) kararı ile gerçekleşir ve bu tam bir zorunluluk olur.

Zorunlu devir ve birleşme ilk kez 70 sayılı KHK de yer aldıysa da temeli daha öncelere dayanmaktadır.

1979 yılında çıkartılan 28 sayılı KHK ile mali gücü zayıflamış bankaların birleşme ve devirleri konusunda Maliye Bakanına daha aktif bir görev verilmiştir : Bakan; mali bünyesi zayıflamış bir bankanın "alınan önlemlere karşın... çalışmasının sürdürülmesine olanak görmediğinde, öncelikle bir başka banka ya da bankalarla birleşme ya da devir olanaklarını araştırır. "Ayrıca bu amaçlar için "bankanın aktif ve pasifini devralacak bankaya" Bankalar Tasfiye Fonu'ndan "uzun süreli faizsiz borç" biçiminde "mali yardım" yapılması öngörülmüştür (13).

Ayrıca yine bu dönemde, Maliye Bakanının girişimlerine etkinlik kazandırıcı bir yaptırım konmuştur: "Bankaların birleşme ya da devrine olanak bulunmaması durumunda, hükümet, Maliye Bakanlığının önerisi üzerine tedricen tasfiyesi için Maliye Bakanına yetki verebilir" (14).

(13) 28 Sayılı KHK, f. 3.

(14) 28 Sayılı KHK, f. 4.

Bu yenilikten sonra orada yaşanan olumsuz olaylar (bankerlik vs.) nedeniyle bu konuda bir adım daha atılmış ve 70 sayılı KHK ile tam olarak zorunlu devir ve birleşme kararı alınmıştır.

Karar, "Alınan tedbirlerle mali bünyesi güçlendirilmesine ve devir veya birleştirilmesine olanak görülmeyen bir bankanın mevduat kabul ve bankacılık işlemleri yapma yetkisinin Bakanlar Kurulu'nca kaldırılması, bu bankanın tasarruf mevduatının, karşılığı Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'ndan ödenmek koşuluyla, Maliye Bakanlığı'nca tayin olunacak bir bankaya devrolunması ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun istemi üzerine iflası" (15) şeklinde olmuştur. Bu madde aynen 3182 Sayılı Bankalar Kanunu'nda korunmuştur.

Denetlemeler sonunda mali bünyesi ciddi bir biçimde zayıfladığı saptanan bir bankaya, Maliye Bakanlığı uygun bir süre vererek, sermayenin arttırılması ya da ödenmeyen kısmının tahsili, kâr dağıtılmaması, masrafların kısılması, riske girilmemesi vs. gibi önlemler almasını ister (16).

Ancak bu önlemler dizisinde zorunlu devir veya birleşmenin öngörüldüğü sırada artık bir fayda sağlayacağı şüphelidir. Daha önceki aşamalarda kamu kaynakları da kullanıldığı halde, mali bünyesi güçlendirilemeyen bir bankanın devir veya birleştirilmesi yeni kaynakları eritmekten başka ne işe yarayacağı tartışılabilir (17).

(15) 70 Sayılı KHK m. 67/1,2,3.

(16) 70 Sayılı KHK m. 63.

(17) TÜRK Sami Hikmet, 70 Sayılı KHK, Sempozyum, Ankara, 16-17 Aralık 1983, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, s. 221-222.

Bir konu da, zorunlu devir veya birleşmeye tabi tutulan banka için karar kesindir. Ancak devir ve birleştirme işleminin diğer tarafı olarak mali bünyesi sağlam bir banka seçilirse, bu banka bu işleme taraf olmayı kabul etmezse durum ne olur?

Kanun koyucu burada bir çözüm getirmiş ve önlemlere rağmen devir veya birleşmesine de olanak görülmeyen bir bankanın, mevduat kabul bankacılık işlemleri yapma yetkisinin Bakanlar Kurulu'nca kaldırılmış olan (18) bir banka kadar, bu bankayı devralan diğer banka açısından zorunluluk niteliğinde bir madde koymuştur. Bu zorunluluğu kanunun "Mevduat kabul ve bankacılık işlemleri yapma yetkisi kaldırılan bankanın tasarruf mevduatı... Bakanlıkça tayin olunacak bir bankaya devredilir (19). Devrolunan tasarruf mevduatının karşılığı Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'ndan ödenir." olması da devralan bankanın bu yüzden bir zarara uğramaması içindir.

3.8.1.2.2.1. Zorunlu Devir veya Birleşmenin Hükümleri

Bankalar Kanunu bu konuda yeterince madde içermektedir.

Bankalar Kanunu; "... bu halde devir veya birleştirmeye ilişkin esas ve usuller Bakanlar Kurulu Kararı'nda gösterilir" (20) diyerek devir veya birleştirme kararının tek taraflı bir idari karar olduğunu hükme bağlamıştır.

Ancak Bakanlar Kurulunun Kararına karşı idari yargı yolu açıktır.

(18) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 68/1.

(19) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 68/2.

(20) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 64/3.

Yine bu konu ile ilgili olarak Bankalar Kanunu; "Hakkında devir veya birleştirme kararı verilen bankalara Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'ndan mali destek sağlanacağını" (21) hükme bağlamıştır.

Burada sözü edilen mali destek, bütün aktif ve pasifiyle devredilene değil devralana sağlanır. Çünkü devredilen bankanın tüzel kişiliği sona ereceğinden ortada yardım edilecek bir banka yoktur.

Birleştirmede ise, ortaya çıkan yeni tüzel kişiliğe mali yardım yapılmalıdır. Buradaki sağlanan mali destek belirli bir süre için ödünç verilmesidir (22).

3.8.1.2.2.2. Zorunlu Devir ve Birleşmenin Anayasa'ya Uygunluğu

Bankalar Kanunu'nun zorunlu devir ve birleşmeleri içeren maddesinin Anayasa'ya uygunluğu özellikle de bankalar hakkındaki uygulama nedeniyle tartışmalara neden olmuştur.

1983 yılında çıkan bir karar ile, üç özel banka (İstanbul Bankası, Hisarbank ve Ortadoğu İktisat Bankası) T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir (23).

Böylece anılan üç banka, yalnız ekonomik değil, aynı zamanda hukuki anlamda da devletleştirilmiştir. Ancak, bu devirin kamu yararı için yapıldığı söylenemez.

(21) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 64/3.

(22) KARACAN, A. İhsan, a.g.e., s. 339.

(23) 27.10.1983 Tarih ve 83/7242 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi, m. 1.

Kararnamede, "Bankaların özkaynaklarını tamamen kaybedilmiş olması karşısında, ortakların payları bedelsiz olarak Ziraat Bankası'na devredilir..." maddesi yer almıştır. Yine aynı madde, "bankaların devir tarihi itibariyle net aktif değeri ortaya çıkar ise doğmuş ve doğacak alacaklarının tasfiyesinden sonraki bakiye, ve doğacak alacaklarının tasfiyesinden sonraki bakiye, hisse alacaklıları üzerinden ortaklara ödenir" (24) denilmekte, devir tarihi itibariyle ortaya çıkabilecek net aktif değerlerin ortaklara ödenmesi ertelenmiş bulunmaktadır.

Oysa Anayasa'nın 47. maddesi, "devletleştirmenin gerçek karşılığı üzerinden yapılması ve bunun hesaplanma biçimi ve usulünün kanunla düzenlenmesi" ilkesini içerir. Kararnamede sözü edilen konu ile Anayasa'nın bu maddesi bağdaşmamaktadır.

Bu üç bankayı devralmak görevlendirilen Ziraat Bankası'nın bu üç görevinden dolayı bir zararı olursa bu zarar Hazine'ce karşılanacaktır (25).

Son olarak da Kararname, "yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bankalarda çalışmakta olan personelin iş sözleşmelerinin sona ereceğini" (26) irdemiştir.

Bu üç bankanın devrinde uygulanan prosedür, konunun Anayasa Mahkemesinde Anayasa'ya uygunluk açısından incelenbilmesini sağlamıştır. Anayasa mahkemesi her üç bankanın Anayasa'ya uygun bir biçimde devrolduğunu incelemiştir (27).

(24) a.g.e., m. 3/I-II.

(25) 2929 Sayılı Kanun m. 33.

(26) 83/7242 Sayılı BKK. m. 10/II.

(27) KARACAN, A. İhsan, a.g.e., s. 340.

Oldukça tartışmalı bir konu olan bu olayda görüşler sunan Bilim Adamlarının yorumlarını da şöyle özetleyebiliriz.

Y. Karayalçın; bu üç bankanın devletleştirilmesini, ölmüş bir işletmenin borçlarının ödenmesi olarak yorumlamış ve olayı bankerlik olayı ile benzeştirerek alacaklıları korumak için devletin çok büyük miktarda zarar gördüğünü vurgulamıştır (28).

T. Ton ise; yapılan zorunlu devri devletleştirme olarak kabul etmeyip, idari bir yaptırım olarak yorumlamıştır (29).

T. Kalpsüz'de konuya şöyle yaklaşmıştır; Bu üç bankaya daha önceden uyarıda bulunuldu, önlemler alındı, yönetim kurulları değiştirildi ve oralara devlet bürokrasisinden gelme bazı elemanlar konuldu ve durum tahlil edildiğinde Hisarbank'ın 4 milyar kadar olan açığı 14 milyara çıktı. Banka eskisinden daha masraflı çalışmaya başladı. Açık büyüdü. Aralık 1'den itibaren Kastelli sertifikalarından tasarruf mevduatına dönüşen paraların ödenme zamanı geldi. Aralık 1'e kadar Hazine, bu üç banka için kendi kaynaklarından 40 milyara yakın bir parayı ödemek zorunda kaldı. Bunu karşılamak içinde emisyon yaptı.

Kastelli sertifikalarından tasarruf mevduatına dönüşen paraların vadesi geince, buna büyük meblağların ilavesi gerekeceği anlaşıldı. Çünkü mevduat sahipleri uzun zaman ayırdıkları paralarına kavuşabilmek için, paralarının tamamını bankalardan çekti ve Hazine'de bu bankalara daha fazla para ödemek istemediğinden bu üç banka Ziraat Bankası'na devredildi.

(28) KARAYALÇIN, Yaşar, 70 Sayılı KHK, Sempozyum, 16-17 Aralık 1983, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

(29) TAN, Turgut, a.g.e., s. 236.

Kalpsüz, Personelin iş sözleşmelerinin feshinde değinmiş ve bu bankaların Ziraat Bankası'na değilde bir özel banka olan T.İş Bankası'na devredilmesinin daha doğru olacağını, koşullar aynı olacağından personelin bu bankalara kayabileceğini savunmuştur (30).

Tüm bu olumsuzluklara rağmen üç bankanın devri, Ziraat Bankası'nın her türlü yükümlülüğe girmesi, mevduat sahiplerine Ziraat Bankası Cüzdanları ve sertifikaları vermesi ve bu işlemler dolayısıyla yapılacak ödemelerin Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'ndan karşılanması; Türk bankacılık sistemine güveni koruyucu hükümlerdir.

Ayrıca devredilen bankaların bazı şubelerinin kapatılması, bazılarının birleştirilmesi de eskiden beri kalkınma plan ve programlarında öngörülen bankaların birleştirilmesinden beklenen rasyonalizasyonun somut sonuçları niteliğindedir (31).

3.8.2. Bankaların Tasfiyesi

3.8..2.1. Genel Olarak Tasfiye

Bankalar, tüm şirketler gibi tasfiye nedeniyle faaliyetlerine son verebilirler. Kanunda tasfiye iki şekilde olur :

1. Zorunlu Tasfiye
2. Olağan Tasfiyedir.

Zorunlu tasfiye yolu Bankalar Kanunu'nca düzenlenmiş olup yalnızca bankalara özgüdür. Bankalar dışındaki şirketler için böyle bir tasfiye söz konusu değildir.

(30) KALPSUZ, Turgut, a.g.e., s. 237-238.

(31) TÜRK SAMİ, Hikmet, a.g.e., s. 229.

Olağan tasfiye ise Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenmiş olup, anonim şirket olarak kurulan bankaların kanunlarında açıklık olmayan durumlarda genel hükümler uygulandı. gından Türk Ticaret Kanunu'da genel hüküm olduğundan burada yazılı koşullar olağan tasfiye olan bankalar için de geçerlidir.

Bir de 7129 Sayılı Bankalar Kanunu döneminde ortaya çıkan "Tedrici Tasfiye" yöntemi vardır.

3.8.2.2. Tasfiye Nedenleri ve Tasfiye Durumu

Türk Ticaret Kanunu, anonim şirketlerin dağılmasını genel nedenler ve özel durumlar olarak iki grupta toplamıştır. Türk Ticaret Kanunu'na göre genel dağılma nedenleri :

- i) Şirketin sözleşme süresinin bitimi,
- ii) Şirket amaçlarının gerçekleşmesinin olanaksızlığı,
- iii) Şirket sermayesinin TTK. m. 324 gereğinde üçte ikisinin kaybı,
- iv) Pay sahiplerinin beş kişiden aşağıya düşmesi,
- v) Şirket alacaklarının TTK. m. 436'ya göre istemde bulunması,
- vi) Eski sözleşmede bir dağılma nedeni belirlenmiş ise onun gerçekleşmesi,
- vii) Şirketin diğer bir şirketle birleşmesi,
- viii) Şirketin iflasına karar verilmiş olması ve,
- ix) TTK. m. 388/2 ve 6'ya uygun olarak genel kurulca dağılma kararının verilmiş olmasıdır (32).

Özel durumlar ise;

- i) Pay sahipleri sayısında düşme veya organların eksikliği,
- ii) Esas sermayenin üçte ikisinin kaybı ve,
- iii) İflastır (33).

Diğer bir şirkette birleşme, bir limited şirket şekline veya bir kamu hükmü şahsı tarafından devralınma durumları dışında, fesh eden şirket tasfiye haline girer (34).

Tasfiye haline giren, pay sahipleriyle olan ilişkilerinde dahi tasfiye sonuna kadar ve ehliyeti 233. madde hükmü saklı olmak kaydıyla, tasfiye amacıyla sınırlı olarak hükmi şahsiyetini korur ve ticaret ünvanını (tasfiye halinde) ibaresini ilave etmek suretiyle kullanmakta devam eder (35).

Tasfiye haline giren bir bankanın mevduat kabul ve bankacılık işlemlerinde bulunan yetkisi kaldırılır (36).

Tasfiye durumu, yönetim kurulu tarafından ticaret siciline tescil ve en çok birer hafta ara ile üç defa ilan ettirilir (37).

Ticaret Sicil Nizamnamesi'ne göre, iflastan başka bir nedenle fesh eden anonim şirketin feshi yönetim kurulunca ticaret siciline tescil ettirilir. Anasözleşme veya genel kurulca tayin edilmiş olan tasfiye memurlarınının tescil ettirilmesi yükümlülüğü de yönetim kurulan aittir (38).

(33) T.T.K. m. 435-437.

(34) T.T.K. m. 439/1.

(35) T.T.K. m. 439/2.

(36) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 12.

(37) T.T.K. m. 438.

(38) Ticaret Sicil Nizamnamesi, m. 64.

Bankalar Kanunu; Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar faaliyetlere son vermek ve bunları tasfiye etmek istedikleri zaman, bunların Türkiye çapında basımı ve dağıtımını yapılan iki gazete ilan, ve mevduat sahipleri ile alacaklılarına ve bu durumda sayılabilecek kişi ve kurumlara tebliğ ederek, ellerinde bulunan aynı ve nakdi her türlü mevduat ile emanet ve cari hesap bakiyelerini, vesair borçlarını, vadeli olsalar bile vadelerini beklemeksizin iki ay içinde iadeye ve bu süre içerisinde sahibi başvurmeyen aynı ve nakdi her türlü mevduatı, emanet ve alacakları T.C. Merkez Bankası'na tevdi etmeye mecburdurlar. Merkez Bankası bu surete verilen değerleri 10 yıl süre ile her yıl başında usulüne göre ilan ederek saklar. Bu sürenin bitiminde 36. maddedeki esaslara göre işlem yapılır (39).

3.8.2.3. Tasfiye Memurları

Ana sözleşme veya genel kurul kararıyla, ayrıca tasfiye memuru atanmadıkça tasfiye işleri yönetim kurulu tarafından yapılır. Tasfiye ile görevlendirilen kişiler aksine bir hüküm olmadıkça normal bir ücrete hak kazanırlar.

Yönetim kurulu tasfiye memurlarını ticaret siciline tescil ve ilan ettirir. Tasfiye işlemi yönetim kurulunca yapılsa bile yine tescil ettirilir (40).

3.8.2.4. Tasfiye Memurlarının Görevleri

1- Temsil görevi : Tasfiye halinde bulunan bir şirket mahkemelerde ve dışarda temsil yetkileri tasfiye memurlarına aittir (41).

(39) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 71.

(40) T.T.K. m. 441.

(41) T.T.K. m. 219.

2- Görevlerinin tasfiye amacı ile belirli oluşu : Tasfiyenin amacı şirketin faal olduğu dönem içinde yapmış olduğu ilişkilerden doğan borçları ifa (yerine getirme), alacakları tahsil, hak ve mallarını paraya çevirmek, bütün bağları çözmek ve bu yolla elde edilen net tutarı pay sahiplerine dağıtmaktır. Yasaya göre tasfiye memurları tasfiyenin gerektirmediği yeni bir muamele yapamaz (42).

3- İlk Envanter ve Bilançonun hazırlanması : Tasfiye memurları görevlerine başlar başlamaz şirketin, tasfiye başlangıcındaki durumunu inceleyerek buna göre envanter defterleriyle bilançosunu düzenler ve genel kurulun onayına sunarlar (43).

Kural olarak ilk envanter ve bilanço yönetim kurulunun katılımı ile hazırlanır. Yönetim kurulu üyeleri katılmazsa yalnız başlarına hazırlarlar (44).

İlk bilanço, şirket malvarlığının paraya çevrilmesi halinde elde edilecek net toplamı saptamak amacı güttüğünden, aktifler gerçek değerleriyle, olası satış bedellerine göre, kıymetlendirilerek paraya çevrilir. Düzenlenen envanter ve bilanço tasfiye memurlarının yanında yönetim kurulu tarafından imzalanır. Bu onaydan sonra tasfiye memurları şirketin envanterde yazılı bütün mallarına ve evrak ile defterlerine el koyarlar (45).

4- Tasfiye ilan ve alacaklıları beyana davet,

5- Müsteşarlığa rapor verilmesi : İflasına karar verilen bankalar ile tasfiyesine karar verilen bankaların işlemlerini tasfiye etmek üzere İflas Kanunu Hükümlerine

(42) T.T.K. m. 219.

(43) T.T.K. m. 444.

(44) T.T.K. m. 226.

(45) T.T.K. m. 226.

göre oluşturan iflas idaresi veya atanan tasfiye memurları, tasfiyenin gelişimi hakkında müsteşarlığa uygun göreceği sürelerde rapor vermek zorundadır (46).

Bu yükümü yerine getirmeyen tasfiye memurları hakkında yaptırım uygulanabilir (47).

6- İflas İstemi : Tasfiye memurları, şirket borçlarının şirket varlığından fazla olması halinde, durumu hemen mahkemeye bildirir; Mahkeme iflasın açılmasına karar verir (48).

7- Tasfiye işlemlerinin yürütülmesi : Anonim şirketlerin aktifleri borçlarına yetiyorsa, tasfiye memurları işlemleri geçebilir.

Tasfiye memurları, yürürlükteki işlemleri tamamlamak pay bedellerinin ödenmeyen kısımlarını gerekirse tahsil etmek, aktifleri paraya çevirmek... gibi görevleri yapmakla yükümlüdür (49).

8- Defterler ve Ara Bilanço : Tasfiye memurları, tasfiye sırasında ticari defterleri tutmakla yükümlüdürler. Tasfiye uzun sürerse (bir yılı aşarsa) her yıl için ara bilançosu düzenenir (50).

9- Vergi Kanunları ile ilgili yükümlülük : Vergi Usul Kanunu'na göre tasfiyede yükümlülük, vergi ile ilgili işlemlerin tamamen sona ermesine kadar devam eder. Bu durumda tasfiye memuru; Tasfiye kararlarını ve tasfiyenin kapandığını ayrı ayrı vergi dairesine bildirmek zorundadır (51).

(46) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 72/1.

(47) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 81.

(48) T.T.K. m. 446.

(49) T.T.K. m. 443.

(50) T.T.K. m. 446/3.

(51) Vergi Usul Kanunu m. 162.

3.8.2.5. Tasfiyenin Sonuçlandırılması

Türk Ticaret Kanunu'na göre; tasfiye halinde bulunan, şirketin borçları ödendikten sonra kalan varlığı, ana sözleşmede aksine bir hüküm olmadıkça pay sahipleri arasında ödedikleri sermayeleri ve paylara bağlı olan ayrıcalıklı hakları oranında dağıtılır.

Alacaklıları üçüncü defa davetten başlayarak bir yıl geçmedikçe kalan varlık dağıtılamaz. Ancak alacaklılar için bir tehlike yoksa, mahkeme bir yıl geçmeden de dağıtım izni verir.

Ana sözleşme ve genel kurul kararında aksine hüküm bulunmadıkça dağıtım para olarak yapılır (52).

Tasfiye sonucunda, dağıtılması için borçların tamamının banka tarafından ödenmesi zorunlu bir koşul değildir. Bankalar Kanunu'nca T.C. Merkez Bankası'na verilmesi yeterlidir.

Tasfiye memurları, tasfiyenin sonunda son ve kesin bir bilanço düzenler ve genel kurula verirler (53). Bu hükmün amacı, pay sahiplerine, genel kurul içinde itiraz ve gerektiğinde karşı gelerek iptal davası ile dağıtılmasını durdurmak olanağını vermektir (54).

Son bilançonun onayı üzerine, tasfiye payları pay sahiplerine dağıtılır veya adlarına verildikten sonra tasfiye son bulur. Tasfiyenin sona ermesi üzerine şirkete ait ticaret ünvanının sicilden silinmesi, tasfiye memurları tarafından sicil memurluğundan istenir. Bu istek üzerine silinir, tescil ve ilan olunur.(55).

(52) T.T.K. m. 447.

(53) T.T.K. m. 446/3

(54) T.T.K. m. 381-382.

(55) T.T.K. m. 449.

3.8.2.6. Tedrici Tasfiye

7129 Sayılı Bankalar Kanunu'na, 1960 yılında iki madde eklenerek, Tedrici Tasfiye Fonu kurulmuş ve bankalar için özel bir tasfiye yöntemi öngörülmüştür (56).

Bu yenilik daha sonra 28 sayılı KHK ile değiştirilmiştir. Tedrici Tasfiye yöntemi 70 sayılı KHK ve 3182 sayılı Kanun ile bankacılık sisteminden çıkarılmış ancak 3182 sayılı Kanunda; geçici olarak tedricen tasfiye edilmekte olan bankaların tasfiyelerine devam edileceğini öngörmüştür (57).

3.8.2.6.1. Bankalar Tasfiye Fonu

1960 yılında kurulan, Bankalar Tasfiye Fonu'nun amacı haklarında tedrici tasfiyeye karar verilmiş, bankaların kesin ve son açıklarını karşılamaktır (58). Fon Merkez Bankası yanında kurulmuş olup tüzel kişiliği yoktur.

Fonun kaynağını bankaların, yıl sonu bilançolarındaki tasarruf ve ticari mevduat toplamının binde yarımı oranındaki ödemeleri oluşturur.

28 Sayılı KHK, Bankalar Tasfiye Fonu varlığının ödemeyi karşılamaya yetmediği yıllar için bankaların bu fona yatıracakları tutarların bir katı kadar ek ödeme yapmalarına Maliye Bakanlığı'nın öneri üzerine Bakanlar Kurulu tarafından karar verilebileceğini öngörmüştür.

(56) 7129 Sayılı Bnk. Kn.'nun 153 Sayılı Kanunla Değişik 60. maddesi ve Bu Kanuna Ek 1. madde.

(57) 3182 Sayılı Bnk. Kn. Geçici madde 8.

(58) 7129 Sayılı Bnk. Kn. m. 60.

Fon'dan yapılacak ödemeler, Merkez Bankası Kararına dayanarak Maliye Bakanlığı tarafından yapılır. Tasfiyeyi gözetecek bankaya saptanan gereksinimlere göre Fon'dan avans verilebilir.

Fon varlığı amaca yetmezse Maliye Bakanlığı'nın teklifi üzerine Merkez Bankası Fon'a kredi açabilir.

3.8.2.6.2. Tedrici Tasfiye ve Prosedür

Tedrici Tasfiye'nin ön koşulu, inceleme sonunda bir bankanın mali bünyesinin taahhütlerini karşılayamayacağını belirlenmesinden sonra Maliye Bakanlığı'nın teklifi üzerine hükümetin geçici bir yönetim kurulu oluşturmak ve gerekli bütün önlemleri almak üzere, Maliye Bakanının yetkili kılınmasından sonra, bankanın alınan önlemlere rağmen faaliyetine devamının mümkün görülmemesidir (59). Bu koşullara 28 sayılı KHK, bankanın bir başka banka ile birleşme veya devrinin olanaksız olmasını da eklemiştir.

Tedrici Tasfiye, Maliye Bakanının belirleyeceği bir bankanın gözetiminde ve bu bankanın mali ve teknik yardımı ile yapılır.

Tedrici Tasfiye karar ve işlemlerinde, Türk Ticaret Kanunu İcra İflas Kanunu, Bankalar Kanunu ve Diğer Mevzuatın tasfiye ile ilgili hükümleri uygulanmaz.

Tedricen Tasfiye halindeki bankanın ortakları, tasfiye işlemlerine herhangi bir biçimde karışamaz ve hesap isteyemezler (60).

(59) 7129 Sayılı Bnk. Kn. 153 Sayılı Kanunla değişik 60. maddesi.

(60) 28 Sayılı KHK. m. 60/4.

Tedrici Tasfiyeye tabi tutulan bankaların mal varlığı üzerinde haciz ve satış gibi işlemlere gidilemez.

Tasfiye kararı gününden başlayarak mevduata ve bankanın rehin ile sağlanmış borçlarına faiz yürütülmez.

Tedrici Tasfiyeye giren bankadaki tasarruf mevduatı tasfiye sonucu beklenmeden ve Fon'dan gereksinme oranında verilecek avanslarla en geç 3 yıl içinde hal sahiplerine geri ödenir.

Tasfiyeye giren bankanın aktifleri, öncelikle mevduatının ve tasfiye giderlerinin karşılanması amacıyla Tasfiye Fonu'ndan alınmış olan avansların geri verilmesine ayrılır. Fon, ödediği tasarruf mevduatı için toplamı üzerinden tasfiye halindeki bankanın bütün aktifleri üzerinde ayrıcalıklı alacaklı sıfatını kazanır.

Bankalar Tasfiye Fonunda, ödenen tasfiye mevduatının ve tasfiye giderlerinin bankanın aktifleriyle karşılanamayan kısmı sonunda kesin ve son açık olarak fon tarafından yüklenilir.

3.8.2.5.3. 3182 Kanun Döneminde Tedrici Tasfiye

Tedrici Tasfiye'ye 3182 Bankalar Kanunu'nda tasfiyeleri devam eden bankaların tasfiyesinin sona erdirilmesi için geçici madde konmuştur. Bu madde tedrici tasfiyenin süratlendirilmesi amacıyla konmuştur. Buna göre :

Tasfiyeyi gözeten bankalar, tasfiyeye tabi tutulan bankaların alacaklarından 100 bin liraya kadar olanları kendiliklerinden, 1 milyon liraya kadar olanlarını Bakanlığın uygun görmesi üzerine silmeye yetkili kılınmışlardır.

Tedricen tasfiye edilmekte olan bankaların, ödeme güçlüğü belgelenmiş alacakları silinecektir.

Bankalar Tasfiye Fonu'ndan tedricen tasfiye edilen bankalar verilen avanslara, verilmiş tarihlerinden itibaren Merkez Bankası'nın cari genel reeskont faiz oranı üzerinden faiz yürütülecektir (61).

3.8.3. İflas Yoluyla Sona Erme

İflas, borçlunun borçlarını vadesinde ödeme gücünü kaybetmesi ve dolayısıyla likiditesini kaybetmesidir.

İflasa ait hükümler İcra İflas Kanunu'nda yer almıştır. Buna göre, genel olarak borçlunun iflası, belirli koşulların gerçekleşmesi durumunda ya alacaklıları tarafından ya da borçlunun kendisi tarafından istenebilmektedir.

İcra İflas Kanunu'nda yer alan iflas prosedürü bankalar hakkında da uygulanır. Ancak özellikle çok şubeli bankalar için, pratikte olağan iflas yolu güç uygulanır. Onun için bankalara olağan iflasın yanısıra bir de "özel iflas yolu" öngörülmüştür.

3.8.3.1. Özel İflas Yoluyla Sona Erme

Özel iflas yolunda, iflas istemi yetkisi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na aittir. Fon bu istemi tasarruf mevduatı sahipleri yerine yapar (62).

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, bir bankanın iflasını istemeden önce şu koşulları yerine getirir :

(61) 3182 Sayılı Bnk. Kn. Geçici madde 8.

(62) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 68/4.

i) Bankanın Mevduat Kabul ve Bankacılık İşlemleri Yapma Yetkisinin Kaldırılması :

Bir banka hakkında Bankalar Kanunu m. 64/1 ve 64/2' de yer alan mali bünyeyi güçlendirmeye yönelik önlemlerin uygulanmasına rağmen, mali bünyesi güçlendirilmesi olanaksız görülen ve bunun sonucunda Bankalar Kanunu m. 64/3'e göre zorunlu devir veya birleştirilmesi de olanaksız olan bir bankanın mevduat kabul ve bankacılık işlemleri yapma yetkisi Bankalar Kanunu m. 12'ye göre kaldırılır (63).

ii) Tasarruf Mevduatının Bir Başka Bankaya Devri :

Bankalar Kanunu m. 68/1 uyarınca mevduat kabul ve bankacılık işlemleri yapma yetkisi kaldırılan bankanın tasarruf mevduatı, faiz ve sair menfaatler bakımından devralan bankanın uygulamalarını geçmemek üzere aynı koşullarla, karşılığı TMSF'ndan ödenmek suretiyle Bakanlıkça atanacak bir bankaya devredilir (64).

iii) Yönetim ve Denetimin Devri :

Bakanlık hakkında Bankalar Kanunu m. 68/2 uygulanan tasarruf mevduatı bir başka bankaya devredilen bankanın denetim ve yönetimi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na veya bir bankaya geçici olarak devredilir (65).

(63) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 68/1.

(64) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 62/2.

(65) 3182 Sayılı Bnk. Kn. m. 68/3.

B Ö L Ü M 4

S O N U Ç

Gelişen piyasa ekonomisi koşullarına bankacılık sektörünün de ayak uydurabilmesi, kuruluş ve işleyiş mekanizmasında anılabilecek güncel ve dinamik önlemlerle mümkün olabilmektedir.

Ülkemizde de tarihsel gelişim sürecinde banka kanunları çeşitli defalar değiştirilmiştir.

1980 yılında Türk ekonomisinde yapılan değişikliklere koştur olarak bankalarla ilgili kuruluş ve işleyiş yasalarında da önemli değişiklikler olmuştur. Bu nedenle bu çalışmada banka kanunlarındaki değişimler ve bunların etkileri 1980 yılı baz alınarak incelenmiştir.

Banka kanunlarındaki değişiklikleri 5 ana başlıkta toplamak mümkündür.

- Bankaların kuruluşu ile ilgili değişiklikler; seksen öncesinde bir bankayı kurmak için 20 kişinin biraraya gelmesi yeterli idi. Bu koşulun uygulanmasından sonra bankaların belirli bir kişi ya da grupların elinde tekelleştikleri görüldü. Bu tekelleşmeyi ortadan kaldırmak, banka mülkiyetini yaygınlaştırmak için yapılan değişiklikle banka kurmak isteyen kişilerin en az 100 kişi olması koşulu getirildi. Ancak bu değişim amacına pek fazla ulaşamadı. Bankalar yine belli kişi ya da grupların tekeline olmaya devam etti.

Banka kuruluşuna getirilen bir başka değişiklik te, banka pay senetlerini alan kişilerin, kim olduklarını bilmek ve gerektiğinde bu kişileri izleyebilmek için, daha önce % 51'inin ada yazılı olması zorunlu olan pay senetlerinin tamamının ada yazılı olması koşulu idi.

Yabancı banka kurulması seksenden önce çok zordu. Yapılan değişiklikle, kurulmalarına çok güç izin verilen yabancı bankalar için bürokratik engeller azaltılmış ve bu konudaki yetkilerin dağınıklığı bir birimde toparlanmıştır. Yapılan düzenlemeler istenen sonucu vermiş ve seksen sonrasında Türkiye'de faaliyet göstermek için kurulan yabancı banka sayısında önemli artışlar olmuştur.

Banka kuruluşunda seksen öncesinde Maliye Bakanlığı ve Sanayi Bakanlığı'ndan alınan izinler, seksen sonrasında oluşturulan Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığından alınmaya başlamıştır. Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan müsteşarlık daha sonra Başbakanlığa bağlanmıştır.

- Bankaların özkaynakları ve kaynak kullanımındaki değişiklikler ile seksen sonrasında bankaların mümkün olan en fazla özkaynak ile çalıştırılması ilkesi benimsenmiştir.

Önceleri bankaların özkaynakları ile topladıkları tasarruf mevduatı arasında ilişki kurulurken, seksen sonrasında da bu ilişki bankaların özkaynakları ile açtıkları nakdi ve gayrinakdi kredileri toplamı arasındaki ilişki şekline dönüşmüştür.

Açılan kredilerin toplamının özkaynaklarınının 20 katı olarak bu ilişki belirlenmektedir. İşte bu ilişkinin sınırına geldiğinde bankalar; ya özkaynaklarını arttıracaktır

veya limiti uygun olan bankalara kaynak transfer edecekler, ya da Bankalar Kanununun 38. maddesinin 5. fıkrasından belirtilen işlemlere yani risksiz kredilere yöneleceklerdir.

Getirilen bu yeniliklerin sonucunda, bankaların özkaynaklarını arttırdıkları, yatırımlarının risksiz kredilerde yoğunlaştığı gözlenmiştir. Ayrıca vadesi geldiği halde iade edilmeyen kredilerin miktarları arttığı için bankaların daha fazla karşılık ayırmaları gerekmiştir.

- Bankaların hesap ve kayıt düzeni ile yapılan değişiklikler ile 1986 yılından itibaren bankalar tek tip hesap planı uygulamasına geçmişlerdir. "Şeffaf bankacılık", "raporlama" gibi kavramları da beraberinde getiren bu uygulamanın nedeni, para otoritelerine giderek artan şekilde verilen yetkilerin sorunları çözmeye yetmediğinin ve yetkilerinin çokluğundan ziyade kullanımdaki etkinliğin önem taşıdığı fark edilmesidir. Bu uygulamadan sonra bankalarda sorun yaratan; kayıtlara ve kısaltmalara, bankalara taahhütleri olanların tutum ve davranışlarına bağlı dış etkenler ile bankaların kendi yapısından kaynaklanan iç etkenler daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır.

Banka sisteminde, gözetim ve denetim daha bilimsel ve objektif kıstaslara dayandırmanın, müdahalelerin içeriğini ve zamanını iyi ayarlamının, sorunların büyümeden önlenmesine önem vermenin daha olumlu sonuçlar getireceği anlaşılmıştır.

- Bankaların gelir ve giderleri oluşturan kredi faizleri ve mevduat faizleri, seksenli yıllarda şu değişimleri geçirmiştir :

Seksen öncesinde, bankaların işlemlerine uygulayacağı faiz oranları T.C. Merkez Bankası'nca saptanıyordu. 24 Ocak Kararları ile alınan ve bankacılığı çok fazla etkileyen faiz serbestisi 1 Temmuz 1980'de uygulanmaya başlandı. Bu karara göre, bankalar kredi ve mevduat faizlerini kendileri serbestçe belirleyebileceklerdi. Bu kararın amacı ekonomiyi canlandırmak, halkı tasarrufa yöneltmek ve atıl yatırımları bankalara kaydırmaktı. Gerçekten de uygulama kısa sürede hedefine ulaştı. Sıkı para politikası ve serbest faiz ile halkın birikimleri (ki bir kısım nereden sağlandığı belli olmayan kara para idi) bankalar da toplandı. Bankalar mevduat toplamak için ödemek zorunda kaldıkları yüksek faizleri, kredilere yansıtarak oradan çıkarmak istediler. Bu işlem kredilerin maliyetini yükseltti ve kredi alanlar aldıkları krediyi geri ödeyemediler. Kredilerin çoğu donuklaştı ya da battı. Ödeme güclüğü içine giren bankalar ya tasfiye edildiler ya da devlet bankalarıyla birleştirildiler. Bu arada faiz yarışına bir de bankerler girdi. Yüzde yüzleri aşan faiz ile halktan topladıkları paralarla ortadan kaybolan bankerlerin yükünü de yine devlet bankaları çekti.

1983 yılına gelindiğinde serbest faiz uygulamasının istenilen faydaları sağlamadığı görüldü. Ekonomi bankalarla birlikte bir bunalım geçirdi. Bu olaydan sonra çıkartılan 70 sayılı KHK ile mevduat sahiplerinin korunması için Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu oluşturuldu ve Fonun yönetimi T.C. Merkez Bankası'na verildi. Faizler yine kamu otoritelerince saptandı. Kredilere konulan sınırlamalardan özellikle Bakanlar Kurulu yetkili kılındı. Açılacak kredi sınırları yasa ile belirlendi.

- Bankacılığın korunması ve denetlenmesi ile ilgili olarak değişikliklerden, T.C. Merkez Bankası'na bu konuda verilen yetkilerin çokluğu dikkati çekmektedir. Seksen

sonrasında bankaların denetlenmesine ayrıca önem verildi. T.C. Merkez Bankası'nın bankalar üzerindeki denetim ve gözetimi arttırıldı. Bakanlar Kurulu'nun bankacılık kesimini ilgilendiren görevleri arttırıldı.

Banka Kanunlarındaki bu temel değişiklikler sonucunda T.C. Merkez Bankası'nın ve Bakanlar Kurulu'nun bankalar üzerindeki denetim ve gözetimlerin artmış olması bankalara devletin müdahale ettiğini göstermektedir. Çağdaş ekonomilerde devletin bankacılık kesimine müdahalesi "koruyucu" ve "yönlendirici" olarak iki türdür. Koruyucu müdahalede, devlet bankalarla ilişkide olanların, yani halkın, borç, alacak, faiz mevduat ve benzeri konularda bankalara karşı çıkarlarının korunması amacıyla korur. Ayrıca bankaları da kamu denetimi ile konur.

Yapılan bu incelemede bankacılık için varılan sonuç, bir genelleme ile belirtilmek istenirse, 1980'lerde ileri sürülen serbest piyasa ekonomisi düzenine ulaşma savlarına karşın, bu sektördeki değişimleri yönlendiren kararların, güdümlü piyasa ekonomisi koşullarının gerektiği şekilde geliştiğidir.

K A Y N A K L A R

1. Akgüç, Öztin, Türkiye'de Bankacılık, Gerçek Yayınevi, 1987.
2. Aysun, A., Mustafa, Faiz Curcunası Özel Bankacılığın Geleceğini Tehdit Ediyor, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Şubat, 1981.
3. Bakanlar Kurulu Kararı, 28.8.1974 Tarih ve 7/8809 Sayılı
4. Bakanlar Kurulu Kararı, 2.4.1986 Tarih ve 19066 Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan.
5. Başbuğ, Faik, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Temmuz 1986.
6. DPT, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963, Ankara.
7. DPT, I. BYKP, 1967 Yılı Programı, 1967, Ankara.
8. DPT, 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1972, Ankara.
9. DPT, 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1975 Yılı Programı, Ankara, 1975.
10. DPT, 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1978-82, Ankara.
11. Ekren, Nazım, Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, Ankara, 1986.

12. Günlük, Ahmet, Türkiye'de Bankerlik, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt 1.
13. Halil, Çivi, Türkiye'de Bankacılık, 1985, Ankara.
14. İstihbarat Müdürlüğü Ders Notu, T.Halk Bankası A.Ş., Eğitim Yayınları, 1987, Ankara.
15. Kandiller, Rıza, Türk Bankacılık Sektöründeki Son Gelişmeler, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1987, Ankara.
16. Karacan, A. İhsan, Bankacılık Hukuku, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, Cilt 1, 1987.
17. Karayalçın, Yaşar, 70 Sayılı KHK, Sempozyum, 16-17 Aralık 1983.
18. Medeni Kanun
19. Tezal, Reşat, Banka Hukuku Ders Notları, 1976, İstanbul.
20. T. Bankalar Birliği Tebliği, Ankara, 1968.
21. Türk Sami, Hikmet, 70 Sayılı KHK, Sempozyum, Ankara, 16-17 Aralık 1983.
22. T. Halk Bankası A.Ş.Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler Müdürlüğü, 14.1.1983 Tarihli Mektubu.
23. T.C. Merkez Bankası Tebliğleri, 1986.
24. Türk Ticaret Kanunu.
25. Ulutan, Burhan, Bankalar Kanunu Şerh ve İzahı, Ankara, 1958.
26. Vergi Usul Kanunu.

27. Yapı ve Kredi Bankası, Aylık Ekonomik Durum, 1989.
28. Yüzgün, Arslan, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları.
29. Zarakolu, Avni, Cumhuriyetin 50. yılında Memleketimizde Bankacılık, Ankara, 1973.
30. 7129 Sayılı Bankalar Kanunu, 1958.
31. 28 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 1979.
32. 70 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 1983.
33. 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 1985.
34. 3332 Sayılı Şirket Kurtarma Yasası, 1989.
35. 1211 Sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu, 1970.
36. 2279 Sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanunu.
37. 2229 Sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları Hakkında Kanun, 1983.